УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ
БЕОГРАД
ДЕПАРТМАН ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ

- Д О К Т О Р С К А Д И С Е Р Т А Ц И Ј А -

УПРАВЉАЧКО РАЧУНОВОДСТВО У ФУНКЦИЈИ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА АКТИВЕ И ПАСИВЕ (ALM-ASSET LIABILITY MANAGEMENT) У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ

Ментор:
Проф. др Милован Станишић

Кандидат:
мр Дејан Дрљача

Београд, 2008 година

АПСТРАКТ

Управљање ризицима активе и пасиве у условима стално растуће комплексности тржишта осигурања представља кичму раста и развоја друштва за осигурање, с обзиром да профитабилност друштава за осигурање све мање зависи од резултата остварених кроз делатност осигурања, а све више од ефикасности улагања средстава техничких и гарантних резерви, ефикасности управљања имовином друштва, држања трошкова спровођења осигурања у оквиру граница расположивих извора, односно од проспективног приступа идентификацији, процени, мерењу и контроли изложености ризицима.

Кроз процес управљања ризицима обезбеђује се правовремено препознавање ризика, сагледавање ефеката манифестација ризика, разумевање модела којима се врши њихова дисперзија, подела и минимизирање и лоцирање различитих сценариа у погледу будуће финансијске позиције друштва. Инструменти за управљање ризицима активе и пасиве друштва морају бити довољно широко постављени, а апаратура у методолошком смислу довољно прецизна како би била у стању да обезбеди да се по појединим линијама ризика сачине детаљне анализе и чврсте квантификације изложености ризику. Поједине линије ризика увек се посматрају у корелацији са другим линијама ризика, зато што једино такав приступ пружа гаранције да ће мере које се предузимају у циљу минимизирања појединачних ризика допринети минимизирању укупног ризика и да ће друштво постати кадро да прихвати процењене марже ризика. Укрштеним анализама финансијских извештаја по хоризонтали и вертикали, увођењем фактора време, (динамичке временске димензије) и фактора простор (грана, тржишни фактори и фактори окружења), мноштво података претвара се у погодне информације које се прослеђују надлежним местима где се формулишу пословни циљеви, стратегије, тактике и мере за њихово остварење.

Управљачко рачуноводство примарно је усмерено на идентификовање и препознавање ризика, стратегија, тактика и мера за реализацију развојних визија и дугорочних циљева друштва. На тај начин, управљачко рачуноводство постаје кључни и стратешки инструмент укупног инструментарија за управљање ризицима и полуга управљања, односно стратешко оруђе у рукама менаџмента које је непосредно у функцији формирања управљачких одлука, планирања и контроле пословних активности у будућности. Традиционално управљачко рачуноводство какво смо до сада познавали, са свим својим инструментима, неминовно ће доживети еволуцију која ће ићи у правцу увођења нових инструмената анализа и обухватања ширег спектра елемената и фактора у оцени укупног финансијског положаја предузећа.

С обзиром на број, сложеност и природу ризика, управљање ризицима активе и пасиве постаће кичма будућег система око којег ће се обједињавати различите активности и послови који се обављају у друштву за осигурање. Истовремено захтеви МСФИ постаће заједнички именитељ финансијског и актуарског извештавања.

***Кључне речи**: ризик, управљање ризицима, актива, пасива, МРС, МСФИ, техничке резерве, гарантне резерве, покриће, извори финансирања, трошкови спровођења осигурања, идентификовање, признавање, приказивање, процењивање, обелодањивање*

A B S T R A C T

Risk management of assets and liabilities in the environment of growing insurance market complexity is the backbone of growth and development of an insurance company, considering that the profitability of insurance companies is becoming less dependant on the results achieved through insurance industry and increasingly reliant on the investments of technical and guarantee reserves, effective corporate asset management and containment of original insurance services costs within the limits of available sources – in other words, it depends on the forward-looking approach to the definition, assessment and control of risk exposures.

Risk management process provides timely identification of risks, consideration of risk actuation effects, understanding of spreading models, division and minimization, and definition of different scenarios in terms of future financial standing of the company. The instruments for risk management of assets and liabilities need to be broad enough and the methodology tools accurate enough to be able to provide the detailed analyses and strong quantification of exposures by particular lines of risks. Individual risk lines are always considered in correlation with other risk lines because this is the only approach which guarantees that measures taken for the minimization of individual risks will minimize the total risk and that the society will be able to accept the assessed risk margins. Horizontal and vertical cross-analyses of financial statements, introduction of time factor (dynamic time dimension) and space factor (branch, factors of the market and environment) turns the plentitude of data into handy information sent to the relevant places where business goals, strategies, policies and measures for their attainment are created.

Accounting management is primarily focused on the identification and recognition of risks, strategies, policies and measures for the implementation of development visions and long-term objectives of a company. Thus, the accounting management becomes a key strategic instrument in the total risk management machinery and management lever i.e. a strategic tool in the hands of the management which is in the direct function of management decision-making, planning and control of future business activities. The traditional accounting management, as we know it, and all its instruments, will inevitably evolve toward the introduction of new instruments for the analyses and inclusion of a broader range of elements and factors in the assessment of the overall corporate financial standing.

Considering the number, complexity and nature of risks, risk management of assets and liabilities will become a backbone of the future system, gathering around diverse activities and businesses carried on by an insurance company. Concurrently, the IFRS requirements will bring financial and actuarial reporting under the common denominator.

Key words: *risk, risk management, assets, liabilities, IAS, IFRS, technical reserves, guarantee reserves, coverage, sources of financing, original costs of insurance services, identification, recognition, representation, assessment, disclosure.*

С А Д Р Ж А Ј

1.	**УВОДНА РАЗМАТРАЊА**	1
1.1	ПРЕДМЕТ И ЦИЉ	1
1.2	ПОЈАМ, УЛОГА И ЗНАЧАЈ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА АКТИВЕ И ПАСИВЕ	4
1.3	ВРСТЕ РИЗИКА, ИДЕНТИФИКАЦИЈА, ПРОЦЕНА И МЕРЕЊЕ РИЗИКА	8
2.	**САСТАВЉАЊЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ У ИЗРАДИ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ МРС и МСФИ**	15
2.1	САСТАВЉАЊЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ У ИЗРАДИ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ	15
2.2	ПРВА ПРИМЕНА МСФИ У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ, ПРОМЕНА РАЧУНОВОДСТВЕНИХ ПОЛИТИКА, ГРЕШКЕ И НАЧИНИ ИСПРАВЉАЊА ГРЕШАКА У ФИНАНСИЈСКИМ ИЗВЕШТАЈИМА ДРУШТАВА ЗА ОСИГУРАЊЕ	21
	2.2.1 Прва примена МСФИ у друштвима за осигурање	21
	2.2.2 Промене рачуноводствених политика, грешке и специфичности исправљања грешака и усклађивања података у финансијским извештајима	31
2.3	РИЗИЦИ ПРИЗНАВАЊА, ПРОЦЕЊИВАЊА, ПРИКАЗИВАЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ИМОВИНЕ, ИЗВОРА СРЕДСТАВА, ПРИХОДА, РАСХОДА И РЕЗУЛТАТА ПОСЛОВАЊА ДРУШТАВА ЗА ОСИГУРАЊЕ У СВЕТЛУ ЗАХТЕВА РЕЛЕВАНТНИХ МРС И МСФИ И ОДРЕДБИ НАЦИОНАЛНИХ ПРОПИСА КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ ДЕЛАТНОСТ ОСИГУРАЊА	37
	2.3.1 Признавање и вредновање имовине, капитала, обавеза, прихода и расхода друштава за осигурање према МРС и МСФИ и одредбама националних прописа из области осигурања	37
	2.3.2 Обелодањивања у светлу захтева МРС и МСФИ и препорука Међународне асоцијације за супервизију осигурања	58
3.	**МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ ОСИГУРАЊА И РИЗИЦИ ОСИГУРАЊА**	66
3.1	ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ ОСИГУРАЊА	67
	3.1.1 Појам осигурања и појам ризика у техничком смислу	67
	3.1.2 Сума осигурања	74
	3.1.3 Премија осигурања	78
3.2	ПОНУДА ЗА ОСИГУРАЊЕ	82
	3.2.1 Појам, садржај и форма понуде за осигурање	82
	3.2.2 Важење (дејство), разматрање, анализа, обрада и прихватање понуде	84
3.3	ОБАВЕЗЕ УГОВОРНИХ СТРАНА КОЈЕ ПРОИЗИЛАЗЕ ИЗ ОДНОСА ОСИГУРАЊА	85
	3.3.1 Обавезе осигураника које произилазе из односа осигурања	85
	3.3.1.1 Обавеза пријављивања чињеница од значаја за оцену ризика и накнадно насталих околности које мењају ризик	85
	3.3.1.2 Обавеза плаћања премије осигурања	87
	3.3.1.3 Обавеза спречавања наступања осигураног случаја и ограничавања штетних последица када се ризик већ остварио	87
	3.3.1.4 Обавеза пријаве штете односно обавештавања осигуравача о реализацији осигураног ризика (осигураног случаја)	88
	3.3.2 Обавезе осигуравача које произилазе из односа осигурања	89
	3.3.2.1 Обавеза образовања потребног нивоа резерви	89
	3.3.2.2 Процена штета	90
	3.3.2.3 Вођење књиге штета, утврђивање накнаде из осигурања и ликвидација штета	94
3.4	ТРАЈАЊЕ ОСИГУРАЊА И ПРЕКИД ОДНОСА ОСИГУРАЊА	100
4.	**ОБРАЧУН И УПРАВЉАЊЕ ТЕХНИЧКИМ И ГАРАНТНИМ РЕЗЕРВАМА, ПРЕВЕНТИВНЕ И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ И ИЗРАВНАЊЕ РИЗИКА КАО ЕЛЕМЕНТИ МИНИМИЗИРИЊА РИЗИКА**	105
4.1	ОБРАЧУН И УТВРЂИВАЊЕ ВИСИНЕ ТЕХНИЧКИХ И ГАРАНТНИХ РЕЗЕРВИ У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ	107
4.2	АНАЛИЗА ПОКРИЋА ОБРАЧУНАТИХ ТЕХНИЧКИХ И ГАРАНТНИХ РЕЗЕРВИ	112
4.3	ПРЕВЕНТИВНЕ И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ И ПРИМЕНА НАУЧНИХ ДОСТИГНУЋА	126
4.4	ИЗРАВНАЊЕ РИЗИКА И РЕОСИГУРАЊЕ ОСИГУРАНИХ РИЗИКА	131
5.	**ФИНАНСИЈСКА АНАЛИЗА ПОСЛОВАЊА КАО ИНСТРУМЕНТ УПРАВЉАЊА ФИНАНСИЈСКИМ РЕСУРСИМА**	139

5.1 ПРИПРЕМА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА ЗА СВРХЕ ФИНАНСИЈСКЕ АНАЛИЗЕ ПОСЛОВАЊА 141
5.1.1 Упоредна анализа биланса методом визуелизације 145
5.2 РАЦИО АНАЛИЗА КАО ЕЛЕМЕНТ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА 155
5.2.1 Анализа рациа структуре имовине, капитала и финансијске структуре 155
5.2.2 Анализа рациа ликвидиности и показатељи финансијске и приносне снаге 162
5.2.3 Анализа рациа управљања имовином и изворима финансирања 170
5.2.4 Carmel анализа и остали модели 172
5.3 АНАЛИЗА ЕКОНОМСКИХ ПРИНЦИПА ПОСЛОВАЊА У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ 177
5.3.1 Појам, значај и мерење економских принципа пословања 177
5.3.2 Анализа продуктивности, економичности и рентабилности 182
5.4 ИЗРАДА РАЧУНА ПОКРИЋА И АНАЛИЗА ВИСИНЕ НЕТО ОБРТНОГ ФОНДА 187
5.5 ОЦЕНА БОНИТЕТА И КАТЕГОРИЗАЦИЈА ОСИГУРАНИКА И ЕМИТЕНАТА ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ КАО ФАКТОР МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА 195
6. **АНАЛИЗА ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА, МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ, СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ И ИНТЕРНЕ КОНТРОЛЕ У ФУНКЦИЈИ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА** 199
6.1 РАСПОРЕД ТРОШКОВА, АНАЛИЗА ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА И УТВРЂИВАЊЕ ИЗВОРА ЗА ПОКРИЋЕ ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА 199
6.1.1 Врсте трошкова које чине трошкове спровођења осигурања 199
6.1.2 Извори за покриће трошкова спровођења осигурања 200
6.1.3 Кључеви за распоред нераспоређених износа, евидентирање и анализа трошкова спровођења осигурања 203
6.2 ОБРАЧУН МАРГИНЕ СОЛВЕНТНОСТИ 209
6.3 ОЦЕНА МАНИФЕСТАЦИЈА ТРЖИШНИХ РИЗИКА, РИЗИКА КОНКУРЕНЦИЈЕ И АНАЛИЗА ПОЗИЦИОНИРАНОСТИ НА ТРЖИШТУ ОСИГУРАЊА 214
6.4 ИНТЕРНА КОНТРОЛА У ФУНКЦИЈИ МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА 219
6.4.1 Шпекулативне радње у осигурању и улога теренских органа, са кратким осврtом на репутационе ризике 223
6.5 СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА НЕСПОСОБНОСТИ ДРУШТВА ДА ПРИМЕНИ СТРАТЕГИЈЕ, ПОСЛОВНЕ ПОЛИТИКЕ, РЕАЛИЗУЈЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПЛАНОВЕ И ДА ДОНОСИ ОДЛУКЕ О ПРЕУСМЕРАВАЊУ СРЕДСТАВА 225
7. **УСЛОВИ И ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОЦЕСА УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА** 231
8. **ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА** 251

ЛИТЕРАТУРА 251

ПРИЛОЗИ

Прилог I: **Корекције у финансијским извештајима Компаније „Дунав осигурање“а.д.о. за пословну** 2004.
1. Кориговани биланс стања на дан 31.12.2004.
2. Кориговани биланс успеха за период од 01.01. до 31.12.2004.
3. Детаљан приказ корекција на рачунима стања и рачунима успеха у коригованим финансијским извештајима за пословну 2004. годину
3.1 Синтетички приказ нето ефеката корекција у финансијским извештајима
3.2 Корекције на рачунима стања
3.3 Корекције на рачунима успеха

Прилог II: **Форма и садржина извештаја о обрачунатој маргини солвентности (МС)**
1. Табела МС1
2. Табела МС2

Прилог III: **Допунски подаци коришћени приликом рачунања стандардних рацио показатеља и** carmel **показатеља**

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.1 ПРЕДМЕТ И ЦИЉ

Управљање ризицима у савременим условима доминантно опредељује укупан успех предузећа и представља једну од кључних претпоставки за успешан бизнис, зато што савремене услове пословања све мање карактерише пракса стихијског и искуственог доношења пословних одлука, а све више аналитичко–методолошки приступ у процесу решавања проблема и доношења одлука. Овакав приступ израстао је на темељу чињенице и околности да ризик увек подразумева одређени ниво неизвесности у односу на очекивани резултат предузете акције, с обзиром да ризик егзистира у времену у коме број могућих будућих догађаја далеко превазилази број догађаја који ће се реално остварити. Због тога процедуре за управљање ризицима данас постају саставни део свих пословних процеса који се одвијају у друштву за осигурање, а risk management центар савремене пословне стратегије чије лево и десно крило чине време и новац. На тај начин управљање ризицима постаје инструмент који је непосредно у функцији спречавања потенцијалних губитака, заштите имовине и профита друштва за осигурање.

Активно управљање ризицима у условима стално растуће комплексности тржишта осигурања чини кичму раста и развоја друштва за осигурање, с обзиром да профитабилност односно способност прављења профита све мање зависи од резултата остварених кроз делатност осигурања, а све више од ефикасности улагања средстава техничких и гарантних резерви, ефикасности управљања имовином друштва, држања трошкова спровођења осигурања у оквиру граница расположивих извора за њихово покриће, односно од проспективног приступа идентификацији, процени, мерењу, контроли и анализи изложености ризицима.

Кроз процес управљања ризицима, обезбеђује се свеобухватно и превентивно идентификовање ризика, мерење ризика и процена ризика којима је друштво изложено у свом пословању, на начин који треба да обезбеди трајно одржавање степена изложености ризику на нивоу који неће угрозити имовину и пословање друштва и који ће обезбедити пуну заштиту интереса осигураника, корисника осигурања, трећих оштећених лица и других поверилаца друштва.

Анализом ризика, путем континуиране размене информација по хоризонтали и вертикали, идентификују се улазни елементи и изналазе алатке за квантификовање различитих сценариа у погледу будуће финансијске позиције друштва за осигурање. Конкретније, изналазе се одговори на питање „шта се може десити у будућности у случају реализације идентификованих сценариа“, уз истовремено сагледавање свих кључних фактора који су од значаја за усмеравање финансијских ресурса у правцу који обезбеђује што је могуће већу дисперзију, поделу и минимизирање ризика.

Циљ овог рада је да дефинише процедуре, конкретне смернице, квантитативне методе и технике које су непосредно у функцији оперативног управљања ризицима активе и пасиве у пракси, уз паралелну идентификацију и дефинисање ограничења и лимита у односу на елементе ризика који ће бити узети у обзир, процену висине утицаја појединих фактора ризика, процену прага значајности (нивоа) везаних за

поједине факторе ризика, одређивање временске дистанце која ће бити узета у обзир и идентификовање елемената од значаја за доношење закључака, уважавајући сва ограничења која се јављају у процесу конкретизације резултата анализа и извођења закључака.

Пословање сваког правног лица генерално је праћено ризиком, што нарочито важи за друштва за осигурање која карактерише континуирана трансформација средстава и обавеза из једног облика у други и изузетно јак инвестициони потенцијал садржан у техничким резервама друштва. Уколико је ризик већи, утолико је будућност неизвеснија. Фактор време при томе врши велики утицај на тачност процене и могућност мерења идентификованих ризика, с обзиром да што је проток времена већи, више него пропорционално је и већи ризик неизвесности деловања економских и неекономских фактора. У мери којој друштво за осигурање успе да квантификује ризик, пословна очекивања друштва ће бити реализована у већој мери. Иако на екстерне ризике који се некада називају и систематским ризицима или тржишним ризицима друштво најчешће не може да утиче, добром антиципацијом промена у тржишном окружењу, проценом снаге и потеза конкуренције и диверсификацијом портфеља осигурања и портфеља депонованих и уложених средстава техничких резерви, друштва за осигурање могу значајно умањити односно минимизирати ове ризике.

У овом раду разматраће се проблематика ризика активе и пасиве, укључивши и један број ризика осигурања који су непосредно у функцији предмета и циља овог рада, односно у функцији бољег разумевања активности управљања имовином, капиталом и обавезама, усклађивања пословања са начелима осигурања, оптимизације структуре активе и пасиве, односно структуре депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви, што у крајњем циљу треба да помогне да се препознају путеви за максимизирање резултата пословања, минимизирање улагања за остварење таквих резултата и обезбеђења бржег раста и развоја друштва за осигурање.

Без обзира што технике актуарских и осталих математичких модела којима се врши мерење и процена појединих ризика (доминантно код ризика осигурања и оцене адекватности обавеза) излазе из оквира предмета и циља овог рада, мора се нагласити да системски приступ управљању ризицима мора имати своју рачуноводствену и актуарску компоненту, како у односу на препознавање односно идентификовање појединих ризика, тако и у односу на технике мерења, процене и контроле идентификованих ризика, у зависности од природе и карактера појединих ризика.

Полазећи од изнете тезе, сложености и природе појединих ризика, конзервативно управљачко рачуноводство какво смо до сада познавали, са свим својим инструментима, неминовно ће доживети еволуцију која ће ићи у правцу увођења нових инструмената анализа и обухватања ширег спектра елемената и фактора у процесу оцене укупног финансијског положаја правног лица.

Примењено на друштва за осигурање, то конкретно значи да ће финансијски менаџери и менаџери ризика у друштвима за осигурање морати континуирано да проширују своја знања не само у погледу захтева МСФИ, већ да у своје анализе

укључују резултате тестирања до којих су дошли актуари, а нарочито оне који се тичу оцене адекватности обавеза.

Наравно, од рачуновођа не треба очекивати да познају и примењују актуарске и математичке моделе за тестирање обавеза, али зато рачуновође морају познавати принципе и постулате осигурања, терминске планове активности, актуарску логику и основе технологије рада коју примењују актуари, што је претпоставка за свеобухватно сагледавање ефеката промена појединих пословних категорија на капитал и резултат друштва, за анализу покрића техничких резерви, као и на давање коначне оцене солвентности и ликвидности друштва.
Важи и обрнуто, јер ће у будућности обављање актуарских послова бити немогуће без познавања кључних билансних релација и односа, вештина анализе биланса и познавања захтева појединих МРС и МСФИ, а посебно оних који се тичу финансијских инструмената, тј. стандарда којима се уређују питања признавања и мерења (вредновања) финансијских средстава и стандарда којима се уређују питања промена рачуноводствених политика и грешака.

Иако стоји чињеница, да лепезу инструмената који се користе у процесу укупног управљања ризицима друштва за осигурање не чине само инструменти и алати управљачког рачуноводства, већ и знања, вештине и инструменти које дају друге научне дисциплине, ипак се може устврдити да инструментариј управљачког рачуноводства схваћен у ширем смислу, представља стратешки аспект анализе, праћења и контроле ризика активе и пасиве.

Другим речима речено, управљачко рачуноводство даје смернице, идентификује критичне тачке и осветљава правце на којима треба паралелно ангажовати инструменте других научних дисциплина, а нарочито актуарске алате и инструменте којима се обезбеђује процена адекватности обавеза.

Кључни захтев који се намеће у процесу управљања ризицима јесте обавеза категоризације ризика, неопходност презентовања конкретних анализа и квантитативно изражених показатеља, на основу којих је могуће доносити закључке и предузимати одговарајуће мере. Полазећи од напред изнетог, приступ проблематици управљања ризицима има наглашено практични карактер, при чему су презентоване анализе засноване на десетогодишњим билансним и осталим финансијским и статистичким подацима Компаније „Дунав осигурање“а.д.о[1].

Рочна неусклађеност депонованих и уложених средстава са једне стране и доспелих обавеза са друге стране, недовољна наплата премије, одступања ставарних штета у односу на очекиване, инвестициона активност која превазилази финансијске капацитете друштва, нерационално трошење средстава, немогућност наплате депонованих и уложених средстава, немогућност продаје ХоВ и друге имовине по одговарајућој тржишној цени, непосредно условљавају немогућност измиривања обавеза, због чега је мерење, контрола и управљање ризицима солвентности и ликвидности кључна активност у процесу управљања ризицима активе и пасиве.

[1] Период : 1997 - 2006;

Значајно место у реализацији активности управљања ризицима, припада анализи трошкова спровођења осигурања и извора за покриће трошкова спровођења осигурања односно анализи ризика недостајућих средстава за покриће ТСО, анализи рачуна покрића, анализи нето обртних средстава, анализи економских принципа пословања заснованој на комбиновању статистичких и финансијских показатеља, које са своје стране обезбеђују контролу ризика кроз анализу објективно условљених улагања у виду директног утрошеног рада, укупних трошкова, трошкова спровођења осигурања и ангажованих средстава.

Полазећи од конкретних примера, података и искустава у највећем домаћем друштву за осигурање Компанији „Дунав осигурање“а.д.о., не превиђајући регулативу Европске Уније и искуства земаља са богатом традицијом осигурања, извршиће се презентација кључних елемената и аспеката богатог методолошко–техничког апарата, на коме се темељи управљање ризицима, укључивши и елементе и методе за квантификацију ризика. Паралелно ће се указивати на системске и оперативне проблеме и тешкоће, уз давање одговарајућих предлога мера и решења за унапређење ове материје у будућности, од којих један број мера има карактер „услова без кога се не може”.

1.2 ПОЈАМ, УЛОГА И ЗНАЧАЈ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА АКТИВЕ И ПАСИВЕ

Управљање ризицима може се дефинисати као процес непрекидног идентификовања ризика којима се у пословању излаже друштво за осигурање, мерења односно квантификације тих ризика, њихове процене у смислу вредновања могућности да друштво поднесе ризик, као и контроле ризика у циљу трајног одржавања степена изложености ризицима на нивоу који друштво својим укупним капацитетима може поднети. Под ризицима се подразумева вероватноћа настанка негативних ефеката на пословни и финансијски резултат друштва и положај друштва за осигурање, због чега се ризик често дефинише као вероватноћа губитка или једноставно као губитак потенцијалног износа готовине.

Управљање ризицима активе и пасиве (ALM) усмерено је на ex ante праћење ризика, односно на стварање претпоставки за проактивне одговоре на потенцијалне ризике, што са своје стране намеће обавезу квантификације ризика у свим случајевима када је то могуће, у коју сврху се користе тестови ефеката могућих сценариа будућих догађаја, тестови раног упозорења и тестови осетљивости нето готовинских токова на те промене.

У поступку управљања ризицима, функција ризика врши идентификацију ризика, елемената и фактора ризика, мерење и процену ризика и обезбеђује предлоге мера, чијим усвајањем друштво постаје способно да врши неутрализацију и минимизирање појединих ризика или се припрема на очекиване последице ризика, посматрано у односу на циљеве друштва. У овом процесу друштво се може одлучити да предузима активности избегавања ризика, прихватања ризика који представљају шансе, превенцију ризика, и смањење ризика. Да би се напред наведене активности успешно реализовале морају се утврдити и усвојити циљеви управљања ризицима и стратешки оквир за идентификацију ризика, који најчешће када је реч о ризицима осигурања има форму упитника. Оквир за идентификацију

ризика требало би да почива на multilevel систему информационих извора, јер се тако обезбеђује најшира могућа почетна информациона база ризика која се поступком филтрирања, полазећи од процењеног утицаја ризика и дефинисаних приоритета, кроз вертикалу организационе структуре друштва на крају своди на мањи скуп ризика који улазе у оквир. Управљање ризицима у најширем смислу заснива се на анализи адекватности капитала и анализи солвентности[2] и представља основу за пуну примену и реализацију кључних приниципа на којима почива осигурање.

У складу са наведеним, управљање ризицима примарно је усмерено на:

- правовремено откривање, анализу и обелодањивање потенцијалних ризика;
- адекватност капитала односно гарантних резерви, из угла могућности да апсорбује губитке који могу настати реализацијом техничких, финансијских и других врста ризика;
- анализу покрића обрачунатих техничких и гарантних резерви;
- анализу композиције финансијске структуре, односно на успостављање оптималне структуре активе и пасиве друштва (вертикални апсект) и захтеваних функционалних односа и релација између имовине, обавеза и капитала друштва за осигурање (хоризонтални аспект);
- анализу осетљивости и флексибилности имовине и капитала на ризике;
- адекватност обрачунатих техничких резерви осигуравача;
- обезбеђење покрића вишкова ризика кроз саосигурање и реосигурање;
- стратешко планирање и интерне контроле;

Захтевана тестирања подразумевају нарочито: оцену солвентности и ликвидности, анализу трошкова спровођења осигурања и извора за њихово покриће, политику депоновања и улагања обрачунатих средстава техничких и гарантних резерви, стратешко планирање - бизнис план, анализу позиције друштва на тржишту осигурања (уз додатне анализе економског и тржишног окружења)[3], анализу позиције у групи и међусобног утицаја између повезаних правних лица, тестирање система интерних контрола и анализу система дистрибуције.

У процесу управљања ризицима користе се два основна сценариа и то: историјски и хипотетички. Историјски сценарио треба да омогући идентификацију утицаја промена у факторима ризика на бази њиховог кретања у прошлости, док хипотетички сценарио полази од вероватних ризика који се могу остварити, укључујући и оне екстремно неповољне који могу бити од утицаја на капитал осигуравача (слом берзе, драматичне промене на тржишту осигурања, инфлација, промене каматних стопа и курсева страних валута, ...).

Управљање ризицима осигурања је у непосредној вези са способношћу друштва за осигурање да својим техничким и финансијским капацитетима прихвати и поднесе

[2] Међународна асоцијација за супервизију осигурања, донела је документ који је одобрен у Сингапуру, 3. октобра 2003., којим се дефинише неопходност увођења анализе солвентности и довољности капитала кроз систем управљања ризицима (***stress testing).***

[3] Најчешће кроз outsourcing.

преузете ризике из осигурања и да њима активно управља, што са своје стране претпоставља адекватност техничких резерви, успостављање оптималне структуре улагања ових средстава и одговарајуће приносе од депоновања и улагања.

Кроз истраживање и анализу висине и структуре техничких и гарантних резерви (укупно и по врстама осигурања), квантификовање функционалних односа између појединих облика улагања средстава техничких и гарантних резерви, реализују се циљеви и подиже ефикасност управљања ризицима. Циљеви управљања ризицима не исцрпљују се у захтеву за постизањем текуће ликвидности и стварању претпоставки за испуњење прописаних захтева и ограничења која произилазе из релевантних прописа, зато што управљање ризицима у крајњем циљу треба да допринесе максимизирању рентабилности пословања и ефикаснијем коришћењу пословних капацитета друштва за осигурање.

У реализацији наведених циљева, полази се од захтева и ограничења који произилазе из подзаконских аката, захтева који произилазе из правила финансирања и захтева из одредби МРС и МСФИ, а пре свега захтева који су од утицаја на обрачунске (актуарске) позиције и позиције у којима су депонована и уложена средства обрачунатих техничких и гарантних резерви.

Анализом ризика и извођењем одговарајућих закључака, идентификују се улазни елементи за доношење одговарајућих одлука и за предузимање мера које треба да обезбеде континуирано усклађивање пословања са начелима осигурања, успоставе оптималну структуру депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви, максимизирају остварене резултате и минимизирају улагања за остварење таквих резултата пословања. Уједно се долази до одговора по свим отвореним питањима у вези са растом и развојем друштва за осигурање.

Управљање активом и пасивом (Asset Liability Management – ALM) као трајни процес формулисања, имплементације, праћења и прилагођавања стратегија у сврхе постизања финансијских циљева друштва за осигурање, чини темељ кључних приниципа на којима се заснива осигурање.

Анализа активе и пасиве у уско финансијском смислу, почива на истраживању, анализи и квантификовању функционалних односа и релација између појединих карактеристичних величина (статистичких и финансијских података и показатеља), уз уважавање свих специфичности везаних за делатност осигурања.

Анализа солвентности и адекватности капитала омогућава менаџменту да активно управља ризицима и усмерава финансијске ресурсе на начин који ће омогућити што је могуће већу дисперзију, поделу и минимизирање ризика, као и да лоцира различите сценарије у погледу будуће финансијске позиције друштва.

Управљење ризицима активе и пасиве и интерне контроле, непосредно су у функцији остварења што повољнијег пословног резултата, посматрано са становишта његове висине и нивоа ангажованих средстава потребних за остварење таквих резултата пословања, а уједно пружају гаранцију усклађености пословања са начелима осигурања.

У коначној инстанци, руководство друштва добија све неопходне елементе за доношење оптималних одлука у погледу прихватања појединих ризика, доношења адекватнијих алтернативних стратегија за минимизирање ризика, информисање акционара о утицају појединих ризика на финансијску позицију и капитал друштва, контролу трошкова као и додатне елементе неопходне за оптимизацију процеса стратешког планирања.

Управљање ризицима није само механизам и полуга у рукама менаџмента за доношење управљачких одлука, реализацију развојних циљева, планирање и контролу пословања, већ и инструмент полагања рачуна пред јавношћу тј. екстерним корисницима информација, пре свега према власницима капитала, потенцијалним инвеститорима ризико капитала, али и према корисницима услуга осигурања и органима супервизије. Они су између осталог заинтересовани и за следеће информације: како друштво за осигурање управља повереним средствима, да ли је адекватна оплодња поверених средстава, да ли су она угрожена појединим ризицима, каква је снага тих ризика, да ли предузима мере за њихово минимизирање, односно како управља ризицима.

Власници капитала и потенцијални инвеститори примарно су заинтересовани за солвентност друштва, односно за информације из којих се могу сагледати перспективе друштва, његова дугорочна пословно финансијска судбина и развој финансијског положаја друштва, приносна снага односно способност увећања нето имовине друштва, док су корисници услуга осигурања и добављачи примарно заинтересовани за показатеље ликвидиности и ризике који на кратак рок могу угрозити равнотежу прилива и одлива средстава.

Ово из разлога што власнички капитал има карактер стално везаних извора друштва који ужива користи које се генеришу кроз увећање нето имовине и приливе од дивиденди што је непосредно у вези са зарађивачком моћи и дугорочном сигурношћу, као и из разлога што је овај капитал у функцији покрића ризико улагања у имовину друштва, тј. у функцији гаранта покрића евентуалних губитака.

Међутим и корисници услуга осигурања, посебно корисници са вишегодишњим уговорима о осигурању и имаоци полиса животног осигурања, као и реосигуравајућа друштва код којих се реосигуравају вишкови ризика изнад самопридржаја, имају интереса за информације о дугорочним перспективама друштва, истина нешто мање у односу на показатеље зарађивачке моћи друштва, а више у погледу оцена дугорочне финансијске сигурности, предвиђања токова средстава и ризицима који потенцијално угорожавају дугорочну стабилност друштва.

1.3 ВРСТЕ РИЗИКА, ИДЕНТИФИКАЦИЈА, ПРОЦЕНА И МЕРЕЊЕ РИЗИКА

У процесу обављања делатности осигурања, друштва за осигурање се сусрећу са великим бројем појединачних потенцијалних ризика. Упркос чињеници да не постоји јединствена класификација ризика, односно да у теоријском смислу постоји већи број различитих класификација[4] и приступа ризицима, њихов заједничи именитељ је могућност односно немогућност квантификације ризика, у ком смислу се могу идентификовати две групе ризика и то: ризици активе и пасиве (Asset liability management) који у ширем смислу укључују и ризике који непосредно произилазе из саме делатности осигурања (ризици осигурања) и групу ризика чија се процена и мерење не може квантификовати односно мерити на егзактан начин (оперативни, правни и репутациони ризици)[5].

Наравно, ризике је могуће груписати и по другим критеријумима, на пример као финансијске и нефинансијске ризике, динамичке и статичке, мерљиве и немерљиве, чисте и шпекулативне, пословне и финансијске, објективне и субјективне, али овакве и сличне поделе ризика представљају само различите теоријске приступе ризицима и као такве не омогућавају поставку темеља свеобухватног односно системског приступа проблематици управљања ризицима.

Као што је већ изнето, најгрубља могућа подела ризика је подела на групу ризика активе и пасиве који шире схваћени обухватају и ризике осигурања и групу ризика која обухвата оперативне, правне и репутационе ризике, при чему ова друга група ризика посредно остварује утицај на ризике активе и пасиве. Ризици активе и пасиве, произилазе из неодговарајућег утврђивања цена уговора о осигурању, неадекаватног депоновања и улагања средстава техничких и гарантих резерви, неодговарајућег управљања средствима и обавезама, прихватања лоших ризика у

[4] Полазећи од препорука Међународне асоцијације супервизора осигурања, Solvency II принципа, Одлуке Народне Банке Србије о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање и бројних других класификација ризика, могуће је идентификовати кључне врсте ризика. Међутим, препоруке Међународне асоцијације супервизора осигурања, Solvency II, као и Одлука Народне Банке Србије, идентификују, набрају, класификују и дефинишу ризике, односно садрже само општа места и начелне смернице којима се упућује на важност управљања ризицима и као такве не дефинишу процедуре, не дају конкретне смернице у вези са оперативним управљањем ризицима у пракси, нити дефинишу одговарајуће квантитативне методе и показатеље.
Једна од могућих класификација ризика дефинисана је Одлуком о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање, Одлука бр. 11., од 31. јануара 2007.,"Сл. гласник РС", бр. 12/2007“. Класификација ризика у овом раду није идентична класификацији из Одлуке НбС, с тим да постоји сагласност у погледу свих кључних ризика.

[5] Оперативни ризик, одређен је као вероватноћа настанка негативних ефеката због неадекватних интерних процеса, људи и система, као и због екстерних догађаја којима друштво за осигурање није у стању да се прилагоди и као такав проистиче из пропуста у раду запослених и органа друштва, неодговарајућих унутрашњих процедура и процеса, неадекватног управљања информационим и другим системима, као и услед непредвидљивих спољних догађаја.
Правни ризик**,** проистиче из неусклађености пословања и аката друштва с прописима, уговора који се не могу у целини или делимично извршити, као и могућих губитака из спорова;
Репутациони ризик, проистиче из умањеног поверења јавности у друштво, које је последица неадекватног управљања осталим врстама ризика (посебно оперативним и тржишним ризиком). Такође, изложеност репутационом ризику делује и повратно, у смислу повећавања изложености осталим ризицима.

осигурање (у техничком смислу), пропуштања да се идентификују, процене и анализирају ризици бонитета, потцењивања обавеза из осигурања, рочне и структурне неусклађености имовине и обавеза односно средстава и њихових извора, извора, неадекватног покрића вишкова ризика реосигурањем, недовољне диверсификације ризика осигурања и изостанка система корпоративног управљања.

Иако постоји склоност да се питања поделе ризика маргинулизују и посматрају у уско теоријском смислу, ово питање није нимало неважно посматрано из угла инструмената који се користе у поступку њихове идентификације, мерења, процене и контроле и спознаје да су поједини подризици заједнички именитељ већег броја ризика који припадају групи ризика активе и пасиве.

Посматрано из угла приступа самом процесу мерења, процењивања и контроле ризика, далеко адекватнија је подела ризика на: ризике активе и пасиве (у ужем смислу), ризике осигурања и остале ризике који обухватају оперативне, правне и репутационе ризике.

Већ из овакве поделе може се наслутити да је управљање мерљивим ризицима, односно ризицима код којих мерење, процена и контрола почива на квантитативним методама, засновано или на инструментима управљачког рачуноводства или инструментима и техникама актуарских тестирања и анализе ризика. Најчешће грешке које се чине приликом дефинисања и груписања ризика, произилазе из неуспеха да се препознају и јасно разграниче сами ризици у односу на њихове факторе и елементе, од којих неки могу имати карактер подризика неког ризика или група ризика.

Овакве класификације немају потенцијал примењивости у смислу оперативног праћења и управљања ризицима, али и у погледу обелодањивања и извештавања, а могу се препознати по томе што укључују несразмерно велики број ризика суштински различитих по својој природи и карактеру, обично стављених у исту раван важности (без обзира да ли се ради о првој линији ризика или нижим нивоима на лествици ризика, подризика, фактора и елемената ризика). Узимајући у обзир напред изнето, једна од могућих класификација ризика, која је примарно усмерена на оперативно праћење ризика и извештавање по њима, подразумева следеће групе и подгрупе ризика:

1. Ризик структурне и рочне неусклађености имовине, капитала и обавеза;
    1.1. Ризици структурне неусклађености имовине, капитала и обавеза;
        - Ризик структурне неусклађености активе и пасиве по вертикали;
        - Ризик структурне неусклађености имовинских делова и њихових извора по хоризонтали;
        - Адекватност капитала и ризици одржавања сигурности и приносне снаге капитала;
    1.2. Ризици обезбеђења покрића техничких резерви, пласирања слободних средстава осигурања и незадовољавајућих приноса од улагања техничких и гарантних резерви;
    1.3. Ризици ликвидности, рочне неусклађености средстава и извора средстава

и ризици бонитета осигураника, емитената ХоВ, банака и осталих пословних партнера друштва;

2. Ризик признавања, процене, приказивања и обелодањивања вредности имовине, капитала и обавеза, као и прихода, расхода и резултата пословања;
3. Ризик тржишног и ширег економског окружења;
4. Ризик недостајућих извора за покриће трошкова спровођења осигурања и ризици неадекватног управљања трошковима[6];
5. Ризик осигурања;
6. Стратешки ризик и ризик неспособности друштва да примени стратегије, пословне политике, реализује финансијске планове и доноси одлуке о преусмеравању средстава[7];
7. Ризик изостанка интерних контрола;

Управљање ризицима структурне неусклађености имовине, капитала и обавеза друштва, примарно је усмерено на успостављање оптималне композиције активе и пасиве, оцену финансијског положаја друштва и утврђивање потреба за додатним изворима финансирања.
Анализа структуре активе доминантно је усмерена на успостављање одговарајућих пропорција између сталне и обртне имовине, али и на успостављање одговарајуће композиције средстава унутар сталне и обртне имовине. Анализом пасиве настоје се успоставити одговарајуће пропорције између дугорочних и краткорочних извора, односно између сопствених и позајмљених извора.
Паралелно са овим процесом предузимају се активности избора жељеног нивоа покрића појединих имовинских делова расположивим изворима финансирања, што је једна од најбитнијих активности које се предузимају у поступку максимизирања рентабилности пословања и обезбеђења текуће ликвидности.

Особеност поступка успостављања оптималне хоризонталне композиције активе и пасиве у друштвима за осигурање, са изузетком појединих врста осигурања (на пример животних осигурања) чини околност да се обртна имовина (често и део сталне имовине) највећим делом финансира из туђих извора који имају објективно нижу цену него што је цена стандардних позајмљених извора финансирања, иако цена ових извора свакако мора да обухвати стопу раста цена, а требала би да укључи и маржу ризика (што није актуеална пракса).

На темељу ове околности, друштва за осигурање остварују већу стопу приноса на укупна пословна средства, у односу на цену позајмљених извора. Анализа промена

[6]Ова врста ризика представља један од важнијих идентификованих ризика у осугурању. Како је Одлука НБС о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање у приличној мери заснована на сличној Одлуци која важи за банке и друге финансијске организације за које овај ризик није својствен, он је неоправдано изостављен из прве линије ризика, иако за то не постоји ни један релевантан разлог, због чега ће исти бити посебно разматран.
[7]Према Одлуци о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање, ризици под 6. и 7., сврстани су у оперативне односно репутационе ризике.
Имајући у виду значај, карактер, непосредан утицај ових ризика на активу и пасиву друштва, као и околност да су интерне контроле неодвојиве од управљања ризиком, ови ризици морају бити разматрани у оквиру ризика активе и пасиве.

вредности појединих имовинских облика и извора средстава, односно анализа смера кретања извора средстава и начина употребе средстава, омогућава да се изврше пројекције праваца кретања укупне имовине друштва.

Елементи односно идентификовани ризици текуће ликвидности и ризици немогућности измирења обавеза стоје у узрочно последичном односу са већим бројем ризика и подризика, а нарочито са ризиком недовољне наплате премије, ризиком структурне неусклађености појединих имовинских делова и њихових извора по хоризонтали и вертикали и ризиком рочне неусклађености депонованих и уложених средстава са доспелим обавезама. Поред наведених ризика ризици ликвидности стоје у вези са ризиком реализације великих штета које захтевају издвајање значајних финансијских средстава ради исплате, инвестиционом активношћу која превазилази финансијске могућности осигуравача, немогућношћу наплате депонованих и уложених средстава и немогућношћу продаје ХоВ и друге имовине по фер вредности ради измирења обавеза. Анализа ових ризика није могућа без сепаратно спроведених анализа трошкова спровођења осигурања и ризика пробијања извора за њихово покриће.

Процедуре које ће умањити и свести на најмању могућу меру ове ризике обухватају: предузимање мера које иду у правцу диферсификације и формирања портфеља друштва (по врстама улагања) који обезбеђује равномерност улагања, дисперзију ризика и смањење претеране изложености појединим ризицима ове врсте, анализу пословања емитената хартија од вредности из портфеља друштва (како би се могла извршити њихова благовремена продаја, пре него што дође до пада цена), праћење и анализирање промена и тенденција у кретању цена ХоВ и цена некретнина (у циљу предвиђања будућих кретања и благовременог предузимања мера које су у функцији формирања оптималне структуре имовине), уговарање чврстих услова и гаранција код продаје имовине на кредит (наплата у ратама) и утврђивање обавезе преноса власништва након извршене наплате. Неадекватно управљање имовином и обавезама проистиче из неусклађености карактера обавеза и расположивости имовине у одговарајућим облицима, тј. одговарајуће рочности и ликвидности. Неодговарајуће управљање имовином и обавезама јавља се као последица манифестације већег броја појединачних ризика који имају карактер елемената низа различитих ризика, а доминантно као последица реализације ризика отежане конверзије појединих облика имовине у ликвидније форме, ризика пада приноса испод очекиваних, ризика неконтролисаног улагања средстава у повезана правна лица, ризика лоше процене имовине и обавеза, али и као резултат дејства репутационих, оперативних и правних ризика.

Мерење, контрола и управљање ризиком ликвидности, односно процедуре које ће умањити и свести на најмању могућу меру ризик немогућности измирења обавеза, захтевају са своје стране процену бонитета осигураника, банака, емитената ХоВ и других пословних партнера са којим друштво улази у сарадњу, класификовање пословних партнера са становишта ризика у одређене категорије[8] и утврђивање потребних инструмената обезбеђења (банкарских гаранција, хипотека, меница) у зависности од процењеног степена ризика, што треба да омогући да се ризик у

[8] Једна од могућих категоризација је следећа: фирме са солидним бонитетом и солвентношћу, фирме са повременим тешкоћама у одржавању солвентности и ликвидности, фирме са хроничним проблемима у одржавању солвентности и ликвидности, фирме које се налазе у предстечајном стању.

коначној инстанци процени као низак, средњи, висок или екстреман. Управљање овим ризиком налаже да се врши месечно планирање токова готовине, усклађивање рокова депонованих и уложених средстава са планом прилива и одлива средстава, предузимање активности које ће обезбедити пуну наплату регресних потраживања, утврђивање чврстих буџетских правила које онемогућавају трошење средстава изнад финансијских могућности осигуравача и доношење ребаланса плана у ситуацијама када се процењује да се неће остварити приходи који обезбеђују покриће планских трошкова и реализацију превентивних улагања ради умањења ризика од настанка великих штета.

Друштва за осигурање морају поседовати капитал који је непосрдно у функцији гаранта испуњења обавеза у случају наступања непредвиђених догађаја. Због тога се настоји да се обезбеде директне везе између капитала осигуравача, тржишне позиције осигуравача, захтева за заштитом осигураника, поверилаца и акционара друштва, као и хармонизација јединственог тржишта осигурања. Један од начина да се ово обезбеди јесте обавеза утврђивања и континуираног одржавања маргине солвентности, која би у сваком тренутку требало да буде мања од утврђене висине гарантних резерви.

Ризици немогућности продаје имовине друштва по књиговодственој вредности, као и немогућности наплате од извршене продаје те имовине, условљени су пре свега ризицима везаним за општи пад цена ХоВ на финансијском тржишту, пад цена појединачних ХоВ и некретнина из портфеља друштва испод књиговодствене вредности, али и ризицима који произилазе из аранжмана у вези са наплатом од извршене продаје имовине на кредит.

Ризици пласирања слободних средстава проистичу из немогућности друштва да у целини или делимично наплати потраживања по различитим основама и оствари задовољавајуће приносе од улагања. Ова група ризика обухвата: ризик немогућности наплате депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви; ризик немогућности наплате уговорених и планираних приноса од депоновања и улагања средстава, приноса од закупа због ризика неликвидности и несолвентности, ликвидације и стечаја дужника; ризика општег и појединачног пада цена ХоВ и некретнина из портфеља друштва; ризик пада вредности имовине која се даје у закуп, ризике неадекватног управљања имовином, као и остале ризике депоновања и улагања и инвестиционе ризике који зависе од природе, обима и сложености пословања.

Применом захтева МСФИ жели се обезбедити хомогенизација и хармонизација рачуноводствене праксе и пружање квалитетних и упоредивих финансијских извештаја.

Захтев за квалитетним и међусобно упоредивим информацијама је основни захтев корисника финансијских извештаја. Међу корисницима финансијских информација, инвеститори су ти који су највише заинтересовани за информације о ризицима којима је изложено њихово улагање и о добити коју могу да остваре по основу тих улагања, зато што доношење пословних одлука претпоставља расположивост релевантних и тачних информација, на пример приликом доношења одлука о куповини акција, продаји акција и именовању руководства осигуравача. Ризици признавања, лоше процене, погрешног евидентирања, презентовања и обелодањивања вредности имовине и извора средстава, као и њихових прихода, расхода и резултата пословања, директно су у вези са ризиком непримењивања

прописа из области рачуноводства, захтева МРС и МСФИ, захтева из одлука регулаторног органа, интерних аката и усвојених рачуноводствених политика друштва. Нестручност лица која врше процену, са своје стране додатно увећава вероватноћу испољавања овог ризика.
Тржишни ризик проистиче из неповољних промена на тржишту осигурања и тржишту капитала, односно финансијском тржишту генерално. Ова група ризика обухвата ризик конкуренције, ризик неадекватног прилагођавања захтевима корисника услуга осигурања, ризик промене каматних стопа, ризик промене цена хартија од вредности, ризик промене цена непокретности, девизни ризик и остале тржишне ризике који зависе од природе, обима и сложености пословања осигуравача. Ризик конкуренције проистиче из позиционирања друштва на тржишту осигурања. Подризици својствени овој групи ризика обухватају и ризик неконкурентности цене производа друштва, ризик неадекватне примене бонус-малус система, ризик квалитета пружених услуга, ризик конкуренције који произилази из релације висина премије – обим покрића, ризик нелојалне конкуренције приликом учествовања на тендерима, ризике конкуренције који непосредно проистичу из ризика осигурања и репутационих ризика.

Финансирање трошкова спровођења осигурања, тј. трошкова управе, трошкова прибаве и осталих трошкова спровођења осигурања није непосредно регулисано ниједним актом Народне банке Србије[9], упркос чињеници да једино адекватност извора за покриће трошкова спровођења осигурања може гарантовати да средства осигураника неће бити коришћена ненаменски, тј. супротно правилима струке. Покривеност трошкова спровођења осигурања значи да осигуравач неће залазити у техничку премију, због чега анализа ТСО и извора за њихово покриће представља један од битнијих сегмената плана и буџета друштва за осигурање.

Нажалост, проблематика покрића ТСО, упркос чињеници да представља један од кључних ризика активе и пасиве није обрађена ни у стручној литератури. Утврђивање висине ТСО није само ствар рачуноводствених евиденција, с обзиром да исправно опредељивање висине ових трошкова стоји у непосредној вези са активностима распореда трошкова на трошкове управе, трошкове прибаве, трошкове извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета и трошковима депоновања и улагања средстава осигурања.

Утврђивање трошкова извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета од утицаја је на обрачун резервисаних штета, због чега ризиком ТСО и ризиком распореда нераспоређених износа трошкова на функционалне аналитике морају заједнички управљати актуари и рачуновође.

Ризици осигурања обухватају ризик неадекватно одређене висине и структуре премије осигурања, укључујући и ризик структурне неусклађености премије осигурања и премије реосигурања, ризик неодговарајућег самопридржаја друштва и ризик неадекватног покрића реосигурањем, ризике у вези са утврђивањем висине техничких резерви осигуравача, ризике у вези са преузетим обавезама осигуравача

[9] Осим што се кроз подбиланс „Трошкова спровођења осигурања“ у Билансу успеха за друштва за осигурање, прецизирају групе трошкова који чине ТСО, али и овде само начелно, с обзиром да се из дефиниције појединих АОП позиција не могу сагледати прецизно категорије које чине поједине сегменте трошкова спровођења осигурања (прибава, управа, остали ТСО).

и осигураника које произилазе из уговора о осигурању, ризике у вези са разматрањем, анализом, обрадом и прихватањем понуде за осигурање, ризик неадекватне техничке процене висине ризика који се преузима у покриће осигурања, ризик неодговарајућег утврђивања општих, посебних, допунских или појединачних услова осигурања, ризике у вези са одређивањем висине осигуране суме и покрића из осигурања, ризике у вези са трајањем и прекидом односа осигурања и остале ризике и подризике осигурања.
Ризици неадекватног обезбеђења техничких резерви, проистичу из непримењивања прописа и правила струке осигурања и као такви обухватају нарочито ризик неадекватног обрачуна преносне премије, ризик неадекватне резервације пријављених а неликвидираних штета (ризик грешке у процени висине обавезе осигуравача, тј. ризик неадекватности редовних резервација и временске димензије решавања штете), ризик неадекватног обрачуна резерви за настале а непријављене штете, ризик неадекватног обрачуна резерви за изравнање ризика, ризик неадекватног обрачуна математичке резерве и ризик неадекватног планирања висине техничких резерви приликом израде буџета друштва за осигурање.

Реализација стратешких циљева друштва претпоставља доношење пословних политика и разраду финансијских планова по: линијама одлучивања, линијама производа (врстама осигурања), каналима продаје, сегментима купаца, профитним и трошковним центрима. Друштво за осигурање мора да врши избор стратегија и да препознаје мере које могу да обезбеде њихову реализацију. Стратешко планирање јавља се као инструмент који је директно у функцији минимизирања ризика неспособности друштва да примењује стратегије и доноси одлуке о преусмеравању средстава. Механизми стратешког планирања зато морају да обухвате континуирано праћење и контролу остваривања планских задатака, укључујући и утврђивање висине одступања и анализу узрока који доводе до одступања реализације од планских величина.

Основе система интерних контрола чине људи, активности, радње, знања, вештине и способност запослених, организација система руковођења, контролно окружење и процедуре којима се обезбеђује функционисање система интерних контрола. Постављањем система интерних контрола обезбеђује се смањење ризика од злоупотреба, ненаменског коришћења средстава и спречавање губитака у пословању. Добра организација система интерних контрола подразумева да процедуре интерних контрола буду интегрисане кроз све активности, поступке и радње које се предузимају приликом обављања редовних пословних активности од стране запослених. На тај начин, систем интерних контрола доприноси да запослени разумеју своја овлашћења и одговорности, односно место и улогу у процесу реализације постављених циљева, стратегија и мера за реализацију циљева и усвојених пословних планова друштва за осигурање.

2. САСТАВЉАЊЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ У ИЗРАДИ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У УСЛОВИМА ПРИМЕНЕ МРС и МСФИ

2.1 САСТАВЉАЊЕ И СПЕЦИФИЧНОСТИ У ИЗРАДИ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ

Састављање финансијских извештаја у друштвима за осигурање, генерално је засновано на другачијим принципима билансирања у односу на привредна друштва, задруге, банке и предузетнике, али и у односу на технике и начине билансирања на којима су се заснивали биланси друштава за осигурање по старим прописима. Када је реч о билансу стања, извештају о променама на капиталу, извештају о токовима готовине и анексу, нема суштинсих разлика по питању принципа билансирања, међутим постоје значајне разлике у односу на детаљност односно број позиција садржаних у овим извештајима, посебно у односу на извештај о променама на капиталу из кога се могу сагледати по дубини односно хоризонтали и вертикали све промене на појединим облицима капитала. Аналитичност биланса стања за друштва за осигурање далеко је већа него када је реч о билансу стања за друга правна лица, што се посебно односи на структуру обавеза, односе између матичних, повезаних и придружених правних лица и позиције временских разграничења.

Састављање биланса успеха у друштвима за осигурање (укупног и појединачних), почива на темељно другачијим принципима у односу на биланс успеха предузећа и банака, при чему постоји читав низ особености како у односу на форму, тако и у односу на садржину овог финансијског извештаја. Без обзира што званична форма обрасца биланса успеха има одређених недостатака, који ће бити посебно размотрени, може се рећи да композиција овог извештаја пружа добре основе и предуслове за целовиту анализу међузависност прихода, расхода и међурезултата, уз могућност уочавања и анализе њихових веза са одговарајућим рачунима стања садржаним у билансу стања.

Друштва за осигурање у обавези су да утврђују не само збирну добит (вишак) и губитак (мањак) по свим пословима којима се друштво бави, већ утврђују односно састављају и појединачне билансе успеха по појединим врстама осигурања за која су регистрована и то[10]:

1. Биланс успеха за животна осигурања;
2. Биланс успеха за добровољно пензијско осигурање;
3. Биланс осигурања од незгоде и добровољног здравственог осигурања;
4. Биланс осигурања моторних возила-каско, шинских возила-каско и обавезног осигурања у саобраћају;
5. Биланс осталих осигурања, осталих осигурања од одговорности и других врста неживотних осигурања, а у зависности од врста послова осигурања за које је добило дозволу;

[10] Изменама става 2., члана 133. Закона о осигурању, отклоњене су раније присутне недоумице у погледу састављања појединачних биланса друштава за осигурања. Видети став 3. Правилника о обрасцима и садржини позиција у обрасцима финансијских извештаја за друштва за осигурање, и члан 133 и члан 28. Закона о осигурању.

Приликом сагледавања појединих позиција у билансу успеха, корисници финансијских извештаја могу доћи у заблуду, с обзиром на суштински другачији концепт овог финансијског извештаја[11], због чега се у поступку анализе биланса успеха[12] морају имати у виду све специфичности овог финансијског извештаја.

Генерално, у формалном и суштинском смислу, битну карактеристику и особеност овог финансијског извештаја чини подбиланс у коме се презентују трошкови спровођења осигурања осигуравача[13], међутим постоји читав низ специфичности и по другим позицијама биланса успеха. Тако се на пример, на позицији „Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи“, исказује само део трошкова зарада и накнада зарада и то онај део који се односи на трошкове управе, док је део исказан исказан на позицији „Остали трошкови прибаве“, део на позицији „Расходи извиђаја, процене, ликвидације и исплате штете“ а део на позицији „Расходи по основу депоновања и улагања средстава техничких резерви“, иако се из описа ових позиција то не може јасно уочити и то заједно са делом трошкова материјала, енергије, услуга, нематеријалних трошкова, али и трошкова резервисања.

Ова околност упућује на потребу измена сегмента биланса успеха који се тиче „Трошкова спровођења осигурања“ и АОП позиције која се односи на трошкове извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета. Принципијелно, у оквиру сваке од позиција: (1) „Трошкова прибаве“ и (2) „Трошкова управе“ које иначе улазе у састав трошкова спровођења осигурања; (3) „Трошкова депоновања и улагања средстава техничких резерви“ и (4) „Трошкова извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета“, морале би се устројити посебне АОП позиције које се тичу обелодањивања: (а) „Трошкова амортизације и резервисања“; (б) „Трошкова материјала, енергије, услуга и нематеријалних трошкова“ и (в) „Трошкова зарада, накнада зарада и осталих личних расхода“. Истовремено, у оквиру сегмента „Трошкови спровођења осигурања“ морао би се задржати принцип посебног исказивања трошкова провизија, уз укидање позиција остали трошкови управе и остали трошкови спровођења осигурања и уз задржавање принципа обелодањивања промена разграничених трошкова прибаве осигурања, што је у потпуности у духу МСФИ 4 „Уговори о осигурању“. На тај начин избегла би се опасност довођења у заблуду корисника финансијских извештаја, а уједно би се повећала аналитичка вредност биланса успеха.

Поред прописаних финансијских извештаја, друштва за осигурање у циљу израде интерних анализа и сагледавања резултата својих организационих делова, израде планова и буџета, расчлањавају односно састављају билансе по појединим организационим деловима и то по дубини на нивоу тарифа и врста осигурања.

[11] Анализа форме и садржине биланса за друштва за осигурање, заснована је на важећим билансима у време израде дисертације. Постоји реална могућност да ће форма и садржина биланса успеха друштава за осигурање претрпети измене којима ће се отклонити извесни недостаци у овом извештају, који су апострофирани између осталог и у овој тачки дисертације, с тим што објективно не треба очекивати суштинске измене у позицијама на којима се исказују пословни приходи и расходи.

[12] Форма и садржина овог финансијског извештаја може се сагледати из таб. 2. у оквиру прилога 1.

[13] Начин утврђивања и билансирања трошкова спровођења осигурања и с тим у вези трошкова у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета, детаљно се може сагледати у оквиру тачке 6.1, 6. поглавља.

У оквиру позиције пословних (функционалних) прихода исказују се приходи од премија осигурања и саосигурања; приходи од послова непосредно повезаних са пословима осигурања; приходи од депоновања и улагања средстава техничких резерви осигурања, реосигурања и ретроцесија; остали пословни приходи (и приходи од премија реосигурања и ретроцесија код друштава за реосигурање). На збирној – изведеној позицији биланса успеха „Приходи од премија осигурања и саосигурања“ исказују се практично меродавни приходи од премије осигурања и саосигурања у самопридржају друштва за осигурање, који се утврђују тако што се укупно обрачуната (бруто) премија осигурања и саосигурања, умањи за део премије који је пренет у покриће реосигурања и саосигурања и тако утврђена премија коригује за износ повећања односно смањења преносних премија осигурања и саосигурања.

За разлику од премије пренете у покриће реосигурања и саосигурања, која се директно билансира на бази исказаних односно књижених меродавних трошкова премије реосигурања и саосигурања (део који се преноси пратећем саосигуравачу), меродавни приходи од премије осигурања и саосигурања се не билансирају непосредно, већ се на одговарајућој позицији, исказује обрачуната (бруто) премија осигурања и саосигурања, а на посебној позицији повећање и смањење преносних премија осигурања и саосигурања. Увећањем бруто (обрачунате) премије осигурања и саосигурања, за износ смањења преносних премија осигурања и саосигурања и умањењем обрачунате премије осигурања и саосигурања за износ повећања преносних премија осигурања и саосигурања које су исказане на посебним позицијама, индиректно се долази до износа прокњижених прихода од премије осигурања и саосигурања на одговарајућим рачунима прихода од премије осигурања и саосигурања у бруто билансу друштва за осигурање.

Другим речима, друштва за осигурање у билансу успеха, не исказују књижене приходе од премије осигурања и саосигурања, који су исказани у бруто билансу осигуравача, већ обрачунату (бруто) премију осигурања која се утврђује корекцијом прокњижених прихода од премије осигурања и саосигурања за износ разлике преносне премије осигурања на почетку и на крају године или директно на бази аналитичких евиденција, тако што се фактурисана премија осигурања и саосигурања умањи за износ обрачунатог пореза. Овакав начин исказивања прихода претпоставља да се у билансу успеха искажу нето ефекти повећања, односно смањења преносних премија осигурања и саосигурања.

Тиме се постиже да исказани приход на синтетичкој-изведеној позицији биланса – „Приходи од премија осигурања и саосигурања, буде једнак износу меродавног прихода од премије и то у самопридржају друштва за осигурање (с обзиром да је меродавни приход од премије умањен за део премије пренет у покриће реосигурања и саосигурања). Дакле овај износ не одговара књиженом приходу од премије осигурања и саосигурања, што може изазвати недоумице код корисника финансијских информација који анализи биланса друштава за осигурање, прилазе из угла биланса предузећа.

Треба приметити да се код премије пренете у покриће реосигурања и саосигурања, не захтева да се искажу ефекти повећања односно смањења преносне премије реосигурања и саосигурања, већ се директно у билансу исказују меродавни

трошкови премије реосигурања и саосигурања, због чега биланс успеха није конзистентан.
У складу са наведеним, треба очекивати да ће будуће измене овог сегмента финансијског извештаја ићи у правцу посебног исказивања бруто обрачунате премије реосигурања и саосигурања, уз обавезно обелодањивање промена у обрачунатој преносној премији реосигурања и саосигурања.

Када је реч о реосигурању, никако се не би смела пренебрегнути околност да континуирани раст премије осигурања живота у последњих неколико година, праћен одговарајућим растом математичке резерве и осигураних сума, са своје стране доводи до објективне потребе преноса дела математичке резерве за који друштво нема капацитет да је држи у свом портфељу, у покриће реосигурања. Као што обрачуната математичка резерва у рачуноводственом смислу, по својој природи представља дугорочно резервисање, математичка резерва пренета у покриће реосигурања, суштински представља дугорочна активна временска разграничења, за разлику од преносних премија реосигурања и резервисаних штета које падају на терет реосигуравача које се краткорочно разграничавају (АВР). У складу са напред наведеним, било би пожељно да се Правилником о контном оквиру предвиди категорија дугорочних АВР.

Напред објашњени принципи у вези са билансирањем приходних позиција, примењују се и у оквиру подбиланса предвиђеног за исказивање пословних (функционалних расхода), с обзиром да се у оквиру збирне, тј. изведене позиције „Расходи накнада штета и уговорених износа“, исказују расходи накнада штета и уговорених износа у самопридржају друштва. Другим речима, на овој позицији исказује се износ по основу ликвидираних штета из основа осигурања и саосигурања, умањен за износ прихода по основу учешћа у накнадама штета од стране саосигуравача, као и за износ учешћа реосигуравача у накнадама штета.

Такође, у оквиру ове позиције исказује се и утврђен износ расхода по основу извиђаја, процене, ликвидације и исплате накнада штета и уговорених износа, евидентираних на одговарајућим аналичким рачунима у оквиру група рачуна[14]: „Трошкови амортизације и резервисања“, „Трошкови материјала, енергије, услуга и нематеријални трошкови“ и „Зараде, накнаде зарада и остали лични расходи“. Ова позиција биланса успеха је од нарочитог значаја, с обзиром да је иста од непосредног утицаја на обрачунате резервисане штете, због чега ће о њој бити посебно речи у оквиру 6. поглавља овог рада.

Приликом сагледавања висине трошкова спровођења осигурања и расхода у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета, мора се имати у виду да је Правилником о обрасцима и садржини позиција у обрасцима финансијских извештаја за друштва за осигурање, дефинисано да трошкове спровођења осигурања чини само део износа евидентиран на одговарајућим аналитичким рачунима у оквиру група рачуна „трошкови амортизације и резервисања“; „трошкови материјала, енергије, услуга и нематеријални трошкови“ и „зараде, накнаде зарада и остали лични расходи“ и то само део трошкова који се односи на аналитику управа, прибава и остали трошкови спровођења осигурања. Истовремено, расходе у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом

[14] Групе 53, 54 и 55.

штета, такође опредељује део трошкова који је евидентиран на наведеним групама рачуна.

Начин евидентирања трошкова по функционалним аналитикама, посебно је значајан из угла резервација штета, с обзиром да расходе извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета чини искључиво део трошкова материјала, енергије, услуга, нематеријалних трошкова, зарада, накнада зарада и осталих личних расхода и део трошкова резервисања у складу са МРС19-„Накнаде запосленима“, дакле без трошкова амортизације[15] и трошкова по основу осталих функционалних резрвисања из основне делатности.

Организациони делови друштава за осигурање у чијој надлежности су послови рачуноводства, расходе односно трошкове евидентирају на одговарајућим рачунима рачунима предвиђеним аналитичким контим планом друштва. Како друштва за осигурање по правилу имају неколико десетина односно стотина аналитичких рачуна, који се јављају као претпоставка за разне анализе по појединим категоријама трошкова[16] за потребе руководства друштва, било би потпуно нерационално отварати посебне аналитичке рачуне (практично у оквиру сваког дефинисаног конта) у односу на захтеване функционалне аналитике (управа; прибава; извиђај, процена, ликвидација и исплата штета; депоновање и улагање средстава осигурања), а посебно додатна аналитичка конта у односу на законом устројене врсте осигурања.

Из напред наведеног разлога, финансијско-рачуноводствене функције и информатичка функција у друштвима за осигурање, требало би да настоје да обезбеде могућност да се по сваком од аналитички дефинисаних рачуна у контном плану друштва, поред редовних аналитика (које егзистирају у свим предузећима) дефинишу и специфичне аналитике прописане подзаконским актима Народне банке Србије, а посебно функционалне аналитике и аналитике везане за тарифу односно врсту осигурања, уз обезбеђење одговарајућег извештајног сегмента главне књиге, из кога се могу сагледати трошкови спровођења осигурања по свим или по изабраним дефинисаним аналитикама.

У оквиру позиције „Промене разграничених трошкова прибаве“ друштва за осигурање приказују ефекте промена разграничених трошкова аквизиције (разлика почетног стања и стања на крају године на одговарајућим аналитичким рачунима у оквиру рачуна активних временских разграничења „Унапред плаћени трошкови прибаве осигурања до једне године“). У пракси, велики број друштава не врши разграничења ових трошкова.

Исказивање ефеката разграничених трошкова прибаве нема већег материјалног значаја на резултат друштва, осим у првој пословној години (при преласку на

[15] Без књижених износа по овом основу на појединим аналитичким рачунима у оквиру група рачуна 56, 57 и 58.

[16] На пример, у оквиру синтетичког рачуна 543-Трошкови рекламе и пропаганде, постоји десетак аналитичких рачуна на којима се врши посебно евидентирање: трошкова за спонзорство, трошкова за донаторство, трошкова рекламе путем ТВ-а, трошкова рекламе путем радија, трошкова рекламе путем штампе, трошкова рекламног материјала, трошкова пропаганде путем ТВ-а, путем радија, путем штампе, трошкова пропагандног материјала,.. Слична ситуација је и са осталим рачунима у оквиру група рачуна 54.

систем разграничења трошова прибаве), имајући у виду чињеницу да се по правилу ради о трошковима који припадају текућем периоду, односно који терете текући обрачунски период и с обзиром да ефекти који се признају у билансу успеха, морају одговарати разлици почетног и крајњег стања на овим рачунима.

Насупрот овом схватању, постоје актуарска мишљења и ставови, по којем трошкове прибаве треба разграничавати у проценту који одговара односу преносне премије осигурања и обрачунате премије осигурања, што са своје стране подразумева да се врши и разграничење оних трошкова који се недвосмислено односе на текући период, односно за које у рачуноводственом смислу не постоји основ за разграничење.

У сваком случају, разграничење трошкова прибаве и исказивање ефеката разграничења, са своје стране условљава да се на свим осталим позицијама на којима се исказују трошкови који улазе у састав трошкова спровођења осигурања, уместо меродавних трошкова прибаве (временски разграничених трошкова који припадају текућој години и који су књижени на одговарајућим рачунима успеха) искажу временски неразграничени трошкови (који практично нису књижени и садржани у бруто билансу осигуравача на одговарајућим рачунима расхода за период од 01.01 до 31.12. пословне године за коју се ради биланс успеха). У том случају, на збирној – изведеној позицији „Трошкови спровођења осигурања“ биће исправно исказани меродавни трошкови спровођења осигурања, с обзиром да су неразграничени трошкови прибаве (исказани на одговарајућим позицијама), кориговани разликом стања активних временских разграничења (рачуни 274) на почетку и на крају пословне године.

Форма и садржина биланса успеха мораће и надаље да се мења и то у правцу повећања аналитичности и отклањања уочених недостатака, а посебно у односу на део који се односи на трошкове спровођења осигурања, упркос чињеници да се неспорно може устврдити да у овом тренутку концепт финансијских извештаја друштава за осигурање има далеко већу аналитичку вредност у односу на финансијске извештаје осталих правних лица, а нарочито у односу на форму и садржину финансијских извештаја који су били у употреби у ранијим годинама.

У сваком случају, специфичности и особености података приказаним у финансијским извештајима посредно се провлаче у већини тачака ове дисертације, с тим да се питања TCO и извора за покриће TCO посебно разматрају у оквиру 6. поглавља.

2.2 ПРВА ПРИМЕНА МСФИ У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ, ПРОМЕНА РАЧУНОВОДСТВЕНИХ ПОЛИТИКА, ГРЕШКЕ И НАЧИНИ ИСПРАВЉАЊА ГРЕШАКА У ФИНАНСИЈСКИМ ИЗВЕШТАЈИМА ДРУШТАВА ЗА ОСИГУРАЊЕ

2.2.1 Прва примена МСФИ у друштвима за осигурање

Почетак примене међународних рачуноводствених стандарда и међународних стандарда финансијског извештавања, односно састављање почетног биланса стања на дан 01. јануара 2004. у складу са МСФИ, представљао је један од највећих ризика са којима су се суочила друштва за осигурање у свом досадашњем пословању. Треба знати да у време преласка на МСФИ није био усвојен МСФИ 4 „Уговори о осигурању“, те да надлежни орган Народне банке Србије у ниједном подзаконском акту, до данас није укључио есенцијалне захтеве овог стандарда.

Природа овог ризика, крупне промене у структури активе и пасиве друштва и материјалност ефеката прилагођавања признатих на капиталу друштва, доминантно су утицале на опредељење да се питања израде почетног биланса стања на дан преласка на МСФИ, проблематика промена рачуноводствених политика и исправка грешака обради пре него што се непосредно обраде захтеви међународних стандарда које примењују друштва за осигурање у наредној тачки овог поглавља. Због тога се ове две тачке не могу изоловано посматрати. У складу са наведеним и чињеницом да се МСФИ примењује практично само једном у току животног циклуса правног лица, ова тачка обухвата само најрелевантније аспекте и захтеве МСФИ-1 и не бави се захтевима стандарда који су били на снази на дан преласка на МСФИ у својим детаљима.

Уопште узевши, методологију и инструменте који се користе приликом идентификације, мерења и процене ризика активе и пасиве, који се непосредно обрађују у поглављима IV, V и VI дисертације, није могуће суштински разумети, нити је могуће доносити валидне закључке на основу уочених кретања уколико се изгубе из вида промене у структури активе и пасиве и ефекти прилагођавања признати на капиталу друштва на дан преласка на МСФИ.

У циљу свеобухватног сагледавања обима и карактера промена у структури активе и пасиве друштава за осигурање, непосредно ће се користити подаци и сачињени почетни биланс Компаније „Дунав осигурање“а.д.о., што ће са своје стране омогућити практично упознавање са захтевима МСФИ и захтевима из прописа донетих од стране Народне банке Србије у погледу признавања, вредновања и приказивања података у финансијским извештајима који по појединим питањима значајно одступају од одредби стандарда, због чега ће ово питање бити разматрано у наредним тачкама.

МСФИ 1, одобрен је од стране Одбора за међународне рачуноводствене стандарде (IASB), са почетком примене од 01.01.2004. године[17]. Примена МСФИ 1 налагала је да друштва за осигурање саставе почетни биланс стања под датумом преласка на МСФИ, што је са своје стране захтевало обавезу прерађивања упоредних података за најмање једну претходну пословну годину, уз услов да се при рачуноводственом обухватању трансакција и састављању и приказивању финансијских извештаја

[17] Уз препоруке IASB у правцу његове раније примене.

примене захтеви МСФИ, односно да се средства, обавезе и капитал које се исказују у финансијским извештајима усагласе са свим МСФИ који су били на снази на извештајни датум њихових првих финансијских извештаја урађених у складу са МСФИ.
Другим речима, друштва за осигурање морала су да признају сва средства и обавезе чије се признавање захтева у складу са МСФИ, да искључе (односно не признају) из финансијских извештаја ставке средстава и обавеза које према МСФИ нису дозвољене, изврше процене односно вредновање свих признатих средстава, уз рекласификацију ставки које су према претходним националним стандардима признате као друге врсте средстава, обавеза или компонента капитала. Разлог за овако постављене захтеве треба тражити у чињеници да финансијски извештаји текуће године нису само одраз текућих пословних трансакција, односно у чињеници да на стање на дан обрачуна утичу и исказане ставке у почетном стању.

Како су рачуноводствене политике које су примењивала друштва за осигурање до дана преласка на МСФИ садржале захтеве који су се битно разликовали у односу на захтеве МСФИ, приликом састављања почетног биланса стања, све разлике које су настале из догађаја и трансакција пре датума преласка на МСФИ су се морале признати преко нераспоређене добити из ранијих година или на другим позицијама капитала (најчешће на ревалоризационим резервама), уз обавезна обелодањивања њиховог утицаја на финансијски положај, финансијски резултат и токове готовине друштва. Изузетак од напред наведеног представљају само пословне трансакције код којих би вероватни трошкови њиховог усаглашавања превазилазили користи које би имали корисници финансијских извештаја.

Уколико се на тренутак апстрахују захтеви стандарда који се тичу вредновања признатих средстава и обавеза, само ефекти по основу признавања и рекласификације појединих средстава (имовинских делова) и обавеза, повлачиле су крупне измене у упоредним финансијским извештајима на дан преласка на МСФИ што је друштва за осигурање суочило са ризиком са којим се до тада нису сусретала у свом пословању.

То се посебно односи на позиције ревалоризационих резерви обрачунатих по основу ревалоризације основних средстава растом цена на мало које су се морале признати на нераспоређеној добити из ранијих година, признавања ванпословних извора формираних издвајањем из остварене добити у ранијим годинама (фондова заједничке потрошње) на осталом капиталу и с тим у вези признавања ванпословних средстава на позицијама некретнина и опреме које користи власник, односно на осталим дугорочним пласманима у делу који се односи на дугорочна потраживања од запослених по основу датих кредита за решавање стамбених потреба и по основу откупа станова. На нераспоређеној добити признати су и делови акцијског (и друштвеног капитала код појединих друштава) који су својевремено признати по основу револоризације сопствених акција, отписи застарелих и недокументованих потраживања и обавеза, али и ефекти искњижавања средстава тј. имовинских облика који не испуњавају услове за признавање према МСФИ (првенствено некретнине и опрема евидентиране у пословним књигама без валидне документације којом се потврђује власништво односно средства која нису била контролисана од стране власника).

С обзиром на карактер и природу делатности осигурања, обавезу утврђивања будућих обавеза осигуравача, чињеницу да се профит у друштвима за осигурање не прави из разлике остварених прихода од премије осигурања и расхода по основу исплаћених штета, већ првенствено од остварених прихода од пласирања обрачунатих техничких и гарантних резерви, за друштва за осигурање је својствено да део техничких резерви улажу, између осталог и у инвестиционе некретнине, што је са своје стране захтевало усвајање рачуноводствених политика којима су се морали дефинисати критеријуми за признавање појединих средстава на инвестиционим некретнинама односно начини идентификације таквих средстава и у крајњем рекласификација средстава са некретнина које користи власник на инвестиционе некретнине.

Суштински је важно знати да постоје разлике у рачуноводственим политикама које примењују (и које су у обавези да примењују[18]) друштва за осигурање приликом састављања финансијских извештаја, у односу на политике које би произишле из захтева МСФИ, посебно у сегменту који се односи на обезвређење средстава, што условљава да се поједине позиције вреднују у износима који се битно могу разликовати од износа који би били процењени према захтевима стандарда (првенствено позиције потраживања). Такође, део износа са позиција дугорочних резервисања друштва за осигурање нису признала на нераспоређеној добити већ преко текућих прихода у пословној 2004. години, као што је случај са резервама сигурности формираних својевремено терећењем текућих расхода и резервисањима за масовне и катастрофалне штете које се иначе не признају по МСФИ. Треба знати да је регулаторни орган Народне банке Србије у исто време уместо резерви за масовне и катастрофалне штете, утврдио обавезу обрачуна резерви за изравнање ризика, које се међутим не признају према МСФИ 4.

Израда почетног биланса стања на дан 1. јануара 2004. године, у складу са захтевима МСФИ 1 – Примена Међународних стандарда извештавања по први пут, а у циљу његовог усклађивања са захтевима стандарда и интерпретацијама одобреним од стране Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде, налагала је да се изврше корекције почетног стања на рачунима активе и пасиве (рачунима стања) на дан 01.01.2004.

Имајући у виду предмет и циљ овог рада, чињеницу да је кључни захтев који се намеће у процесу управљања ризицима обавеза категоризације ризика и с тим у вези обавеза презентовања квантитативно изражених показатеља и ефеката на капитал друштва, у наставку ће се полазећи од података Компаније „Дунав осигурање“ дати упоредни приказ стања појединих рачуна из финансијских извештаја пре и после преласка на МСФИ са ефектима корекција на капитал односно нераспоређену добит. Може се слободно рећи да упоредни преглед билансних позиција исказаних у складу са МСФИ и истих позиција до дана преласка на МСФИ представља идеалан начин да се сагледају ефекти, значај и допринос примене захтева МРС и МСФИ на објективност и истинитост финансијских извештаја. С обзиром на наведено, у наставку се дају најзначајнија усклађивања призната приликом израде почетног биланса на дан 01.01520.2004. Најбитније корекције спроведене су на следећим позицијама:

[18] Политике произишле из захтева утврђених Одлуком Народне банке Србије о начину процењивања билансних и ванбилансних позиција друштава за осигурање.

-Сталне имовине (нематеријалних улагања, земљишта, некретнина, инвестиционих некретнина, опреме и дугорочних пласмана), с обзиром на захтеве релевантних МРС и МСФИ и рачуноводставене политике овог друштва, из којих је произилазила обавеза да се почетно мерење ових облика имовине врши по ревалоризованим вредностима које изражавају њихову поштену фер вредност, односно које представљају њихову вероватну вредност на дан састављања почетног биланса.

Пре почетка процеса процене средстава било је неопходно идентификовати средства која се не признају по међународним стандардима и извршити њихово искњижавање из пословних књига на терет нераспоређене добити из ранијих година, у ком смислу је део некретнина у износу од 124.070 х.д. и опреме у износу од 2.145 х.д. прекњижен у ванбилансну евиденцију, с обзиром да анализирано друшво није било у поседу документације којом би доказало власништво или није контролисало средства (у спору). Полазећи од принципа опрезности, морало се извршити обезвређење целокупног износа улагања у пројекат уређења грађевинског земљишта[19] у износу од 1.075.550 хиљ. дин. Сагледавајући укупне ефекте искњижавања, процене, рекласификација и исправки грешака везаних за позиције сталне имовине (табела 1. у оквиру ове тачке), може се видети да су ефекти почетног мерења нематеријалних улагања условили књижења на терет добити из ранијих година у износу од 21.139. х.д., односно 47.919 х.д. када је реч о ставкама некретнина, инвестиционих некретнина, опреме, инвестиција у току и аванса (укупни нето ефекти дати у табели 2. Почетни биланс стања на дан 01.01.2004.). У исто време извршено је повећање позиције дугорочих пласмана у нето износу од 8.877 х.д., у корист добити из ранијих година. Овакво посматрање нето пребијених ефеката на први поглед не упућује на неке револуционарне помаке у структури активе. Међутим, ако погледамо податке приказане у табели 1. ове тачке, онда се врло јасно може уочити да је дошло до изузетно крупних промена у структури сталних средстава овог друштва.

У конкретном случају, политика анализираног друштва је била да укупне ефекте усклађивања вредности некретнина са њиховим фер вредностима призна на нераспоређеној добити, што значи не само негативне већ и позитивне, због чега је ово друштво у наредној пословној години извршило рекласификације позитивних ефеката процене са нераспоређене добити на ревалоризационе резерве[20].

-Исправка вредности потраживања, која је у моменту преласка на међународне стандарде била дубоко подцењана, процењена је полазећи од старосне структуре потраживања[21]. Процена потраживања, резултирала је укупним негативним ефектом на стање нераспоређене добити у износу од 2.431.811 х.д.

-Позиције резервисаних штета и преносних премија (које нису биле обрачунате методом pro rata temporis), према мишљењу овлашћеног актуара биле су неадекватне односно подцењене, због чега је било неопходно извршити корекције

[19] По основу улагања из ранијих година у уређење грађевинског земљишта за изградњу пословног објекта „Славија“

[20] Овде треба имати у виду да су у стручној јавности постојале недоумице и различита тумачења у погледу начина признавања позитивних ефеката процене некретнина, иако је већина била на становишту да се ови ефекти требају признати на ревалоризационим резервама у складу са МРС 16 (наравно, код друштава која су се определила за алтернативни поступак вредновања). Међутим, постојала су и супротна тумачења која су у прелазним одредбама МСФИ 1 препознала потребу да се због конзистентности, изузетно приликом почетног мерења некретнина које се вреднују по алтернативном поступку, позитивни ефекти требају признати на нераспоређеној добити.

[21] У складу са Одлуком о начину процењивања билансних и ванбиласних позиција у друштвима за осигурање (Сл. Гласник РС бр. 3/2005).

почетног стања преносне премије (стања на дан 31.12.2003.) и то у износу од 667.104 х.д.[22]. У исто време стање резервисаних пријављених а неликвидираних штета је такође било дубоко подцењено, због чега је извршена корекција стања резервисаних штета у износу од 429.112 х.д.[23], у циљу довођења почетног стања резервације штета на реалан износ.

Важно је напоменути да је у међувремену дошло до измена у форми и садржини финансијских извештаја. У циљу стварања претпоставки за упоредивост података између појединих година, у овом раду су извршене додатне рекласификације које нису садржане у званичним финансијским извештајима анализираног друштва. Ове додатне рекласификације односе се на исказивање преносних премија на терет реосигуравача и саосигуравача и учешћа реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама (резервисане штете на терет реосигуравача и саосигуравача) преко активних временских разграничења. За исти износ увећане су одговарајуће позиције на пасивним временским разграничењима (преносне премије и резервисане штете). Напред наведено непосредно је условљено изменама у подзаконским актима Народне банке Србије и променама у рачуноводственим политикама Компаније које су подразумевале прелазак са нето система на бруто систем евидентирања обрачунатих преносних премија и резервисаних штета.

Преглед свих корекција почетног стања имовине, обавеза и капитала, може се сагледати *у табелама 1. и 2.* у наставку.

[22] Износ укључује процену преносних премија у износу од 654.107 х.д. и део који се односи на преносну премију реосигурања (износ од 13.797 х.д.) по ком основу је на дан 31.12.2003. било умањено стање преносне премије осигурања. За исти износ (13.797 х.д.) увећана је одговарајућа позиција у оквиру активних временских разграничења, тако да је ова рекласификација без утицаја на нераспоређену добит.

[23] Износ укључује износ од 367.897 х.д. по основу ефеката процене стања резервисаних штета и износ од 61.215 х.д. који се односи на учешће реосигуравача у резервисаним штетама, а које није сагласно до тада важећим рачуноводственим политикама било исказано. У истом износу (61.215 х.д) увећана је одговарајућа позиција активних временских разграничења, тако да је ова рекласификација била без утицаја на нераспоређену добит.

Табела 1. – Корекције рачуна актива и пасиве по почетном мерењу

КОРЕКЦИЈЕ РАЧУНА АКТИВЕ

Р.б.	Опис	ПОЧЕТНО СТАЊЕ 2004 (2003)	Рекласификације	2003-рекласификована	Ефекти процене по МРС/МСФИ и грешке	КОРИГОВАНО ПОЧ. СТАЊЕ 2004.	УКУПНА КОРЕКЦИЈА ПОЧЕТНОГ СТАЊА
1	*2*	*3*	*4*	*5 = 3 + 4*	*6*	*7 = 5 + 6*	*8 = 4+6*
I	**НЕМАТЕРИЈАЛНА УЛАГАЊА** - 01	63.535	0	63.535	(21.139)	42.396	(21.139)
а	Ф. грешке (ГФО Крагујевац, Смедерево, Врање и Шабац)				(324)		(324)
б	ИСКЊИЖАВАЊЕ осталих нематеријалних улагања која не испуњавају услове за признавање према МРС				(20.815)		(20.815)
II=1+2	**НЕКРЕТНИНЕ, ОПРЕМА И ИНВЕСТИЦИОНЕ НЕКРЕТНИНЕ**	9.349.272	50.719	9.399.991	(98.638)	9.301.353	(47.919)
1.	Некретн. и опрема за обављање делатности, аванси и инвестиције у току	9.349.272	(3.686.349)	5.662.923	(1.323.704)	4.339.219	(5.010.053)
2.	Инвестиционе некретнине и инв. у току у инв. некретнине	0	3.737.068	3.737.068	1.225.066	4.962.134	4.962.134
1.1.	**ЗЕМЉИШТЕ**	43.318	0	43.318	(3.993)	39.325	(3.993)
	а Ф. грешка (ГФО Врање)				41		41
	б НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ЗЕМЉИШТА				(33.445)		(33.445)
	ц ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ЗЕМЉИШТА				29.411		29.411
1.2.	**НЕКРЕТНИНЕ**	7.005.257	(2.618.966)	4.386.291	(1.106.012)	3.280.279	(3.724.978)
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање почетног стања ванпословних некретнина на некретнине (власник)		42.552				42.552
б	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање некретнина које су по својој суштини инвестиционе некретнине на рачун инвестиционих некретнина (к-то 024)		(2.661.518)				(2.661.518)
в	ИСКЊИЖАВАЊЕ некретнина које не испуњавају услове за признавање према МРС - пренос на ванбилансне некретнине (к-то 8822)				(124.070)		(124.070)
г	ф. грешка - Корекција почетног стања због усаглашавања синтетике главне књиге са аналитичким евиденцијама (ГФО Крагујевац и Крушевац)				(215)		(215)
д	ф. грешка - Корекција почетног стања због због усаглашавања синтетике главне књиге са аналитичким евиденцијама по основу пренетих ванпослов. средстава (ГФО Зајечар и Краљево)				5.137		5.137
ђ	Накнадно активирање инвестиције у току "Управна зграда Н.Сад-Булевар ослобођења" која због недостатка документације није активирана током пословне 2003. - напомена ревизора				171.527		171.527
е	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ НЕКРЕТНИНА				(1.401.109)		(1.401.109)
ж	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ НЕКРЕТНИНА				231.105		231.105
з	ВИШАК ПО ПОПИСУ (некретнине које на дан 31.12.2003. нису биле у књигама јер Компанија није располагала документацијом)				11.613		11.613
1.3.	**ОПРЕМА** (+алат и инвентар са калк. отписом)	500.256	276	500.532	(65.928)	434.604	(65.652)
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњиж. ванпосл. опреме на рачун пословне опреме		276				276
б	ИСКЊИЖАВАЊЕ опреме која не испуњава услове за признавање према МРС - пренос на ванбилансну опрему				(2.145)		(2.145)
в	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ОПРЕМЕ				(64.810)		(64.810)
г	ф. грешке - усклађивање синтетичке евид. гл.књиге са аналит. евиденци.				1.027		1.027
1.4.	**ОСТАЛА ОСНОВНА СРЕДСТАВА**	15.551	0	15.551	24.102	39.653	24.102
а	ф. грешке - усклађивање синтетичке евид. гл.књиге са аналит. евиденци.				(1.773)		(1.773)
б	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ОСТАЛИХ ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА				25.875		25.875
1.5.	**ОСНОВНА СРЕДСТВА У ПРИПРЕМИ и АВАНСИ - (за обављање делатности - власник)**	1.784.890	(1.067.659)	717.231	(171.873)	545.358	(1.239.532)
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњиж. ванпосл. инвест. у току на ОС у припреми)		7.891				7.891
б	Накнадно активирање инвестиције у току "Управна зграда Н.Сад-Булевар ослобођења" која због недостатка документације није активирана током пословне 2003. - напомена ревизора				(171.527)		(171.527)
в	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА ОС у припреми (власник - инвест. некр.) - (Славија I)		(1.075.550)				(1.075.550)
г	ф. грешка-аванси				(346)		(346)
2.1.	**ИНВЕСТИЦИОНЕ НЕКРЕТНИНЕ** - 024	0	2.661.518	2.661.518	2.300.616	4.962.134	4.962.134
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање са рачуна некретнина на рачун инвестиционих некретнина		2.661.518				2.661.518
б	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ИНВЕСТИЦИОНИХ НЕКРЕТНИНА				(486.134)		(486.134)
в	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ИНВЕСТИЦИОНИХ НЕКРЕТНИНА				2.752.084		2.752.084
г	ВИШАК ПО ПОПИСУ (инвестиционе некретнине које на дан 31.12.2003. нису биле у књигама јер Компанија није располагала документацијом)				34.666		34.666
2.2.	**ОСНОВНА СРЕДСТВА У ПРИПРЕМИ и АВАНСИ (инвестиционе некретнине)**	0	1.075.550	1.075.550	(1.075.550)	0	0
а	Рекласификација ОС у припреми (власник - инвест. некр.) - (Блок Славија I)		1.075.550				1.075.550
б	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПО ОСНОВУ ОБЕЗВРЕЂЕЊА ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА У ПРИПРЕМИ (Блок Славија I)				(1.075.550)		(1.075.550)
III	**ДУГОРОЧНИ ПЛАСМАНИ**	766.273	69.226	835.499	(60.349)	775.150	8.877
а	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ- исправка вредности учешћа у капиталу				(57.439)		(57.439)
б	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање ванпословних потраживања од запослених по основу датих кредита и по основу откупа станова на остале дугорочне пласмане		69.226				69.226
в	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ исправке вредн. осталих дуг. пласмана				(2.910)		(2.910)
IV	**ЗАЛИХЕ**	15.277	0	15.277	(3)	15.274	(3)
а	ф. грешке - корекција ПС залиха				(3)		(3)
V	**ПОТРАЖИВАЊА**	5.003.305	0	5.003.305	(2.431.811)	2.571.494	(2.431.811)
а	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ПОТРАЖИВАЊА - исправке вредности потраживања по основу премије, камата и осталих потраж. и ф. грешке по основу усаглашавања стања потраж. у главној књизи са анал. евиденцијама				(2.431.811)		(2.431.811)

VI	**КРАТКОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ**	245.113	25.343	270.456	(-360)	270.096	24.983
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између готовине и кратк. фин. пласмана због грешке у књижењу у ГФО		25.343				25.343
б	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ - исправка вредности краткорочних пласмана				(-360)		(-360)
VII	**ГОТОВИНСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ И ГОТОВИНА**	353.876	(-25.343)	328.533	0	328.533	(-25.343)
а	ф. грешка - РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између готовине и кратк. фин. пласмана због грешке у књижењу у ГФО		(-25.343)				(-25.343)
VIII	**АКТИВНА ВРЕМЕНСКА РАЗГРАНИЧЕЊА**	6.914	75.012	81.926	4.233	86.159	79.245
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између АВР и ПВР - Корекција преносних премија по обрачунатим трошковима премије реосигурања и саосигурања (бруто принцип)		13.797				13.797
б	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између АВР и ПВР -Корекција учешћа реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама (бруто принцип)		61.215				61.215
в	АВР - корекција осталих АВР - ф. грешке				4.233		4.233
IX	***ВАНПОСЛОВНА АКТИВА***	151.805	(-151.805)	0	0	0	(-151.805)
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање почетног стања ванпословних некретнина на некретнине (власник)		(-42.552)				(-42.552)
б	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњиж. ванпосл. опреме на рачун пословне опреме		(-276)				(-276)
в	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање ванпословних инвестиција у току на ОС у припреми)		(-7.891)				(-7.891)
	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА на краткорочне обавезе (потраживања ванпосл. средстава за коришћење средстава која су ванпосл. у пословне сврхе (затварање обавеза)		(-31.860)				(-31.860)
г	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - ванпослов. потраж. од запослених - на дугор. пласмане		(-69.226)				(-69.226)
X	**ВАНБИЛАНСНА АКТИВА**	1.574	0	1.574	126.464	128.038	126.464
а	ПРЕНОС некретнина (власник) које не испуњавају услове за признавање према МРСна ванбилансне некретнине (к-то 8822)				124.070		124.070
б	ПРЕНОС опреме која не испуњава услове за признавање према МРС на ванбилансну опрему				2.145		2.145
в	ф. грешка - усаглашавање синтетике ванбилансне опреме са аналитичким евиденцијама у корист ванбилансне пасиве				249		249

КОРЕКЦИЈЕ РАЧУНА ПАСИВЕ

Р.б.	Опис	ПОЧЕТНО СТАЊЕ 2004 (2003)	Рекласификације	2003-рекласификована	Ефекти процене по МРС/МСФИ и грешке	КОРИГОВАНО ПОЧ. СТАЊЕ 2004.	УКУПНА КОРЕКЦИЈА ПОЧЕТНОГ СТАЊА
1	*2*	*3*	*4*	*5 = 3 + 4*	*6*	*7 = 5 + 6*	*8 = 4+6*
I = A - Б	**УКУПАН КАПИТАЛ**	10.685.934	151.569	10.837.503	(-3.402.258)	7.435.245	(-3.250.689)
А	**УКУПАН КАПИТАЛ - БЕЗ УМАЊЕЊА ЗА СОПСТВЕНЕ АКЦИЈЕ**	10.749.984	151.569	10.901.553	(-3.427.067)	7.474.486	(-3.275.498)
Б	**СОПСТВЕНЕ АКЦИЈЕ СА АКТИВЕ**	64.050		64.050	(-24.809)	39.241	(-24.809)
1	**ОСНОВНИ КАПИТАЛ**	5.837.492	0	5.837.492	(-15.471)	5.822.021	(-15.471)
а	ИСКЊИЖАВАЊЕ у корист нераспоређене добити (ревалор. сопств. акција обрачуната и књижена по старим прописима на конту акцијског капитала)				(-15.471)		(-15.471)
2	**ОСТАЛИ КАПИТАЛ**	0	151.569	151.569	0	151.569	151.569
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА- прекњижавање ванпословних извора на остали капитал		151.569				151.569
3	**РЕЗЕРВЕ ИЗ ДОБИТИ**	445.558	0	445.558	0	445.558	0
4	**РЕВАЛОРИЗАЦИОНЕ РЕЗЕРВЕ (по старим прописима)**	4.422.343	(-4.422.343)	0	0	0	(-4.422.343)
а	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА- прекњижавање ревал. резерви обрачунатих и књижених по старим прописима у корист нераспоређене добити из ранијих година		(-4.422.343)				(-4.422.343)
5	**НЕРАСПОРЕЂЕНА ДОБИТ**	44.591	4.422.343	4.466.934	(-3.411.596)	1.055.338	1.010.747
5,1	**РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање ревалор. резерви обрачунатих и књижених по старим прописима у корист нераспоређене добити**		4.422.343				4.422.343
5,2	**КОРЕКЦИЈА по основу прекњижавања ревал. сопствених акција књижене на конту акцијског капитала по ранијим прописима у циљу свођења вредности сопствених акција на номинални износ (број*ном. вредн.), по основу коначног обрачуна ревал. сопств. акција због отуђења (и поновних куповина у истом месецу) кроз период од** 31.03.2000. **до** 31.12.2003., ,)				15.471		15.471
5.3 = а до м	**ЕФЕКТИ ПРОЦЕНА НЕМАТЕРИЈАЛНИХ УЛАГАЊА И ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА СА ЕФЕКТИМА ИСКЊИЖАВАЊА НЕМ. УЛАГАЊА И ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА КОЈА СЕ НЕ ПРИЗНАЈУ ПО МРС**		0		(-119.777)		(-119.777)
а	ИСКЊИЖАВАЊЕ некретнина на терет нерасп. добити - некретнине које не испуњавају услове за признавање према МРС (пренете на ванбил. некретнине)				(-124.070)		(-124.070)
б	ИСКЊИЖАВАЊЕ опреме на терет нераспоређене добити - опрема која не испуњава услове за признавање према МРС (пренета на ванбилансну опрему)				(-2.145)		(-2.145)
в	ИСКЊИЖАВАЊЕ нематеријалних улагања на терет нераспоређене добити - која не испуњавају услове за признавање према МРС				(-20.815)		(-20.815)
г	Ф. грешке - (нето ефекти корекција рачуна основних средстава и нем. улагања по основу усаглашавања синтетике главне књиге са аналитиком ОС и НУ.				3.547		3.547
д	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ЗЕМЉИШТА- почетно мерење				(-33.445)		(-33.445)
ђ	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ЗЕМЉИШТА - почетно мерење				29.411		29.411
е	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ НЕКРЕТНИНА - почетно мерење				(-1.401.109)		(-1.401.109)
ж	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ НЕКРЕТНИНА - почетно мерење				231.105		231.105
з	ВИШАК ПО ПОПИСУ (некретнине које на дан 31.12.2003. нису биле у књигама јер Компанија није располагала документацијом)				11.613		11.613
и	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ИНВЕСТИЦИОНИХ НЕКРЕТНИНА - почетно мерење				(-486.134)		(-486.134)
ј	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ИНВЕСТИЦИОНИХ НЕКРЕТНИНА - почетно мерење				2.752.084		2.752.084
к	ВИШАК ПО ПОПИСУ (инвестиционе некретнине које на дан 31.12.2003. нису биле у књигама јер Компанија није располагала документацијом)				34.666		34.666
л	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ОПРЕМЕ - почетно мерење				(-64.810)		(-64.810)
љ	ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ОСТАЛИХ ОСНОВНИХ СРЕДСТАВА				25.875		25.875
м	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ОБЕЗВРЕЂЕЊА УЛАГАЊА У ПРОЈЕКАТ УРЕЂЕЊА ГРАЂ. ЗЕМЉИШТА "Блок Славија I"				(-1.075.550)		(-1.075.550)

5,4	**Усаглашавање номиналне вредности сопствених акција на активи са номиналном вредношћу сопствених акција на пасиви (укидање кумулиране ревалоризације сопствених акција кроз период од** 31.03.2000. **до** 31.12.2003.)		0		(-24.809)		(-24.809)
5.5 = а до е	**Нето ефекти корекција ПС потраживања и пласмана на терет и у корист нераспоређене добити - због промена рачуноводствених политика и фундаменталних грешака**		0		(-2.492.520)		(-2.492.520)
а	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ПОТРАЖИВАЊА - исправке вредности потраживања по основу премије, исправке вредности потраживања по основу камата и осталих потраживања и фундаменталне грешке по основу усаглашавања стања потраживања у главној књизи са аналитичким евиденцијама				(-2.431.811)		(-2.431.811)
г	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ ДУГОРОЧНИХ ПЛАСМАНА- исправка вредности учешћа у капиталу и исправка вредности осталих дугорочних пласмана				(-60.349)		(-60.349)
ђ	НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ПРОЦЕНЕ КРАТКОРОЧНИХ ПЛАСМАНА- исправка вредности краткорочних пласмана				(-360)		(-360)
5.6.	**ф. грешке - корекција осталих рачуна АВР**				4.233		4.233
5.7 = а до г	**Нето ефекти корекција ПС ПВР на терет и у корист нераспоређене добити - због промена рачуноводствених политика и фундаменталних грешака**		0		(-1.017.365)		(-1.017.365)
а	Корекција почетног стања резервисаних штета (ПВР) због промена рачуноводствених политика и фундаменталних грешака				(-367.897)		(-367.897)
б	Корекција почетног стања преносних премија (ПВР) због промена рачуноводствених политика и фундаменталних грешака				(-654.107)		(-654.107)
в	ф. грешка - корекција почетног стања осталих ПВР због грешака у књижењу и непостојања услова за признавање у складу са МРС и МСФИ				8.382		8.382
г	ф. грешка - корекција почетног стања осталих ПВР због погрешног налога актуара за формирање преносне премије осигурања живота				(-3.743)		(-3.743)
5.8. = а	**Нето ефекти корекција ПС рачуна обавеза на терет и у корист нераспоређене добити - због промена рачуноводствених политика**		0		223.174		223.174
а	Нето ефекти корекција ПС обавеза по основу штета и осталих обавеза - отпис обавеза због застарелости и ф. грешке				223.174		223.174
5.9.	**ф. грешке - корекција ПС залиха**				(-3)		(-3)
III	**ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА и ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ**	621.496		621.496		621.496	0
III	**КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ**	1.534.973	(31.624)	1.503.349	(223.174)	1.280.175	(254.798)
	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА са ванпословних средстава (потраживања ванпословних средстава за коришћење ванпословних средстава у пословне сврхе) (затворене обавезе према ванпословним евиденцијама књижене на класи 4.)		(31.860)				(31.860)
	ф. грешка- прекњижавање		236		152		388
	ПРОЦЕНА - Корекција обавеза по основу штета (МКО и друге обавезе по основу штета)				(99.907)		(99.907)
	НАКНАДНО ПРИЗНАВАЊЕ ОБАВЕЗА ИЗ ОСНОВА РЕОСИГУРАЊА (All State Insurance)				40.714		40.714
	Смањење обавеза према Дунаву Ре (из основа реосигурања из ранијих година) по Одлуци управног одбора				(161.827)		(161.827)
	ПРОЦЕНА - Остале корекције обавеза за премију зараде и других обавеза				(2.306)		(2.306)
IV	**ПАСИВНА ВРЕМЕНСКА РАЗГРАНИЧЕЊА**	2.961.162	75.012	3.036.174	1.017.365	4.053.539	1.092.377
а	ПРОЦЕНА - Корекција стања преносних премија осигурања по налогу актуара				654.107		654.107
б	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између ПВРи АВР - Корекција преносних премија по обрачунатим трошковима премије реосигурања и саосигурања (бруто принцип)		13.797				13.797
в	ПРОЦЕНА - корекција стања резервисаних штета по налогу актуара				367.897		367.897
г	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА између ПВР и АВР -Корекција учешћа реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама (бруто принцип)		61.215				61.215
д	ПВР - корекција осталих АВР - ф. грешке				(4.639)		(4.639)
V	**ВАНПОСЛОВНА ПАСИВА**	151.805	(151.805)	0	0	0	(151.805)
	РЕКЛАСИФИКАЦИЈА - прекњижавање извора заједничке потрошње (ФЗП) на остали капитал		(151.805)				(151.805)
VI	**ВАНБИЛАНСНА ПАСИВА**	1.574	0	1.574	126.464	128.038	126.464
	По основу преноса некретнина (власник које не испуњавају услове за признавање према МРС на ванбилансну активу (ванбил. некретнине)				124.070		124.070
	По основу преноса опреме која не испуњава услове за признавање према МРС на ванбилансну активу (опрема)				2.145		2.145
	По основу књижења усаглашавања синтетике ванбилансне опреме са аналитичким евиденцијама				249		249

Сумирањем свих рекласификација и корекција рачуна стања на дан 31.12.2003., могуће је саставити почетни биланс стања на дан 01.01.2004. године.

Из колона 4. и 8., почетног биланса стања, јасно се уочава да биланс стања састављен на дан 31.12.2003. и почетни биланс стања на дан преласка на МСФИ представљају два потпуно различита финансијска извештаја по својој садржини и карактеру, односно по објективности и истинитости презентованих информација.

Табела 2. **ПОЧЕТНИ БИЛАНС СТАЊА на дан 01.01.2004. године (31.12.2003.)** у 000 дин

		ПОЗИЦИЈА	Износ					
			ПОЧЕТНО СТАЊЕ 2004 (2003)	Рекласификације	**2003-рекласификована**	Ефекти процене по МРС/МСФИ и грешке	**КОРИГОВАНО ПОЧ. СТАЊЕ 2004.**	**УКУПНА КОРЕКЦИЈА**
		2	**4**	5	6	**7**	**8**	**9**
		АКТИВА						
А		**СТАЛНА ИМОВИНА - УЛАГАЊА (I + II + III + IV)**	**10.179.080**	**119.945**	**10.299.025**	**(-180.126)**	**10.118.899**	**(-60.181)**
	I	НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ					**0**	
	II	НЕМАТЕРИЈАЛНА УЛАГАЊА (ИМОВИНА)	**63.535**		**63.535**	**(-21.139)**	**42.396**	**(-21.139)**
	III	ГУДВИЛ (GOODWILL)					**0**	**0**
	III	НЕКРЕТНИНЕ, ОПРЕМА И БИОЛОШКА СРЕДСТВА	**9.349.272**	**50.719**	**9.399.991**	**(-98.638)**	**9.301.353**	**(-47.919)**
		1. Некретнине и опрема које служе за обав. делат.	9.349.272	(-3.686.349)	5.662.923	(-1.323.704)	4.339.219	(-5.010.053)
		2. Инвестиционе некретнине	0	3.737.068	3.737.068	1.225.066	4.962.134	4.962.134
	IV	ДУГОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ	**766.273**	**69.226**	**835.499**	**(-60.349)**	**775.150**	**8.877**
		1. Учешћа у капиталу	721.972		721.972	(-57.439)	664.533	(-57.439)
		2. Остали дугорочни финансијски пласмани	44.301	69.226	113.527	(-2.910)	110.617	66.316
Б		**ОБРТНА ИМОВИНА (I + II + III+ IV)**	**5.624.485**	**75.012**	**5.699.497**	**(-2.427.941)**	**3.271.556**	**(-2.352.929)**
	I	ЗАЛИХЕ	**15.277**		**15.277**	**(-3)**	**15.274**	**(-3)**
	II	СТАЛНА СРЕДСТВА НАМЕЊЕНА ПРОДАЈИ И СРЕД. ПОСЛОВ. КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА						
	III	КРАТКОР. ПОТРАЖИВАЊА, ПЛАСМАНИ И ГОТОВИНА	**5.609.208**	**75.012**	**5.684.220**	**(-2.427.938)**	**3.256.282**	**(-2.352.926)**
		1. Потраживања	5.003.305		5.003.305	(-2.431.811)	2.571.494	(-2.431.811)
		2. Краткорочни финансијски пласмани	245.113	25.343	270.456	(-360)	270.096	24.983
		3. Готовински еквиваленти и готовина	353.876	(-25.343)	328.533		328.533	(-25.343)
		4. Порез на додату вредност						
		5. Активна временска разграничења - остала	6.914		6.914	4.233	11.147	4.233
		6. Унапред плаћени трошкови прибаве осигурања						
		7. Прен. прем. осиг. и саос. која пада на терет саос. и реос.		13.797	13.797		13.797	13.797
		8. Рез. штете осиг. и саос. које падају на терет саос. и реос.		61.215	61.215		61.215	61.215
	IV	ОДЛОЖЕНА ПОРЕСКА СРЕДСТВА						**0**
В		**ПОСЛОВНА ИМОВИНА (А + Б))**	**15.803.565**	**194.957**	**15.998.522**	**(-2.608.067)**	**13.390.455**	**(-2.413.110)**
Г		ГУБИТАК ИЗНАД ВИСИНЕ КАПИТАЛА						0
xx		Ванпословна актива	151.805	(-151.805)	0	0	0	(-151.805)
Д		**УКУПНА АКТИВА (В + Г + xx)**	**15.955.370**	**43.152**	**15.998.522**	**(-2.608.067)**	**13.390.455**	**(-2.564.915)**
Ђ		ВАНБИЛАНСНА АКТИВА	1.574	0	1.574	126.464	128.038	126.464

ПОЗИЦИЈА			Износ					
			ПОЧЕТНО СТАЊЕ 2004 (2003)	Рекласификације	2003-рекласификована	Ефекти процене по МРС/МСФИ и грешке	**КОРИГОВАНО ПОЧ. СТАЊЕ 2004.**	**УКУПНА КОРЕКЦИЈА**
	2		**4**	5	6	**7**	**8**	**9**
ПАСИВА								
А		**КАПИТАЛ И РЕЗЕРВЕ (I + II + III + IV + V - VI - VII)**	**10.685.934**	**151.569**	**10.837.503**	**(-3.402.258)**	**7.435.245**	**(-3.250.689)**
	I	ОСНОВНИ И ОСТАЛИ КАПИТАЛ	**5.837.492**	**151.569**	**5.989.061**	**(-15.471)**	**5.973.590**	**136.098**
		1. Акцијски капитал	329.244		329.244	(-15.471)	313.773	(-15.471)
		2. Државни и друштвени капитал	5.508.248		5.508.248		5.508.248	
		3. Оостали капитал	0	151.569	151.569		151.569	151.569
	II	НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ						
	III	РЕЗЕРВЕ	**445.558**		**445.558**		**445.558**	
	IV	РЕВАЛОРИЗАЦИОНЕ РЕЗЕРВЕ	**4.422.343**	**(-4.422.343)**	**0**		**0**	**(-4.422.343)**
	V	НЕРАСПОРЕЂЕНА ДОБИТ	**44.591**	**4.422.343**	**4.466.934**	**(-3.411.596)**	**1.055.338**	**1.010.747**
	VI	ОТКУПЉЕНЕ СОПСТВЕНЕ АКЦИЈЕ	**64.050**		**64.050**	**(-24.809)**	**39.241**	**(-24.809)**
Б		**РЕЗЕРВИСАЊА И ОБАВЕЗЕ (I + II + III + IV + V)**	**5.117.631**	**43.388**	**5.161.019**	**794.191**	**5.955.210**	**837.579**
	I	ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА	**611.703**		**611.703**		**611.703**	
		1. Математичка резерва животних осигурања	107.351		107.351		107.351	
		2. Резервисања за изравнање ризика	173.693		173.693		173.693	
		3. Друга дугорочна резервисања	330.659		330.659		330.659	
	II	ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ	**9.793**		**9.793**		**9.793**	
	III	КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ	**1.534.973**	**(-31.624)**	**1.503.349**	**(-223.174)**	**1.280.175**	**(-254.798)**
		1. Краткорочне финансијске обавезе	115.144	(-31.624)	83.520	152	83.672	(-31.472)
		2. Обавезе по основу штета и уговорених износа	435.427		435.427	(-99.907)	335.520	(-99.907)
		3. Обавезе за премију, зараде и друге обавезе	984.402		984.402	(-123.419)	860.983	(-123.419)
	IV	ПАСИВНА ВРЕМЕНСКА РАЗГРАНИЧЕЊА	**2.961.162**	**75.012**	**3.036.174**	**1.017.365**	**4.053.539**	**1.092.377**
		1. Преносне премије	986.345	13.797	1.000.142	654.107	1.654.249	667.904
		2. Резервисане штете	1.793.736	61.215	1.854.951	367.897	2.222.848	429.112
		3. Друга пасивна временска разграничења	**181.081**		**181.081**	**(-4.639)**	**176.442**	**(-4.639)**
	V	ОДЛОЖЕНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ						**0**
	xx	Ванпословна пасива	151.805	(-151.805)	0	0	0	(-151.805)
В		**УКУПНА ПАСИВА (А + Б + xx)**	**15.955.370**	**43.152**	**15.998.522**	**(-2.608.067)**	**13.390.455**	**(-2.564.915)**
Г		ВАНБИЛАНСНА ПАСИВА	1.574	0	1.574	126.464	128.038	126.464

2.2.2 Промене рачуноводствених политика, грешке и специфичности исправљања грешака и усклађивања података у финансијским извештајима

Одредбе и захтеви који произилазе из МРС „Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке“, не могу се изоловано посматрати у односу на одредбе МСФИ 4 „Уговори о осигурању“ који се примењује на све уговоре о осигурању, осим на уговоре који покривају други МСФИ и осим на финансијска средства и финансијске обавезе.

Приликом разматрања одредби и захтева ових стандарда не сме се пренебрегнути чињеница да је у осигурању посебно тешко повући линију разграничења између промена рачуноводствених политика, промена рачуноводствених процена и политика друштва у односу на примену већ усвојених рачуноводствених политика односно грешака.

Не умањујући значај проблематике грешака у финансијским извештајима, ипак се може констатовати да промене рачуноводствених политика и промене рачуноводствених процена представљају далеко значајнија питања од питања грешака у финансијским извештајима.

Линију разграничења није само тешко повући између промена рачуноводствених политика и промена рачуноводствених процена, већ и између промена рачуноводствених политика и грешака, с обзиром да се некада (без или са намером) под промене рачуноводствених политика могу подвести и погрешне политике друштва у односу на примену усвојених рачуноводствених политика, посебно када је реч о пословним категоријама које спадају под уговор о осигурању и позицијама које су предмет процена руководства.

МСФИ 4, привремено ослобађа осигуравача од захтева других МСФИ, па тако и захтева из МСФИ 8 у односу на промене рачуноводствених политика који се тичу уговора о осигурању, трошкова аквизиције (прибаве осигурања) и нематеријалних средстава која су садржана у њима. Међутим, МСФИ 4 не ослобађа осигуравача одредби из параграфа 10 до 12 из МРС 8 (детаљније видети у оквиру тачке 2.2.3).
У складу са захтевима овог стандарда друштво за осигурање може да промени своје рачуноводствене политике за уговоре о осигурању само уколико промена рачуноводствених политика има за резултат да његови финансијски извештаји буду поузданији[24] или релевантнији[25]. Ова одредба укључује и могућност увођења нове рачуноводствене политике која подразумева поновно и конзистентно одмеравање обавеза за сваки период, уколико боље одражавају актуелне тржишне каматне стопе и друге актуелне процене и претпоставке. Са друге стране, осигуравач не би требало да мења своје рачуноводствене политике да би елиминисао претерану

[24] Финансијски извештаји су поуздани ако не садрже значајне грешке, ако нису субјективни, када верно приказују финансијски положај, пословне трансакције, догађаје и околности и ако су потпуни.

[25] Финансијски извештаји су релевантни онда када корисник информација на основу њих може сагледати податке и информације које су му од користи за решавање конкретних проблема и доношење економских одлука.

опрезност али и не треба да уводи додатну опрезност ако уговоре већ вреднује са довољно опрезности.
Када осигуравач промени своје рачуноводствене политике може да поново класификује одређена или сва финансијска средства по фер вредности, признавањем ефеката кроз добитак или губитак, с тим да се ово не захтева од осигуравача.

Поновно класификовање се дозвољава ако је промена рачуноводствене политике у вези са првом применом МСФИ 4 и у вези са изменама рачуноводствених политика које би учиниле финансијске извештаје релевантнијим или поузданијим. У том смислу поновна класификација представља промену рачуноводствене политике када осигуравач примењује одредбе МРС 8.

Осигуравач може, мада то није обавеза и захтев, да мења своје рачуноводствене политике признавањем нереализованог добитка или губитка од неког средства на капиталу, када ти нерелизовани добици или губици утичу на одмеравање обавеза по основу осигурања на исти начин као и реализовани добици или губици (shadow рачуноводство). Усклађивање обавеза по основу осигурања може бити признато на капиталу само уколико се нерализовани добици и губици признају директно на капиталу. То значи да shadow рачуноводство није могуће применити, уколико осигуравач финансијска средства одмерава по фер вредности, а обавезе осигурања коришћењем дисконтне стопе која одражава актуелну тржишну стопу. Када је реч о Републици Србији, јасно је да домаћа друштва за осигурање не би могла да врше усклађивање обавеза преко акцијског капитала, већ преко ревалоризационих резерви (евентуално преко нераспоређене добити, с тим што такво решење не би било у духу стандарда).

Овај стандард је успео да препозна сву сложеност пословања друштава за осигурања која произилази из изложености ризицима, потребе тестирања адекватности обавеза из основа осигурања и чињеницу да уговор о осигурању може садржати уграђене деривате које треба мерити у складу са другим стандардима. Упркос наведеном, с обзиром да је пројекат израде овог стандарда раздвојен у две фазе, превише апсеката пословања је остало недефинисано а стандард је умногоме остао недоречен. Ови аспекти стандарда детаљније ће бити размотрени у наредној тачки овог рада.
Изложене чињенице и околности треба посматрати у контексту одредби параграфа 10. из МРС 8, по коме када не постоји конретан стандард или тумачење које се примењује на одређену трансакцију, догађај или околност, руководство треба да се ослони са сопствене процене у погледу развијања и примене рачуноводствене политике која је у стању да обезбеди поуздане и релевантне информације за доношење економских одлука од стране корисника финансијских извештаја и у контексту параграфа 19. по коме се трансакције које су настале као израз промена рачуноводствених политика, а које су у вези са почетном применом неког стандарда, евидентирају у складу са прелазним одредбама тог стандарда „уколико оне постоје“, док се у супротном врши ретроактивна примена те промене.

Из одредби МРС 8, могло би се закључити да је овај стандард релевантан ако појединим стандардма недостаје особености, као што је дефинитивно случај са МСФИ 4. У том смислу, ако финансијски извештаји друштва за осигурање

одступају од захтева МРС 8, онда се објективно не би могло рећи да су финансијски извештаји састављени у складу са МСФИ.
Може се претпоставити да је надзорни орган НБС уочио напред наведене околности, због чега није уградио захтеве овог стандарда у одговарајућу регулативу којим се уређује пословање друштава за осигурање.
Напред наведене околности и упућеност домаћих друштава за осигурање на непосредну примену прописа из области осигурања донетих од стране Гуверенера Народне банке Србије, последично су узроковале да друштва за осигурање не примењују овај стандард, те да се непосредно оријентишу на примену свих осталих МРС и МСФИ у погледу признавања, приказивања, вредновања и обелодањивања своје имовине, капитала, обавеза, прихода и расхода.

У контексту напред изложеног, друштва за осигурање су била принуђена да примењују непосредно одредбе МРС 8 у вези са променама својих рачуноводствених политика и исправљањем грешака у финансијским извештајима и у делу који се тиче позиција које подпадају под уговор о осигурању.

Доношењем новог ревидираног МРС 8, одбор је настојао да елеминише одређена лоша решења из претходног стандарда. У најкраћем, кључне новине су следеће:

- Елиминисан је алтернативи приступ, тако да се сада износи прилагођавања не могу укључивати у добитак и губитак периода, што значи да се обавезно врши ретроактивна исправка материјално значајних грешака уз презентовање упоредних информација из финансијских извештаја ранијих година, односно као да грешке нису никада ни постојале и то од најранијег датума за који је то практично да се уради;
- Дефинисано је да ретроактивна примена промена рачуноводствене политике подразумева прилагођавање почетног стања свих компоненти капитала које су у вези са учињеном променом и то за најранији презентовани претходни период (и остале периоде), на начин као да је нова рачуноводствена политика била примењивана одувек;
- Елиминисан је концепт фундаменталне грешке. С тим у вези дефинисано је да финансијски извештаји нису у сагласности са МСФИ уколико садрже материјално значајне грешке.
- Дефинисане су категорије „материјално значајно изостављање“ и „погрешно исказивање података у финансијским извештајима“.
    - Изостављене или погрешно исказане ставке су материјално значајне уколико појединачно или групно утичу на економске одлуке корисника финансијских извештаја. Из наведене дефиниције се може закључити да величина грешке и природа ставке доминантно опредељују материјалност грешке.

Правно лице може променити рачуноводствену политику уколико је промена настала као последица измена неког стандарда и у случајевима када промене доводе до тога да финансијски извештаји пружају поузданије и релевантније информације о ефектима трансакција, догађаја или околности на финансијски положај, успешност и новчане токове.
Промене рачуноводствених процена јављају се као резултат нових информација, нових догађаја и накнадно стеченог искуства, због чега се не могу књиговодствено обухватати као исправка грешака или промена рачуноводствених политика, већ се признају у оквиру рачуна добитка и губитка текућег и будућих периода. Под

променом рачуноводствених процена подразумева се прилагођавање књиговодственог стања средстава или обавеза, као и отписивања средстава на основу процене садашњег стања очекиваних будућих користи и обавеза које су повезане са тим средствима. Међутим, промена основице за мерење представља промену рачуноводствене политике, а не промену рачуноводствене процене.

Из изложеног јасно произилази да нови ревидирани МРС 8 има за циљ да обезбеди релевантност, већу поузданост финансијских извештаја, упоредивост финансијских извештаја кроз низ година и упоредивост финансијских извештаја између различитих правних лица.

Обрачунске позиције у финансијским извештајима друштава за осигурање, односно резервисане пријављене а неликвидиране штете, резервисане настале а непријављене штете, преносне премије осигурања, преносне премије на терет реосигуравача и саосигуравача, учешће реосигуравача и саосигуавача у резервисаним штетама, обухватају се на рачунима пасивних временских разграничења и рачунима активних временских разграничења. Евидентирање обрачуна по наведеним категоријама налаже да се утврде ефекти њихових промена који се признају у рачуну добитка и губитка. Тестови адекватности обавеза по овим обрачунима могу показати да су исте дубоко подцењене или прецењене (ређе). Подцењеност може настати као резултат погрешних политика друштва у односу на усвојене рачуноводствене политике (уз постојање намере или без намере) или као резултат неодговарајућих рачуноводствених политика. У случају да се због подцењености обавеза донесе нова рачуноводствена политика, било као резултат новог прописа од стране регулаторног органа, било да је израз интерне одлуке руководства, прилагођавање обавеза најчешће доводи до тога да се у рачуну добитка и губитка текуће године признају значајни ефекти који могу драматично да наруше релевантност и поузданост појединих финансијских извештаја, прецизније биланса успеха, иако ће биланс стања верно одсликавати стање средстава и обавеза друштва. Идентична ситуација настаје и у ситуацијама када је подцењеност обавеза у претходној години била резултат погрешних примена постојећих рачуноводствених политика.

У контексту напред изложеног и околности да друштва за осигурање не примењују одредбе МСФИ 4 (углавном због чињенице да је до данас изостала фаза II која је требала да заокружи МСФИ 4), домаћа друштва за осигурање оријентисана су ка одредбама МРС 8, што управо доприноси јачању релевантности и поузданости њихових финансијских извештаја, упркос чињеници да због тога друштва за осигурање не могу и не смеју да констатују да су њихови финансијски извештаји у свему у складу са МСФИ 4.

У пословању друштава за осигурање често се јавља потреба за корективним обрачунима који се раде у текућој години, а којима се врши корекција обрачунате премије реосигурања и обрачунатог учешћа у накнадама штета из основа реосигурања из претходне године. Ови корективни обрачуни нису последица промена рачуноводствених политика и као такви могу бити израз грешака учињених приликом претходних обрачуна или могу бити резултат накнадне спознаје фактора који су од утицаја на сам обрачун.

У одсуству заокруженог МСФИ 4 и прописа заснованих на одредбама овог МСФИ, један број друштава за осигурање прибегао је дефинисању прага значајности грешке у својим рачуноводственим политикама, прописивањем одредби по којима се само грешке које прелазе дефинисани праг значајности исправљају корекцијом почетног стања уз признавање ефеката на капиталу (добити) и презентовањем упоредних информација по свим ставкама које су у вези са учињеном корекцијом.

Оваква политика је нужна, с обзиром да би признавање материјално значајних ефеката у рачуну добитка и губитка могло значајно да наруши објективност и истинитост финансијских извештаја текуће године и да посредно доведе до приказивања негативних износа премија и штета у самопридржају друштва.

Поред уобичајених грешака, условљених неуношењем појединих докумената (због недостављања или других разлога), дуплог уноса појединих докумената, под грешкама се подразумевају грешке у вези са признавањем и процењивањем средстава и обавеза, изостављање или погрешно исказивање података у финансијским извештајима, укључујући и грешке у вези са обелодањивањем, грешке због неупотребљавања или погрешне употребе поузданих информација, грешке због погрешног тумачења чињеница и превида. Грешке погрешног приказивања односе се на погрешно опредељена средства и обавезе у смислу рочности (између дугорочних и краткорочних средстава и обавеза), грешке евидентирања примљених и датих аванса на истом рачуну, грешке у приказивању прихода и расхода (нето принцип евидентирања прихода од усклађивања вредности имовине и расхода по основу обезвређења; нето принцип евидентирања позитивних и негативних курсних разлика, грешке у класификацији између пословних, финансијских и осталих расхода и сл.). Грешке обелодањивања односе се на обим, врсту и целовитост информација које се дају у напоменама уз финансисјке извештаје.

Независно од тога, да ли прилагођавања на такозваним обрачунско–актуарским позицијама и на пословним категоријама које су предмет процене од стране руководства настају као резултат промена рачуноводствених политика, рачуноводставених процена, или се врше због неадекватно примењених постојећих рачуноводствених политика, њихов заједнички именитељ је чињеница да ефекти прилагођавања најчешће имају материјално значајне ефекте на финансијске извештаје друштва за осигурање.

Исправка материјално значајних грешака из претходног периода врши се као корекција почетног стања ставки капитала (најчешће на нераспоређеној добити или ревалоризационим резервама) на начин као да грешка није ни настала, уз усклађивање упоредних података за претходни период или периоде, узимајући у обзир и одредбе МРС-12 „Порези из добитка“, дефинисани праг значајности грешке (у рачуноводственим политикама) и важеће пореске прописе у Републици Србији. У случају нематеријалних грешака (по износу и значају), грешака чији се ефекти не могу утврдити или су трошкови њиховог утврђивања несразмерно високи не врши се исправка грешака.
Једно од могућих решења подразумева да се исправка грешака врши на терет и у корист текућих расхода и прихода, када грешке у кумулативном износу не прелазе дефинисани проценат неопорезиве добити или проценат укупног прихода за

претходну пословну годину, док се у случајевима материјално значајних грешака тј. тј. када кумулативни износ утврђених грешака већи од дефинисаног процента од нпр. опорезиве добити за претходну пословну годину, исправка грешака врши кроз корекцију почетног стања на терет и у корист нераспоређене добити (губитка).
При томе, друштва за осигурање по правилу појединачне грешке у материјално безначајним износима увек књиже на терет и у корист текућих расхода и прихода, имајући у виду да се материјално значајним грешкама сматрају грешке које изазивају погрешно приказивање и изостављање информација у финансијским извештајима, а које су битне за сагледавање финансијског положаја правног лица и доношење одлука од стране корисника финансијских извештаја. Материјално најзначајније грешке стоје у вези са накнадним вредновањем дугорочних и краткорочних пласмана, потраживања, одложених пореских средстава односно обавеза и у вези са обрачуном средстава техничких резерви друштва. Честа врста грешака у пракси односи се на грешке признавања ефеката процене појединих средстава у билансу успеха уместо на капиталу (ревалоризационим резервама), што је условљеном применом одредби рачуноводствених политика које нису у складу са захтевима појединих ревидираних стандарда.

Објективно ограничење простора у овом раду спречава да се на овом месту практично прикажу примене захтева МРС 8, због чега се у прилогу бр. I овог рада дају кориговани финансијски извештаји Компаније „Дунав осигурање“а.д.о. за пословну 2004. са детаљним појединачним ефектима корекција по свим ставкама средстава, обавеза, капитала, прихода и расхода, урађених у складу са одредбама тада важећег МРС 8[26]. Као што се може видети из презентованих података у прилогу, разлоге за измене финансијских извештаја треба тражити у чињеници да поједине имовинске позиције (пре свега потраживања) и тзв. обрачунско-актуарске позиције нису биле процењене или обрачунате у складу са захтевима из аката регулаторног органа Народне банке Србије.

Управо на примерима коригованих финансијских извештаја анализираног друштва за пословну 2004., може се видети да поред ризика неусклађености политика друштва са захтевима стандарда и са захтевима из подзаконских аката, значајан ризик стоји и у вези са ризиком погрешне примене усвојених рачуноводствених политика. Материјално најзначајније корекције у случају овог друштва представљају корекције на обрачунско-актуарским позицијама и корективним позицијама, односно корекције на рачунима на којима се евидентирају обрачунате резервисане пријављене а неликвидиране штете, обрачунате резервисане настале а непријављене штете, обрачунате преносне премије осигурања, обрачунате резерве за изравнање ризика, процењена исправка вредности потраживања, као и корекције на књиженим приходима и расходима по основу докумената из ранијих година (достављених на књижење у пословној 2004 години) и корекције у вези са неисправним обрачуном амортизације и обрачуном одложених пореских обавеза за које нису постојале техничке претпоставке (улазни подаци за обрачун) у пословној 2004.

[26] У време када су вршене корекције финансијских извештаја, назив МРС-8 је гласио „Нето добитак или губитак периода, фундаменталне грешке и промене рачуноводствених политика”.

2.3 РИЗИЦИ ПРИЗНАВАЊА, ПРОЦЕЊИВАЊА, ПРИКАЗИВАЊА И ОБЕЛОДАЊИВАЊА ИМОВИНЕ, ИЗВОРА СРЕДСТАВА, ПРИХОДА, РАСХОДА И РЕЗУЛТАТА ПОСЛОВАЊА ДРУШТАВА ЗА ОСИГУРАЊЕ У СВЕТЛУ ЗАХТЕВА РЕЛЕВАНТНИХ МРС И МСФИ И ОДРЕДБИ НАЦИОНАЛНИХ ПРОПИСА КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ ДЕЛАТНОСТ ОСИГУРАЊА

2.3.1 Признавање и вредновање имовине, капитала, обавеза, прихода и расхода друштава за осигурање према МРС и МСФИ и одредбама националних прописа из области осигурања

Ризик погрешног признавања[27], вредновања[28], евидентирања, приказивања[29] и обелодањивања[30] вредности имовине и извора средстава, прихода, расхода и резултата пословања, представља један од најважнијих ризика у осигурању, упркос чињеници да је крајње незахвално и опасно вршити рангирање ризика.

Управљање ризицима признавања, вредновања, евидентирања, приказивања и обелодањивања вредности имовине, капитала, обавеза, прихода и расхода, односно њихово минимизирање и контрола, подразумева непосредну примену и контролу примене Закона о рачуноводству и ревизији, Правилника о контном оквиру и садржини рачуна у контном оквиру за друштва за осигурање, Правилника о садржају и форми образаца финансијских извештаја друштва, Одлуке о начину процењивању билансних и ванбилансних позиција друштава за осигурање, Одлуке о ограничењима појединих облика депоновања и улагања техничких резерви и о највишим износима појединих депоновања и улагања гарантне резерве друштава за осигурање, Одлука о ближим критеријумима и начину обрачунавања преносних премија, резервисаних штета, резерви за изравнање ризика, математичке резерве осигурања и резерве за учешће у добити, Одлуке о достављању статистичких и других података НБС, али и захтева који су непосредно дефинисани међународним стандардима, Рачуноводственим политикама друштва, Правилником о рачуноводству и интерним актима којима се дефинише начин процењивања потраживања и пласмана.

---

[27] Под признавањем се подразумева одређивање да ли се нека ставка (трансакција) може наћи у неком од финансијских извештаја и у ком периоду.
-Престанак признавања подразумева рачуноводставени поступак којим се нека ставка искњижава из пословне евиденције јер више не испуњава услове за признавање.

[28] Вредновање подразумева одређивање износа у ставу за књижење, као и износа ставки у финансијским извештајима и као такво обухвата мерење и процењивање.
-Мерење подразумева начин одређивања износа у ставу за књижење или износа ставки у финанс. извештајима, при чему се оне могу измерити без потребе за вршењем било каквих процена.
-Процењивање је начин одређивања износа у ставу за књижење или износа ставки у финансијским извештајима који у себи садржи одређена процењивања.
Полазећи од времена када се обавља вредновање, треба разликовати почетно вредновање и накнадно вредновање. Почетно вредновање односи се на почетно признавање, односно одређивање вредности ставке приликом увођења у пословне књиге. Накнадно вредновање подразумева одређивање вредности неке ставке у финансијским извештајима на датум биланса или у току године приликом искњижавања средства из пословних књига.

[29] Под приказивањем односно презентовањем подразумева се приказивање ставки средстава, обавеза, капитала, прихода и расхода у финансијским извештајима и напоменама уз финансијске извештаје.

[30] Под обелодањивањем се подразумева давање писаних образложења о финансијским политикама и ставкама исказаним у финансијским извештајима.

Циљ примене међународних стандарда јесте обезбеђење хомогенизације и хармонизације рачуноводствене праксе у глобалним оквирима и обезбеђење квалитетних финансијских извештаја[31], међусобно упоредивих са финансијским извештајима из претходних обрачунских периода и финансијским извештајима других друштава за осигурање, што је и основни разлог за обавезност примене правила и захтева у вези са начином рачуноводставеног обухватања трансакција, начином састављања и приказивања финансијских извештаја. Захтев за квалитетним квалитетним и међусобно упоредивим информацијама је основни захтев корисника финансијских извештаја[32], којима су оне неопходне ради задовољења низа различитих потреба.

Инвеститори су корисници финансијских извештаја који су по природи ствари највише заинтересовани за информације о ризицима којима је изложено њихово улагање и о добити коју могу да остваре по основу тих улагања. Да би донели пословне одлуке, они морају располагати тачним информацијама, што је посебно изражено код одлука о куповини и продаји акција, али и код одлука о именовању менаџмента друштва за осигурање, у складу са правима које им пружа власништво над капиталом друштва.

Рачуноводствене политике које примењују друштва за осигурање приликом састављања финансијских извештаја, посебно у делу који се односи на процењивање средстава, капитала и обавеза, морају бити усклађене са захтевима из регулативе која је на снази у Републици Србији, која међутим није у потпуности усклађена са појединим захтевима МСФИ.

Друштва за осигурање врше процењивање билансних и ванбилансних позиција активе у складу са Одлуком о начину процењивања билансних и ванбилансних позиција друштава за осигурање. Рачуноводствена политика која произилази из ове одлуке условљава значајне разлике у односу на вредновање исправки вредности за процењену ненаплативост финансијских инструмената на основу дисконтовања очекиваних будућих новчаних токова применом оригиналне ефективне каматне стопе у тренутку одобравања, у складу са захтевима МРС 39 “Финансијски инструменти: Признавање и мерење”.

[31] Основни циљ састављања финансијских извештаја је пружање информација о финансијској ситуацији и положају друштва, успешности и променама у финансијској ситуацији, начинима на које руководство управља и полаже рачуне у вези управљања средствима која су му поверена, што је од од кључне важности за кориснике информација приликом доношења пословних одлука.

[32] Корисници финансијских извештаја су садашњи и потенцијални инвеститори, запослени, кредитори, добављачи, државни органи и агенције, као и сви остали повериоци. Поред инвеститора и запослени су егзистенцијално заинтересовани за информације о пословању, стабилности пословања и за профитабилност друштва, што је основа за доношење њихових одлука (нпр. о захтевима за корекције зарада). Кредитори су заинтересовани за информације које ће им омогућити увид у солвентност и ликвидност друштва, односно информације о томе да ли ће друштво у будућности моћи да врати главницу и припадајућу камату. Добављачи и остали повериоци су заинтересовани за информације које ће моћи да им помогну приликом сагледавања могућности наплате потраживања о року доспећа. Купце односно осигуранике занимају информације о наставку пословања друштва и да ли ће дугорочно бити покривени одговарајућим обликом осигуравајуће заштите.

Ако се овоме дода чињеница да у Републици Србији не постоји довољно тржишно искуство, стабилност и ликвидност код промета финансијским инструментима, нити су расположиве тржишне информације у одговарајућем обиму и квалитету, може се закључити да поштену (фер) вредност није могуће увек поуздано утврдити, посебно у условима непостојања активног тржишта, како се то захтева према МРС 32. "Финансијски инструменти: Обелодањивање и приказивање" и МРС 39 "Финансијски инструменти: Признавање и мерење".

Одбор за међународне рачуноводствене стандарде је у току 2004. године усвојио МСФИ 4, "Уговори о осигурању", чија је примена обавезујућа за финансијске извештаје који се односе на период који почиње 1. јануара 2005. године или касније. Независно од тога што је Законом о рачуноводству и ревизији прописано да предузећа у Републици Србији примењују МРС и МСФИ, одредбе овог стандарда као и одговарајуће интерпретације Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде само су делимично обухваћене прописима донетим од стране Народне банке Србије, која су сва друштва за осигурање иначе дужна да примењују.

МСФИ 4 примењује се на све уговоре о осигурању, осим на уговоре који покривају други МСФИ. Као што је већ поменуто у претходној тачки, МСФИ 4 привремено ослобађа осигуравача од захтева неких других МСФИ, па тако и захтева из МСФИ 8 у односу на промене рачуноводствених политика који се тичу уговора о осигурању.

МСФИ 4 „Уговор о осигурању" је први МСФИ који се бави признавањем и вредновањем уговора о осигурању и делимично обелодањивањима, али не садржи конкретне смернице за рачуноводствено обухватање средстава, обавеза, прихода и расхода. Стандард је успео да препозна сву сложеност пословања друштава за осигурање, која произилази из изложености ризицима, како ризицима осигурања, ризицима пласирања вишкова ризика, тако и осталим ризицима који се детаљно обрађују у овом раду, потребу тестирања адекватности обавеза из основа осигурања, дискреционе елементе уговора о осигурању[33] и околност да уговор о осигурању може садржати уграђене деривате које треба вредновати на другачији начин.

Нажалост, пројекат развоја МСФИ 4 раздвојен је у две фазе, тако да су поједини кључни аспекти пословања остали недефинисани, при чему се по многим важним питањима оставља превише слободе осигуравачу. Ово се чак и директно признаје у основама за закључивање уговора о осигурању (параграф BC5), где се каже да прва фаза не укључује захтеве за крупнијим променама на које би требало да се обрати пажња у другој фази у ком смислу су донети привремени закључци за другу фазу. Најважнији закључци односе се на увођење обавезе одмеравања средстава и обавеза из уговора о осигурању по фер вредностима и обавезу одмеравања свих уговорних права и обавеза тако да вредновањем буду обухваћене и будуће премије одређене

[33] Дискрециони уговор о осигурању садржи елементе који дају уговорно право осигуранику на примање додатних накнада, тако да осигуравач има дискреционо право да одреди њихов износ, а које су засноване на реализованим или нереализованим повраћајима инвестиција или добитку тј. губитку који оствари осигуравач. Ако се дискреционо учешће признаје одвојено, оно се може признати као обавеза или на капиталу.

уговором и то „ако и само ако“ имаоци полисе имају права наставка уговора која се не могу отказати или права на обнову која ограничавају осигуравача да поново одреди цену по стопама које би се примењивале на нове имаоце полиса и ако та права истичу уколико имаоц полисе престане са плаћањем премије.
МСФИ 4 се примењује на све уговоре о осигурању и као такав не примењује се на друга нефинансијска и финансијска средства и обавезе осигуравача која су регулисана другим МРС и МСФИ.

Одредбама и захтевима овог стандарда се:

- забрањују одредбе за обавезе (будућа давања) по уговорима који нису постојали на дан извештавања (одредбе у случају катастрофе или изједначења). Сагласно овом захтеву, осигуравач не би смео да призна обавезе по којима нема садашњу обавезу на дан биланса. Произилази да ни прописане резерве за изравнање ризика, којима би требало да се покрију будући губици који се можда неће остварити, не би требало признати као обавезу, већ евентуално као ставку капитала.
- налаже провера адекватности признатих обавеза из осигурања и провера оштећења (обезвређености) поново осигураних средстава (Liability Adequacy Test);
- налаже осигуравачу да прикаже све обавезе из основа осигурања у свом билансу стања, све док оне постоје, односно не буду отказане или не истекне њихово трајање тј. докле не застаре;
- захтева од осигуравача да прикаже и обелодани обавезе из осигурања по бруто принципу, тј. без њиховог свођења на нето вредност (самопдридржај) укључивањем учешћа реосигуравача. Другим речима, осигуравачу је забрањено да врши пребијање средстава осигурања са обавезама по основу осигурања односно прихода и расхода по основу уговора о реосигурању са приходима и расходима од повезаног уговора о осигурању;
- захтева да се у финансијским извештајима обелодане износи признатих средстава, обавеза, прихода и расхода који су из основа уговора о осигурању;
- захтева обелодањивање информација које омогућавају корисницима финансијских извештаја да разумеју износ, време и неизвестност будућих токова готовине у уговору о осигурању;
- налаже проверу обезвређености средстава реосигурања и осигурања;
- дају дефиниције карактеристичних категорија уговора о осигурању као што су: ризик, финансијски ризик, неизвестан будући догађај, плаћање у натури, осигурани ризик и сл.

Дакле, овај МСФИ не ослобађа осигуравача одредби из параграфа 10 до 12 из МРС 8 у делу рачуноводствених политика које се тичу напред наведених ставки.

Актуарска тестирања адекватности обавеза врше се проценом будућих токова готовине, поређењем исказаних износа обавеза по свим уговорима о осигурању и процењених будућих нето токова готовине по њима, укључујући и токове готовине који су резултат уграђеног деривата и гаранција. Тиме се постиже да се обавезе искажу у износу процењених нето одлива средстава по њима. Ако се покаже да је обавеза неадекватна усклађивање износа обавеза се признаје као добитак или губитак текућег периода.
Стандард у садашњем облику не даје недвосмислене одговоре у погледу вредновања обавеза, тј. да ли се обавезе дисконтују да би одразили временску

вредност новца или се дисконтна стопа за безризична улагања[34] коригује за процењене ризике и неизвесност. Ово питање је изузетно важно с обзиром да већина до сада коришћених тестова адекватности обавеза у осигурању не обухватају маржу ризика. Обавезе из осигурања могу се мерити на два начина, тј. према износу који осигуравач очекује да плати данас, ако би одмах пренео сва своја преостала уговорна права и обавезе или према износу који би наплатио од осигураника када би данас закључио уговор са истим преосталим правима и обавезама као постојећи уговор. Први приступ подразумева да се обавеза из осигурања мери по садашњој вредности будућих новчаних токова (коришћењем дисконтне стопе), уз додатно укључивање марже за ризик и неизвесност, с тим да се не врши разграничење трошкова прибаве и њихово признавање на средствима. Други приступ подразумева да се врши дисконтовање будућих токова готовине коришћењем текуће криве приноса, тј. вредности по најбољој процени, укључивањем марже за ризик и неизвесност која се амортизује током трајања осигурања односно са укидањем ризика. Стандард не прецизира критеријуме на основу којих би се могло утврдити када постојећи уговор завршава а када почиње будући. Осигуравачу се препушта да сам одлучи да ли ће губитке по основу усклађивања обавеза признати као повећање обавеза или као смањење одложених трошкова прибаве осигурања, али ово усклађивање би у сваком случају требало посебно приказати и обелоданити.

У сврхе минимизирања одредби којима се третирају изузеци од постојећих стандарда, одбор се опредилио да се тест адекватности изводи применом захтева из МРС 37 „Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална средства“. Према одредбама овог стандарда, осигуравач би морао да раздвоји уграђене деривате од уговора о осигурању (матични уговор), да те деривате одмерава по фер вредности и да промене признаје у добитку или губитку. Ово из разлога што износ који се плаћа за измиривање обавеза према трећој страни обухвата и могући утицај уграђених опција и гаранција из чега произилази да би тест адекватности обавеза морао да обухвати и токове готовине по овим уграђеним дериватима[35] и депозитној компоненти[36], али се не прописује начин како се ово тестирање спроводи. Одредбе МРС 39 примењују се на деривате који су уграђени у уговор о осигурању, све до момента док уграђени дериват не постане уговор о осигурању.

Ван домета овог стандарда остало је питање захтева за одлагање трошкова аквизиције (прибаве), тако да су осигуравачи остали без одговора на питања начина њиховог разграничења односно амортизације, као и у односу на питања презентације одложених трошкова аквизије (на средствима или кроз смањење обавеза). С тим у вези осигуравачи су остали без одговора, да ли се ови трошкови разграничавају у сразмери са обрачунатим преносним премијама чему су склони актуари или применом временског принципа разграничавања трошкова (рачуноводствени приступ). Уколико се повуче паралела са подзаконским актима у

[34] Дисконтна стопа за безризична улагања је стопа која се користи за дисконтовање и која одражава само временску вредност новца.

[35] На пример, уграђени деривати садржани су у уговорима о осигурању код којих је исплата везана за индекс раста цена на мало (или вредност пољопривредних производа), као што је случај са рентним осигурањима (нпр. код пољопривредних осигураника).

[36] На пример, када је у уговору о реосигурању уграђена обавеза да се изврши поврат примљених накнада из реосигурања у наредним годинама, при чему су ове накнаде признате као приход без истовременог признавања обавеза.

РС, јасно је да је наш законодавац прихватио решење по коме се одложени аквизициони трошкови признају као средства, с тим да у ниједном акту није непосредно прописана обавеза разграничавања ових трошкова, нити се прописују критеријуми за њихово разграничење.

На тај начин, ово питање је остављено осигуравачу да га дефинише својим рачуноводственим политикама. Не сме се изгубити из вида да део јавности, па и поједини чланови одбора изражавају скептичност у погледу дозвољавања могућности да се при вредновању уговора о осигурању примењују будуће инвестиционе марже, јер се тако смањује релевантност и поузданост финансијских извештаја осигуравача.

Нажалост, за разлику од већине других МРС и МСФИ, најбитније карактеристике важећих одредби МСФИ 4 су неконзистентност, нејасност и непрецизност. Због тога постоји значајан ризик у вези реализације друге фазе развоја МСФИ 4 али и у погледу примене актуелних одредби овог стандарда. Овај ризик треба ценити пре свега у односу на питања транспарентности, доследности и прецизности разганичења захтева овог стандарда у односу на захтеве осталих МРС и МСФИ, оквир МСФИ (упоредивост, поузданост, суштина изнад форме и сл.), захтеве домаћих прописа, питања процене вредности уговора о осигурању и начина тестирања адекватности обавеза[37].

Из захтева МСФИ 4, није могуће јасно утврдити начин разграничења уговора о осигурању у односу на депоноване компоненте инвестиција и депозита, при чему је изражена доза недоречености у односу на питање да ли те компоненте треба одмеравати у складу са МРС39, или их третирати као уговор о осигурању, при чему се констатује да би од осигуравача било прерано захтевати да примењује МРС 39 на уговоре који садрже сложеније области које се односе на отказивање уговора, обнову права и која имају обележја неограниченог учешћа.

Држање средстава техничких и гарантних резерви, скопчано је са двојаким ризиком. ризиком. Ризик стоји у вези са падом цена акција на тржишту капитала (капитални ризик) и у вези са неплаћањем и опадањем приноса због смањења дивидендних стопа или стечаја (тзв. приносни или дивидендни ризик). У циљу минимизирања ризика односно држања ризика у прихватљивим границама, креиране су дериватне хартије од вредности (свопови, фјучерси, форвардси и опције,..) чиме се обезбеђује диверсификација ризика. Диверсифкација се врши тако што се комбинује већи број финансијских инструмената који имају различите приносе (контра смер), тако да се кроз јединствени портфељ врши компензација појединачних приноса. Ова теза почива на околности да је ризик портфеља увек мањи од ризика појединачног

[37] Генерално, може се рећи да приступ мерењу обавеза из основа осигурања није једнообразан. Приступ текуће улазне вредности, мери обавезе на основу износа који би осигуравач данас обрачунао осигуранику за закључивање уговора са истим преосталим правима и обавезама као код постојећег уговора (дисконтовање будућих пројектованих токова готовине помоћу криве текућег приноса). Приступ текуће излазне вредности, мери обавезу по основу осигурања као износ који би осигуравач очекивао да мора да плати данас другом ентитету, ако би одмах пренео сва своја преостала уговорна права и обавезе том ентитету (мери обавезу као садашњу вредност будућих токова готовине који проистичу из уговора, применом безризичне дисконтне стопе).

инструмента, што значи да се формирањем диверсифкованог портфеља смањује укупни ризик којем је изложен инвеститор. Формирањем портфеља улагања, ризик се одржава на жељеном нивоу, тако што се врши својеврсна комбинација ризичне и неризичне активе, с обзиром да висина приноса стоји у корелацији са висином његове осетљивости на промене у макро-економским факторима окружења. Потреба устројавања високо диверсификованог портфеља нарочито је важна у нашим условима, с обзиром да је домаће финансијско тржиште скопчано са великим осицилацијама профитних маржи, често и са прекомерним профитима у појединим сегментима привредног деловања, а познато је да стабилна финансијска тржишта искључују могућност сталних прекомерних профита. Савремена финансијска тржишта повећавају број доступних финансијских инструмената, смањују трошкове диверсификације путем смањења трансакционих трошкова. Упркос користима које вуку инвеститори из оваквих околности, мора се имати у виду да није лако наћи праву меру у погледу заступљености појединих финансијских деривата, зато што они некада могу довести до смањења дугорочних инвестиција, с обзиром да се слободна средства техничких резерви депонују у разним облицима краткорочних (често шпекулативних) финансијских трансакција. Ипак, неспорно је да се кроз нпр. кроз опције, фјучерсе, свопове, форвардсе омогућава подела ризика на мање оброке и то путем хеџинга који инвеститори користе за управљање финансијским ризицима, мада се на овај начин не могу елиминисати тржишни ризици у ужем смислу. Заправо путем хеџинга инвеститори врше пренос ризика губитака у вези са ХоВ на остале учеснике у финансијским трансакцијама (шпекулативно оријентисаних) који својевољно преузимају ризик који одбацују хеџери у жељи да остваре што је могуће већи профит. За разлику од хеџера, шпекуланти кроз закучивање терминских уговора прихватају ризик, са циљем остваривања високих профита, руководећи се при том доминантно својим предвиђањем кретања цена неког тржишног производа. Хеџинг се дефинише[38] као комбинација двеју позиција, при којој потенцијални губитак на једној позицији тежи да буде неутралисан профитом који је остварен држањем друге позиције, чиме се обезбеђује потпуно или делимично поништавање односно надокнађивање. Другачије речено, хеџинг је стратегија која се користи да би се отклонио ризик губитака због флуктација цена на финансијском или робном тржишту. У поступку вредновања очекиваног приноса инвеститор би морао да укључи ниво неизвесности односно ризик који прати улагање, што му омогућава да врши поређење и рангирање инвестиционих улагања. Цену ризика одређује неколико фактора[39] и то: нужност држања тржишног портфолиа и ефекти тог држања на ризик и принос инвеститора, однос улагања у тржишни портфолио (принос) и ризика држања неризичних финансијских инструмената и комбинација ризичних и неризичних финансијских инструмената, у односу на оптимални принос и у односу на укупни (тржишни) ризик портфолиа.

Ипак из стандарда јасно произилази да се промене у фер вредности финансијских средстава класификованих у групу средстава која се воде по фер вредности, признају у добитку или губитку. Средства која су расположива за продају такође се одмеравају по фер вредности, с тим да се промене признају на капиталу, зајмови и потраживања мере по амортизованој вредности, при чему се одустало од мерења обавеза које су доспеле по аналогији средстава расположивих за продају, тј. по фер

[38] Др Перо Петровић, Менаџмент ризицима на тржишту капитала, Институт економских наука, 2000.
[39] Др Перо Петровић, Менаџмент ризицима на тржишту капитала, Институт економских наука, 2000.

вредности уз укључивање промена фер вредности на капиталу. Међутим стандардом је дозвољено, али се то не захтева, да осигуравач промени своје рачуноводствене политике и да мери обавезе по основу осигурања укључивањем промена у каматним стопама.

Може се рећи да један од већих недостатака МСФИ 4 стоји у вези са брисањем клаузуле „заласка сунца“, што је настало као резултат немогућности процене рокова везаних за завршетак друге фазе. Ова клаузула подразумевала је да се изузимање критеријума садржаним у параграфима од 10 до 12 МРС 8, примењује само на период до 01. јануара 2007.
Брисање ове клаузуле довело је до тога да су осигуравачи и даље привремено ослобођени од одредби захтева из неких других стандарда, а да при томе фаза два још увек није завршена, што са своје стране носи ризик непоузданости финансијских извештаја осигуравача. Осигуравачу је дозвољено да мења своје рачуноводствене политике, а да при томе није испуњен услов да једна рачуноводствена политика треба да се примењује на сличне ставке (према МРС 8). Стандард дозвољава наставак праксе (али забрањује њихово увођење) одмеравања права за накнаде за управљање будућим инвестицијама (улагањима) по износу који прелази њихову фер вредност[40], коришћење неједнообразних рачуноводствених политика[41] од стране повезаних правних лица и одмеравање обавеза по основу осигурања[42] по недисконтованој основи[43], при чему се признаје да су финансијски извештаји мање релевантни и мање поуздани уколико осигуравач за вредновање уговора о осигурању укључује и будуће приносе на та улагања (осим уколико утичу на будућа плаћања).

Генерално, преширока дефиниција уговора о осигурању доводи до честих и непотребних изузимања из делокруга појединих стандарда (посебно везано за МРС 32, МРС 39 и МРС 8), честих формулација типа «дозвољава, али не забрањује», «забрањује, али уз услове дозвољава» и сл.

Све напред наведено оставља широк простор осигуравачу и може потенцијално условити ризик да осигуравач дефинише уговорне одредбе на начин којим се обезбеђује избегавање захтева других стандарда и то са свесном намером.

Независно од тога што захтеви из појединих подзаконских аката надлежног органа НБС нису усклађени за захтевима стандарда[44], може се претпоставити да је и надзорни орган НБС уочио напред наведене околности, због чега није уградио

[40] Стандардом је дозвољено да осигуравачи обухватају будуће инвестиционе марже (према ВС137) коришћењем (а) дисконтне стопе која одражава процену повраћаја од средстава осигуравача или (б) планирањем повраћаја од средстава по стопи повраћаја, дисконтовање тих планираих повраћаја по различитој стопи и укључивање резултата у одмеравање одговорности. С тим у вези наводи се (ВС135) да текуће тржишне стопе имају за резултат релевантније и поузданије информације него што је прописана и застарела дисконтна стопа. С обзиром да се методи уграђене вредности заснивају на проценама будућих токова готовине, а не на акумулирању прошлих трансакција, МСФИ 4 дозвољава наставак коришћења одмеравања уграђених вредности (нпр. каматних стопа).
[41] ВС 131 до 132.
[42] ВС 128 до 130.
[43] ВС 126 и 127.
[44] Као што је на пример случај са резервама за изравнање ризика и преносним премијама за које прописан метод обрачуна уважава само фактор време, без корекције за факторе који су у вези са довољношћу преносних премија за исплату будућих обавеза по штетама.

захтеве овог стандарда у одговарајућу регулативу којом се уређује пословање друштава за осигурање. Полазећи од наведеног, до сада су домаћа друштва за осигурање примарно била упућена на непосредну примену захтева осталих МРС и МСФИ и непосредну примену прописа из области осигурања донетих од стране Гуверенера Народне банке Србије.

Презентација финансијских извештаја у складу са рачуноводственим стандардима и прописима који се примењују у Републици Србији захтева од руководства коришћење најбољих могућих процена и разумних претпоставки, које имају ефекта на презентоване вредности средстава и обавеза и обелодањивање потенцијалних потраживања и обавеза на дан састављања финансијских извештаја, као и прихода и расхода у току извештајног периода. Ове процене и претпоставке су засноване на информацијама расположивим на дан састављања финансијских извештаја, али се мора имати у виду да будући стварни резултати могу бити различити од процењених износа.

Управљање ризицима погрешног признавања, процене, евидентирања и обелодањивања вредности имовине и извора средстава друштва, као и њихових прихода, расхода и резултата пословања, неопходно је детаљно регулисати Рачуноводственим политикама друштва, Правилником о рачуноводставу, Правилником о процедурама за управљање ризицима (или другим одговарајућим документима којима се дефинишу процедуре за управљање ризицима).

Општи услови да би се извршило признавање средстава су: да средство може бити идентификовано, да друштво контролише средство, да ће по основу средстава директно или индиректно притицати економске користи (или постоји извесност у погледу њиховог притицања) и да се трошак набавке средства може поуздано измерити. Општи услови за признавање обавеза су: да друштво има законску или изведену обавезу, да се висина обавезе може поуздано измерити и да је извесно да ће по основу измирења обавезе доћи до одлива економских вредности из друштва за осигурање.

Као што се могло сагледати из *тачке 2.1. и тачке 2.2.*, поред политика процењивања односно вредновања потраживања и пласмана, захтеви стандарда имају највеће ефекте у односу на признавање и вредновање позиција некретнина, инвестицоних некретнина и нематеријалних улагања.
Након почетног признавања оптимално би било да се средства земљишта и некретнина вреднују применом алтернативног поступка предвиђеног МРС 16– Некретнине, постројења и опрема, за разлику од средстава опреме која се слободно могу исказивати и по набавним вредностима или по цени коштања умањеној за укупан износ обрачунате амортизације и укупан износ губитака због обезвређења, односно применом основног поступка[45]. Алтернативни метод подразумева да се

[45] По основном поступку, некретнине и опрема исказују се по набавној вредности умањеној за укупан износ исправке вредности по основу обрачунате амортизације (акумулиране) и за укупан износ исправке вредности због обезвређења (губитке по основу обезвређења).
За некретнине и опрему од значаја су и други МРС и МСФИ а пре свега: МРС 1 „Приказивање финансијских извештаја“, МРС-8 „Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке“, МРС17-„Лизинг“, МРС21 „Учинци промене курсева страних валута“, по коме се курсне разлике које настану до дана активирања могу капитализовати (укључити у набавну вредност средства) уколико је то предвиђено рачуноводственим политикама, МРС3 „Пословне комбинације“,

средства земљишта и некретнина исказују по ревалоризованим вредностима које изражавају њихову поштену (фер) вредност на дан ревалоризације, умањену за укупан износ исправке вредности по основу обрачунате амортизације (акумулиране) и укупан износ исправке вредности по основу обезвређења.

За обрачун амортизације некретнина и опреме, друштва за осигурање најчешће примењују пропорционални метод отписивања[46], али не постоје никакве сметње у погледу примене метода дегресивног отписивања (дегресивно-геометријског и прогресивно-геометријског метода) и функционалне методе отписивања[47]. Корисни век трајања, односно преостали век коришћења некретнина и њихов остатак вредности, који по својој суштини престављају елементе од којих непосредно зависи висина обрачунате амортизације[48], морају се преиспитивати периодично и ако су очекивања (промене у очекиваном обрасцу трошења економских користи од тих средстава) заснована на новим проценама значајно различита од претходних, обрачун трошкова амортизације за текући и будући период се мора кориговати.

Метод обрачуна амортизације који се примењује на некретнине и опрему, морао би се преиспитивати периодично и уколико је дошло до значајне промене у очекиваном обрасцу трошења економских користи од тих средстава, метод се треба променити тако да одражава тај измењени начин, чиме се обезбеђује да неотписана вредност умањена за преосталу (резидуалну вредност или остатак вредности) буде у целини пренешена на трошкове у преосталом веку коришћења.

по коме се средства стечена пословним спајањем почетно мере по поштеној (фер) вредности, МРС23 „Трошкови позајмљивања“, по коме се камате могу капитализовати (тј. укључити у НВ средства) ако је то предвиђено рачуноводственим политикама, МРС36 „Обезвређење средстава“, у вези са обавезом исказивања средства по вредностима које могу да се поврате – практично по нето продајној цени, МРС37 „Резервисања, потенцијалне обавезе и потенцијална средства“, по коме се трошкови уређења локације могу укључити у набавну вредност средства (као и трошкови демонтаже, уклањања средстава..., осим административних и других општих режијских трошкова) и МСФИ1 „Примена међународних стандарда финансијског извештавања по први пут“.

[46] Стопа амортизације израчунава се по формули 100/корисни век трајања, односно за средства код којих се током употребе мења корисни век трајања, стопа се добија стављањем у однос потребног износа годишњег отписа са основицом за обрачун амортизације, с тим да се потребан износ годишњег отписа добија као количник неотписане вредности (садашње) умањене за процењену преосталу вредност и процењеног (преосталог) корисног века трајања.

[47] Код дегресивно-аритметичког метода, месечни износ амортизације добија се као производ месечног износа дегресије и броја преосталих месеци корисног века трајња, при чему се месечни износ дегресије добија као количник основице за обрачун амортизације и имениоца који се утврђује по формули n*(n+1)/2, где је n процењени (преостали) корисни век трајања. Код дегресивно-геометријског метода стопа амортизације која проистиче из корисног века трајања увећава се коефицијентом који друштво утврђује својом рачуноводственом политиком (у распону од 1,5 до 2), а у зависности од корисног века трајања средстава. На тај начин се обезбеђује да се износ дегресије повећава из године у годину, с обзиром да се примењује иста стопа амортизације на мању основицу. Када обрачуната амортизација падне испод износа који би био обрачунат применом пропорционалне методе, обрачун се даље наставља по пропорционалној методи. Код аутомобила и сличних средстава, може се користити функционална метода, по којој се годишња стопа амортизације добија као производ оствареног учинка са укупно очекиваним учинком.

[48] Код средстава која се вреднују применом алтернативног поступка, основица за обрачун амортизације је ревалоризована набавна вредност умањена за процењену преосталу вредност средства на крају процењеног века коришћења и умањена за исправку вредности по основу обезвређења (у будућим обрачунским периодима).

Рачуноводственим политикама, морао би се дефинисати праг значајности везан за остатак вредности и процене губитака по основу обезвређења.

Позитивни учинци ревалоризације исказују се у корист ревалоризационих резерви, с тим да се у случајевима када је по претходној ревалоризацији постојао негативан учинак који је признат на расходима, прво мора признати у приходима део износа који је претходно признат у расходима, а остатак (уколико постоји) се обухвата на рачуну ревалоризационих резерви за конкретно средство.
Друштва за осигурање својим рачуноводственим политикама морају утврдити обавезу признавања губитака због обезвређења, који се у случајевима када се друштво определило за алтернативни поступак, евидентира на терет рачуна ревалоризационих резерви, док се њихово укидање врши у корист ревалоризационих резерви, с тим да уколико је друштво претходно признало губитак због обезвређења као расход, у истом износу се мора признати његово укидање као приход[49]. Полазна тачка у процесу утврђивања губитака по основу обезвређења је надокнадива вредност (нето продајна цена тј. продајна цена умањена умањена за трошкове продаје), која је наравно у овом случају мања од поштене односно фер вредности. Другим речима губици због обезвређења јављају се само уколико је износ који може да се поврати мањи од износа по коме је средство исказано.

Вредновање нематеријалних улагања, након почетног признавања друштва за осигурање обично врше применом основног поступка предвиђеног МРС 38 „Нематеријална улагања“, односно по набавној вредности умањеној за укупну амортизацију и укупне губитке по основу обезвређења.

С обзиром да друштво за осигурање средства техничких резерви, у значајним износима улаже у инвестиционе некретнине[50], након почетног признавања, накнадно мерење инвестиционе некретнине морало би да се врши према моделу поштене вредности, применом основног поступка предвиђеног МРС 40 „Инвестициона некретнина“, иако у формалном смислу не постоји овакав захтев[51]. Накнадни издаци који се односе на већ признату инвестициону некретнину, приписују се исказаном износу те инвестиционе некретнине ако је вероватно да ће прилив будућих економских користи да буде већи од првобитно процењене стопе приноса те инвестиционе некретнине, док се сви остали накнадно настали издаци признају као расход у периоду у којем су настали.

[49] У случају основног поступка, губитак по основу обезвређења, признаје се као као расход у билансу успеха, с тим што се укидање губитка признаје као приход.
[50] Инвестиционе некретнине односе се на некретнине (земљиште, зграде, делови зграда или и једно и друго) које друштво за осигурање као власник или корисник финансијског лизинга држи ради остваривања зараде од издавања некретнине или ради увећања вредности капитала или ради и једног и другог, а не ради употребе за пружање услуга или за потребе административног пословања; или продаје у оквиру редовног пословања. У инвестиционе некретнине спадају: земљиште које се држи ради дугорочног увећања вредности капитала, а не ради краткорочне продаје у оквиру редовног пословања, земљиште које се држи за будуће потребе које тренутно нису утврђене (ако друштво није утврдило да ће то земљиште да користи било као некретнину коју користи власник), било за потребе краткорочне продаје у оквиру редовног пословања, тј. земљиште које друштво држи ради увећања вредности капитала), зграде чији је власник друштво (или које држи по основу финансијског лизинга) и које су дате у закуп по основу једног или више оперативних лизинга и зграде које су празне, али који се држе ради давања у закуп.
[51] Детаљније видети у оквиру поглавља 4.

Друштво за осигурање својим политикама треба да дефинише критеријуме за признавање појединих средстава на инвестиционим некретнинама. Једна од могућности је да се некретнине сврставају у инвестициону некретнину уколико се више од 50% тог средства даје у закуп, с тим да се у случајевима када је уговором предвиђено пружање додатних услуга од стране закупца, средство може третирати као инвестицона некретнина и у условима када је мање од 50% средства дато у закуп. Превођење у инвестициону некретнину или из ње, врши се искључиво када дође до промене у намени те некретнине. Рачуноводственим политикама треба дефинисати да се обавезно обезбеђује ангажовање квалификованог професионалног процењивача за потребе вредновања земљишта, некретнина и инвестиционих некретнина.

Начини признавања, приказивања и вредновања финансијских средстава свакако представљају најбитнија питања за друштва за осигурање, с обзиром на обавезу улагања средстава техничких и гарантних резерви, у које сврхе су нарочито релевантни МРС 1 „Приказивање финансијских извештаја“ који дефинише класификацију средстава по рочности, МРС 32 „Финансијски инструменти: Обелодањивање и приказивање“, који дефинише питања обелодањивања и приказивања, МРС 27 „Консолидовани и појединачни финансијски извештаји“, МРС 28 „Улагања у придружена предузећа“, МРС 31 «Учешћа у заједничким улагањима“, МРС 39 „Финансијски инструменти: Признавање и мерење“, којим се уређују питања почетног и накнадног вредновања средстава, МСФИ 3 „Пословне комбинације“, МСФИ 5 „Стална средства која се држе за продају и пословања која су престала“, МРС 24 „Обелодањивање (односа) са повезаним лицима“ и МСФИ 4 „Уговори о осигурању“.

Полазећи од одредби МРС 1, у дугорочне хартије од вредности сврставају се финансијски пласмани у акције и друге хартије од вредности које ће се реализовати у периоду који је дужи од годину дана. То значи да се сва средства која се држе ради трговања, која се држе ради продаје и средства која се не намеравају задржати и за које се очекује да ће се реализовати у року од годину дана од дана обрачуна класификују као краткорочна средства[52], укључујући и готовину и готовинске еквиваленте. Из функционалног угла, улагања у хартије од вредности се могу сврстати у улагања у дужничке ХоВ (нпр. обвезнице) или у власничке ХоВ (акције). У складу са одредбама МРС 39, за потребе мерења финансијског средства[53] након почетног признавања, финансијска средства се класификују у четири категорије и то: (а) финансијска средства која се држе ради трговања, (б) улагања која се држе до доспећа, (в) зајмови и потраживања који су потекли од стране предузећа и који се не не држе ради трговања и (г) финансијска средства која су расположива за продају.

Финансијска средства се приликом почетног признавања мере по њиховој набавној вредности која представља поштену вредност надокнаде која је дата за њих, с тим да се у почетно мерење финансијских средстава укључују и трансакциони

[52] Према МРС 32, краткорочни пласмани се сматрају финансијским средством када се појављују у облику готовине, уговорног права на примање готовине, уговорног права на размену финансијског инструента или обавезе са другим предузећем или ако се јављају као инструмент капитала другог предузећа.

[53] Према МРС 32, финансијски инструмент је сваки уговор по основу којег настаје финансијско средство, обавеза или инструмент капитала другог предузећа.

трошкови, осим код финансијских средстава која се воде по фер вредности, признавањем ефеката усклађивања вредности у рачуну добитка и губитка.

Финансијско средство класификује се као финансијско средство које се држи ради трговања а не као финансијско средство које је расположиво за продају, уколико је то средство део портфеља сличних средстава за које постоји образац трговања и уколико је прибављено у циљу остваривања добитка из краткорочних колебања цена. Поред обвезница, благајничких записа, комерцијалних записа, државних записа, сертификата о депозиту у категорију краткорочних финансијских средстава прибављених у сврхе трговања могу се сврстати и акције ако су прибављене у намери да се у кратком року продају у циљу стицања добити по основу разлике у цени, осим акција за које се не може поуздано утврдити тржишна вредност које се класификују у средства намењена продаји у оквиру дугорочних финансијских пласмана.

Улагања у хартије од вредности којима се тргује[54], обухватају се као финансијска средства и вреднују по поштеној (фер) вредности. Добитак или губитак који произилази из промене у поштеној вредности, укључује се у нето добитак или губитак периода у којем настаје. После почетног признавања по фер вредности која је заправо тада једнака набавној вредности без увећања за трансакционе трошкове, поштена вредност финансијских седстава се утврђује без било каквог умањивања за трансакционе трошкове које може начинити приликом размене или измирења основног финансијског инструмента, односно продаје или другог отуђења. Према одредбама МРС 39 финансијски инструменти који се воде по фер вредности не би требало да се рекласификују у друге групе финансијских инструмената.

Финансијско средство се класификује као финансијско средство које је расположиво за продају, уколико сасвим не припада ни једној од три категорије финансијских средстава: а) финансијска средства која се држе ради трговања, б) финансијска средства која се држе до доспећа и ц) зајмови и потраживања која су потекла од стране предузећа и која се не држе ради трговања. Заједничка улагања, учешћа у капиталу других правних лица и дужничке хартије од вредности (нпр. обвезнице и комерцијални записи који нису купљени да би се њима трговало) класификују се као финансијска средства расположива за продају.

Почетно мерење улагања у хартије од вредности расположивих за продају врши се по набавној вредности увећаној за трансакционе трошкове, а накнадно вредновање по поштеној (фер) вредности. Добитак или губитак који произилази из промене у поштеној вредности (која није део односа заштите) требало би да се приказује директно на сопственом капиталу (у оквиру ревалоризационих резерви), све док се финансијско средство не прода, наплати или на други начин отуђи, или док се не утврди да је финансијско средство обезвређено, у ком тренутку се укупни добитак или губитак који је претходно био приказан у сопственом капиталу укључује у добитак или губитак периода. Стриктно поступање по захтевима стандарда подразумевало би да се смањење фер вредности прокњижи на терет капитала, што

[54] Обухватају акције, обвезнице, благајничке записе, комерцијалне записе, државне записе, цертификате о депозиту, које су прибављене са намером да се у кратком року поново продају са циљем стицања добитка на разлици у цени.
Датум трговања је датум на који се друштво обавезује да купи или прода неко средство, док је датум поравнања датум када се неко средство испоручи правном лицу.

би подразумевало књижење негативне ревалоризационе резерве, која се укида на терет расхода када се утврди да је средство обезвређено[55]. У случају да се ради о улагању у инструменте капитала другог субјекта, укидање губитка у наредним периодима се не би требало вршити признавањем прихода него повећањем ревалоризационе резерве у оквиру капитала, док би се у случају дужничких инструмената губитак укинуо признавањем прихода. Дивиденде од инструмената капитала признају се у рачуну добитка и губитка у моменту настанка права на плаћање.

У нашим условима овакав начин књижења није могућ, с обзиром да финансијске извештаје који би садржали негативну позицију неке ставке капитала (у овом случају ревалоризационе резерве) не би прихватио Центар за бонитет НБС, због чега се усклађивање вредности врши на терет расхода, у случајевима када претходно није формирана ревалоризациона резерва по неком конкретном средству.

Заједничка улагања[56], могу да се вреднују по набавној вредности, по фер вредности у складу са МРС 39 ако је улагање стечено са намером да се отуђи у року од 12 месеци од дана прибављања или по фер вредности умањеној за процењене трошкове продаје ако је класификовано као средство намењено продаји у складу са захтевима МСФИ 5 „Стална средства која се држе за продају и пословања која су престала“.

Улагања у хартије од вредности које се држе до доспећа, односе се на финансијска средства са фиксним или одредивим износима за плаћање дуга и камате и са фиксном доспелошћу, за која постоји намера и способност имаоца да их држи до доспећа. Ова околност умногоме утиче на опредељење осигуравача да прибављене обвезнице класификује у ову групу средстава, првенствено из разлога потреба одржавања текуће ликвидности, губљења могућности да се из повољних промена на тржишту остваре добици, а у вези са променама каматних стопа, курсева страних валута и променама осталих тржишних фактора, али и због околности везаних за капацитет осигуравача у погледу њиховог држања до доспећа. Ова средства почетно се мере по набавној вредности увећаној за трансакционе трошкове, а накнадно по амортизованој вредности коришћењем метода ефективне каматне стопе[57]. Амортизована вредност је набавна вредност умањена за отплате главнице, коригована за разлике између набавне вредности и износа доспећа и умањена за губитке по основу обезвређења или ненаплативости (отписи и исправке). У пракси, када је реч о обвезницама које су класификоване као краткорочне, имаоци обично не амортизују дисконт или премију. Добици и губици у вези са овим хартијама од

[55] Средство је обезвређено када улагање не може да се поврати (било кроз продају било кроз принос од средства (камата, дивиденде)).

[56] Под заједничким улагањима подразумева се уговорни аранжман између два или више субјеката који предузимају економске активности које подлежу заједничкој контроли.

[57] Ефективна каматна стопа (ефективни принос) је стопа по којој се дисконтује очекивани ток будућих готовинских плаћања до доспећа или до следећег датума поновног утврђивања цена на тржишту, на исказани текући нето износ финансијског средства (или обавезе) или другачије речено интерна стопа приноса од финансијског средства. Када је реч о обвезницама, ефективна каматна стопа, добија се тако што се износ годишње камате обрачунате применом номиналне каматне стопе стави у однос са набавном вредности обвезнице увећаном за трансакционе трошкове.
Финансијска средства која немају фиксни рок доспећа, мере се по набавним вредностима, уз корекцију за умањење вредности утврђено у складу са МРС 36.

вредности признају се у рачуну добитка и губитка када се средство реализује, када се обезвреди или у току његове амортизације.

Када се покаже да предузеће нема више капацитет да држи средство до доспећа или изврши промену намене средства, оно се рекласификује на средства расположива за продају и даље вреднује по фер вредности, при чему се разлика књиговодствене вредности и фер вредности признаје на капиталу (ревалоризационим резервама). У ову категорију свакако се не би смели сврставати деривати и хартије од вредности које су првобитно класификоване као хартије од вредности којима се тргује, оне које су намењене продаји као и кредити и потраживања.

Уопште узевши, сва финансијска средства која немају котирану тржишну цену на активном тржишту (чија поштена вредност не може поуздано да се измери)[58], искључују се из мерења по поштеним вредностима, односно исказују се по амортизованој вредности (зајмови и потраживања; улагања која се држе до доспећа). Уколико финансијско средство нема котирану тржишну цену на активном тржишту, обухвата се као финансијска средства која су расположива за продају по методу набавне вредности, након корекције за умањење те вредности у складу са МРС 36. Хартије од вредности расположиве за продају за које не постоји активно тржиште, исказују се по надокнадивој вредности[59].

Из разлога манипулација пословним резултатом, друштва за осигурање могу бити склона да врше рекласификације финансијских средстава из једне у другу групу, на пример средства расположивих за продају у категорију финансијских средстава која се држе ради трговања без стварне намере да их отуђе у року од 12 месеци, у намери да ефекте усклађивања вредности признају у рачуну добитка и губитка (приходима у билансу успеха) уместо на капиталу (ревалоризационим резервама).

Нажалост, нека домаћа друштва за осигурање још увек користе одредбе старих МРС по којима су се ефекти усклађивања вредности учешћа у капиталу (класификованих у средства која су расположива за продају) могли укључивати у добитак или губитак периода.

У складу са ревидираним МРС, више не постоји могућност коришћења метода учешћа[60] код исказивања улагања у повезана правна лица (зависна) и придружена

[58] Према МРС 32, тада се вредност утврђује: а) упоређивањем са текућом тржишном вредношћу другог суштински сличног инструмента и б) помоћу анализе дисконтованог новчаног тока (користи се дисконтна стопа једнака преовлађујућој тржишној каматној стопи за сличне финансијске инструменте, укључујући и кредитну способност дужника, преостали период током којег је уговорена каматна стопа фиксна, преостали период отплате главнице и валута плаћања).

[59] Надокнадива вредност је заснована на процени будућих новчаних токова, дисконтованих по просечној стопи активне камате на кредите.

[60] Метод учешћа је рачуноводствени метод по којем се улагање прво исказује по набавној вредности, а затим се прилагођава променама на инвеститоровом уделу у нето имовини корисника улагања, тако да се на дан састављања финансијских извештаја исказана вредност коригује за резултат (добитак или губитак) који оствари корисник улагања. Делом из расподеле који се прими од корисника улагања смањује се исказани износ улагања, с тим да се корекције исказаног износа раде и због промена у инвеститоровом пропорционалном интересу у кориснику улагања које су настале услед промена у капиталу корисника улагања, а које нису биле укључене у биланс успеха, тј. корекција се врши и по основу промена насталих услед реваловризације некретнина и из разлика превођења курсева страних валута. Умањење учешћа по основу удела инвеститора у губитку

правна лица у појединачним финансијским извештајима, тако да се иста исказују у оквиру финансијских средстава расположивих за продају у складу са одредбама МРС 39 или у складу са МСФИ 5 по набавној вредности, што значи да се ова метода метода може примењивати само за састављање консолидованих финансијских извештаја, што је довело до потреба измена рачуноводставених политика појединих друштава за осигурање. Према МРС 27, инвеститор приказује своје улагање по набавној вредности и признаје приход у износу којем прими свој део из расподеле нераспоређене добити корисника улагања (кроз дивиденду), с тим што би се евентуални део који се прими више од утврђеног добитка сматрао повраћајем инвестиције, због чега би га требало исказати као смањење набавне вредности инвестиције.

Кракторочна потраживања и краткорочни пласмани спадају у финансијска средства, чије је признавање, мерење, односно приказивање и обелодањивање уређено МРС39 и МРС32. Зајмови и потраживања која су потекла од предузећа и која се не држе ради трговања вреднују се по амортизованој вредности, тј. по почетној вредности умањеној за отплате и евентуалне отписе. Под краткорочним финансијским пласманима, сматрају се финансијска средства која се појављују у облику уговореног права на примање готовине или другог финансијског средства или право на размену финансијских инструмената са другим предузећем. Могу се појавити и као инструмент капитала, односно учешћа у капиталу другог предузећа.

Одлуком о начину процењивања билансних и ванбиланских позиција друштава за осигурање донетом од стране Народне банке Србије, предвиђено је да се ХоВ којима се не тргује и код којих доспелост није битан елемент, процењује на основу процене финансијске способности дужника, полазећи од солвентности и ликвидности емитента, токова готовине, профитабилности, финансијског положаја и перспектива, уредности у измирењу обавеза и стручности менаџмента.
Према међународним стандардима, потраживања по основу продаје мере се по вредностима из оригиналне фактуре. Као и друга финансијска средства подлежу процени обезвређења. Финансијска средства која немају фиксни рок доспећа, мере се по набавним вредностима. Краткорочна потраживања мере се дакле по вредностима из оригналне фактуре, с тим да се врши прерачунавање у извештајну валуту по курсу важећем на дан трансакције у случајевима када се вредност у фактури исказује у страној валути. Промене девизног курса од датума транакције до до датума наплате потраживања исказују се као курсне разлике у корист прихода или на терет расхода, с тим да се потраживања у страној валути на дан биланса прерачунавају према важећем курсу, а курсне разлике се признају као приход или расход периода. Уколико постоји вероватноћа да неће бити могуће наплатити све доспеле износе (главницу и камату) према уговорним условима за потраживања и улагања[61] која се држе до доспећа и која су исказана по амортизованој вредности, настаје губитак због обезвређења или ненаплативости потраживања. Овај губитак се

корисника улагања, приказује се у финансијским извештајима само до износа исказаног учешћа, а ако је удео у губитку већи од исказаног учешћа, учешће се исказује по нултој вредности, а износ за који удео у губитку премашује учешће у капиталу се не признаје у финансијским извештајима. У наредним периодима ако корисник улагања искаже добитак, инвеститор наставља да укључује у финансијске извешаје свој удео у добитку тек након што се његов удео у добитку изједначи са уделом у губитку који претходно није био признат.

[61] Друштва за осигурање не смеју одобравати кредите.

се утврђује као разлика исказаног износа и садашње вредности очекиваних будућих токова готовине, есконтованих по првобитној ефективној каматној стопи, тј. до његове процењене вредности која може да се поврати, било директно или преко рачуна исправке вредности.

У условима неликвидности и несолвентности осигураника, ризик наплате потраживања по обрачунатим каматама постоје врло важан. Процењивање потраживања за камату уређено је МРС 39 и МРС 23 „Трошкови позајмљивања“[62]. У складу са МРС 18 „Приходи“, потраживања за камату процењују се по набавној вредности[63].

Отпис краткорочних потраживања и пласмана код којих постоји вероватноћа ненаплативости врши се индиректним отписивањем, док се у случајевима када је немогућност наплате извесна и документована, отпис у целини или делимично врши директним отписивањем до износа његове процењене вредности. Краткорочна потраживања за која се утврди да дефинитивно нису наплатива се отписују. Одлуку о директном отпису потраживања и пласмана и одлуку о отпису индиректно исправљених потраживања у друштвима за осигурање по правилу доноси Управни одбор друштва на предлог директора друштва или на основу Извештаја и предлога комисије за процену наплативости потраживања.

Друштва за осигурање процењују вредност и наплативост потраживања по Уговорима о осигурању и другим основама односно одговарајућу исправку вредности тих потраживања на основу појединачне процене ликвидности сваког дужника и протока времена од доспећа потраживања до дана те исправке, сагласно Одлуци о начину утврђивања билансних позиција друштава за осигурање, донете од стране Гувернера Народне банке Србије. Ова околност као што је већ речено, може условити значајна одступања у исказаним вредностима у односу на вредности које би биле приказане да су потраживања вреднована у складу са захтевима стандарда.

Не улазећи непотребно у детаље саме Одлуке, важно је истаћи да се потраживања старија од 90 дана, сумњива и спорна потраживања, потраживања од запослених и потраживања по основу правних послова закључених под нетржишним условима морају исправити у целокупном износу. Истовремено, одлуком се предвиђа да се

[62] Трошкови позајмљивања могу да укључе и камату на дозвољено прекорачење на рачуну, амортизацију есконта или премија у вези са позајмљивањем, амортизацију споредних трошкова насталих у вези са аранжманом позајмљивања, финансијске трошкове по основу финансијског лизинга који се признају према релевантном стандарду и курсне разлике које произилазе из појзајмљивања износа у страној валути (у ком случају се сматрају корекцијом трошкова камата). Трошкови позајмљивања признају се као расход у периоду у коме су настали.

[63] Када купац уплати само фактурисани износ тј. део главног дуга без припадајуће затезне камате, поверилац (у складу са чланом 313 ЗОО, по коме се у случају кашњења дужника са испуњењем својих обавеза прво урачунавају евентуални трошкови, потом камата и на крају главни дуг) на остатак главног дуга може захтевати затезну камату. Затезна камата састоји се од месечне стопе раста цена на мало и фиксне стопе од 0,5% месечно. Обрачун дуга увећаног за затезну камату врши се тако што се фиксна стопа од 0,5% помножи износом главног дуга увећаног за камату, применом конформне методе, с тим што се на камату по кредитима и позајмицама плаћа порез на промет услуга, када је њена висина на дан закључења уговора већа од стопе раста цена на мало увећане за 0,5 процентних поена. На износ мање или више плаћеног пореза обрачунава се и плаћа камата по стопи једнакој годишњој есконтној стопи НБС увећаној за 15 процентних поена, применом конформне методе.

потраживања код којих је доспелост битан елемент (иако је она суштински код свих потраживања битна) процењују на основу процене финансијске способности дужника, полазећи од истих елемената односно критеријума који су предвиђени за емитенте хартија од вредности. После процене финансијске способности дужника, сва потраживања се сврставају у четири групе, при чему се исправка вредности за прву групу врши до 10 %, за другу групу од 25% до 50%, за трећу од 50% до 75%, док се потраживања сврстана у четврту категорију исправљају у целокупном износу. За потраживања од дужника која су већа од 1 % обрачунате гарантне резерве, морају се обезбедити прецизне аналитичке евиденције са свом документацијом значајном за ризик наплате. Уколико друштво није у стању да испуни овај услов, ова потраживања се сврставају у четврту категорију и исправљају у 100 % износу.

Реално се може очекивати да ће у будућности, са увођењем дисциплине на тржишту осигурања и са развојем супервизије осигурања, друштва примењивати непосредно одредбе и захтеве међународних стандарда приликом вредновања својих потраживања.

У друштвима за осигурање поред стандардних резервисања за пензије и јубиларне награде[64], резервисања за трошкове реструктуирања, и осталих дугорочних резервација за покриће обавеза насталих као резултат прошлих догађаја за које је вероватно да ће изазвати одлив ресурса који садрже економске користи, а који се могу поуздано проценити (нпр. спорови), постоје и специфичне дугорочне резервације као што су обрачун резерви за изравнање ризика и обрачун математичке резерве осигурања.

Резервисања се разликују од других обавеза, као што су обавезе по основу ликвидираних штета, обавеза према добављачима и других обрачунатих обавеза, јер је код њих приступа неизвесност било у погледу рока настанка, основаности или прецизног износа будућих издатака који су потребни за њихово измирење. Процена резервисања врши се на дан сваког биланса стања, а износ резервисања се преиспитује и коригује тако да одражава најбољу садашњу процену. Ако више није вероватно да ће одлив ресурса који представљају економске користи бити потребан за измирење обавезе, резервисање се укида (*детаљније видети у оквиру тачке 3.3.2.3*). Међутим, резервисања представљају згодан инструмент за индиректне исправке вредности позиција активе, што се никако не би смело допустити. Ову околност уочила је и ЕУ, тако да је директивом 2003/51/ЕЗ, којом су извршене измене појединих чланова ранијих усвојених директива[65] непосредно забрањена ова могућност. Тамо где је учинак временске вредности новца значајан, износ резервисања представља садашњу вредност издатака за које се очекује да ће бити потребни за измирење обавезе. Дисконтна стопа је стопа пре опорезивања која одражава текуће тржишне процене временске вредности новца и ризика специфичних за обавезу, с тим да она не одражава ризике за које су процене будућих токова готовине кориговане.

Приликом почетног признавања обавеза друштво мери финансијску обавезу по њеној набавној вредности која представља поштену вредност надокнаде која је примљена за њу. Трансакциони трошкови представљју расходе периода у коме су

[64] Начин обрачуна регулисан у складу са МРС 19 –Примања запослених.
[65] Директиве 78/660/ЕЗ; 83/349/ЕЕЗ; 86/635/ЕЕЗ и 91/674/ЕЕЗ;

плаћени. Након почетног признавања, друштво мери све финансијске обавезе[66] по амортизованој вредности, осим обавеза које држи ради трговања и деривата који представљају обавезе које мери по поштеној вредности. Смањење обавеза по основу основу закона, ванпарничног поравнања и сл. врши се директним отписивањем у корист прихода. Често у пракси одређене врсте обавеза могу настати или постати очигледне у периоду од датума под којим се раде финансијски извештаји за одређену пословну годину до дана подношења финансијских извештаја. Такве обавезе би се свакако морала признати, ако не непосредно у финансијским извештајима (у зависности од природе и карактера обавеза) онда свакако у напоменама и обелодањивањима које се дају у финансијским извештајима.

Почетак примене захтева МРС и МСФИ, налагао је да друштва за осигурања обрачунају одложена пореска средства и одложене пореске обавезе у складу са МРС12 –порез на добит. Полазећи од захтева овог стандарда, друштва за осигурање у билансима стања исказују поред текућег пореза и одложене порезе, а у билансу успеха ефекте промене њиховог стања.

Одложена пореска средства и обавезе могу бити изузетно велике, због чега исказана бруто добит односно губитак друштва може значајно одступати у односу на исказани нето резултат. Како би се овај ризик контролисао, друштва за осигурање морају вршити пројекције стања одложених пореза, односно њихових ефеката који се признају у билансу успеха друштва. Одложена пореска средства у складу са стандардом, настају по основу привремених разлика. У нашим условима, по основу разлике основице за обрачун рачуноводствене и пореске амортизације и пренешених неискоришћених пореских губитака и пореских кредита по основу улагања у основна средства, за које се може умањити опорезива добит. Дакле, привремене разлике настају из разлика између књиговодственог стања имовине или обавеза и њихове пореске основице, односно када је расход књиговодствено признат у једном периоду, а по пореским прописима се признаје у неком од наредних периода. Одложена пореска средства дефинишу се као износ пореза на добит који се може повратити у будућим периодима, а одложене пореске обавезе представљају износ пореза на добит који ће се платити у будућим периодима, настао по основу опорезивих привремених разлика.

Посматрано кроз дужи временски период, признаће се исти ниво расхода и по пореским и по рачуноводственим прописима, с тим што ће обрачунати износи по годинама бити различити, односно признавањем одложених пореских средстава и обавеза омогућава се да се добит равномерно распореди по годинама тј. да нема преливања између добити по годинама. С обзиром да друштва за осигурање своје некретнине по правилу вреднују по поштеним односно фер вредностима, постоји значајна разлика између књиговодствене вредности ових средстава на дан обрачуна које укључују и ефекте процена и вредности ових средстава која се узима као

[66] Финансијска обавеза је свака обавеза која представља уговорну обавезу предаје готовине или другог финансијског средства другом предузећу или размену финансијских инструмената са другим предузећем под потенцијално неповољним условима. У неким случајевима, уговорна обавеза поред плаћања финансијским средствима може да се измири плаћањем сопственим акцијама, с тим да се плаћање врши у износу поштене вредности акција који је једнак износу уговорне обавезе, тако да ималац обавезе није изложен добитку или губитку насталом услед промене цена његових акција.

основица за обрачун пореске амортизације, тј. затечене вредности истих пре почетка примене међународних стандарда (вредност на дан 31.12.2003.).

Разлике у обрачунатој амотизацији настају не само по основу примене различитих стопа амортизације приликом обрачуна пореске и рачуноводствене амортизације, већ и због разлика у основици за обрачун амортизације, што је од суштинске важности, с обзиром да се одложена пореска средства односно обавезе рачунају применом пореске стопе на разлику између нето књиговодствене вредности средстава на дан обрачуна и њихове пореске основице[67]. У случају да је књиговодствена основица већа од пореске основице, настају одложене пореске обавезе и обрнуто.

Уколико је друштво у претходној години нпр. имало исказане пореске обавезе, а по текућем обрачуну одложених пореза утврди да има одложена пореска средства, као што је случај са анализираним друштвом у овом раду, најпре се мора извршити укидање одложених пореских обавеза, а затим књижење обрачунатих одложених средстава и обрнуто.

У овом случају постоје позитивни ефекти на добит у износу укинутих пореских обавеза и позитивни ефекти по основу признатих одложених пореских средстава. Ако се на тренутак вратимо на обрачун одложених пореза анализираног друштва, из табеле 6. у наставку, види се да је анализирано друштво имало исказане пореске обавезе на дан 31.12.2005., док је на дан 31.12.2006. исказало одложена пореска средства.

Табела 6

		средства	*обавезе*	***нето***
1	**Свега одложени порески ефекти у билансу стања (стање на крају године)**	**131.399.167,00**	**0,00**	(131.399.167)
2	**Стање на почетку године**	**0,00**	**169.038.899,00**	169.038.899
3=1-2	**УКУПНО: Порески кредит / трошак за текућу годину**	**131.399.167,00**	**-169.038.899,00**	(300.438.066)
3а	Од тога: Порески кредит / трошак за текућу годину - преко добити	131.399.167,00	-169.038.899,00	(300.438.066)
3б	Од тога: Порески кредит / трошак за текућу годину - преко ревалор. резерви (по основу ревал.)	0,00	0,00	-
4	Неискоришћен порески кредит	0,00	xxxxx	-
5	Ефекти промене пореске стопе	0,00	0,00	-
Остало:				
6	Исправке вредности одложених пореских средстава:	xxxxx	xxxxx	
7	По основу резервисања	-	xxxxx	
8	По основу неискоришћеног пореског кредита (АПСУЛУТНИ ИЗНОС)	-	xxxxx	

У конкретном случају, основни узрок преласка одложених обавеза у средства, лежи у чињеници да је основица за обрачун вредности хотела који су продати у пословној 2006. години по пореским прописима била значајно мања од књиговодствене вредности истих, с обзиром да су исти процењени по фер вредности на дан израде почетног биланса стања. Због тога је у пословној 2005. години (и 2004), пореска основица била мања од књиговодствене вредности средстава, па су обрачунате и књиговодствено признате одложене пореске обавезе.

Наравно због продаје хотела, књиговодствена вредност некретнина на дан 31.12.2006., утврђена је у мањем износу од вредности тих средстава која улазе у пореску основицу, с обзиром да је већина других средстава имала негативне ефекте

[67] **У домаћој пракси, постоје обелодањене методологије утврђивања одложених пореза преко обрачунате књиговодствене и пореске амортизације, које нису у духу захтева стандарда.**

процене фер вредности, због чега су обрачуната одложена пореска средства на дан 31.12.2006.
Приликом рачунања разлике између књиговодствене вредности средстава и пореске основице тих средстава, укупну књиговодствену вредност средстава треба кориговати за сталне разлике које се односе на прибављена средства чија је вредност испод просечне зараде. Када је реч о сталним разликама, мора се имати у виду и питање третмана ефеката процене средстава по фер вредностима, тј. да ли ове ефекте третирати као привремене или сталне разлике.

Решење које је у духу стандарда, подразумева да се ови ефекти могу третирати као привремене разлике, с тим да се део ефеката по основу позитивних или негативних ефеката ревалоризације, коригованих за сразмерни део рачуноводствене амортизације који је обрачунат по том основу, призна на ревалоризационим резервама, уместо на добити.

Због тога друштва морају устројити извештаје из аналитичких евиденција на начин да се из истих могу идентификовати ефекти ревалоризације по процени, посебно позитивни а посебно негативни ефекти, као и сразмерни део рачуноводствене амортизације који је обрачунат по том основу. У исто време, ово мора бити испраћено и кроз аналитику ревалоризационих резерви конкретних средстава.

Приходи обухватају приходе од уобичајених активности друштва (пословни и финансијски приходи) и добитке. Уобичајене односно редовне активности су све активности које друштво предузима у делокругу свог рада, као и активности које су са њима повезане и које подржавају тај рад и од њега произилазе или имају пропратни карактер. Добици представљају друге ставке које задовољавају дефиницију прихода и могу, али не морају да проистекну из уобичајених активности предузећа. Добици представљају повећања економских користи и као такви по природи нису различити од прихода. Добици укључују добитке проистекле из продаје дугорочних средстава, као и нереализоване добитке, на пример оне што проистичу из ревалоризације утрживих вредносних папира и оне што резултирају из пораста исказане вредности дугорочних средстава. Посебно у трансакцијама са ХоВ појављују се добици или губици који могу бити реализовани или нереализовани. Реализовани добитак настаје када се при продаји оствари већа цена од трошкова стицања ХоВ којима се тргује. Нереализовани добитак утврђује се са даном билансирања, као усклађивање вредности трошкова стицања (по којима су и евидентиране) и вредности по којој се могу реализовати на тржишту (већа вредност).

Расходи обухватају трошкове који проистичу из уобичајених активности и губитке, при чему губици представљају друге ставке које задовољавају дефиницију расхода и могу, али не морају да проистекну из уобичајених активности друштва. Губици представљају смањења економских користи и као такви нису по својој природи различити од других расхода. Губици укључују и губитке који су произашли из продаје дугорочних средстава, али и нереализоване губитке, на пример оне произашле из ефеката пораста курсева стране валуте у вези са задуживањима у тој валути. У трансакцијама са ХоВ, реализовани губици настају у случајевима када се при продаји оствари мања цена од трошкова стицања ХоВ, док се нереализовани губици утврђују под даном билансирања као усклађивање вредности трошкова

стицања акција (по којима су евидентиране) на вредност по којој се могу реализовати на тржишту (нижа вредност).

Очигледно да је и Европска Унија уочила потенцијалне опасности увођења МСФИ због чега је ипак дала предност својим директивама, независно од прописане обавезе да све Компаније које су котиране на берзи припремају своје консолидоване извештаје у складу са МСФИ усвојеним за примену у ЕУ. То се види и из захтева да сваки стандард мора да задовољи услов сагласности са IV и VII директивом, у ком смислу захтеви МРС 32 и МРС 39 нису прихваћени (у делу који се тиче одмеравања средстава по фер вредности и делу који се тиче вредновања хеџинг компоненти).

2.3.2 Обелодањивања у светлу захтева МРС и МСФИ и препорука Међународне асоцијације за супервизију осигурања

Полазећи од одредби постојећег МСФИ 4, очекиваних промена и захтева који ће бити садржани после реализације друге фазе израде МСФИ 4, може се закључити да ће почетак примене захтева овог стандарда друштвима за осигурање наметнути обавезу усклађивања пословања и рачуноводствених евиденција са одредбама стандарда. Упркос чињеници да одредбе МСФИ 4 дозвољавају али не захтевају да друштво поново класификује нека или сва финансијска средства по фер вредности, за очекивати је да ће друштва морати да врше тестирање адекватности обавеза по другачијим критеријумима у ком смислу ће бити нужне и одређене рекласификације у финансијским извештајима. Ово из разлога што рачуноводствене политике друштава за осигурање (посматрано из данашње перспективе) у приличној мери одступају од одредби овог стандарда. Ова околност имаће за последицу да ће се досадашњи финансијски извештаји разликовати од финансијских извештаја који буду састављени у складу са одредбама овог стандарда. Усклађивање вредности средстава а нарочито обавеза потенцијално може бити материјално значајно, што би са своје стране нарушило реалност текућег резултата код друштава која први пут примењују овај стандард, што би се могло избећи уколико се промени постојећа одредба којом се предвиђа да се ефекти прилагођавања признају у рачуну добитка и губитка, уместо на капиталу уз прераду упоредних података (у складу са МРС 8).

МСФИ 4 захтева да осигуравач обелодани своје рачуноводствене политике по питању уговора о осигурању, односно за средства, обавезе, приходе и расходе у вези са њима, методологију одређивања претпоставки за одмеравање средстава, обавеза, прихода и расхода, укључујући и губитке који су признати као резултат примене тестова адекватности, одложене трошкове прибаве осигурања, губитке због обезвређења и коришћене претпоставке (дисконтне стопе, стопе раста цена, тржишне каматне стопе, изворе улазних података, везе између претпоставки, ниво ризика и незивесности који је уграђен у дисконтне стопе, утицај промена у претпостављакама и то тако што ће одвојено приказати утицај сваке кључне промене). Када је реч о ризицима, осигуравач је дужан да обелодани своје циљеве у управљању ризицима из уговора о осигурању, информације о ризику од осигурања, односно о његовој природи и концентрацији[68], информације о ограничењима и

[68] Према МСФИ 4, IG55, концентрација ризика јавља се: у вези са појединачним уговорима о осигурању или малим бројем повезаних уговора, када уговор покрива ризике са малом учесталошћу

опцијама за избегавање концентрација ризика, информације о методама које користи за оцену ризика, укључујући и информације о ризику каматних стопа, кредитном ризику, девизном ризику и тржишним ризицима садржаним у уграђеним дериватима ако их не одмерава по фер вредности[69].

У сету обавезних обелодањивања, друштва би морала да прикажу и информације о развоју потраживања по премији, развоју штета, одступању стварних штета од очекиваних, основу за одређивање повраћаја инвестиција, кратак преглед значајних гаранција, информације о процењеном времену нето прилива и одлива готовине и осетљивост добитка или губитка и капитала на промене у факторима ризика.

И поред прописивања ових обавезних обелодањивања МСФИ 4 не уводи стандардизоване захтеве у погледу обелодањивања, осим што прописује да треба да постоји равнотежа између квантитативних и квалитативних информација, да обелодањивања треба да буду у складу са оним како управа гледа на своје активности и на ризике и у складу са методама које управа користи у поступку управљања ризицима.

Из изложеног је јасно да ће прва примена МСФИ 4, примена смерница прописаних од стране Међународне асоцијације за супервизију осигурања и захтева садржаних у новом МСФИ 7 „Финансијски инструменти: Обелодањивања“, наметнути пред друштва за осигурање крупне измене, између осталог и у погледу обавезних обелодањивања.

Целовито сагледавање проблематике обелодањивања претпоставља да се имају у виду и одредбе МСФИ 7 „Финансијски инструменти: Обелодањивања“, који се примењује од 01. јануара 2007. Доношењем овог стандарда извршено је усаглашавање са US GAAP стандардима[70].
Одредбе овог стандарда су изузетно важне и за друштва за осигурање, с обзиром да се захтеви стандарда примењују на деривате који су уграђени у уговору о осигурању, ако се захтева да се ти деривати посебно рачуноводствено обухватају.

МСФИ 7 је успео да препозна значај ризика који прате пословање правних лица уопште, па тако и пословање друштава за осигурање, односно значај информација о ризицима за кориснике финансијских извешаја који нису и који реално не могу бити бити у поседу информација које има руководсто, што је претпоставка за њихову

а великом жестином (земљотреси); са појединачним незгодама које осигуравача излажу ризику по неколико различитих врста уговора о осигурању, изложеношћу неочекиваним променама кретања у смртности људи или понашању имаоца полиса, изложеношћу великим променама финансијског тржишта, које могу да узрокују да се активирају опције (нпр. каматне стопе); озбиљнијим парницама или законодавним ризицима.

[69] На пример уговор садржи опцију по којој осигураник у животном осигурању може да се определи да ли ће на крају периода осигурања подићи целокупну осигурану суму или да му се исплаћује рента по загарантованој стопи у време закључења уговора о осигурању. Избором друге опције од стране осигураника, осигуравач може претрпети значајне губитке ако тада каматне стопе буду значајно ниже, с обзиром да на тржишту капитала неће моћи да оствари одговарајући принос.

[70] Објављивање стандарда последично је довело до укидања МРС 30-обелодањивања у финансијским извештајима банака и сличних финансијских институција и брисања одредби захтева који су се односили на обелодањивања у МРС32 „Финансијски извештаји, обелодањивање и презентација“ (стари назив „финансијски извештаји-прентација).

оцену финансијског положаја правног лица. Из напред наведених разлога, овај стандард уводи обавезу руководства да у напоменама уз финансијске извештаје обелодани квалитативне и квантитативне информације у вези изложености ризицима по основу финансијских инструмената и то:

1. изложеност појединим ризицима;
2. начин управљања ризицима, тј. циљеве, политике и процедуре за мерење ризика;
3. мере које предузима за ублажавање тих ризика;
4. неизвесности које су скопчане са будућим токовима готовине;
5. промене у начину идентификације, процена и мерења ризика у односу на претходни обрачунски период;
6. обим изложености ризику, тј. квантитативне податке у вези са мерењем и процењивањем ризика;

Како се финансијски инструменти реализују пријемом готовине или неког другог финансијског средства, или одливом приликом измиривања обавеза, корисници финансијских извештаја, а нарочито потенцијални инвеститори морају имати све улазне елементе на основу којих доносе оцену (процену), да ли ће приликом њихове реализације бити остварен добитак или губитак.

У складу са захевима стандарда врше се обелодањивања:

- Финансијских средстава која се исказују по фер вредностима и чије се промене фер вредности признају у билансу успеха, уз посебно приказивање финансијских средстава која су иницијално класификована као средства која се исказују по фер вредностима и средстава која су класификована на финансисјска средства којима се тргује у складу са МРС39;
- Пласмана који се држе до доспећа;
- Финансијских средстава која су расположива за продају, уз приказивање добитака или губитака који су директно књижени на капиталу и износа признатих у билансу успеха;
- Потраживања;
- Финансијских обавеза које се исказују по фер вредности и чије се промене фер вредности признају у билансу успеха, такође посебно приказујући обавезе које су инцијално класификоване као обавезе које се исказују по фер вредности и обавезе које су класификоване као обавезе ради трговања;
- Финансијских обавеза које се исказују по амортизованим вредностима;
- Укупних прихода и расхода по основу камата, укључивши и приходе од камата по основу обезвређених финансијских средстава (најчешће по основу потраживања);
- Прихода и расхода по основу провизија;
- Износе губитака по основу обезвређења;
- Информације о финансијским инструментима за које није могуће утврдити фер вредност, укључивши и информације о намери да се они продају у будућности.

У склопу ових обелодањивања, неопходно је указати и на начине процењивања фер вредности финансијских инструмената и како се штите од ризика да по том

финансијском инструменту не претрпе губитке[71], што подразумева да се обелодани природа ризика, врста заштите, тј. финансијски инструменти[72] који се користе као инструменти заштите од ризика и износи губитака и добитака по основу инструмената заштите и по основу штићених позиција. Идеја финансијских инструмената заштите од ризика је да губитке по основу промене фер вредности штићених позиција компензује са добицима од промене фер вредности инструмената заштите и обрнуто, при чему се добици или губици од ефективне заштите признају на ревалоризационим резервама[73], док се преостали износ признаје у билансу успеха.

У функцији заштите од ризика новчаног тока, обелодањује се период када се очекује да ће настати новчани ток, износи који су књижени у оквиру капитала односно ревалоризационих резерви, износи пренети са ревалоризационих резерви у биланс успеха, износи искњижени са капитала и укључени у вредност нефинансијског средства, као и анализа доспелости финансијских обавеза, објашњења која се тичу начина управљања ризицима ликвидности и анализа осетљивости новчаних токова на тржишне ризике.

Међутим, овај стандард се примењује на све ризике који потичу од финансијских инструмената, а за пословање друштва за осигурање су од значаја и сви други ризици којима се овај стандард не бави. Из тог разлога, проблематика управљања ризицима у друштвима за осигурање мора се посматрати у ширем контексту. Другим речима, морају се узети у обзир и захтеви Међународне асоцијације за супервизију осигурања, који ће свој пун израз и значење добити након реализације друге фазе МСФИ 4 „Уговор о осигурању“.

Када је реч о нематеријалним улагањима, некретнинама и опреми, обавезно се морају вршити обелодањивања поступака мерења при почетном и накнадном мерењу средстава, корисног века трајања, примењене стопе амортизације[74], примењене методе амортизације, почетно и крајње стање набавне вредности, исправке вредности, књиговодствене вредности, као и промена у току периода које укључују нове набавке (и вишак), отуђења средстава (продаја, расход, мањак и поклон), стицања путем пословних комбинација, повећања и смањења која проистичу из ревалоризације, која су евидентирана на терет или у корист капитала, повећања и смањења по основу обезвређења средстава и износ обрачунате амортизације.

Пошто се у друштвима за осигурање ова средства по правилу вреднују по ревалоризованим вредностима, морају се обелоданити основе на којима је извршена ревалоризација, датум на који је рађена ревалоризација, да ли је био ангажован независни проценитељ, износ сваке групе средстава која би била исказана да су средства мерена по основном поступку као и разлике, висина равалоризационе резерве уз навођење свих промена које су настале у току периода и ограничења у вези расподеле тог износа акционарима. Такође морају се обезбедити и историјски

[71] Рачуноводство заштите од ризика дефинисао је МРС 39.

[72] У земљама тржишне економије, најчешће прибављањем дериватних финансијских инструмената као што су фјучерси (уговори који обавезују купца да прими а продавца да пренесе одређено средство по унапред утврђеној цени на унапред утврђени дан), опције (уговори који дају право на куповину или продају одређеног средства по унапред утврђеној цени на одређени дан (или у одређеном року), форвардси и други.

[73] Уколико се губици или добици неутралишу у распону од 80%-125 %.

[74] Уколико је евентуално период отписа код Goodwill-а дужи од двадесет година морају се навести и разлози.

подаци о ревалоризацији по годинама и износима обезвређења и укидања губитака по основу обезвређења.

Пословне трансакције које се обављају са повезаним правним лицима представљају значајан ризик, у ком смислу се подаци у вези са набавком и продајом услуга, некретнина и друге имовине повезаним правним лицима морају обавезно обелоданити у складу са МРС 24 „Обелодањивање повезаних страна (односа са повезаним лицима".

Пословне трансакције у вези са емисијом акција, продајом и куповином сопствених акција, информације у вези са укрупњавањем и хомогенизацијом акција и претварањем појединих облика капитала у акцијски капитал, расподели дивиденди, издвајања у резерве из добити и остале информације у вези са капиталом осигуравача посебно су важне за кориснике финансијских извештаја друштава за осигурање.

Друштва за осигурање, морала би да изврше обелодањивања у вези са укупним пореским трошковима и пореским кредитом, односно информације у вези са обрачуном одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза обрачунатих у складу са МРС-12 – Порез на добитак, као и ефекте сталних разлика, износ опорезиве добити, односно пореску основицу, све ефекте на утврђену бруто добит, износ обрачунатог пореза на добит, износе улагања у основна средства, ефекте промене пореских стопа и информације о неискоришћеним пореским кредитима. Пример (могућа форма и садржина) ових обелодањивања ових података даје се у наставку.

Табела 7. ***Форма и садржина обелодањивања у вези са пореским трошковима и кредитима***

Р.б.	Пословна категорија	Одложена пореска средства	Одложене пореске обавезе
1	**Стање на почетку године**	0	169.038.899
2	Укупна повећања/смањења у току године	131.399.167	(169.038.899)
3	По основу ефеката промене пореске стопе, неиск. пор. кред. и резерв.)	-	-
4 = 1+2+3	**Стање на крају године**	**131.399.167**	**-**

		Нето ефекти
5	**Добитак пре опорезивања**	**355.753.012**
6	Ефекти сталних разлика	3.697.769.397
7=5+6	Опорезива добит - пореска основица	4.053.522.409
8	Важећа пореска стопа	10
9А= 7*8/100	Обрачунати порез на добит	405.352.241
9Б	Улагања у ОС- из пореског биланса	91.899.338
9= 9**А**-9**Б**	**ИЗНОС ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ**	**313.452.903**
10	Уплаћена аконтација пореза и претплате из ранијих година	3.086.008
11=9-10	Износ пореза за уплату	310.366.895
12	**Промене одложених пореских средстава/обавеза по основу привремених разлика**	**(300.438.066)**
13	Ефекти промене пореске стопе	-
14	НЕИСКОРИШЋЕНИ ПОРЕСКИ КРЕДИТИ - остало	-
15 = 9 + 12 + 13 - 14	**Укупни порески трошак/кредит**	**13.014.837**
12= 15/5*100	Ефективна пореска стопа	3,66%

У циљу пословања у складу са међународним принципима корпоративног управљања, друштва морају обелодањивати одговарајуће информације и податке, водећи рачуна да при том не угрозе своју конкурентску позицију на тржишту осигурања и то: финансијске извештаје састављене у складу са међународним стандардима, циљеве у наредном периоду, значајне предвидиве ризике којима је друштво изложено или ће бити изложено, као и систем праћења и управљања тим ризицима, политике које друштво примењује у свом пословању, значајно учешће у власништву, остваривању гласачких права, као и евентуалне промене (треба

обелоданити информације не само о номиналним него и о стварним власницима), политике и праксе за избор управног одбора, утврђивање накнаде за њихов рад, одредбе о раскиду уговора и информације о пензионисању чланова управног и надзорног одбора и кључних руководилаца, њихове квалификације, процес одабира, одабира, њихово чланство у одборима других привредних друштава и информацију о томе да ли представљају независне чланове (и по којим критеријумима је то утврђено), трансакције са повезаним лицима (нарочито ако је реч о трансакцијама по нетржишним условима), све евентуалне сукобе интереса у вези с члановима управног одбора, надзорног одбора, директором и осталим руководиоцима (нарочито лицима која су задужена за обављање независних функција као што је на пример, интерна ревизија и управљање ризицима) како акционари не би били доведени у заблуду на основу мишљења тих лица. Промена власничке структуре битно утиче на остварени степен контроле над друштвом, тако да она спада у ред важнијих информација које су предмет обелодањивања.

Информације које друштво обелодањује морају бити свеобухватне и квалитетне, прецизне, поуздане, благовремене, истините и релевантне, како би инвеститорима било омогућено да донесу пословну одлуку о томе да ли ће уложити свој капитал, осигураницима и корисницима осигурања обезбеђена извесност да ће њихова потраживања бити наплаћена, а акционарима омогућено да користе своја права у управљању путем гласања о избору органа друштва, учествовања у расподели добити и у доношењу других важних одлука друштва. Информације које објављује друштво треба да верно репрезентују оно што се њима обелодањује.

Информације намењене јавности, потенцијалним осигураницима, инвеститорима и другим заинтересованим странама морају бити истините (да дају верну слику о друштву за осигурање), поуздане (да се заинтересована лица на њих могу ослонити при доношењу одлука), прецизне (довољно детаљне тако да пружају довољно информација о појединачним аспектима активности друштава), релевантне (значајне), благовремене (тако да заинтересована лица у што краћем времену сазнају за битне чињенице, што им омогућава правовремено доношење одлука), бесплатне за кориснике, лако доступне (веб-сајтови, кол-центри, извештаји и сл.), целовите и свеобухватне (да пружају квалитетну и свеобухватну слику о друштву), упоредиве између осигуравача и других друштава, међусобно повезане, систематичне и постојане (у времену).

Друштво треба да чини доступним информације које се односе на структуру његовог капитала и власничку структуру, податке о пословној политици (порука директора друштва (или председника), извештаје и мишљења управног, извршног и надзорног одбора), стратегије и планове развоја, осим у делу који представља пословну тајну, уз услов да обелодањивање појединих информација неће угрозити пословне интересе друштва. Наравно друштво обелодањује и стандардне податке о пословним активностима којима се бави (врсте осигурања, услови, тарифе и сл.), пословни резултат, финансијску позицију, укупну премију, основне производе, опис производа, организациону структуру, извештаје о управљању ризицима и капиталом, финансијске извештаје (биланс стања, биланс успеха, извештај о новчаним токовима, извештај о променама на капиталу и напомене уз финансијске извештаје које између осталог, обавезно морају да укључе и податке о исправци вредности потраживања и пласмана), мишљење овлашћеног актуара, извештаје

независног ревизора, изводе из рачуноводствених политика, изложеност и начин управљања ризицима. Посебно, на свом веб-сајту, осигуравач би требало да објави одређени минимум података који укључује и следеће: адресу седишта осигуравача, контакт податке о осигуравачу, његовим филијалама, посредницима и заступницима; процедуре за подношење захтева за накнаду штете, контакт информације организационог дела који решава спорове и жалбе осигураника.

Друштва за осигурање треба да обезбеде објављивање података који се односе на инвестиционе ризике и податке о успешности пословања друштва, а посебно инфромације које су у вези са инвестиционим циљевима, инвестиционом политиком, управљањем инвестицијама и структуром активе.

Друштва за осигурање морала би да у годишњем извештају о корпоративном управљању обелодањују податке о управљању активом и обавезама (Asset Liability Management – ALM) односно изложености ризику неадекватног управљања имовином, посебно обухватајући ризик осигурања, тржишни ризик, ризик рочне и структурне неусклађености имовине са обавезама, ризик депоновања и улагања средстава друштва, оперативни ризик (укључујући стратешки ризик), правни ризик и репутациони ризик.

У делу који се односи на ризик осигурања, осигуравач би требало да пружи информације о адекватности цена производа које нуди на тржишту, а у делу у коме се даје анализа солвентности друштва, обавезно и податке о рацију штета (однос штета и наплаћених премија); рацију трошкова (однос трошкова и наплаћених премија); комбинованом рацију (збир рација штета и рација трошкова); оперативном рацију (рацио прилагођен додавањем инвестиционих прихода на приход од премија).

Сваки производ осигурања потребно је добро описати и његове карактеристике појаснити како би клијенту било омогућено да на основу потпуних информација самостално донесе адекватну одлуку (да ли да закључи уговор и да ли тарифа одговара његовим потребама). У општим, посебним и додатним условима осигурања треба набројати сва битна и неуобичајена искључења, тј. посебне случајеве који нису обухваћени полисом и назначити да ли осигураник има право да да раскине уговор, у којим ситуацијама и под којим условима. Навођење случајева које не обухвата полиса треба да буде јасно, недвосмислено и да не доводи у заблуду осигураника, односно клијента. Битни случајеви су сви они који могу бити од утицаја приликом доношења одлуке осигураника да ли да закључи уговор, који умањују трошкове које има осигуравач и који битно утичу на цену. У свим документима треба јасно назначити у којим случајевима ће моћи да се поднесе захтев за накнаду штете, како се подноси приговор друштву или надлежном државном органу за контролу и надзор над пословањем друштава за осигурање и јасан опис поступка по приговору друштву. Приликом коришћења техничких термина, друштво треба да обезбеди да они буду јасни тако да клијент може да их разуме, да сва објашњења буду на српском језику и ћириличним писмом написана. Треба избегавати непотребна упућивања и преупућивања у уговорима, као и упућивања која доводе клијента у забуну о садржини уговора. Друштво за осигурање тј. посредници и заступници у осигурању, треба потенцијалним клијентима да пруже све потребне информације у вези са производом, као и да се

према њима опходе са дужним поштовањем, у складу с добрим пословним обичајима и добром пословном праксом.

Приликом пружања података потенцијалним осигураницима, неопходно је да те информације омогућавају клијенту да донесе одлуку на основу поузданих, релевантних и веродостојних информација. У скуп обавезних информација спадају и информације о износу месечних или годишњих рата, подаци о припадајућој добити и свим ризицима које сноси осигураник. Ове информације би требале бити праћене детаљним објашњењима како би осигураник могао да сагледа сва права и обавезе из уговора. Сваком осигуранику заједно с полисом треба уручити опште и посебне услове који се односе на врсту осигурања на коју се полиса односи. Све битне елементе, тј. релевантније податке из полисе треба предати другој уговорној страни на трајном медијуму (папир, електронска запис, диск) који је разумљив клијенту. Осигураник би требало да потпише изјаву да му је "пружена могућност да се упозна са садржајем уговора о осигурању, као и да је упознат са општим, посебним и допунским условима везаним за уговор који закључује, односно за производ или услугу коју купује. Приликом склапања уговора животног осигурања код кога постоји учешће у добити, другој уговорној страни морају се достављати извештаји о добити на коју осигураник има право по уговору.

3. МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ ОСИГУРАЊА И РИЗИЦИ ОСИГУРАЊА

Осигурањем се обезбеђује расподела ризика у циљу његовог изједначавања, што подразумева одговарајуће груписање ризика у односу на ризичну заједницу, дисперзију ризика, хомогеност ризика и учесталост ризика[75]. Том процесу је својствен читав низ ризика који проистичу из непоштовања правила струке осигурања, што доводи до неадекватне процене ризика који се преузима у осигурање, неадекватног одређивања нивоа самопридржаја друштва, односно преузимања ризика већих од износа самопридржаја, као и до неадекватног одређивања ризико премије осигурања која служи за покриће преузетих обавеза друштва.

Ризици осигурања проистичу из немогућности друштва за осигурање да управља преузетим ризицима својственим делатности осигурања. Ови ризици обухватају велики број подризика, од којих су најважнији следећи:

1. ризик неодговарајуће висине премије и структуре премије осигурања,
2. ризик неодговарајућег самопридржаја друштва и ризик неадекватног покрића реосигурањем,
3. ризици у вези са утврђивањем техничких резерви осигуравача,
4. ризици у вези са обавезама осигуравача и обавезама осигураника које произилазе из односа осигурања,
5. ризици у вези са разматрањем, анализом, обрадом и прихватањем понуде за осигурање,
6. ризик неадекватне техничке процене висине ризика који се преузима у покриће осигурања,
7. ризици у вези са одређивањем висине осигуране суме и покрића из осигурања,
8. ризици у вези са трајањем и прекидом односа осигурања,
9. ризик негативног техничког резултата, укључивши и ризик одступања стварних штета од очекиваних,
10. ризик неодговарајућег утврђивања општих, посебних, допунских или појединачних услова осигурања и остали ризици.

[75] Предраг Шулејић, Право у осигурању, Београд 1997 године.
Заједница ризика – представља заједницу појединаца који желе да расподеле међусобно ризик који ће погодити неке од њих. Што је заједница ризика већа, утолико ће терет по сваком члану заједнице бити мањи с обзиром да се ризик расподељује на већи број лица.
Дисперзија ризика – Да би сваки појединац сносио само незнатан део ризика потребно је да ризик погоди само мали број чланова заједнице ризика.
Хомогеност ризика – Односи се на сличност ризика. Постиже се груписањем ризика према њиховој природи и трајању.
Учесталост ризика – Подразумева да су се ризици у прошлости остваривали са извесном учестаношћу, што је претпоставка утврђивања закона вероватноће њиховог будућег остваривања.
Закон великих бројева – Односи се на чињеницу да посматрање великог броја случајева показује извесну правилност у наступању једног догађаја. Што је већи број посматраних случајева утолико су и резултати тачнији. Вероватноћа наступања једног догађаја означава се као однос броја повољних шанси према броју укупних шанси.
Селекција ризика – Подразумева потребу осигуравача да изврши селекцију ризика према њиховој тежини, при чему иста укључује и могућност осигуравача да одбије одређене ризике.

Ризик неадекватне процене ризика у техничком смислу, представља један од важнијих ризика својствених осигурању. Иако овај ризик није предмет овог рада, треба знати да овај ризик обухвата већи број подризика и то: ризик неадекватно одређеног предмета осигурања, намене и карактеристика предмета осигурања, ризик неадекватно одређеног степена опасности за поједине ризике и зоне ризика, ризик неадекватно одређене максимално могуће штете, ризик неадекватне примене бонус-малус система укључивши и ризике у вези са давањем комерцијалних попуста приликом закључивања уговора о осигурању и ризик неадекватне процене адекватности система превентивне заштите. Ризик неодговарајућег утврђивања општих, посебних, допунских или појединачних услова осигурања простиче из нејасно написаних услова којима се утврђује обавеза осигуравача у смислу накнаде штете или исплате уговорене суме осигурања. Овај ризик проистиче из неусаглашености услова са тарифом премије осигурања, из неусаглашености услова осигурања са законским и подзаконским актима, из непрецизно дефинисаних услова осигурања, предмета осигурања и осигураних ризика. Посебан подризик представљају предвиђена искључења и ограничења обавезе осигуравача.

3.1 ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ ОСИГУРАЊА

3.1.1 Појам осигурања и појам ризика у техничком смислу

Под уговорима о осигурању подразумевају се само они уговори којима се преноси значајан осигурани ризик на осигуравача, што претпоставља да осигурани случај треба да доведе до обавезе плаћања значајних бенефиција. Значајност бенефиција мери се у односу на износе који би били плативи у било ком случају. То значи да плативе додатне накнаде обухватају и износе који су плативи и ако се није догодио осигурани случај[76].

Уговори који не преносе никакав ризик у почетку, али преносе ризик касније представља исто уговор о осигурању[77]. Делатност осигурања подразумева коришћење дела акумулације који испада из процеса репродукције у нормалним условима са циљем њеног враћања у ванредним условима тј. када наступи осигурани случај. У односу на питање дефинисања појма осигурања треба истаћи да да постоји велики број различитих дефиниција[78], међутим генерално осигурање се може дефинисати као однос у коме осигуравач преузима обавезу да другој страни осигуранику или трећем лицу (кориснику осигурања) надокнади штету односно

[76] На пример, када је уговорена обавеза повратa дела премије када се не догоди осигурани случај и сличне уграђене опције у уговор о осигурању.

[77] На пример у осигурању животиња, када се животиња разболи после истека трајања осигурања, а установи се да је настанак болести био у току трајања осигурања. То би на пример према МСФИ 4, био и случај са уграђеним опцијама у уговору о осигурању живота, који садржи уграђену опцију да по основу будућих прилива (доходака од инвестиције по доспећу) купи животна условна рента по актуелним годишњим стопама које важе за нове осигуранике. Уговор преноси ризик тек са извршењем опције.

[78] Предраг Шулејић, Право у осигурању, Београд 1997 године, стр. 23.

Теорија потреба - Осигурање је привредна делатност која служи заштити човека од опасности које угрожавају његову имовину или личност. Из ове теорије произилази теорија сигурности – Осигурање треба да пружи сигурност да ће уништена добра бити надокнађена. Теорија ризичне заједнице - осигурање види као однос осигуравача са једне стране и мноштва осигураника угрожених истим ризиком са друге стране. Теорија компензације – осигурање види као посредника између мноштва осигураника који врше компензацију ризика.

исплати одређену суму осигурања у случају да наступи осигурани случај а осигураник преузима обавезу да осигуравачу уплаћује одређену премију осигурања у роковима предвиђеним уговором о осигурању. Према МСФИ, уговор о осигурању је уговор који излаже осигуравача утврђеним ризицима губитка од догађаја или околности које се догоде или открију у одређеном периоду, обухватајући смрт (или преживљавање), болест, оштећење имовине, повреду других и прекид пословања. Уговор о осигурању може се дефинисати и као уговор којим једна страна, тј. осигуравач прихвата значајан ризик осигурања од друге стране, тј. осигураника, сагласивши се да изврши накнаду осигуранику уколико наступи неизвестан будући догађај (осигурани случај) који има негативне последице по осигураника.

Да би делатност осигурања остварила своје циљеве и улогу неопходно је било поставити научну базу и дефинисати методолошке основе на којима се базира осигурање. Применом закона великих бројева и рачуна вероватноће на одговарајућу статистичку базу података актуари[79] утврђују тарифе премије осигурања које морају бити довољно високе да обезбеде покриће штета и потребан ниво техничких резерви. Ризик осигурања подразумева преношење постојећег ризика са имаоца полисе на осигуравача. Ризик у техничком смислу, означава будући, неизвестан, независан од воље осигураника и других заинтересованих лица, догађај чијим остварењем може настати штета или пак нека корист.

Ризик у техничком смислу треба разликовати од ризика активе и пасиве, у смислу предмета и циља овог рада. Ако се има у виду постојање великог броја тарифа односно врста осигурања и чињеница да сваку од њих карактерише велики број појединачних и особених ризика, појам ризика у техничком смислу ће се обрадити полазећи од ризика својствених осигурању усева, плодова и животиња.
У економско-техничком смислу ризик представља вероватноћу наступања једног економски штетног догађаја[80]. Ризик међутим подразумева само опасност од наступања (реализације) штетног догађаја (града, олује, поплаве, пожара, крађе, ...) који доводи до одређених последица, али не подразумева и сам догађај. Ризик заправо означава само могућност наступања догађаја. Када се штетни догађај оствари онда говоримо о осигураном случају. У пракси осигурања, како у земљи тако и у свету, термин ризик се најчешће користи као синоним за узрок штете па чак и за саму штету, при чему се при примању одговарајућих ризика у осигурање исти означавају као добри односно лоши ризици.

С обзиром на различите прилазе и дефиниције самог ризика, намеће се потреба дефинисања чиниоца (елемената, саставних делова) ризика. У односу на могућност наступања догађаја, важно је нагласити да само могућ догађај може бити обухваћен осигурањем. Исто значи да без обзира што се догађај могао предвидети унапред (нпр. да може пасти град), постоји обавеза осигуравача јер је могућност наступања управо једна од претпоставки да би се осигурање уопште могло и закључити. Уско у вези са могућношћу наступања штетног догађаја стоји неизвесност наступања догађаја што значи да уговор неће бити правно ваљан уколико је у моменту закључења уговора о осигурању већ наступио осигурани случај или је исти био у наступању, с обзиром да тада нема неизвесности јер је престала могућност да

[79] Лице које се бави применом вероватноће и статистичке теорије на проблеме осигурања, пласмана, финансијског менахмента и демографије.
[80] Pallaš A., Осигурање и привреда, 1969/6, Ризик у привреди и осигурању, стр 14.

штетни догађај настане. Неизвесност опредељују следећи критеријуми: да ли ће наступити осигурани случај, када ће наступити и колико ће осигуравач морати да плати у случају његовог наступања. Неизвесност не треба везивати само за могућност наступања штетног догађаја јер неизвесност постоји и у случајевима када је сигурно да ће штетни догађај у неком моменту наступити, само се не зна када. Са друге стране на појам неизвесности непосредно се надовезује елеменат ризика „независност од искључиве воље заинтересованих лица“, с обзиром да ризик престаје да буде неизвестан за страну која својом вољом проузрокује остварење ризика.

Тако се на пример, у осигурању животиња сусрећемо са намерним повређивањем или чак убиством осигураних животиња. Лица којима може бити у интересу да отклоне неизвесност у ризику су пре свега осигураник и уговарач осигурања, али и свако друго лице које може да има неку корист као нпр. хипотекарни поверилац, лице у чију корист је осигурање закључено и сл. Зато је важно дефинисати термин “Грубу непажњу”[81] као занемаривање опрезности коју би употребило лице просечних физичких, интелектуалних и моралних способности. Међутим и у случају да ризик испуњава напред наведене услове, уколико исти није сагласан закону, јавном поретку и моралу не може бити примљен у осигурање.

Треба имати у виду да се осигурани догађај протеже током трајања осигурања, чак и ако се губитак јави због догађаја који је наступио пре почетка уговора али и уколико се губитак настао због реализације неког осигураног случаја открије после истека трајања уговора о осигурању. Дакле, према МСФИ 4, када се у току трајања уговора о осигурању утврди штета, чији је настанак у вези са догађајем који је наступио пре почетка уговора о осигурању подводе се под уговор о осигурању[82].

Са друге стране уско везано за питање осигураних ризика јесте питање искључења одређених ризика из осигурања, што већ само по себи представља ризик. Ту проблематику треба посматрати у контексту узрочне везе између ризика обухваћеним осигурањем и штете коју би осигуравач био у обавези да накнади.
На пример, уколико је код осигурања од ризика града из осигурања изричито искључен ризик биљних болести, то може бити само привидно искључење, с обзиром на могућност да је појава болести везана за остварење ризика града, када ће цео износ штете бити покривен осигурањем.

Биљна производња је изложена вишеструком броју природних фактора који утичу на производњу. У најважније факторе спадају: мањак или вишак влаге у земљишту и ваздуху (суша, прекомерне кише), прениска или превисока температура земљишта и ваздуха (мраз односно топлодни удар), град, олуја, поплава, пожар, биљне болести, штеточине, коров и сл. У зависности од интензитета деловања ових фактора, уз услов да су неизвесни и независни од воље човека они се у осигурању идентификују као ризик.
Као најважнији ризик у осигурању усева и плодова истиче се ризик града[83], с обзиром на његову учесталост и тежину последица које изазива. Са становишта

[81] Предраг Шулејић, Право у осигурању, Београд 1997.
[82] На пример код осигурања потраживања и осигурања изгубљене добити.
[83] Миленко Брканић, Осигурање усева и плодова, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању, ДДОР Нови Сад, Нови Сад 1996.

осигурања најважнији елементи града су учесталост падања и трајање градобитног периода. Град изазива механичке повреде усева и плодова, често и преламање читавих стабала. Са друге стране, реализација ризика града, повлачи са собом могућност реализације других ризика нпр. појаву биљних болести због оштећења биљних ткива, тако да се штете настале испољавањем овог ризика такође убрајају у штете од града.

Олуја је карактеристична за подручја без природних препрека. Претпоставка закључења осигурања од ризика олује јесте закључивање осигурања од основних ризика. Штете од олује[84] захватају по правилу већа подручја. Олуја слично граду изазива механичка оштећења у виду преламања стабала (код воћака, на високим културама као што су сунцокрет и кукуруз) али и полегање усева (пшеница, јечам, ...) и откидање плодова (код воћа). Закључивање уговора о осигурању прати ризик да посредници и заступници у осигурању прихвате ризике после одређеног датума[85] дефинисаног условима осигурања, када се на основу стања усева (висине, густине, бујности) остварење ризика може предвидети, па би ризик у великој мери постао известан. Закључење осигурања од олује осигуравач може условити претходним прегледом усева што често изостаје, тако да се у пракси дешавају ситуације да се прихватају у осигурање и ризици који су се већ остварили. У случају остварења ризика олује осигуравач је у обавези да плати штете које настану оштећењем или уништењем усева али само у губитку количине а не и квалитета, осим ако условима осигурања односно уговором о осигурању није другачије предвиђено.

Мраз изазива смрзавање воде у биљкама услед пада температуре испод 0^0C, што као последицу има угинуће биљке. Највећу опасност има код воћа, с обзиром да на вегетацију воћа као вишегодишњих биљака човек не може да утиче, за разлику од осталих биљака где човек избором одговарајућег периода сетве односно бербе може умањити ризик мраза. Зимски мраз који је известан нема карактеристике ризика па се од њега не може закључити осигурање. Осигурање се закључује од ризика раног јесењег мраза[86] или касног пролећног мраза[87] који се јављају на крају односно почетку вегетације. Остварење ризика пролећног мраза доказује се извештајем хидрометеоролошке службе о висини температуре или подацима о температури са метеоролошких инструмената који су евентуално инсталирани у осигураном објекту. Остварење ризика доказује се такође на основу оштећења на осигураним или околним биљкама.

Учесталост падања града исказује се бројем дана са градом у једном месту или реону у току једне године. Градобитни период представља временски интервал од појаве првог до задњег града у току године. Обично износи више од 150 дана годишње, што значи да се практично преклапа са вегетационим периодом већине биљних врста.

[84] Остварење ризика олује доказује се извештајем хидрометеоролошке службе о јачини ветра или подацима са метеоролошких инструмената који могу бити инсталирани у осигураном објекту. Остварење овог ризика може се такође доказати његовим манифестацијама на околним природним и вештачким објектима као и на основу карактеристике оштећења на самим осигураним усевима и засадима. Осигуравачи нису у обавези да плате штете од ветра мање брзине од 17,2 м/сек који нема карактер олује али може изазвати полегање усева, истресање зрелих зрна или омести цветање или оплодњу.

[85] Осигурање се може закључити за стрне житарице до 15. маја а за остале усеве до 15. јуна.

[86] Под јесењим мразом подразумева се пад температуре ваздуха испод 0^0C, у времену од 1. септембра до 10. новембра.

[87] Под пролећним мразом у осигурању се сматра пад температуре ваздуха испод 0^0Ц у времену од 1. марта до 31. маја. Осигурање се може закључити у било ком моменту осим код вишегодишњих засада где је крајњи рок 1. март. После тог датума на основу стања засада (кретања вегетације) могло би се предвидети остварење ризика.

Обавеза осигуравача да плати накнаду из осигурања за штете од пролећног мраза почиње десетог дана од закључења осигурања, с тим да морају бити испуњени следећи услови:

- код воћа од 15. марта и од прецветавања,
- код винограда од 1. марта и од избијања ластара из пупољака,
- код поврћа, дувана и цвећа од 1. маја,
- код ратарских култура од 1. марта.

У случају остварења ризика осигуравач је у обавези да плати штете које настану оштећењем или уништењем усева или плодова али само у губитку количине. Осигуравач плаћа само штете настале измрзавањем. Међутим могуће је да на неким усевима настану штете од ниских температура али виших од 0^0 C, које нису покривене осигурањем.

Поплава подразумева стихијско, неочекивано плављење земљишта услед бујица, изливања воде из корита река и канала односно провала одбрамених насипа и брана. брана. Плављења изазвана прекомерним кишама или подземним водама не сматрају се поплавом. Поплаве[88], узрокују штету тако што плављењем земљишта истискују неопходне количине кисеоника из земљишта што доводи до постепеног увенућа биљака.

У процесу преузимања ризика, својеврстан ризик представља опасност да се у покриће осигурања преузму усеви и плодови на мочварним земљиштима, земљиштима између река и насипа, као и на земиштима која нису заштићена одбрамбеним насипима а редовно су плављена. То значи да осигуравач није у обавези да плати накнаду за штете које настану услед подземних вода, кише, процуривања насипа, као и штете које настану намерним рушењем насипа или испуштањем воде на једном терену ради спречавања штете на другом терену.

Осигураник је дужан да током трајања осигурања, а нарочито када је извесно да ће доћи до поплаве предузме потребне мере да спречи остварење овог ризика кроз подизање и учвршћивање насипа, одржавање система за одводњавање и сл. Када настане осигурани случај осигураник је дужан да предузме одговарајуће мере за смањење штете, на пример избацивање преостале воде, разбијање покорице и сл. Осигуравач је у обавези да плати накнаду за штете које настану оштећењем или уништењем усева или плодова али само у губитку количине приноса.

Пожар се углавном јавља у периоду зрења стрних жита, као и код кукуруза и сунцокрета. За разлику од напред наведених ризика овај ризик се у доброј мери може одговарајућим превентивним активностима предупредити и на тај начин умањити штетне последице које би настале од реализације овог ризика.

Гром подразумева струјни удар који има за последицу високу температуру која изазива увенуће биљака или пожар. Штете од грома обично настају на вишегодишњим засадима тј. воћу, виновој лози, хмељу, малинама и купинама.

Последице остварења ризика су оштећења биљних органа или биљке у целини чији је крајњи исход смањење приноса односно штета. Последице остварења ризика код појединих биљних култура нису једнаке. Оне зависе од осетљивости биљне врсте, стадијума развоја у коме се биљке налазе и временских прилика пре и после оштећења. Осетљивост биљних врста на поједине ризике зависи пре свега од тога да

[88] Осигурање од поплаве може се закључити од почетка сетве појединих усева а за вишегодишње засаде до 1. марта, уколико у време закључивања осигурања не постоји непосредна опасност од ризика поплаве.

да ли се биљка гаји ради генеративних органа (плод, цвет) или вегетативних органа (стабло, корен). Тако је пшеница далеко осетљивија на ризик града него што је репа која се гаји ради корена који је у земљи. На ризик олује осетљивије су високе културе као што су кукуруз и сунцокрет. Млађе биљке односно биљке у ранијој фази развоја по правилу лакше подносе оштећења у односу на биљке које су у фази зрења. Тако се приликом реализације ризика олује, биљке у фази развоја лакше исправљају и лакше стварају ново ткиво приликом реализације ризика града. Временске прилике пре и после оштећења су од изузетне важности, с обзиром да ће повољне временске прилике (температура и влага) за развој биљака умногоме ублажити оштећења. Управо због чињенице да се не зна какви ће бити временски услови од оштећења до краја вегетације, висина штете се процењује тек на крају вегетације односно у време жетве, бербе или вађења.

Последице остварења ризика могу бити квантитативне и квалитативне што значи смањење односно губитак количине приноса као и смањење односно губитак квалитета приноса. Дакле последица је смањење приноса у односу на принос који би био у нормалним околностима што изазива директну штету осигуранику или је пак последица губитак квалитета што умањује цену која би се иначе постигла на тржишту, па је штета осигураника индиректна.

Сама штета као последица остварења ризика може бити потпуна (тотална) када је уништен цео принос, или делимична када је уништен део приноса. Потпуним штетама сматрају се и штете код којих је вредност преосталог приноса мања од вредности преосталих трошкова производње.

Осигурање животиња такође подразумева да се приликом успостављања осигуравајућег односа прецизно дефинишу опасности од којих се стока осигурава.

Управо зато, јасно и прецизно дефинисање опасности представља својеврстан ризик осигурања, јер уколико се осигуране опасности боље, прецизније и јасније дефинишу, утолико ће и ризик од евентуалних спорова бити мањи.
Условима осигурања углавном се предвиђа покривање следећих ризика:

- угинуће животиње услед болести или несрећног случаја,
- присилно клање осигуране животиње због болести или несрећног случаја јер животињи прети непосредна опасност од угинућа, па се коље због смањења штете,
- трошкови лечења ако је уговорено,
- други уговорени ризици према посебним условима осигурања.

Несрећни случај се дефинише као изненадан и од воље осигураника независан догађај који делује споља на осигурану животињу, што има за последицу њено обољење, лечење, присилно клање, присилно убијање или угинуће.
У такав догађај спадају:

- штета настала од пожара, удара грома, експлозије, поплаве, олује, пролома облака, лавине, клизања и одрањања тла, пада ваздушних летелица,
- озледе услед гажења животиња разним возилима (осим по основу аутоодговорности), судара возила, удара предмета, међусобне туче животиња, рањавања оружјем, пада или оклизнућа животиње и сличних спољних озледа,
- утапања животиње у води или блату,

- механичког дављења због спољњег узрока,
- озледе од дивљих звери и уједа змије,
- удара електричне енергије,
- последица врућине или смрзнућа,
- тровања хемијским отровима који делују споља или су унети у организам.

Несрећним случајем се не сматрају: порођај, тровање храном, надимање, колике (нагло обољење трбушних органа), кила без спољњег деловања и сл.

Закључивање уговора о осигурању носи ризике који некада могу довести до спорова, с обиром да осигурањем у одређеним ситуацијама не наступа обавеза осигуравача, као на пример услед:

- ризика насталих пре почетка обавезе осигуравача,
- болести осигуране животиње, ако се утврди да је болест постојала пре склапања уговора о осигурању, без обзира да ли су знаци болести били видљиви, или не или ако је штета настала у року од три месеца након склопљеног уговора, односно ако је унутар тог рока недвосмислено установљено пређашње постојање болести.
- слинавке и шапа, свињске куге, туберколозе, бруцелозе или инфективне анемије, ако су те болести макар само клинички утврђене,
- угинућа или присилног клања односно убијања животиње која по својој старости није могла бити укључена у покриће осигурања,
- недовољне и неправилне исхране или исхране штетном храном кривицом осигураника - држаоца животиње,
- ризика који наступе јер животиња није дата на преглед или се не лечи на време и не поступа по упутствима ветеринара,
- опасности проузрокованих намерно или великом немарношћу осигураника, односно особе којој је осигураник поверио бригу о животињи,
- ратних догађаја,
- кастрације животиње, ако ју је извршила нестручна или неовлашћена особа,
- земљотреса или нуклеарне експлозије,
- угинућа, као последице непредузимања и непримењивања ветеринарско-санитарних мера за спречавање и сузбијање заразних болести,
- крађе и нестанка стоке,
- превоза осигуране животиње транспортним средствима,
- боравка изван места наведеног у полиси дужег од 14. дана.

Произилази да се накнаде штета из основа принудно закланих или убијених животиња због болести или несрећног случаја, морају схватити условно јер осигуравачи не одобравају присилно клање из економских разлога код:

- болести које су настале због дуготрајног претераног и неразумног искоришћења животиња,
- за животиње које нису на време лечене или нису уопште лечене, односно уколико се осигураник при лечењу није придржавао савета ветеринара,
- због расплодне неспособности ако није другачије уговорено,
- због губитка млечности,
- због смањења радне способности,
- за товне животиње због слабог прираста,
- због слепоће или промене спољнег изгледа (естетски моменат).

3.1.2 Сума осигурања

Утврђивање суме осигурања од великог је значаја код свих врста осигурања па тако и код пољопривредних осигурања, с обзиром да је сума осигурања један од фактора за одређивање обавезе осигуравача у случају штете као и један од елемената за одређивање висине премије осигурања. Под сумом осигурања подразумевамо највећи могући износ накнаде код одређеног имовинског осигурања[89]. Ипак, сума осигурања нема значај у осигурању пољопривреде као сегменту имовинских осигурања, као што има у осигурању лица где је по правилу сума осигурања једнака накнади из осигурања коју добија осигураник када наступи осигурани случај[90]. Сума осигурања утврђује се самим уговором о осигурању, односно назначава се у полиси осигурања, при чему она не мора бити строго одређена, када се вредност осигураног имовинског интереса сматра сумом осигурања. У пољопривредним осигурањима сума осигурања представља горњу границу обавезе осигуравача, што значи да накнада из осигурања не мора достићи висину суме осигурања, односно износ на који је имовина осигурана, с обзиром да на висину накнаде из осигурања пресудно утиче вредност осигураног имовинског интереса односно висина претрпљене штете.

Као што ће се видети у наставку, одређивање висине суме осигурања носи са собом одређене ризике, а нарочито у погледу ситуација надосигурања и подосигурања.

У осигурању усева и плодова, сума осигурања се одређује зависно од површине под осигураном културом, очекиваног приноса и цене, при чему цену могу утврдити заједно осигураник и осигуравач, само осигураник, или пак цена може бити одређена од стране органа ван осигурања. Да би сума осигурања била што реалнија осигураник мора поћи од претпоставки у погледу приноса који се може остварити и цена која ће бити на снази у време убирања усева.

Пошто су услови производње и услови тржишта промењива категорија, изузетно је тешко у моменту закључења уговора о осигурању прогнозирати будућу вредност усева и плодова. Због тога друштва за осигурање дају могућност осигуранику да се определи за две могућности у погледу цене и то: осигурање усева са фиксном ценом ценом и осигурање усева са промењивом ценом. Осигурање са фиксном ценом подразумева да осигураник у полису осигурања[91] унесе фиксну цену из које

[89] Проф др Борис Маровић, Осигурање и шпедиција, Нови Сад, 2001.

[90] Осигурани случај је догађај унапред предвиђен уговором о осигурању (или законом) чијим наступањем настаје обавеза осигуравача да исплати накнаду из осигурања. За осигурани случај важно је време када је штета настала а не време када је настао узрок штете, при чему је осигурани случај наступио само уколико је настао у месту предвиђеном уговором о осигурању.

Осигурани случај настаје оног тренутка када једна од осигураних опасности изненада и неочекивано почне да се остварује на осигураној имовини или имовинском интересу. Реализовањем ризика који је покривен осигурањем могу да наступе различите последице, које се међутим не могу све сматрати осигураним случајем (нпр. ако се приликом гашења пожара повреди неко лице).

[91] Полиса осигурања је исправа која редовно прати уговор о осигурању и садржи најбитније елементе уговора о осигурању. Као таква она служи као средство легитимисања осигураника пред осигуравачем. Може се појавити у својству хартије од вредности, а иначе служи као доказно средство за обе уговорне стране.

Најбитнији елементи полисе осигурања су следећи: уговорне стране, осигурана ствар односно интерес, ризик обухваћен осигурањем, трајање осигурања, период покрића, сума осигурања, висина премије осигурања, датум издавања полисе и потписи уговорних страна.

У случају губитка полисе осигурања, осигураник има право да тражи издавање њеног дупликата а осигуравач је у обавези да му исту изда. У погледу радњи које предузима осигуравач у односу на

произилази и фиксна сума осигурања као максимална обавеза осигуравача. У случају осигурања са промењивом ценом у полису осигурања се такође уноси цена, с тим што се полиси осигурања прикључује додатак којим се регулише примена будуће цене (тржишне или заштитне). Цена назначена на полиси осигурања служи само за неопходне обрачуне, док се утврђивање коначне суме осигурања и коначни обрачун премије врши по цени која је на снази у време убирања усева. Из нове цене произилази и нова сума осигурања која представља максималну обавезу осигуравача.

За време трајања односа осигурања, све док не дође до остварења осигураног ризика, осигураник може да мења осигурани принос навише или наниже као и да раскине уговор о осигурању ако неки усев који је осигуран касније уопште не засеје или га засеје а он буде уништен догађајем који није обухваћен осигурањем. У таквим ситуацијама исправља се сума осигурања и врши се нови обрачун премије осигурања што за последицу има доплату или повраћај премије.

Друштва за осигурање често практикују помоћ осигураницима у виду прегледа засејаних усева. Ово је од нарочитог значаја, с обзиром да због неповољних услова у периоду вегетације може доћи до знатног одступања између очекиваног и осигураног приноса. Овај преглед се код стрних усева врши у фази влатања и класања због опасности полегања, код воћа у фази цветања и у време самопроређивања плодова, а код поврћа у време расађивања. Након извршеног прегледа осигуравач предлаже осигуранику да повећа или смањи суму осигурања у зависности од стања прегледаних усева и плодова.

Сума осигурања код осигурања усева и плодова закључује се на основу такозваних таксираних или нетаксираних полиса. Уколико се осигурање закључује на основу таксираних полиса, тада се вредност осигураних предмета назначених у полиси узима као њихова стварна вредност. Она се узима као један од елемената за израчунавање накнаде из осигурања, а на осигуранику не лежи обавеза да у случају наступања штете докаже стварну вредност осигураног предмета. Насупрот овоме, код осигурања на основу неткасираних полиса, у случају наступања штете осигураник треба да докаже стварну вредност осигураног предмета и уколико она не одговара осигураној вредности може доћи до примена правила о подосигурању и надосигурању. У односу на висину суме осигурања у пракси преовлађује решење по по коме се усеви и плодови осигуравају највише до вредности приноса који би се постигао по ценама на тржишту у време после жетве или бербе. Елементи за израчунавање суме осигурања су: површина, принос и цена[92].

полису осигурања јављају се пре свега потврда, цесија полисе и залога полисе. Међутим ове радње нису правило већ пре изузетак у пољопривредним осигурањима.

[92] Подаци о овим елементима уносе се у полису осигурања и исказују се у хектарима (ha) или арима (у неким крајевима земље и у катастарским јутрима (1 кат. јутро = 5.750 m^2) односно квадратним хватима (1 квадратни хват = 3,6 m^2)). Принос у осигурању усева и плодова исказује се најчешће у метричким центима по јединици површине и укупно за целу парцелу. Принос се утврђује посебно за сваку културу која се осигурава. Када се осигурава једна култура на две или више парцела са различитим висинама приноса тада се за сваку осигурану парцелу посебно утврђује висина приноса. Цена представља вредност производа и утврђује се по јединици приноса и то као цена која ће се формирати на слободном тржишту или на бази загарантоване цене (или цене уговорене са организатором производње) код оних усева и плодова за које је одређена.

На основу ових елемената на пример за пшеницу, сума осигурања би се утврдила по следећем:

- Површина: 0,25 ha

Уколико је у моменту када се догоди осигурани случај сума осигурања већа од вредности осигураног имовинског интереса онда постоји случај надосигурања, а осигураник може остварити накнаду из осигурања само у висини стварно претрпљене штете. Надосигурање се може јавити како у моменту самог закључења уговора о осигурању, тако и после закључења самог уговора тј. у току трајања осигурања (нпр. када дође до пада цена у току трајања уговора о осигурању).
Уколико је осигураник несавесно поступио у смислу намере да путем надосигурања постигне недозвољену имовинску корист, тада неће имати право на накнаду из осигурања и мораће да врати све евентуално примљене накнаде за протекли период. У пракси друштва за осигурање ретко захтевају поништавање уговора о осигурању, с обзиром да је плаћање премије у већем износу довољна санкција за несавесног осигураника. Битно је истаћи да осигураник у сваком случају не може добити накнаду из осигурања која је већа од износа стварне висине штете.

Уколико ниједна од страна није поступила несавесно, осигураник задржава право на накнаду претрпљене штете с тим што се сума осигурања смањује на износ вредности осигуране ствари, при чему осигуравачу остају раније уплаћене премије осигурања. У односу на питање висине будућих премија, за разлику од несавесно закљученог осигурања када осигуравач може задржати право на несмањену премију, у ситуацији када осигураник није поступио несавесно обавезно долази до смањења будућих премија осигурања. Супротно, уколико је у моменту када се догодио осигурани случај вредност осигураног имовинског интереса већа од суме осигурања, постоји случај подосигурања, а према начелу пропорције осигураник ће остварити накнаду из осигурања само за део штете у сразмери између висине суме осигурања и вредности осигураног имовинског интереса.

До подосигурања може доћи како у моменту закључења самог уговора о осигурању, тако и касније током трајања осигурања, при чему осигураник може намерно закључити подосигурање а може доћи до подосигурања и без утицаја воље осигураника (нпр. може доћи до повећања вредности имовинског интереса услед повећања цена, девалвације курса националне валуте и сл.).
За разлику од случаја надосигурања овде не постоји могућност повреде начела обештећења, с обзиром да осигураник може да добије накнаду највише до износа суме осигурања, а она је мања од износа вредности осигураног имовинског интереса. Ипак, у самом уговору о осигурању се може искључити начело пропорције или се кроз посебне клаузуле у уговору о осигурању може предвидети подосигурање, ако не прелази извесни проценат.

Уговором о осигурању често се предвиђа могућност да осигураник оствари већу накнаду из осигурања у односу на висину осигуране суме. То је ситуација када осигураник предузима одговарајуће мере у циљу отклањања и смањења штете када се осигурани случај већ догодио, односно мере у циљу спречавања наступања осигураног случаја. У таквим ситуацијама осигуравачи прихватају да надокнаде све трошкове, губитке или пак друге штете које је имао осигураник приликом "разумног покушаја да се отклони непосредна опасност наступања осигураног случаја, односно покушаја да се ограниче његове штетне последице па и онда када

- Принос по 1 ha: 30 мтц
- Цена по 1 mtc: 100 новчаних јединица

СУМА ОСИГУРАЊА: 0,25 ha x 30 mtc/ha = 7,50mtc x 100 = 750 новчаних јединица.

су ти покушаји остали без успеха”[93]. Исто подразумева примену разних агротехничких мера као што су: ђубрење, окопавање, резидба, хемијска заштита и сл.

Уколико је штета настала у време жетве односно бербе појединих усева, осигураник је дужан да изврши жетву без обзира да ли је осигуравач извршио процену штете или не. Из напред наведене констатације не произилази нарушавање “начела обештећења”, с обзиром да је осигураник по основу саме штете остварио накнаду из осигурања која не превазилази висину осигуране суме. Практично, то значи да накнада из осигурања (по основу накнаде саме штете и накнаде учињених трошкова ограничавања штетних последица) не превазилази износ претрпљене штете схваћене као синтезу висине штете на самом имовинском интересу и висине трошкова које је претрпео приликом ограничавања штетних последица.

У осигурању животиња, основа за одређивање висине суме осигурања је различита. Негде је то тржишна вредност, а негде је то процењена вредност. У ситуацији када се осигурање наставља аутоматски из године у годину, сума осигурања се одређује два пута годишње (у пролеће и јесен), при чему просек ова два износа даје основ за одређивање висине суме осигурања. Осигурање се сматра правилно закљученим уколико је грло осигурано на пуну вредност (када су сума осигурања и вредност животиње на дан закључења уговора о осигурању исте). Међутим, сума осигурања може бити и мања од стварне вредности на дан осигурања. То је случај подосигурања о чему је већ било речи. Супротно уколико се стока осигура на већи износ од стварне вредности коју животиња има на дан закључења уговора имамо случај надосигурања. Пракса осигурања бележи и ситуације када интерес осигуравача налаже потребу осигурања стоке на нижу вредност од стварне-тржишне вредности.

То се обично дешава у ситуацијама када у сточарству дође до одређених рецесивних кретања у смислу осцилација цена стоке и сточних производа. Пуна вредност младих животиња није константна, тако да се она у релативно кратким временским интервалима може мењати, при чему се најчешће повећава. Зато се млада грла могу осигурати на вредност коју ће достићи на крају године, а стока у тову (свиње, говеда и др.) на вредност коју ће достићи на крају това.

Сума осигурања одређује се уколико је могуће појединачно за свако грло. Код ситне стоке и стоке која се држи у чопору осигурање се закључује на просечну вредност односно просечну суму осигурања. Уколико се у чопору налазе грла (или делови чопора) која се по извесним особинама (полу, боји, старости) могу међусобно разликовати, може се и у оквиру чопора одредити различита сума осигурања.

Да би се умањио ризик шпекулативних радњи, односно појава надосигурања и подосигурања, осигуравач може за поједине категорије животиња ограничити висину суме осигурања. Истовремено он може одредити и најнижу суму осигурања испод које се не могу примати животиње у осигурање. Ако би се осигураницима препустило да сами одређују висину суме осигурања дошло би сигурно код једног броја осигураника до појаве надосигурања односно подосигурања као друге крајности. Осигуравач је дужан да осигуранику предочи да висина суме осигурања не предодређује висину одштете у случају настанка осигураног случаја. То

[93] Члан 926 ЗОО.

практично значи да одштета за настрадало грло не може бити већа од стварне вредности животиње уочи обољења, односно од суме осигурања уколико је она мања од стварне вредности. Дакле, надосигурање је штетно за осигураника, с обзиром да оосигураник плаћа већу премију и то за износ за који не постоји основ да добије одштету уколико се деси осигурани случај.

3.1.3 Премија осигурања

Премија осигурања подразумева износ који осигураник односно уговарач осигурања, на основу уговора или закона, уплаћује осигуравачу сукцесивно, у одређеним временским размацима док траје однос осигурања, односно који исплаћује одједном, приликом или одмах по заснивању односа осигурања[94]. Неретко, премија осигурања се генерално у литератури дефинише као цена ризика или цена осигурања.

Одређивање нивоа премије осигурања скопчано је са ризиком да висина премије не буде довољна за сервисирање обавеза по штетама, односно за исплату уговорених сума осигурања и покриће трошкова пословања. Овај ризик израз је настојања да се производ учини конкурентним по сваку цену.

Ова подгрупа ризика обухвата већи број ризика а посебно ризик неадекватно утврђене премије „на више“ и „на ниже“ у смислу ефеката на технички резултат и финансијски резултат друштва, што опет стоји у непосредној вези са ризиком конкуренције, ризиком непримењивања тарифе премије од стране запослених у прибави осигурања, ризиком селективног приступа и категорисања осигураника и с тим у вези са ризиком бонуса и малуса, комерцијалних попуста и бонификација, ризиком неадекватне квалификационе структуре и стручности запослених анажованих на пословима креирања производа, израде тарифа, преузимања ризика, и ликвидације штета. Премија осигурања често се дефинише и као цена ризика, имајући у виду да је она зависна функција од висине ризика и интензитета ризика. Сагласно наведеном висина премије осигурања поред тога што треба да буде сразмерна дужини временског периода за који је одређени ризик покривен треба да одражава и висину и интензитет самог ризика. Оваква дефиниција премије осигурања међутим не уважава друге елементе као што су висина суме осигурања, каматна стопа пласираних средстава осигурања и трошкови спровођења осигурања које имају друштва за осигурање (аквизициони трошкови тј. трошкови прибаве осигурања, инкасо трошкови тј. трошкови наплате премије осигурања и административни трошкови). Премија осигурања као цена ризика својом висином треба да обезбеди не само покриће штета и покриће трошкова спровођења осигурања, већ и одговарајући ниво добити. Остварена добит непосредно је у функцији достизања потребног нивоа резерви осигуравача, обезбеђења дивиденди и других накнада акционарима, покрића губитка из претходне године и доношења одлука у вези права запослених да учествују у оствареној нето добити.

Одређивање висине премије осигурања је једно од незаобилазних питања у разматрању проблематике осигурања, па тако и када је реч о пољопривредним осигурањима. Осим самог износа висине премије осигурања, у осигурању пољопривреде од изузетног значаја су и питања висине премије по категоријама осигураника и по годинама, попусти у премији осигурања, бонификације, начин наплате, а посредно и питање резерви. Питање резерви је од изузетног значаја, иако

[94] Проф др Предраг Шулејић, Право осигурања, Београд, 1997.

је на први поглед само индиректно у вези са питањем висине премије, с обзиром да се висина премије осигурања мора утврдити у довољном износу да би се у годинама годинама са повољнијим односом премија и штета издвојило довољно средстава за накнаду штета у оним годинама када је тај однос неповољан, имајући у виду да је у пољопривредним осигурањима, посебно код осигурања усева и плодова нарочито изражен циклични карактер катастофалних штета.

Висина премије одређује се тарифом премије и то у зависности од осигуране културе и подручја на које се протеже осигурање.

Ризик неусклађене, неприлагођене и економски штетне тарифне политике друштва, стоји у непосредој вези са дисперзијом ризика који се преузимају у осигурање и то у времену и простору. Неадекватно утврђена структура премије осигурања повлачи са собом манифестације ризика: неадекватног управљања трошковима осигурања односно њиховим изворима, неадекватности комбинованог рација, немогућности наплате премије укључивши и ризике у вези са начинима наплате и структуром наплаћене премије, немогућности директне расподеле трошкова осигурања по тарифама односно врстама осигурања, ризика у вези са класама осетљивости и учесталошћу испољавања појединих ризика, разврставања појединих територија у класе опасности, одређивања франшиза и уговореног самопридржаја и ризика неусклађености структуре премије осигурања и реосигурања по уговорима о осигурању који имају обезбеђено реосигуравајуће покриће.

Чланом 106. важећег Закона о осигурању дефинисано је да се премија осигурања састоји из функционалне премије и режијског додатка, при чему функционалну премију чини техничка премија и допринос за превентиву, уколико је урачунат у премију осигурања. Техничка премија је кључни део премије осигурања који обезбеђује накнаду штета односно покриће обавеза по основу осигурања (ризико премија) и образовање резерви (додатак за сигурност). Режијски додатак, обезбеђује покриће трошкова спровођења осигурања, тј. зараде запослених, порезе и доприносе на зараде и накнаде зарада, трошкове амортизације, трошкове материјала, трошкове рекламе и пропаганде и друге трошкове. Трошкови спровођења осигурања нису исти код свих врста осигурања. Тако на пример, у осигурању усева и плодова они зависе од већег броја фактора, а пре свега од величине поседа. Уколико се ради о комплексу од неколико стотина ha засејане пшенице која припада једном власнику, осигураном по једној полиси осигурања далеко ће се брже и јефтиније закључити осигурање али и извршити процена насталих штета, него у случају осигурања већег броја малих парцела у власништву више осигураника, што је од значаја за утврђивање трошкова извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета. Због тога је цена осигурања зависна функција и од величине поседа. Допринос за превентиву служи за формирање фонда превентивних и репресивних мера.

У осигурању усева и плодова премија осигурања се у полиси исказује у новчаним или натуралним износима. Полисом осигурања, између осталог дефише се и начин и рокови плаћања премије. Код осигурања усева и плодова на колективној основи, премија осигурања се утврђује на генералној полиси на јединственом обрасцу који потписују осигуравач и уговарач осигурања. Премијске стопе техничке премије утврђене су према принципу тежине ризика који се у осигурању усева и плодова изражава према:

- осетљивости пољопривредних култура на ризике који се обухватају осигурањем и

- изложености односно угрожености подручја од појединих ризика, односно интензитета и учесталости испољавања појединих ризика.

Пољопривредне културе нису једнако осетљиве на поједине природне опасности (ризике), а поред тога ни сва подручја нису једнако изложена или угрожена од ових опасности. Тако нпр. град истог интензитета причиниће неким културама или групама култура веће штете (виноградима, дувану, повртарском биљу ...), а другим културама мање штете (кукуруз, сточно крмно биље,...). Исто тако на извесном подручју град пада врло често или скоро редовно сваке године (изразито градобитни реони), док се на другим подручјима ређе јавља (мање градобитни реони). Слична ситуација је и са осталим опасностима карактеристичним за осигурање усева и плодова (поплава, мраз, олуја и сл). Како све културе нису једнако осетљиве на све ризике, оне се разврставају односно групишу у класе осетљивости, при чему виша класа осетљивости носи са собом и вишу цену осигурања, односно већу премију. Разврставање култура у класе осетљивости врши се на основу њихових морфолошких и физиолошких карактеристика, али и на основу вишегодишњег посматрања и анализа.

Поједина подручја нису у истој мери изложена дејству појединих ризика па су она такође подељена на мање делове (територије), односно класе опасности. Најобјективнији критеријум разврставања територијалних јединица у класе опасности је интензитет и учесталост испољавања појединих ризика на тој територији (број дана у години). На пример, приликом разврставања подручја у класе опасности од ризика града, узимају се у обзир и елементи градобитности тј. учесталост града, трајање градобитног периода, распрострањеност и интензитет града, који су по својој природи корективни фактори.

Често из техничких разлога (сложеност, економичност,..) није могуће применити ове објективене критеријуме, па се далеко чешће (посебно код нас) примењује технички резултат у осигурању појединих ризика у одређеним територијалним јединицама. Разврставање територијалних јединица у одговарајуће класе опасности врши се на крају године за наредну годину, према одговарајућој скали. Промена класе опасности подразумева и промену цене осигурања тј. поскупљење (малус) или појефитињење (бонус) које обично износи од 20 – 30 % између појединих класа. класа. Дефинисана висина премије осигурања најчешће важи за један период осигурања тј. за време од закључења осигурања па до жетве, бербе или вађења усева усева и као таква није дељива[95]. Премија осигурања је иста без обзира на моменат (период вегетације) када је осигурање појединог усева или плода закључено. Другим речима, осигурање ће једнако коштати без обзира да ли се закључи на почетку периода ношења ризика или када је део периода већ прошао. Ово начело је устројено пре свега због чињенице да се поједини ризици са протеком времена интензивније испољавају. Тако нпр., код града опасност кулминира у јуну и јулу. Такође, када не би било овако устројених начела осигураници би се опредељивали да неке усеве осигуравају само на краћи период тј. непосредно пред жетву.

У осигурању животиња висина премије осигурања утврђује се применом премијских стопа из одговарајуће тарифе, с тим што се премија код вишегодишњих

[95] Начело недељивости премије подразумева и право осигуравача да задржи целокупну премију осигурања (за све ризике) уколико је усев или плод истовремено осигуран од више ризика, а током трајања осигурања дође до остварења неког од осигураних ризика.

осигурања коригује применом корективног фактора (у зависности од техничког резултата кроз низ година). Код флотантног осигурања животиња (фарми са великим обртом стада и континуираним пуњењем и пражњењем објеката), полази се од планираног обима производње и уговорене цене по килограму односно осигураном грлу, при чему се прво врши обрачун аконтација премије. Обрачун премије се врши квартално или месечно, зависно од категорија осигураних животиња. Уколико се врши флотантно осигурање приплодних категорија животиња, осигуравач узима бројно стање на крају месеца увећано за укупни излаз у том месецу (угинућа, принудна клања, клања из економских разлога, продатих, датих у кооперацију и преведених животиња у другу категорију). Овако утврђено бројно стање множи се уговореном сумом осигурања по грлу и добија се укупна сума као основица за обрачун месечне премије[96].

Осигуравачи имају интерес да стимулишу осигуранике (пољопривредне произвођаче) да што масовније приступе осигурању. Између осталог, они то чине и кроз одговарајуће попусте у премији односно цени осигурања. Категорије попуста које се јављају у осигурању усева и плодова су следеће:

1. Попуст на масовност;
2. Попуст на обухват;
3. Попуст на дугорочност;
4. Попуст за другу културу;

Попуст на масовност обично износи од 10 – 20 % премије осигурања и као такав везан је за проценат обухвата површина или за одређени број домаћинстава (код земљорадничких задруга).

Попуст на обухват подразумева давање попуста осигуранику под условом да закључи осигурање свих својих површина. С тим у вези, стоји обавеза осигураника да не врши селекцију култура на основу свог уверења о њиховој мањој или већој осетљивости. Попуст обично износи 10 % од премије осигурања. Попуст на дугорочност, даје се с обзиром на интерес осигуравача да веже осигураника на дужи временски период, односно да са њим закључи уговор о вишегодишњем осигурању. С тим циљем осигуравач даје осигуранику попуст дефинисан одговарајућим процентом за сваку годину трајања осигурања. Тако уколико је дефинисан попуст од 1 % за сваку годину трајања осигурања, а осигураник закључи уговор о осигурању са трајањем од десет година добиће попуст у премији у висини од 10 % током целог наведеног периода. Попуст за другу културу јавља се у случајевима када је могуће у току године на истој површини произвести две културе са краћом вегетацијом. Обично се одобрава попуст од 20 % за другу културу, уколико је претходно закључено осигурање прве културе.

Питање попуста уско је везано за питања самопридржаја. Наиме, уколико је уговорено да осигураник сам сноси један део штете (уговорени самопридржај) и уколико наступи осигурани случај, накнада штете ће се исплатити тако да не обухвати онај део штете који је у висини уговореног самопридржаја. То је тзв. франшиза. По правилу је већ у премијским стопама уграђена је интегрална

[96] Утврђена основица на претходни начин множи се 1/12 годишње премијске стопе. Када је реч о товним животињама, обрачун премије по флотантном осигурању стоке у тову обрачунава се на основу улазних тежина у тов и оствареног прираста у току узгојног периода, односно на основу података о бројном стању животиња. За извршена принудна клања, клања из економских разлога и угинућа рачуна се доплатак премије као производ суме осигурања ових грла и 1/2 премијске стопе турнуса.

франшиза у одређеном проценту (сса 5 %). Одбитна франшиза се одређује у процентима у односу на износ штете, тако што се премија осигурања умањује за онолико процената колико процената износи уговорена франшиза (а највише 50 %). Међутим, одбитна франшиза се може уговорити и у одређеном проценту од суме осигурања оштећеног усева.

3.2 ПОНУДА ЗА ОСИГУРАЊЕ

3.2.1 Појам, садржај и форма понуде за осигурање

Понуда за осигурање је предлог за закључење уговора о осигурању који садржи све битне елементе будућег уговора. Питање понуде за закључење уговора о осигурању независно од општих и посебних услова осигуравача, регулисано је и Законом о облигационим односима и то: облик понуде, време за које понуда везује, прихватање понуде ћутањем, као и друга питања од значаја. Поред наведеног у односу на понуду осигурања и закључење уговора о осигурању примењују се и општа правила (изјава воље, преговори, време и место закључења уговора, моменат закључења уговора и читав низ других питања везаних за саму понуду односно прихватање понуде).

У пракси осигурања у улози понудиоца налази се будући осигураник, иако до стварања уговорног односа тј. склапања осигурања често долази и тако што представник осигуравача долази код будућег осигураника и упознаје истог са условима осигурања, односно позива осигураника да ступи у однос осигурања (закључи уговор). Општи услови осигуравача не могу се сматрати општом понудом за закључење уговора, па у том смислу немају својство понуде чијим прихватањем од стране осигураника уговор бива закључен. Они немају својство понуде не само због тога што се њима позива осигураник да поднесе понуду, већ и због тога што општи услови остављају места за споразумевање по читавом низу питања као што су ширина осигуравајућег покрића, висина суме осигурања, попусти и сл. Као изузетак у осигурању пољопривреде, али и уопште код имовинских осигурања треба назначити случајеве када се осигуравач нађе у ситуацији понудиоца, а то је случај када учини општу понуду за закључење уговора о осигурању са свим битним елементима уговора неодређеном броју правних или физичких лица, односно случај када осигуравач на позив будућег осигураника испоставља своју понуду за осигурање. Тај изузетак подразува нпр. случај када маркетиншке службе (или продајне службе) друштава за осигурање упућују неодређеном броју лица општу понуду која садржи све битне елементе уговора о осигурању, полазећи од става да су друштва за осигурање регистрацијом своје делатности и објављивањем својих услова осигурања практично упутиле позив осигураницима на чињење понуде. Када осигуравач одговори на понуду осигураника у смислу издавања полисе осигурања која одступа у односу на његову понуду, што се практично своди на нову понуду овога пута од стране осигуравача, таква понуда се сматра прихваћеном уколико се будући осигураник не изјасни о истој о року назначеном у самој полиси осигурања (случај тзв. прећутног прихватања одступања од понуде).

Понуда за закључење уговора о осигурању мора да буде потпуна, јасна (недвосмислена) и конкретна. Понуда мора да садржи све битне елементе будућег уговора о осигурању и то:

- висину премије осигурања;
- ризик који се покрива осигурањем, тј. опасности обухваћене осигурањем;
- предмет осигурања који је изложен ризику. У осигурању усева и плодова наводе се врсте пољопривредних култура које се нуде у осигурање, односно врста и категорије животиња, раса, боја, особени знаци, жиг-тетовир, старост, тежина (почетна и завршна), када је реч о осигурању животиња;

- вредност осигуране имовине односно интереса;
  - цене по којима се осигуравају животиње, односно приноси у дин/mc односно дин/kg,
  - приноси који се осигуравају у mc/ha односно у kg по стаблу или чокоту, по културама и парцелама,
  - површине по врстама култура и парцелама (обично у ha), односно број грла када је реч о осигурању животиња.
- висина суме осигурања;
- идентификационе податке уговарача (назив правног лица (или презиме и име физичког лица), ПИБ, матични број (или лични број), поштански број, улица и број);
- почетак и трајање уговора о осигурању;
- рок и начин плаћања премије осигурања;
- додатни подаци;[97]

Када је реч о форми саме понуде треба имати у виду да се уговор о осигурању може закључити на основу писмене или на основу усмене понуде. Уобичајено је ипак да се уговори о осигурању закључују на основу понуде дефинисане кроз посебан образац осигуравача који садржи све елементе који су од значаја за процену висине ризика. То значи да домаћа друштва за осигурање, иако дозвољавају могућност усмене понуде, најчешће својим условима прописују да усмена понуда учињена осигуравачу не обавезује ни понуђача ни осигуравача.

3.2.2 Важење (дејство), разматрање, анализа, обрада и прихватање понуде

Све приспеле понуде за осигурање осигуравачи евидентирају кроз књигу евиденције понуда, која се води у свим организационим деловима осигуравача (иако постоје и другачија решења у мањим друштвима за осигурање). Постоје различита схватања у односу на питање дејства (важења) понуде. Наше законодавство прихвата решење по коме понуда производи за понудиоца одређена права, али и обавезе пре него што је прихваћена. Она обавезује понудиоца да одржи своју понуду за одређено време, у смислу да понудиоц исту не може опозвати до истека дефинисаног времена. Већина законодавстава управо прихвата овакво решење, мада у појединим националним законодавствима постоји и решење по коме коме понуда не обавезује ни једну уговорну страну, чиме се оставља слобода како осигуранику да може да се обрати и другом осигуравачу, тако и самом осигуравачу

[97] Додатни подаци у осигурању усева и плодова обухватају: место у коме се пољопривредне културе налазе, назив потеса, парцеле, а код индивидуалних пољопривредних произвођача и податке о левом и десном суседу међашу. Код осигурања животиња даје се потврда ординирајућег ветеринара о здравственом стању животиња и сачињава записник о условима смештаја, исхрани, начину држања, здравственом стању, могућностима здравствене заштите, могућностима искоришћења продуката настрадалих животиња, утицај боравишног терена и евентуално присуство узгојних, заразних и паразитских болести.

да може поново да размотри услове под којима осигураник прихвата његову понуду. Закон о облигационим односима прави разлику у односу на случај када се понуда чини између присутних и одсутних лица. У случају да се понуда чини између присутних лица иста треба да буде прихваћена без одлагања, иначе се сматра одбијеном, осим ако је унапред одређен рок за прихватање понуде[98] када она везује понудиоца за време које је редовно потребно да понуда стигне, да се размотри и о њој одлучи односно да одговор о прихватању. Понуда се при томе може и опозвати, али само уколико изјава о њеном опозиву стигне најкасније када и понуда, тј. раније или у време стизања саме понуде.

Питање прихватања саме понуде за осигурање значи да иста мора да буде на време прихваћена од стране овлашћеног лица, на начин да сама изјава о прихватању понуде недвосмислено указује на намеру да се закључи уговор о осигурању, те да иста не одступа од саме понуде. Форма изјаве о прихватању обухвата предају полисе осигурања осигуранику, слање препорученог писама осигуранику, уплату премије осигурања, али и одређене слободне форме прихватања понуде (обичаји и пракса). Када не дође до одговора осигуравача, у пракси се по правилу понуда сматра прихваћеном, тј. уговор о осигурању се закључује ћутањем осигуравача. Међутим ћутање осигураника у односу на понуду осигуравача не значи и његово прихватање понуде, те да је уговор о осигурању закључен. Такође, реална ситуација је и случај када осигураник жели да му понуда одмах буде прихваћена, с обзиром да штета може сваког момента да наступи. Уговор се сматра закљученим са приспећем понуде, наравно уколико су се уговорне стране претходно о томе споразумеле, односно уколико осигуравач исту није одбио.

У најкраћем, поступак разматрања и анализе понуда своди се на следеће. Најпре руководици функције обухвата осигурања (продаје осигурања) у друштву за осигурање разматрају комплетност понуде и прихватљивост ризика са аспекта важећих услова осигуравача. Ако је реч о новом осигуранику који је претходно био осигуран код другог друштва за осигурање, руководиоци функције продаје прибављају податке о разлозима напуштања или раскида уговора, информације о томе да ли је осигураник у задњих пет година имао штета и колике су биле, склоности потенцијалног осигураника ка преварама и махинацијама и сл.

Уколико руководилац функције продаје утврди да је понуда у складу са условима под којима се врши осигурање, писменим путем обавештава осигураника о прихватању понуде, односно позива га на сарадњу у погледу идентификације и прегледа предмета осигурања, у циљу недвосмисленог утврђивања да ли је ризик или предмет осигурања предвиђен условима осигуравача. Предмет осигурања овлашћена лица осигуравача разматрају са техничког и економског аспекта, како би одредили висину премије осигурања. После утврђивања висине премије осигурања, осигуранику се уручује обрачун премије. Уговор о осигурању је закључен када обе уговорне стране потпишу лист покрића (најдуже 6 месеци) или полису осигурања.

[98] ^лан 901, Закона о облигационим односима.

3.3 ОБАВЕЗЕ УГОВОРНИХ СТРАНА КОЈЕ ПРОИЗИЛАЗЕ ИЗ ОДНОСА ОСИГУРАЊА

3.3.1 Обавезе осигураника које произилазе из односа осигурања

3.3.1.1 Обавеза пријављивања чињеница од значаја за оцену ризика и накнадно насталих околности које мењају ризик

Пријављивање околности од значаја за оцену ризика односи се на обавезу уговарача осигурања да приликом закључивања уговора о осигурању пријави осигуравачу све околности које су од значаја за оцену ризика, које су му познате или му нису могле остати непознате[99].
Пријава околности које су од значаја за оцену ризика у техничком смислу, носи са собом опасност односно ризик да осигураници то не учине, при чему се разликују ситуације савесног и несавесног поступања осигураника. Околност, да ли је осигураник био савестан или несавестан је од суштинског значаја за осигуравача, али и за осигураника, нарочито ако се има у виду да граница између савесног и несавесног понашања врло танка, те да је некада није могуће повући. Постојање упитника осигуравача који се даје осигуранику да га попуни, не искључује обавезу осигураника да пријави и друге околности које су од значаја а нису поменуте у упитнику, при чему оне треба да су познате осигуранику. Саме околности од значаја, могу бити објективно условљене (нпр. оштећена брана поред усева осигураних од поплава) или субјективно условљене (осигураник раније осуђиван за проневере и сл.). Осигуравач коме су у моменту закључења уговора о осигурању биле познате, или му нису могле остати непознате околности које су од значаја за оцену ризика, а које је уговарач осигурања нетачно пријавио или их је прећутао, не може се позивати на нетачност пријаве или прећуткивање[100]. Уколико је при томе природа ових околности била таква, да осигурање није могло бити ни закључено да су биле пријављене (нпр. ризик поплаве је већ наступио или је његово наступање било извесно, а осигураник је био несавестан) уговор о осигурању ће бити правно ништав.

У пракси се нарочито инситира на разликовању ситуација злонамерне пријаве или прећуткивања (несавесност) и случаја нетачности или непотпуности пријаве без зле намере (постоји савесност осигураника). Ово питање је у ускоj вези са питањем да ли је осигурани случај већ наступио или није. У случају да не постоји кривица осигураника а осигурани случај се није догодио, осигуравач има право да раскине уговор, с тим да врати део премије за период за који осигурање не тече. Уколико се пак осигурани случај догодио, осигуравач је у обавези да исплати штету, с тим што исту умањује у сразмери између стварно плаћене премије и премије која би била плаћена за стварни ризик који је био непознат у моменту закључења уговора. Када постоји кривица осигураника, такав уговор је по правилу ништав, а плаћене премије припадају осигуравачу као накнада за штету коју је претрпео. Када постоји намера осигураника, наше законодавство даје право осигуравачу да тражи поништење уговора о осигурању, као и право да задржи наплаћену премију за цео период за који тражи поништење. Уколико је осигураник ненамерно учинио нетачну пријаву, осигуравач такође може тражити раскид уговора, с тим што је дужан да врати део премије који се односи на време до краја периода трајања осигурања. У супротном,

[99] Члан 907, Закона о облигационим односима.
[100] Члан 911, Закона о облигационим односима.

осигуравач има право на увећану премију осигурања која одговара већем ризику који покрива. У односу на промену висине ризика, битно је да је иста настала после закључења уговора, да је трајне природе, да је настала без утицаја воље осигураника осигураника и да је промена ризика од утицаја на то да премија буде већа или мања. Осигуравач има могућност да раскине уговор или да предложи осигуранику корекцију премије, с тим да ту могућност искористи у одређеном року (месец дана). Ако је пре обавештења осигуравача дошло до реализације осигураног случаја, осигуравач је дужан да исплати накнаду умањену у сразмери стварно плаћених премија и оних које је осигураник требало да плати имајући у виду повећан ризик. Када промена ризика услови потребу повећања премије, осигуравач по правилу предложе осигуранику у писменој форми нову премију, коју осигураник може и да не прихвати. Тада се сума осигурања назначена у полиси осигурања аутоматски смањује у сразмери између плаћене премије и премије коју је осигураник требао да плати.

У осигурању животиња, то практично значи да се морају пријавити све околности од утицаја на осигурану стоку, тј. околности које повећавају односно смањују ризик или повећавају односно сужавају права једне од уговорних страна на рачун друге. Тако на пример, осигураник може пријавити да осигурану стоку користи искључиво искључиво за пољопривредне радове, да су услови смештаја, исхране и држања по одговарајућим стандардима, да у месту где је стока стално смештена има ветеринара и да је с тим у вези обезбеђена интервенција ветеринара за случај потребе стручне интервенције. Међутим, касније може настати ситуација да осигураник стоку користи у друге сврхе, нпр. за шумске, кубикашке и друге тешке радове или пак да се стока држи у лошим условима смештаја уз лошу исхрану и сл. Приликом успостављања осигуравајућег односа, осигураник и осигуравач утврђују поред осталог и број осигураних животиња, као и место у коме ће животиње стално бити смештене (домицил)[101]. Наиме са повећањем броја животиња може се повећати опасност, што повлачи са собом и могућност настајања штетног догађаја. Ризик дакле постаје извеснији, што мења првобитно успостављени однос између уговорних страна.

На пример, осигураник набави одређени број нових грла, чиме се мењају услови смештаја, повећава се могућност зараза, посебно уколико су грла допремљена из краја у коме влада нека заразна болест, може доћи до уједања или чак угушења уколико је просторија за смештај мања и надасве осигураник у таквој ситуацији може поднети захтев за накнаду штете и на неосигураним животињама, што је посебно изражено у ситуацији осигурања животиња које нису обележене. Слична ситуација је и када осигураник пријави да стоку напаса у равничарским теренима, а за време трајања односа осигурања стоку пребаци ради испаше на планину где постоји опасност од вукова. У свим напред наведеним случајевима, опасности којима је стока изложена су знатно повећане па следствено томе и могућност настанка штетних догађаја. Зато је осигураник дужан да у одређеном року (обично 8 дана) обавести осигуравача о свим променама ризика.

Уколико је промена околности (нпр. места боравка или броја животиња) била непосредан узрок штете на осигураним животињама, осигураник нема право на

[101] Дојчин В. Катић, Стојан Митровић, Осигурање животиња, Југославија "Завод за осигурање и реосигурање", Београд, 1970.

одштету уколико промену није пријавио у уговором назначеном року. На пример, осигураник међу осигурана говеда уведе ново грло које роговима прободе осигурану животињу и ова услед тога угине, или осигураник из места које се налази на незараженом терену премести осигуране животиње у место у коме влада каква сточна болест и грло угине у новом месту боравка. Тада осигураник неће имати право на одштету, с обзиром да су промена броја животиња односно места боравка стоке били непосредни узрок штете.

3.3.1.2 Обавеза плаћања премије осигурања

Плаћање премије осигурања као једне од најважнијих обавеза осигураника је важно не само са аспекта стицања права осигураника на накнаду штете, већ и због јасног разликовања ситуације када је за моменат плаћања прве премије осигурања везано само закључење уговора о осигурању, од случаја када са плаћањем прве премије почиње почетак дејства осигурања (обавезе осигуравача) што је иначе чешћи случај у пракси. Иако је висина премије осигурања утврђена тарифом премије за одређену врсту осигурања, уговорне стране нису у обавези да закључе уговор према постојећим тарифама, па у том смислу осигураник касније не може тражити повраћај дела премије уколико она није одражавала стварни ризик, а под претпоставком да је иста унета у сам уговор, или је уз уговор приложена тарифа премије. Као дужници премије осигурања, независно од осигураника, могу се појавити и друга лица, а пре свега уговарач осигурања за туђ рачун. У неким случајевима он се може појавити у својству незваног вршиоца туђих послова, када остаје дужник премије за време осигурања до када је осигуравач обавештен о одбијању ратификације уговора. Са друге стране, корисник осигурања није дужник премије али је осигуравач дужан да прими уплату премије од сваког лица које има правни интерес да она буде плаћена[102] (нпр. лице које стиче права на осигурање путем уговора о преносу својине на осигураној имовини односно имовинском интересу). Премија осигурања по правилу се плаћа унапред за одређени период осигурања и то једнократно код краткорочних осигурања (једнократна премија) док се код дугорочних и вишегодишњих осигурања плаћа текућа премија која обично доспева првог дана текућег периода осигурања (уколико није другачије уговорено – годину дана). Премија осигурања може бити плаћена код осигуравача или код осигураника. Када се премија осигурања плаћа код осигуравача о доспелости премије мора да води рачуна сам осигураник (принцип доносивости премије). Супротно, уколико се премија плаћа код осигураника, осигуравач је дужан да оде код осигураника и затражи плаћање доспеле премије (принцип тражљивости премије). Наш закон прихвата принцип тражљивости премије. Уобичајена санкција за неплаћање премије је раскидање уговора о осигурању, мада то није случај код неких других врста осигурања (нпр. осигурања живота).

3.3.1.3 Обавеза спречавања наступања осигураног случаја и ограничавања штетних последица када се ризик већ остварио

Ступање у однос осигурања не ослобађа осигураника обавезе да настави да се понаша са дужном пажњом у односу на предмет изложен ризику. С тим у вези, постоји дефинисана обавеза осигураника да предузима мере за спречавање настанка осигураног случаја.

[102] Члан 912, Закона о облигационим односима.

Тако на пример, у осигурању животиња осигуравач може захтевати од осигураника да изврши цепљење животиња и предузима друге мере против заразних болести, уколико одређеном крају прети опасност од зараза. Када осигурани случај наступи, осигураник је у обавези да предузме све што је у његовој моћи да се ограниче његове штетне последице.

Непредузимање мера за спречавање настанка штетног догађаја повлачи умањење накнаде из осигурања у сразмери стварне висине штете и висине штете која би настала да је предузео мере спречавања настанка штетног догађаја. У неким земљама иде се чак и на раскид уговора о осигурању. Када дође до реализације осигураног случаја осигураник је дужан да предузме све што је у његовој моћи да би ограничио његове штетне последице. Ова констатација подразумева уједно и обавезу осигураника да не предузима ништа што би онемогућило право осигуравача на регрес штете од лица одговорног за настанак штете.

У осигурању усева и плодова, то подразумева примену разних агротехничких мера почев од ђубрења, окопавања, резидбе, до различитих облика хемијске заштите. Конкретније, после града осигураник треба да изврши заштитно прскање винограда и воћњака да би се спречила појава биљних болести. Битно је да ове мере мора предузети благовремено, што значи и пре доласка представника осигуравача. После доласка проценитеља осигураник је често у обавези да изврши одређене мере утврђене записником о процени висине штете, нпр. копање, плевљење, прскање, запрашивање, прихрањивање и сл. Уколико осигураник не предузме ове мере, касније му се неће накнадити део штете који услед тога настане. Уколико усеви буду оштећени непосредно пред жетву или бербу, или пак у току жетве, осигураник је обавезан да у циљу спречавања даљег повећања штете изврши жетву или бербу на време и то пре доласка проценитеља. У таквој ситуацији, осигураник је дужан да на одређеном делу парцеле остави контролне узорке и то најмање 10 $м^2$ оштећеног усева недирнуто (најмање 10 чокота код винограда, односно неколико необраних стабала код воћњака и то у доњем, средњем и горњем делу винограда односно воћњака и то у дијагонали). Остављене необране површине служе за процену оштећења. Код култура код којих се жетва или берба обавља комбајнима, контролни узорци се морају остављати у облику трака. То су тзв. покусне парцеле.[103]

Слично, у осигурању животиња постоји обавеза осигураника да предузима све потребне мере ради лечења заражених животиња, изврши присилно клање или убијање осигуране животиње, ако је она услед незгоде постала неупотребљива. И овде важи правило да ће осигуравач извршити умањење своје обавезе у мери колико је настала већа штета због непредузимања мера ограничавања штетних последица или пропуштања извршења неке од напред наведених обавеза осигураника. Поред тога, осигураник је дужан да осигуравачу пружи све податке са којима располаже, а који су неопходни за утврђивање узрока, обима и висине штете. Такође, осигуравач у поступку ликвидације штете може захтевати да му осигураник прибави и друге неопходне доказе ако је то неопходно и оправдано.

3.3.1.4 Обавеза пријаве штете, односно обавештавања осигуравача о реализацији осигураног ризика (осигураног случаја)

[103] Ing. Живота Обрадовић, Осигурање усева и плодова, Југославија "Завод за осигурање и реосигурање", Београд 1970.

Када наступи осигурани случај постоји обавеза осигураника да одмах односно у предвиђеном року од дана сазнања, пријави осигуравачу настанак осигураног случаја. Пријава штете подноси се писмено, на посебном обрасцу који се осигуранику најчешће уручује приликом закључивања уговора о осигурању. У недостатку одговарајућег обрасца, штета се може пријавити и писмом.

У осигурању усева и плодова, пријава мора да садржи следеће податке: име и презиме, адресу осигураника, број полисе осигурања, датум настанка осигураног случаја, врсту и величину површине оштећеног усева или плода, приближан проценат оштећења, стадијум развоја оштећеног усева и време када ће се обавити жетва. Штета се може пријавити и телефоном, телеграмом па чак и усмено, што се обично чини када осигурани случај настане непосредно пред жетву или у току жетве. Тако поднета пријава мора се потврдити и писменим путем. Ако осигураник не пријави штету у наведеном року, друштво за осигурање има право да га одибје од права на накнаду штете, осим у случају ако је закашњење пријаве настало мимо воље осигураника (нпр. одсутност осигураника, одслужење војног рока и сл.) или ако закашњење није утицало на утврђивање настанка осигураног случаја, његовог узрока, висине штете или пак права на одштету. Осигуравач је дужан да осигураника упозна са поступком, односно начином пријаве штете и да са полисом осигурања уручи осигуранику и обрасце за пријаву штете. Рок за пријаву осигураног случаја различито је дефинисан не само из угла појединих националних законодавстава, већ и из угла различитих врста пољопривредних осигурања (најчешће 3 дана од дана сазнања да се осигурани случај догодио).

Поред наведеног, у случајевима предвиђеним законом постоји и обавеза обавештавања надлежних државних органа (нпр. намерно запаљене површине под пољопривредним културама и сл.). Најчешће осигураник мора уредно да попуни пријаву на посебном формулару осигуравача, која садржи све битне елементе од значаја за оцену обима реализованог ризика и висине штете. Важност благовремене пријаве осигураног случаја види се и из одредби општих услова осигуравача којима се по правилу предвиђа право осигуравача да умањи накнаду из осигурања, за износ који би дуговао да је пријава учињена на време. Такође, уколико после протека извесног времена осигураник није више у могућности да докаже штету коју није на време пријавио, неће моћи да оствари накнаду из осигурања.

3.3.2 Обавезе осигуравача које произилазе из односа осигурања

3.3.2.1 Обавеза образовања потребног нивоа резерви

Образовање потребног нивоа резерви осигурања налази се у непосредној вези са проблемом обезбеђења ликвидности осигуравајућих организација, због чега је образовање и евидентирање резерви детаљно регулисано прописима из области осигурања и прописима из области рачуноводства. У исто време осигуравач је у обавези да накнади штету у пуном износу, без обзира на стварну висину резерви које је образовао у својим фондовима.

Код пољопривредних осигурања ова обавеза нарочито добија на значају, имајући у виду реалну могућност дешавања масовних и катастрофалних штета (олуја, поплава, заразних болести животиња и сл.).

Треба разликовати техничке резерве и резерве из добити. Техничке резерве чине преносне премије осигурања, резервисане пријављене а неликвидиране штете, резервисане настале а непријављене штете, резерве за изравнање ризика и математичка резерва (у осигурању живота).
Извори за образовање резерви из добити су: остварени позитивни технички резултат по појединим тарифама премије осигурања, односно мањи износ штета од рачунских, приноси по основу пласмана средстава, остварени регреси, смањење трошкова спровођења осигурања и остали извори.

Схаватајући значај резерви у напред изложеном смислу, законодавац је и у нашој земљи прописао обавезу обрачунавања и формирања техничких резерви, као израз потребе савременог развоја и управљања ризицима. Обавеза осигуравача да ствара и одржава резерве осигурања је од изузетне важности, а нарочито обавеза пласирања ових резерви и с тим у вези питања ликвидности и сигурности пласираних средстава. Проблематика образовања резерви иначе представља незаобилазну тему у осигурању, због чега ће ово питање бити разматрано и анализирано, што непосредно што посредно у већем броју тачака овог рада.

3.3.2.2 Процена штета

Када се оствари ризик који по условима осигурања има карактер осигураног случаја, односно по пријави насталог осигураног случаја, осигуравач је дужан да приступи утврђивању штетних последица. Осигуравач најчешће одређује стручно лице пољопривредне струке да изврши процену штете. Са друге стране, осигураник може овластити одређено лице да га заступа у процени (код колективних осигурања представника уговарача осигурања одређују задруге или друге пољопривредне организације). Осигуравач има право да захтева од осигураника све доказе на основу којих се могу несумљиво утврдити околности под којима је штета настала. Када су испуњени сви услови из уговора о осигурању и када осигураник достави осигуравачу прописану и правилно сачињену одштетну документацију, осигуравач приступа процени и ликвидацији штете. Осигурање не може да служи као основ за богаћење, а висина ликвидиране штете не може да буде већа од висине штете коју је осигураник стварно претрпео. У поступку процене и ликвидације штета, друштва за осигурање би морала да се држе овог принципа.

Сама процена може бити: претходна (извиђај односно предпроцена), коначна процена, и контролна процена[104]. Претходна процена односно предпроцена, врши се у случајевима када су усеви оштећени у раним фазама развоја, тј. када се после настанка штете не може одмах утврдити коначна висина штете. Вишекратна процена обавља се у свим случајевима када штета настане пре фазе сазревања усева, усева, изузев ако је висина штете занемарљива, односно уколико је мања од висине самопридржаја осигураника или ако не постоји. Предпроцена подразумева утврђивање: узрока штете, дана настанка штете, идентификовање предмета осигурања (врста усева, број или назив парцеле и сл.), фазу развоја усева, елементе оштећења (оштећена или уништена лисна маса, цветови или плодови), стање усева у у односу на осигурани принос, штете изазване неосигураним ризицима, као и врсту и обим агротехничких мера неопходних за смањење штете. Приликом предпроцене утврђује се не само стање усева и плодова и природа оштећења, већ се у договору са са осигураником утврђују агротехничке мере које се морају предузети ради

[104] Миленко Брканић, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању – Осигурање усева и плодова, ДДОР Нови Сад, Нови Сад 1996.

спречавања повећања штете и време извршења коначне процене. Код коначне процене штете утврђује се: да ли су сви усеви односно плодови исте врсте осигурани, величина оштећене парцеле, висина приноса који би се остварио да усеви односно плодови нису били оштећени осигураним ризиком, колико је смањење приноса у односу на очекивани принос због дејства осигураног ризика, односно проценат оштећења.

Најтежи део посла односи се на утврђивање висине очекиваног приноса и висине штете, због чега процену штете врше по правилу пољопривредни стручњаци и то специјалисти за одређене области (воћарство, виноградарство, повртарство,...,). Када су у питању веће штете, процену врши комисија за процену. Контролном проценом се врши провера процена, у циљу отклањања пропуста или неправилности у процени. Од износа одштете одбијају се трошкови неизвршених радова (жетве, вршидбе односно бербе), у свим случајевим када је проценом установљена висина штете од 90 % и више и то по могућности према стварној висини трошкова који би се учинили на усевима или плодовима од момента настанка штете до вршидбе или бербе плодова. Стварни трошкови за неизвршене радове су различити, а њихова висина зависи од стадијума развоја усева и плодова у доба настанка штете и од врсте оштећених усева или плодова. Висина штете у осигурању усева и плодова тешко се може утврдити у време настанка штете. Пошто се ради о биљци, могуће су промене набоље или нагоре зависно од услова за регенерацију. Управо из тих разлога процена висине штете најчешће се обавља у више наврата.

Све методе процене могу се поделити на искуствене дакле субјективне методе и мерне односно објективне методе процене. У нашој пракси најчешће се користе:[105]

- Метода процене од ока, или метода визуелне процене, која је по својој суштини субјективна метода. У осигурању усева и плодова, осигуравач има на располагању више метода процене, али природа и обим посла условљавају да се у пракси најчешће користи управо ова метода, јер је најбржа. Примена ове методе носи ризик погрешне процене висине штета, због чега проценитељ мора бити пољопривредни стручњак са великим искуством у процени штета. Проценитељ мора имати увид у све чиниоце који могу да утичу на висину штете. Међутим и овде је неопходно да проценитељ изврши детаљан преглед оштећеног усева и на основу тога стекне општи утисак како би донео одлуку о висини штете. У циљу потврде својих налаза проценитељ мора да користи и друге методе процене, што је нарочито важно на почетку сезоне процене, како би се прва процена извршила неком од мерних метода и послужила касније као полазна основа за следеће процене које ће се вршити визуелно.
- Метода мерења је најпоузданија од свих метода процене штете на усевима. Она се заснива на утврђивању приноса који се може постићи после остварења осигураног ризика и његовог упоређења са очекиваним приносом. Принос оштећеног усева може се поредити и са приносом неког другог усева исте врсте који се налази у близини, а који није оштећен. Принос се утврђује у време жетве и то пробном жетвом на некој мањој површини или путем узорака.
- Метода пребројавања је најстарија и најпознатија метода. Суштину ове методе чини пребројавање оштећених и уништених биљака или њихових делова и њихово поређење са укупним бројем прегледаних биљака. Пребројавање се врши на

[105] Миленко Брканић, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању – Осигурање усева и плодова, ДДОР Нови Сад, Нови Сад 1996.

репрезентативним узорцима, којом приликом се утврђује колико је биљака уништено, колико зрна у класу разбијено, или колико је плодова воћа откинуто. Најчешће се користи за утврђивање такозваних директних штета које су настале у фази сазревања.

- Метода процене помоћу заштитних контролних узорака је једна од савременијих метода процене штете. Ова метода налаже да се на осигураном усеву одаберу контролни узорци од неколико квадратних метара, који се правовремено пре реализације осигураног ризика заштите мрежом од дејства града или пластичним прекривачем од дејства мраза, а који касније служе као основ за упоређивање.
- Метода процене према резултатима истраживања, заснована је на експерименталним испитивањима утицаја механичких оштећења сличних граду на смањење приноса појединих култура. Ова испитивања врше се на: пшеници, кукурузу, сунцокрету, шећерној репи, јабукама и другим културама[106]. На основу резултата испитивања праве се приручници са табелама смањења приноса за сваку наведену биљну врсту за различите облике и степене оштећења и време оштећења. Упоређењем стања оштећеног усева са одговарајућим оштећењем које је било предмет истраживања, могуће је утврдити колико су се смањили приноси.

Мерне, објективне методе процене имају неупоредиве предности, јер се њима добијају тачнији резултати. Ове методе захтевају више времена за обављање процене и као такве у великој мери повећавају трошкове извиђаја, процене и ликвидације штете.

Проблеми и тешкоће у примени ових метода настају у ситуацијама масовних штета на ширем подручју, а нарочито ако настану штете у време жетве појединих усева када се све процене морају окончати у кратком року. Због тога се у пракси најчешће примењује метода визуелне процене, док се мерне методе користе као допунске. Важно је истаћи да ни једна метода узета сама, не обезбеђује довољно тачне резултате, па се због тога кад год је то могуће у процени штета на усевима и плодовима комбинује примена две или више различитих метода.

Када осигураник није задовољан са налазом проценитеља, приликом коначне или контролне процене може затражити да се изврши вештачење што се назначава у самом записнику. У односу на питање арбитраже постоје различите могућности. Тако се у неким земљама (Немачка) именују два вештака уколико једна од уговорних страна то затражи (од сваке стране по један). Ако осигураник не именује свог вештака, другог вештака може именовати осигуравач. Трећи вештак интервенише уколико се прва два не могу сложити. Вештаци које су изабрале уговорне стране именују трећег вештака још пре него што су приступили процени, а а ако се не могу сложити, трећег вештака именује осигураник од три лица које је предложио осигуравач. За покриће трошкова ове процене, осигуранику се по правилу одбија проценат од накнаде из осигурања. Вишак трошкова преко овог процента, уколико није другачије уговорено, пада на терет осигуравача. У неким земљама у старту се одређују три вештака који одлучују о спорним питањима већином гласова. Вештаци обично своје налазе саопштавају осигуранику и осигуравачу у писменој форми. Ако се вештаци сложе, одлука вештака меродавна је је за обе стране. У супротном, писмени налази се уручују трећем вештаку (председнику). Председник даје своје стручно мишљење о спорним питањима. Свој

[106] Предметна испитивања у РС, рађена су од стране групе научника са Пољопривредног факултета, Универзитета у Новом Саду. (Миленко Брканић, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању – Осигурање усева и плодова, ДДОР Нови Сад, 1996.)

налаз председник такође даје у писменој форми. Налаз председавајућег као арбитра треба да се креће у границама налаза вештака. То практично значи да председавајући не може да утврди већи износ или проценат штете од оног који су у својим извештајима навели вештаци. У највећем броју земаља финансирање трошкова вештачења регулисано је тако што их уговорне стране сносе солидарно, односно осигураник и осигуравач плаћају своје вештаке, док финансирање трошкова трећег вештака (председавајућег) сносе обе стране по пола. Председник не може бити лице које је у радном односу код осигуравача или сродству са осигураником. Остале евентуално настале трошкове посебног поступка у утврђивању и процени штете путем вештачења као што су: стручне експертизе, анализе материјала, посебна испитивања,..., сносе уговорне стране по пола осим уколико уговором није другачије предвиђено. Уколико једна од уговорних страна одбије да именује свога вештака, осигураник или осигуравач свеједно, или га не именује у одређеном року од дана потписивања споразума за утврђивање и процену штете путем вештачења, или уколико се именовани вештаци не сложе по питању избора трећег вештака, сматра се да се одустало од вештачења. На основу налаза вештака, осигуравач доноси одлуку по одштетном захтеву осигураника. Ако је осигураник и након тако утврђене штете незадовољан одлуком осигуравача, своја нарушена права може остварити судским путем. Некада се чак предвиђа и могућност да сам осигураник процени висину штете уз присуство сведока или уз потврду надлежног органа о истинитости презентованих околности и података.

Приликом процене висине штете мора се водити рачуна о томе да ли је однос осигурања заснован таксираном или нетаксираном полисом. Ако је реч о нетаксираној полиси, мора се у сваком конкретном случају оштећења усева и плодова утврдити стварни износ штете. Ако је полиса таксирана, у случају потпуног уништења осигураног предмета, накнада из осигурања једнака је суми осигурања, а код делимичног губитка или оштећења одговара проценту губитка или оштећења у односу на суму осигурања.

У пољопривредним осигурањима систем франшизе је изузетно развијен. Обезбеђење, у смислу износа које пружа осигурање, ограничено је не само самопридржајем осигураника него и франшизом, при чему она иде од пар процената до неколико десетина процената. У САД и неким европским земљама врло је раширена тзв. одбитна франшиза која износи обично од 10 до 25 % уз снижење премије од 20 % до 40 %.

Правилна процена и ликвидација штета код осигурања животиња претпоставља да се пре узимања предмета штете у поступак, разјасне следећа питања:

- да ли је настрадало грло осигурано,
- да ли се можда разболело у каренци,
- да ли је плаћена премија осигурања,
- да ли је штета на време пријављена,
- да ли је грло лечено,
- да ли је било искоришћења,
- да ли је одштетна документација потпуна и да није контрадикторна и сл.

Осигурање животиња скопчано је са ризицима који су у вези са могућношћу да се утиче на обим и висину штета кроз принудна клања. Принудна клања треба вршити у свим случајевима када животињи прети опасност од угинућа, с обзиром да се на тај начин тотална штета претвара у делимичну.

На жалост, ова корисна мера често је у пракси компромитована могућношћу, односно немогућношћу пласмана продуката принудно закланих или делова угинулих животиња, нарочито ако се зна да је некад врло тешко постићи одговарајућу цену. У крајевима удаљеним од кланица и ветеринарских станица, клања су ређа услед одсутности ветеринарских стручњака, тако да се не могу спровести радње предвиђене ветеринарско санитарним прописима.

У делу рада у коме је било речи о обавезама осигураника, назначена је обавеза осигураника да предузима потребне мере ради отклањања и смањења штете. Уско повезано са том обавезом, стоји обавеза осигуравача да накнади ове трошкове осигуранику. Да би обавеза осигуравача настала, ови трошкови би морали бити нужни, оправдани и у сразмери са висином штете. Трошкови се морају надокнадити и у случају када заједно са накнадом штете прелазе суму осигурања. Такође, ова обавеза осигуравача односи се не само на осигураника већ и на сва друга лица која предузимају мере ради смањења висине штете.

3.3.2.3 Вођење књиге штета, утврђивање накнаде из осигурања и ликвидација штета

3.3.2.3.1 Књига штета

У скупу информација и података релевантних за управљање ризицима осигурања, незаобилазни су подаци који који су садржани у јединственој књизи штета неживотних и животних осигурања. Књига штета води се децентрализовано у електронском облику[107] на локацијама где се врши пријава и ликвидација штета, с тим да локацијски издвојена места на којима се води књига штета чине интегрални део јединствене књиге штета на нивоу друштва као целине. Саставни део јединствене књиге штета чини књига ренти као посебна грана јединствене књиге штета. Већа друштва за осигурање начешће имају посебно формиране организационе делове у којима се врши ликвидација штета са карактером иностраности (нпр. по међународној карти осигурања) у којима се отварају помоћне књиге штета које обезбеђују све релевантне податке о ино штетама. Наравно овакаве помоћне евиденције нису и не смеју бити независне књиге и као такве не ослобађају друштво обавезе да ове штете евидентира кроз јединствену књигу штета. штета. У пракси друштва за осигурање врше услужну ликвидацију штета за рачун других друштава за осигурање. Овакве штете не могу се евидентирати кроз јединствену књигу штета, која се односи искључиво на штете сопственог портфеља. Због тога се паралелно организује књига услужних штета, у којој се врши евидентирање (додељивање броја услужне штете, формирање предмета штете, ликвидација и исплата штета (или само услужна обрада и процена штете)) пријављених штета насталих по полисама издатим од стране других осигуравача (најчешће ино осигуравача).

У пракси наших друштава за осигурање често је присутан ризик да се под услужне штете подводе и услужно ликвидиране штете у име и за рачун неког другог организационог дела (филијале) у оквиру истог друштва. Овакве штете свакако немају карактер услужних штета, тако да се овај проблем мора решити формирањем формирањем јединствене односно интегралне књиге штета (интегрална база

[107] У циљу контроле штета често се организује и ручна књига штета.

података) на нивоу целог друштва за осигурање, обавезно уз могућност дефинисања дефинисања односно опредељивања „везе“ са полисом осигурања. У случају да се по некој редовној штети покрене судски спор, таква штета добија статус судске штете, али се мора водити под истим бројем штете под којим је иницијално вођена када је редовно први пут била пријављена, у ком смислу се континуирано на основу налога сектора или служби заступања врши ажурирање свих информација и записа по тим штетама. Штете настале као резултат покренутих судских спорова (тужби) обухватају се такође у јединственој књизи штета, али се начешће паралелно воде и кроз подкњигу у организационим деловима друштва (одељењима, службама, секторима, дирекцијама,..) надлежним за послове заступања на суду.

На основу јединствене књиге штета, на крају године се формира централна листа или списак укупно пријављених штета, списак резервисаних штета[108], списак резервисаних ренти, списак решених[109], односно ликвидираних штета и у оквиру њега помоћни спискови исплаћених штета[110], ликвидираних неисплаћених штета и одбијених штета[111]. Ови спискови по својој природи не представљају посебне евиденције, већ се формирају као продукт јединствене књиге штета и представљају део извештајног сегмента књиге штета у форми рекапитулација штета. На основу спискова штета могуће је обезбедити улазне податке за оцену ажурности осигуравача у накнади штета, оцену адекватности резервисаних износа штета и израду биланса штета.

Тачност података из напред поменутих спискова непосредно је у вези са питањем третмана ликвидираних а неисплаћених штета и резервисаних штета на дан 31.12. претходне пословне године, што је опет у вези са питањем затварања и отварања јединствене књиге штета. Јединствена књига штета отвара се наредног дана од дана под којим се завршава пословна година, а затвара на дан завршетка пословне године и то са последњим редним бројем под којим је уписана задња пријављена штета у тој години. То значи да све пријављене штете морају бити обрађене.
Тиме се постиже да почетно стање у наредној пословној години обухвати све нерешене штете из списка резервисаних штета на дан 31.12. текуће године.
Приликом отварања књиге штета у наредној пословној години, штете из списка ликвидираних а неисплаћених штета се такође морају пренети и то посебно. Ово из разлога што „укупан број штета за решавање у некој години“ чини збир резервисаних пријављених а неликвидираних штета претходне године и број пријављених штета у текућој години. Другим речима, ликвидиране а неисплаћене штете су већ решене на крају године, тако да по њима преостаје само да се изврши исплата обавезе у наредној години, због чега оне не улазе у скуп штета за решавање.

[108] Под резервисаним штетама продразумева се процењени износ накнаде за пријављене а неликвидиране штете.
[109] Под решеним (ликвидираним штетама) подразумева се збир одбијених, исплаћених и неисплаћених штета.
[110] Под исплаћеним штетама подразумевају се ликвидиране штете које су плаћене у целости. Понекад се под исплаћеним штетама сматрају и штете које су исплаћене у проценту који је већи од 50 % износа ликвидације.
[111] Под одбијеним штетама посматрано из угла књиге штета, подразумевају се ликвидиране штете код којих је налог за исплату једнак нули.

Систематичне и свеобухватне евиденције подразумевају да се по свим исплаћеним штетама у текућој години определи „основ исплате“. Тиме се постиже да се прецизно утврди: колики број штета од укупног броја исплаћених штета отпада на исплату ликвидираних а неисплаћених штета из претходне године, колико је штета исплаћено по основу ликвидираних штета које су биле резервисане претходне године (број ликвидираних штета из почетног стања резервисаних штета) и број исплаћених штета по основу ликвидираних штета из основа новопријављених штета у текућој години. Наравно, паралелно се утврђују и финансијски изрази. Опредељивање „основа исплате“, уколико се књига штета постави исправно и обезбеде одговарајућа информатичка решења врши се аутоматски, што опет произилази из захтева да се по свим решеним штетама у текућој години утврди „основ решавања“, тј. колико од укупног броја решених штета отпада на ликвидиране штете из почетног стања резервисаних штета, колико отпада на ликвидиране штете по пријавама из текуће године, колико штета се односи на одбијене штете које су биле у почетном стању резервисаних штета и број одбијених штета по пријавама из текуће године.

Евиденција у књизи штета врши се тако што се пријављене штете уносе хронолошки од редног броја један па на даље. Редни број је увек једнак броју поднетих пријава за накнаду штете, с тим да број пријављених штетних догађаја може али не мора бити мора бити једнак броју штета. Свака унета пријављена штета мора добити свој број, који се састоји из већег броја слогова (на одговарајући начин разграничених). Прву групу слогова чини редни број под којим је штета унета, година у којој је штета пријављена, редни број пријављене штете у односу на пријаву по првом штетном догађају, док друга група слогова садржи број штетног догађаја под којим је штета први пут пријављена и годину у којој је штета први пут пријављена (година прве пријаве, може бити различита од текуће године). На тај начин могуће је утврдити укупне обавезе по једном штетном догађају по коме је било више пријављених штета.

Овакав начин додељивања бројева штета је од суштинске важности за утврђивање броја насталих а непријављених штета по годинама, с обзиром да пријава штете по којој се штетни догађај остварио у претходној години (када је евидентирана прва пријава), из угла биланса штета и методологије утврђивања коефицијената насталих а непријављених штета, има карактер настале а непријављене штете.

Генерално, под насталим а непријављеним штетама сматрају се штете које су настале у претходном периоду а први пут су пријављене у текућој години. Оваква дефиниција, на жалост, не уважава специфичне случајеве који се односе на накнадне пријаве у текућој години по штетним догађајима који су се остварили у претходној години и који су тада били пријављени (на пример из разлога што подносиоц пријаве сматра да обештећење није било адекватно), случајеве када је штета била пријављена у претходној години и одбијена (није у скупу резервисаних штета на дан 31.12 претходне године) па је у текућој години поново активирана (ликвидирана или резервисана) и случајеве када су штете у спору резервисане са нула новчаних јединица, па се у текућем обрачунском периоду реше са износом који је различит од нуле. Полазећи од напред наведених случајева у осигурању је устројен термин „реактивирана штета“ која се односи на штете настале и пријављене у неком од претходних обрачунских периода, које су одбијене или су решене у износу који је према мишљењу подносиоца пријаве (захтева) за накнаду

штете био недовољан (обично штете у спору). Другим речима, реактивиране штете су све штете пријављене у претходним пословним годинама које из било ког разлога нису резервисане на крају претходне пословне године.

Поред података који се односе на редни број пријаве и број штете, у књигу штета уносе се и подаци о: (1) месту настанка штете; (2) датуму настанка штете; (3) датуму пријаве штете; (4) датуму реактивирања штете (датум подношења приговора у мирном поступку или датум пријема тужбеног захтева по штети ликвидираној у претходној години); (5) подаци о осигуранику (лични подаци, број полисе, трајање осигурања, врста односно тарифа осигурања и назив осигураног објекта или интереса); (6) подаци о оштећенику (општи подаци и назив оштећеног објекта или интереса); (7) подаци о износу решених односно ликвидираних штета (датум ликвидације штете и износ ликвидације); (8) подаци о исплаћеним штетама (датум исплате, износ исплате (уколико се плаћа у ратама износ последње рате)); (9) директни трошкови извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета (овај износ би требао да се ажурира износом утврђеним по основу индиректно опредељених трошкова у вези са извиђајем, проценом ликвидацијом и исплатом штета у рачуноводству) и (10) подаци о резервисаним штетама (резервисани износ, статус штете (редовна, спор, рента, регрес, а за ино штете и статус „ино“), врста осигурања (односно тарифа, тарифна група и подгрупа), узрок штете, опредељени статус у погледу припадности скупу насталих а непријављених штета и напомена).

Ликвидиране и резервисане штете по којима постоји учешће саосигуравача и реосигуавача евидентирају се у књизи штета у укупном износу без умањења истих за износе учешћа реосигуравача и саосигуавача (бруто принцип), с тим што се све штете код којих постоји покриће реосигурања или саосигурања морају на одговарајући начин посебно обележити у цињу њихове идентификације. Обрачунате штете из основа примљених саосигурања морају се посебно водити и на одговарајући начин обележити.

Уколико се евиденција укупно решених[112] односно ликвидираних и исплаћених штета постави на напред описани начин, без проблема је могуће утврдити укупан број ликвидираних а неисплаћених штета и структуру неисплаћених штета, тј. колико од укупног броја ликвидираних а неисплаћених штета отпада на штете из почетног стања ликвидираних а неисплаћених штета (штете ликвидиране у ранијим годинама које ни у текућој години нису исплаћене, било због неликвидности, спорова или других разлога[113]), колико отпада на неисплаћене штете из основа ликвидације текуће године по резервисаним штетама пријављеним и резервисаним у претходној години (ликвидације штета из почетног стања резервисаних штета) и на крају број неисплаћених штета по основу ликвидираних штета пријављених у текућој години. Наравно паралелно се обезбеђују и извештаји у финансијским изразима.

По истом принципу утврђује се и стање резервисаних штета на крају пословне године, тј. укупан број резервисаних штета и структура резервисаних штета у

[112] Сторниране штете не смеју се узети у обзир приликом бројања, због чега треба обезбедити информатичку везу којом се унетој штети додељује посебан статус сторниране пријаве односно штете.

[113] На пример из разлога што је осигураник (или корисник) променио адресу, одбија да прими исплату,..., а обавеза није застарела, па се не може отписати.

погледу броја пререзервисаних штета (које су биле у почетном стању) и броја резервисаних штета по пријавама из текуће године.

Трошкови извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета од утицаја су на сам обрачун резервација за настале а непријављене штете, због чега постоји ризик да друштво прибегне утврђивању ових трошкова на нижем нивоу у односу на реално идентификоване трошкове, као уосталом и код бројања насталих а непријављених штета приликом утврђивања коефицијената.
Књига штета као документ строге евиденције садржи податке о штетама пријављеним у тој години независно од датума настанка.

Оно што се често заборавља јесте околност да се у рачуноводственом смислу поједине обавезе по штетама затварају отписом обавеза у корист прихода или нераспоређене добити из ранијих година (у зависности од разлога отписа обавезе и материјалности грешке - ако је у питању грешка) а не исплатом обавезе (најчешће због застарелости, накнадно утврђене неоснованости штете или због грешака). Овакав начин затварања обавеза по штетама по правилу није предвиђен технологијом вођења књиге штета, што доводи до неусаглашености података у рачуноводственим евиденцијама и података у аналитичким евиденцијама. Ризик неусаглашености података у рачуноводственим евиденцијама и података у аналитичким евиденцијама неретко произилази из третмана обрачунатих курсних разлика по штетама за које је обавеза утврђена у страној валути (нпр. штете по међународној карти осигурања). Ово из разлога што се моменат ликвидације оваквих штета и моменат њихове исплате не поклапају, у ком смислу треба правити разлику између реализованих (текућих) и нереализованих (обрачунских) курсних разлика.

За разлику од реализованих курсних разлика, које су обрачунате и признате у билансу успеха приликом исплате штета у текућој години, ликвидиране а неисплаћене штете на дан годишњег обрачуна, у рачуноводству се курсирају по средњем курсу на дан обрачуна. Из напред наведеног разлога, стање ликвидираних а неисплаћених ино штета у рачуноводственим евиденцијама може бити веће или мање од износа по којима су такве штете иницијално ликвидиране у службама или секторима за ликвидацију штета.

Да би се овај ризик елеминисао, неопходно је да се у аналитичким евиденцијама односно књизи штета обезбеди могућност ажурирања стања ликвидираних а неисплаћених штета по основу обрачунатих нереализованих курсних разлика.

Честа грешка која се чини приликом затварања и отварања књиге штета везана је за случај статусне промене друштва за осигурање, када се књига штета по инерцији затвара 31. децембра календарске године, уместо на дан под којим је настала статусна промена. Ова грешка настаје као резултат актуарских захтева за посматрањем календарске године као целине, што је услов за поједине актуарске обрачуне и анализе. Оваква методологија рада од утицаја је на усаглашеност појединих рачуноводствених евиденција и као таква отежава спровођење рачуноводствених контрола резервисаних штета, неисплаћених штета и активности редовног извештавања. Из напред наведеног разлога, књига штета би морала да се

затвара на дан статусне промене, с тим да се у информатичко-техничком смислу обезбеди могућност сагледавања података у односу на целу календарску годину.

3.3.2.3.2 Утврђивање накнаде из осигурања и ликвидација штета

У претходној тачки објашњена је проблематика процене висине штете. Међутим висина штете и накнада из осигурања не представљају исти појам и као такве не морају бити једнаке. О томе су се из напред образложене проблематике већ могли извући одговарајући закључци. Дакле постоји неколико основа по којима се накнада из осигурања може умањити у односу на висину штете.
На примеру осигурања усева и плодова то би подразумевало следеће ситуације:

- Ако је усев подосигуран, односно уколико је сума осигурања мања од стварне вредности усева, накнада се исплаћује до висине суме осигурања која представља максималну обавезу осигуравача,
- Ако осигураник није осигурао све површине под усевима и плодовима исте врсте, накнада се исплаћује у пропорцији између засејаних и осигураних површина,
- Ако је уговорено да осигураник сам сноси један део штете, накнада се умањује за износ уговореног самопридржаја,
- Код потпуних штета, накнада се умањује и за износ трошкова производње који се од момента настанка штете неће остварити.

Висина накнаде утврђује се у поступку тзв. ликвидације штете и то полазећи од вредности усева или плодова, изузев ако су осигурани на мању суму него што је вредност. Тада се накнада утврђује од суме осигурања.
Вредност усева и плодова израчунава се тако што се прво утврди принос који би се постигао да није наступио осигурани случај, па се на тај принос примени цена. За утврђивање вредности најчешће се користи тржишна цена, али се може применити и заштитна цена уколико је уговорено. На израчунату вредност усева примењује се проценат штете који је утврђен у поступку процене и тако се добија износ накнаде. Наравно, при томе се врше умањења накнаде по једном од напред образложених основа.

Штете на усевима и плодовима могу бити делимичне или тоталне. Код делимичних штета, део приноса је сачуван па се и накнада исплаћује у одговарајућој сразмери. Тоталне штете могу бити двојаке, тј. физички тоталне или економски тоталне. Тоталне штете у физичком смислу настају када је принос у потпуности уништен и као такве веома су ретке. Много чешће настају тоталне штете у економском смислу, тј. штете код којих постоји део приноса али је његова вредност мања од вредности преосталих трошкова производње, па се не исплати наставак производње. И једне и друге штете третирају се на исти начин, тј. од износа штете одбијају се преостали трошкови производње. Овако утврђен износ одговара висине накнаде.
Посебан случај представљају потпуне штете на младим усевима на почетку вегетације када је уместо уништених усева могуће засејати исту или неку другу културу. Могућност поновног засејавања усева зависи од временских прилика и плодности земљишта на коме су били засејани или засађени уништени усеви. Уколико на пример, град уништи сунцокрет или пасуљ одмах после ницања (почетак маја) а на место сунцокрета или пасуља се може засејати исти усев, одштета се исплаћује обично 30 % од суме осигурања. Ако су усеви потпуно уништени, а према временским приликама и другим условима није могуће

извршити пресејавање истом већ неком другом културом, осигуранику се на име одштете исплаћује обично 50 % од суме осигурања. Исплаћени проценат у својој суштини представља аконтацију накнаде на име трошкова пресејавања. Уколико новозасађени усев није уопште успео услед околности на које осигураник није могао утицати, исплаћује се разлика до висине суме осигурања. У случају да новозасађени усев успе делимично тако да вредност приноса није једнака разлици суме осигурања и примљене одштете најчешће се исплаћује и та разлика. Дакле коначна висина накнаде практично се утврђује тек на крају производног процеса и то у зависности од висине остварених трошкова производње и постигнутог приноса приноса нове културе. У случају да због годишњег доба или временских прилика није могуће да осигураник изврши преоравање и засађивање новим усевима него пострним усевима који се иначе редовно сеју, осигуранику се обрачунава штета као и код редовно оштећених усева, с тим што се одбијају трошкови за неизвршене радове.

У погледу рока у коме је осигуравач дужан да изврши своју обавезу накнаде штете (ликвидације и исплате), наш закон предвиђа рок од четрнаест дана рачунајући од дана од када је осигуравач обавештен о настанку осигураног случаја. У случају да је за утврђивање обавезе осигуравача потребно извесно време, овај рок почиње да тече од дана када је утврђено да постоји обавеза осигуравача. Санкције које се предвиђају за неиспуњење ове обавезе најчешће се дефинишу у виду затезних камата, у складу са важећим прописима. Уколико у року доспелости обавезе осигуравача не могу бити утврђене све чињенице значајне за дефинисање висине обавезе осигуравача, а сама обавеза није спорна, врши се исплата аванса осигуранику у висини неспорног дела обавезе. Постоји и реална ситуација одлагања исплате штете и то када је против осигураника поведен поступак од стране надлежних органа у вези са насталом штетом, односно када постоји сумња у погледу овлашћења за наплату штете.

У пракси, домаћа друштава за осигурање често врше компензације накнаде штета са износом дугујуће премије за неколико година уназад, с обзиром на неликвидност домаћих привредних субјеката.

Са извршеном исплатом штете, сва евентуална права осигураника према трећем лицу у вези са насталом штетом прелазе на осигуравача. Овакав случај може настати ако неко треће лице намерно или својом кривицом проузрокује штету на осигураниковој стоци (или усеву). Осигуравач ће у таквој ситуацији исплатити одштету осигуранику за настрадало грло или оштећен усев, али према том трећем лицу које је скривило штету преузима право регреса дозначеног износа осигуранику. Осигуравач не ступа у права осигураника према трећем лицу, уколико осигураник то треће лице издржава или са њим живи у заједничком домаћинству, односно уколико је по закону одговоран за његове поступке. Међутим, ако је лице које је члан домаћинства осигураника, или је осигураник одговоран за његове поступке, намерно скривило штету, осигуравач има право да одбије захтев осигураника за накнаду штете. Осигуравач ово може урадити и у случајевима када се утврди велика немарност некога од чланова домаћинства, или лица коме је осигураник поверио старање о стоци или засејаним усевима.

3.4 ТРАЈАЊЕ ОСИГУРАЊА И ПРЕКИД ОДНОСА ОСИГУРАЊА

Ваљаност уговора о осигурању претпоставља да уговорним странама у моменту закључења уговора о осигурању нису биле познате чињенице у вези са наступањем осигураног ризика, тј. осигуранику да је ризик већ наступио, а осигуравачу да је престала могућност наступања ризика (на пример случај да су осигуране животиње биле болесне пре закључења осигурања, угинуће животиња или уништење биљних култура у периоду између слања понуде и прихватања исте приликом закључења уговора о осигурању). Уговор о осигурању закључује се са дејством за будућност, али је могуће проширити дејство уговора и на период времена који претходи закључењу уговора о осигурању, што је скопчано са одређеним ризицима по осигуравача, зато што у таквим случајевима осигурање делује ретроактивно.

Уговор о осигурању може се закључити на неодређено време или на одређено време. Када је уговор о осигурању закључен са одређеним роком трајања за време преко једне године, онда се ради о вишегодишњем осигурању. Када се осигурање закључи на неодређени рок трајања тј. када се само утврди дан почетка осигурања, а оно се наставља из године у годину, ради се о дугорочном осигурању.

Краткорочно осигурање у осигурању животиња, закључује се на годину дана или краће. Осигурање ситне стоке, свиња, оваца и коза обично подразумева трајање осигурања од месец дана (кастрација) до најдуже годину дана (осигурање товних и приплодних животиња). Код специфичних видова осигурања, као што је на пример осигурање изложбене стоке на сајмовима, осигурање се може закључити и на краћи период, обично до 7 дана трајања. Дугорочна осигурања у осигурању животиња подразумевају осигурање крупне стоке (копитара, говеда и коња). Слично важи и за вишегодишња осигурања која се такође могу закључивати само код крупне стоке. Независно од времена за које је осигурање закључено, оно почиње у 24.00 часова дана када је закључено. У зависности од врсте стоке, њене намене и начина искоришћавања, осигураник по слободној вољи одлучује на које ће време трајања закључити осигурање.

У времену док је уговор о осигурању стоке на снази, могу настати различите промене. Између осталог, може се догодити да осигурана стока промени власника. У таквим случајевима уговор о осигурању се наставља и делује између осигуравача и осигураниковог правног наследника, под условом да је премија плаћена, да је стицање извршено у времену док је уговор о осигурању на снази и уколико правни наследник није у року од 14 дана по преласку животиње на њега одбио да настави осигурање. Уколико је правни наследник писмено изјавио да не жели да настави осигурање, уговор о осигурању престаје у 24 часа оног дана када је осигуравач примио писмену изјаву. Уколико се међутим ради о продаји, уговор о осигурању престаје, односно не наставља се између осигуравача и осигураниковог правног наследника. Ако се не отуђе сва грла осигурана једном полисом осигурања, већ само појединa, осигурање отуђених животиња престаје у тренутку кад уговарач престаје да их држи.

У поступку закључивања уговора о осигурању усева и плова, уговорне стране редовно предвиђају раздвајање момента закључења уговора о осигурању од момента почетка дејства овог уговора, тј почетка обавезе осигуравача да покрива ризик и почетка обавезе осигураника на плаћање премије осигурања.

Код осигурања животиња, за насталу штету од угинућа или принудног клања, обавеза осигуравача почиње у 0.00 часова наредног дана по истеку каренце од 14 дана (време за које осигуравач није у обавези), осим ако се уговором о осигурању не уговори другачије. Слична је ситуација код осигурања излагача на пољопривредним сајмовима, када се почетак осигурања може везати за моменат када се животиње истоваре на терен сајма, а може бити везан и за моменат почетка превоза осигураних животиња до пољопривредног сајма. Честа је и ситуација када се почетак обавезе осигуравача везује за плаћање прве премије осигурања, што је мотивисано потребом сигурности осигуравача у односу на неликвидност осигураника.

У осигурању усева и плодова, под периодом покрића се подразумева период у којем мора бити проузрокована штета на осигураном предмету да би осигуравач био у обавези да је накнади. Овај период је назависан од трајања осигурања. Период покрића мора бити прецизно регулисан самом полисом осигурања, односно општим условима осигурања друштава за осигурање. У осигурању жетве, период покрића обично престаје чим је жетва убрана и сложена у пластове, али најкасније до одређеног прецизно утврђеног датума (различит од земље до земље). На пример, за махунарке, уљане биљке и репу намењену за семе, период покрића престаје у моменту одношења са поља.

Опште узевши, осигурања усева и плодова представљају краткорочна осигурања која трају мање од једне године, па се као таква везују за период вегетације. Зато се и почетак обавезе осигуравача везује за почетак вегетације, а престанак обавезе за жетву, бербу или вађење одређене културе[114]. До прекида односа осигурања може доћи редовним путем услед истека осигурања, наступања осигураног случаја, промене власништва над имовином односно имовинским интересом, угинућа осигураних животиња пре истека уговореног рока и сл. Поред наведених случајева постоје и други нередовни случајеви престанка односа осигурања и то: ништавост уговора, раскид уговора, стечај осигуравача и сл. Сама иницијатива односно право на раскид може доћи са стране осигуравача (због неплаћања премије, нетачне пријаве ризика, због погоршања ризика, стечаја осигураника и сл), али и са стране осигураника (нпр. када дође до смањења ризика, а осигуравач не пристане на мању премију). Некада обе уговорне стране имају право на раскид уговора (нпр. у случају отуђења осигуране ствари).

Моменат истека трајања осигурања може бити унапред прецизиран, али може бити и одредив, што подразумева везивање истека рока за наступање осигураног случаја, извршење неке радње (завршетак жетве) и сл. Из нашег закона о облигационим односима произилази да уколико рок трајања уговора о осигурању није одређен, свака страна може раскинути уговор са даном доспелости премије, при чему о томе мора писмено обавестити другу страну најкасније три месеца пре доспелости премије. Са друге стране, уколико је осигурање закључено на рок који је дужи од

[114] Обавеза осигуравача код појединих култура везује за следеће временске моменте: код винограда – кад избију ластари из пупољка, код воћа – кад опадну латице са 50 % цветова, код поврћа – од дана расађивања, код садног материјала - од момента ницања или садње.
Обавеза осигуравача за плаћање накнаде из осигурања престаје: код житарица – када буду покошене односно пожњевене, код кртоластог биља – када се кртола извади из земље, код воћа – од момента убирања, код садног материјала – по извршеном вађењу,

пет година, свака страна може уз отказни рок од шест месеци писмено изјавити другој страни да уговор раскида. У условима осигурања[115] обично се констатује да се уговор може отказати три месеца пре истека текуће године осигурања, при чему дејства тог отказа не могу наступити одмах већ на крају текуће године осигурања. Посебним споразумом осигуравача и осигураника може се дефинисати посебно отказни рок. Тада уговор престаје да производи даља дејства истеком тог рока. Ако се уговор не откаже, он се наставља тако што се продужује из године у годину. Премија осигурања припада осигуравачу, практично само до завршетка дана до када је носио ризик.

Када наступањем унапред предвиђеног догађаја ризик буде у потпуности реализован, тако да престане да постоји имовина односно интерес на коме се тај ризик остварио, онда престаје и даља сврха осигурања. Уговор о осигурању престаје да производи своја дејства за будућност, међутим премија осигурања припада осигуравачу за цео текући период осигурања. У ситуацији када имовина или интерес на који се односи осигурање престану да постоје у потпуности због узрока који не представља остварење ризика обухваћеног осигурањем, за прекид односа осигурања потребно је да се испуне следећи услови:

- да је имовина (имовински интерес) престала да постоји у целини,
- да је до тога дошло у току трајања осигурања,
- да догађај који је проузроковао последице није предвиђен уговором о осигурању,
- да до пропасти није дошло намером или грубом непажњом осигураника.

Први услов подразумева да је дошло до потпуне или трајне пропасти осигуране имовине или интереса, што значи да је штета тотална. Уколико је дошло до делимичне пропасти, осигурање се наставља за преостали део. Други услов подразумева да је до пропасти дошло после почетка обавезе осигуравача. Сходно наведеном, осигуранику припада износ плаћених премија за неискоришћено време трајања осигурања, док плаћене премије за период који је прошао (покривен осигурањем) припадају осигуравачу. Трећи услов подразумева да предмет осигурања престане да постоји због реализације ризика који није обухваћен осигурањем (нпр. осигурана животиња угине приликом транспорта, а тај ризик није обухваћен осигурањем). Четврти услов подразумева намерну или грубу непажњу осигураника којом је уништио осигурану имовину или интерес. Тада он не може да тражи враћање дела премије за преостали период, јер се не ради о случајној пропасти ствари него о вољној радњи осигураника.

Постоји читав низ случајева када је уговор о осигурању ништав, при чему ништавост може произићи са једне стране због вређања закона или јавног поредка, а а са друге стране бити санкција за несавесност уговорних страна. Први случај, односи се на ситуације када је у моменту закључења уговора осигурани случај већ настао, или је било извесно да ће наступити, или је пак престала могућност да он настане, када осигураник после наступања осигураног случаја не изврши неку од

[115] Да би услови осигурања обавезивали осигураника морају му бити познати у моменту стварања уговорног односа, што подразумева обавезу осигуравача да упозори осигураника (или уговарача осигурања) да су општи услови осигурања саставни део уговора и да му преда њихов текст уколико исти нису штампани на самој полиси осигурања. Сагласно наведеном, општи услови не везују осигураника док му не буду предати, тако да се после предаје осигураник не може позивати да их није прочитао. Међутим, уколико општи услови не буду предати осигуранику иако се на полиси осигурања констатује супротно, осигураник није везан условима који му нису познати.

уговорених обавеза и када осигураник намерно изазове осигурани случај. Међутим, уговор је правно ништав и уколико уговарач осигурања учини нетачну пријаву или прећути неку значајну околност за оцену ризика или висину суме осигурања и сл. Најзначајнија последица ништавности уговора јесте право савесне стране да тражи накнаду штете од несавесне. До раскида уговора долази када је уговор већ закључен, а дејства раскида односе се само на будућност. То значи да обавеза осигуравача по основу наступања осигураног случаја и обавеза осигураника у односу на плаћање премије производе дејство само до тог момента. До раскида уговора може доћи због промењених околности, тј. када дође до повећања ризика, премештања осигуране имовине (нпр. животиње) при чему се промењене околности не могу окарактерисати као кривица уговорне стране која се на њих позива. До раскида уговора може доћи и због неизвршења тј. неплаћања премије осигурања, непријављивања погоршања ризика без зле намере и сл.

Када осигураник не плаћа премију, треба разликовати ситуацију обуставе дејства односно суспензије осигурања на извесно време, када осигурање наставља своје дејство за будући период уколико осигураник плати заостале премије, од ситуације када осигуравач оставља рок осигуранику да плати заостале премије. По истеку тог рока, уколико се догоди осигурани случај, осигуравач је ослобођен обавезе. Друга ситуација карактеристична је за наше прописе који предвиђају да по истеку рока од тридесет дана од дана истека скаденце, осигурање престаје по самом закону и то без посебне изјаве осигуравача, уз услов писменог обавештавања осигураника о доспелости премије на плаћање. Ако је осигуравач у међувремену поднео тужбу за наплату премије, онда се његова обавеза продужава и после истека рока од тридесет дана.

До прекида односа осигурања може доћи и у случају стечаја. Када дође до стечаја осигуравача, уговор о осигурању престаје. Ипак и у случају стечаја осигуравача, осигурање има дејство у року од месец дана од дана отварања стечаја, па уколико се у том периоду догоди осигурани случај, осигураник има право на накнаду из осигурања уз обавезу плаћања премије и за тај период времена. Супротно, стечај осигураника подразумева да осигурање наставља и даље своје дејство и то између стечајне масе и осигуравача, уз право сваке стране да раскине уговор у року од три месеца од отварања стечаја.

4. ОБРАЧУН И УПРАВЉАЊЕ ТЕХНИЧКИМ И ГАРАНТНИМ РЕЗЕРВАМА, ПРЕВЕНТИВНЕ И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ И ИЗРАВНАЊЕ РИЗИКА КАО ЕЛЕМЕНТИ МИНИМИЗИРИЊА РИЗИКА

Улагања средстава техничких резрви, гарантних резерви и осталих извора, мотивисана су потребом пласирања вишка слободних средстава у циљу остваривања прихода, али и у циљу постизања контроле или значајног утицаја над пословањем других правних лица, а као резултат имају формирање уговорног права на примање новца или неког другог финансијског средства, право на размену финансијских инструмената са другим правним лицима или ликвидна новчана средства, при чему се захтева да постоји извесност прилива будућих економских користи и могућност поузданог утврђивања трошкова њиховог прибављања.

Да би се достигли напред наведени циљеви, циљеви у вези са очувањем реалне вредности и сигурности средстава техничких и гарантних резерви и постигао задовољавајући ниво ликвидности, друштва за осигурање средства техничких и гарантних резерви морају депоновати и улагати на начин да структура улагања буде увек у складу са прописаним ограничењима и унапред утврђеним принципима у погледу управљања ризицима. Истовремено, признавање, вредновање и приказивање ових средстава у пословним књигама осигуравача, мора бити у сагласности са захтевима, начелима и критеријумима прописаним релевантним Међународним рачуноводственим стандардима и Међународним стандардима финансијског извештавања.

Полазећи од напред наведених захтева, Народна банка Србије прописала је обавезу друштава за осигурање да тромесечно обавештавају Народну банку Србије о висини обрачунатих техничких и гарантних резерви и стању депонованих и уложених средстава техничке и гарантне резерве, односно покрићу техничких и гарантних резерви

Обрачун, депоновање и улагање средстава техничких и гарантних резерви регулисано је Законом о осигурању и Одлуком о ограничењима појединих облика депоновања и улагања техничких резерви и о највишим износима појединих депоновања и улагања гарантне резерве друштва за осигурање.

Управљање ризицима осигурања је у непосредној вези са способношћу друштва за осигурање да својим техничким и финансијским капацитетима прихвати и поднесе преузете ризике из осигурања и да њима активно управља, што са своје стране претпоставља адекватност техничких и гарантних резерви, успостављање оптималне структуре депоновања и улагања ових средстава и одговарајуће приносе од депоновања и улагања.

Кроз истраживање и анализу висине и структуре техничких и гарантних резерви (укупно и по врстама осигурања), квантификовање функционалних односа између појединих депоновања и улагања и анализу рочне усклађености имовинских делова и обавеза подиже се ефикасност управљања ризицима. Циљеви управљања ризицима се не исцрпљују у захтеву за постизањем текуће ликвидности, зато што

битне одреднице управљања ризицима чине захтеви за максимизирање рентабилности и ефикасније коришћење пословних капацитета друштва.

У процесу управљања ризицима полази се од релација садржаних у правилима за успостављање пожељне слике финансирања појединих имовинских делова, захтева који произилазе из МРС и МСФИ, који остварују непосредан утицај на обрачунске позиције, корективне ставке и позиције које се односе на депоновање и улагање средстава техничких и гарантних резерви и захтева и ограничења из подзаконских аката.

Анализом ризика, њиховим мерењем, проценом, извођењем закључака, дефинисањем мера и доношењем пословних одлука од стране руководства, обезбеђује се континуирано усклађивање пословања са начелима осигурања, оптимизирање структуре депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви и минимизирање улагања за остварење очекиваних резултата пословања.

Анализа висине и структуре обрачунатих техничких и гарантних резерви уз паралелну анализу депоновања и улагања ових средства и укључивање резултата до којих се дошло применом осталих инструмената анализе ризика који чини саставни део овог рада, у коначној инстанци резултира:

- идентификовањем, откривањем и обелодањивањем потенцијалних ризика;
- оценом адекватности и довољности висине техничких резерви осигуравача;
- оценом адекватности капитала односно гарантних резерви, из угла могућности да апсорбује губитке који могу настати реализацијом техничких, финансијских и других ризика,
- оценом осетљивости и флексибилности имовине и капитала на ризике;

У минимизирању ризика неадекватног управљања имовином и обавезама, друштва за осигурање морају обезбедити да се у надлежним организационим деловима у континуитету раде :

а) обрачуни и пројекције гарантних и техничких резерви друштва,

б) анализа структуре обрачунатих гарантних и техничких резерви друштва, по тарифама и врстама осигурања;

в) утврђивање и анализа структуре депонованих и уложених средстава техничких резерви и анализа рочне усклађености са текућим и будућим обавезама;

г) утврђивање и анализа структуре депонованих и уложених средстава гарантних резерви;

Анализа структуре депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви функционално је зависна и као таква неодвојива је од анализе показатеља солвентности и ликвидности друштва.

Обрачун и покриће техничких резерви претпоставља да друштва за осигурање обезбеде пословне евиденције у форми и садржини из којих се могу сагледати не

само обрачунске категорије које чине техничке резерве, већ и увид у структуру обрачунатих техничких резерви по дубини и структуру покрића средстава техничких резерви из угла појединих облика дозвољених депоновања и улагања.

Независно од одредби Закона о осигурању (чланови 114, 115, 116, 118 и 119), којим се регулишу питања обрачуна, депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви и одредби из Одлуке о ограничењима појединих облика депоновања и улагања, друштва за осигурање интерним правилницима о условима и начинима депоновања и улагања средстава, морају ближе прописати и дефинисати политике, критеријуме, услове и начине депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви и прописати обавезне евиденције о висини и структури депонованих и уложених средстава, полазећи од својих пословних политика, рачуноводствених политика, висине обрачунатих резерви и стања на финансијском тржишту, односно тржишту капитала и тржишту некретнина.

4.1 ОБРАЧУН И УТВРЂИВАЊЕ ВИСИНЕ ТЕХНИЧКИХ И ГАРАНТНИХ РЕЗЕРВИ У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ

Утврђивање висине техничких резерви налаже обрачунавање тј. утврђивање бруто техничких резерви и техничких резерви у самопридржају друштва. Приликом обрачуна висине бруто техничких резерви осигуравача, треба поћи од висине обрачунатих преносних премија осигурања и саосигурања, обрачунатих резервисаних штета из основа осигурања и саосигурања, обрачунатих резерви за изравнање ризика и обрачунате математичке резерве на дан обрачуна.

Умањењем бруто обрачунатих техничких резерви за преносну премију реосигурања сопственог портфеља, преносну премију реосигурања из основа примљених саосигурања, учешће реосигуравача у резервисаним штетама сопственог портфеља и учешће реосигуравача у резервисаним штетама из основа саосигурања, утврђују се техничке резерве у самопридржају друштва. Даљим разлагањем обрачунатих техничких резерви, утврђују се техничке резерве по појединим врстама осигурања и структура техничких резерви, као претпоставка за даље анализе и прорачуне.

У зависности од структуре портфеља друштва, уз редовни обрачун преносне премије из основа осигурања и из основа саосигурања (ПВР[116] - по уговорима односно пословима у којима је друштво водећи саосигуравач), друштва посебно морају обрачунати удео преносне премије које падају на терет реосигуравача (АВР[117]) и удео преносне премије које падају на терет саосигуравача (АВР). По примљеним саосигурањима, морају се поред редовног обрачуна преносне премије из основа примљених саосигурања посебно обрачунати удели преносних премија које падају на терет реосигуравача (АВР).
По сличном принципу, уз обрачуне резервисаних пријављених а неликвидираних штета из основа осигурања и из основа саосигурања по уговорима односно пословима у којима је водећи саосигуравач (ПВР), друштво обрачунава удео резервисаних штета које падају на терет реосигуравача (АВР) и удео резервисаних

[116] ПВР - рачуни пасивних временских разграничења
[117] АВР- рачуни активних временских разграничења

штета које падају на терет саосигуравача (АВР). Такође по примљеним саосигурањима, поред обрачуна резервисаних пријављених а неликвидираних штета из основа примљених саосигурања (ПВР), мора се обрачунати посебно удео резервисаних штета по примљеним саосигурањима које падају на терет реосигуравача (АВР).

Укупно резервисане штете чине настале пријављене а неликвидиране штете и настале а непријављене штете. Резервација пријављених а неликвидираних штета врши се на основу појединачне процене сваке штете, с тим што се код штета које се исплаћују у облику ренти, резервисани износ утврђује у капитализованом износу тј. у износу садашње вредности будућих рентних исплата[118]. Код пријављених штета које нису у спору, а код којих се не може утврдити износ резервације због недостатка документације, резервација се врши на бази просечно ликвидираних штета у врсти осигурања (или врстама) којој штета припада.

Резервација насталих а непријављених штета може се вршити на више начина. Један Један од могућих обрачуна, подразумева да се приликом њиховог обрачуна пође од износа ликвидираних штета у самопридржају за последњих годину дана и износа редовних резервација (пријављених а неликвидираних) у самопридржају друштва на дан обрачуна, умањених за рентне штете. Када се збир износа ликвидираних штета у самопридржају друштва за последњих годину дана и резервисаних штета у самопридржају на дан обрачуна, помножи са коефицијентом насталих а непријављених штета, добија се износ насталих а непријављених штета. Коефицијент насталих а непријављених штета утврђује се као аритметичка средина израчунатих коефицијентата за претходне три године. Коефицијент по годинама утврђује се тако што се укупно ликвидиране штете у току године и резервисане пријављене а неликвидиране штете на дан обрачуна, које су настале у претходном периоду, а први пут су пријављене у години за коју се утврђује коефицијент, подели са збиром укупно ликвидираних штета и укупно резервисаних штета у години за коју се рачуна коефицијент, с тим што он не може бити мањи од 0,1. Настале а непријављене штете могу се обрачунати и применом других актуарских метода[119].

Коначан износ резервисаних штета, утврђује се тако што се обрачунате резервисане пријављене а неликвидиране штете и обрачунате настале а непријављене штете помноже коефицијентом резервације трошкова у вези са решавањем штета, који се добија када се трошкови извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета ставе у однос са укупно ликвидираним штетама у текућој години.

Исправно утврђивање висине трошкова извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета је изузетно важно, с обзиром да ови трошкови посредно опредељују висину коефицијента трошкова у вези са решавањем штета, а овај висину износа резервисаних штета.

[118] На основу демографских таблица уз годишњу дискионтну стопу до 5 %, према Одлуци о ближим критеријумима и начину обрачунавања резервисаних штета (Сл. Гласник РС бр. 86/2007).

[119] Према Одлуци о ближим критеријумима и начину обрачунавања резервисаних штета, примењују се Chain ladder метод, Bornhuetter-Ferguson метода метода очекиване квоте штета и сл. методе. Методологија обрачуна по овим методама, излази из оквира предмета и циља овог рада.

О начину утврђивања висине трошкова извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета видети детаљније у оквиру тачке 6.1овог рада.
Резерве за изравнање ризика по својој природи представљају дугорочне резервације. резервације. Иако се ова категорија дугорочних резервисања не признаје у складу са са МСФИ 4 „Уговори о осигурању“, друштва за осигурање која послују на територији Републике Србије дужна су да врше обрачун резерви за изравнање ризика. Не улазећи у детаље самог обрачуна, треба знати да су ове резерве израз одступања[120] меродавних годишњих техничких резултата друштва од просечног меродавног техничког резултата кроз низ година[121].

Полазећи од података анализираног друштва за пословну 2006. годину, *у табели 5*, може се сагледати структура обрачунатих техничких резерви на дан 31.12.2006 године.

Поред резервисаних штета и резерви за изравнање ризика, техничке резерве неживотних осигурања обухватају и преносне премије осигурања. Под преносном премијом се подразумева део премије који се користи за покриће обавеза из осигурања које настају у наредном обрачунском периоду, односно део премије осигурања који припада наредном или наредним обрачунским периодима, што значи да се преносна премија обрачунава и по уговорима о осигурању по којима покриће осигурања траје и после истека обрачунског периода. Преносна премија израчунава се методом pro rata temporis, по сваком појединачном уговору о осигурању са тачним временским разграничењем. Преносна премија осигурања утврђује се тако што се укупна премија помножи бројем дана трајања осигурања после истека обрачунског периода и тако добијен производ подели укупним бројем дана трајања осигурања. Код осигурања код којих се висина осигуравајућег покрића покрића мења у току трајања осигурања, приликом израчунавања висине преносних

---

[120] Стандардно одступање рачуна се по формули: $S_{(X_{ij})_j} = \sqrt{\frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(X_{ij} - \overline{X}_j\right)^2}$, где је: $\overline{X}_J = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} X_{ij}$; j – врста осигурања; n – посматрани период (i=1, 2, 3 ...n); $\overline{X}_J$ - просечан меродавни технички резултат у врсти осигурања j у посматраном периоду ; $S_{(X_{ij})_j}$ - стандардно одступање; X_{ij} – годишњи меродавни технички резултат у врсти осигурања j, у години i.

[121] Према Одлуци о ближим критеријумима и начину обрачунавања резерви за изравнање ризика, бр. 8., Сл. Гласник РС бр. 13/2005 и 23/2006, друштва су дужна да образују резерве за изравнање ризика у свим случајевима када је стандардно одступање веће од 0,05, или ако је годишњи меродавни технички резултат у том периоду по конкретној врсти осигурања макар једанпут био већи од 1.
Истом Одлуком прописана је горња граница обавезе образовања резерви, с тим што су друштва у обавези да код сваког обрачуна повећавају резерве за 3,5 % од горње границе, све док се не достигне горња граница.
Друштва су у обавези да додатно врше повећање резерви по свим врстама осигурања код којих је годишњи меродавни технички резултат мањи од просечног меродавног техничког резултата. Додатно повећање израчунава се као производ разлике просечног меродавног техничког резултата и годишњег меродавног техичког резултата текуће године (<= 0,07) и техничке премије у самопридржају текуће године.
Друштва смањују обрачунату резервацију када је годишњи меродавни технички резултат већи од просечног меродавног техничког резултата у посматраном периоду и то у износу производа ове разлике и техничке премије у самопридржају.

премија, у обрачун се мора укључити и висина осигуравајућег покрића на почетку трајања осигурања и висина осигуравајућег покрића на крају трајања осигурања.

Табела 5: ***Обрачунате техничке резерве анализираног друштва на дан 31.12.2006.***

Р.б.	**Категорија**	Живот	Неживот	**Укупно**
1	УКУПНО ОБРАЧУНАТА ПРЕНОСНА ПРЕМИЈА ОСИГУР. И САОСИГ. (када је друштво водећи саосигур)	0	4.379.413	**4.379.413**
2	УКУПНО ОБРАЧУНАТА ПРЕНОСНА ПРЕМИЈА ИЗ ПРИМЉЕНИХ САОСИГУРАЊА	0	83.063	**83.063**
3	УКУПНО РЕЗЕРВИСАНЕ ПРИЈАВЉЕНЕ А НЕЛИКВИДИРАНЕ ШТЕТЕ	3.979	3.710.510	**3.714.489**
4	УКУПНО РЕЗЕРВИСАНЕ ПРИЈАВЉЕНЕ А НЕЛИКВ. ШТЕТЕ ПО ОСНОВУ ПРИМЉЕНИХ САОСИГУРАЊА	0	2.815	**2.815**
5	ОБРАЧУНАТЕ НАСТАЛЕ А НЕПРИЈАВЉЕНЕ ШТЕТЕ	3.538	1.117.754	**1.121.292**
6	РЕЗЕРВЕ ЗА ИЗРАВНАЊЕ РИЗИКА		35.862	**35.862**
7	ОБРАЧУНАТА МАТЕМАТИЧКА РЕЗЕРВА	310.964	0	**310.964**
I	**БРУТО ОБРАЧУНАТЕ ТЕХНИЧКЕ РЕЗЕРВЕ (1 до 7)**	**318.481**	**9.329.417**	**9.647.898**
8	ПРЕНОСНА ПРЕМИЈА КОЈА ПАДА НА ТЕРЕТ РЕОСИГУРАВАЧА	0	91.414	91.414
8a	ПРЕНОСНА ПРЕМИЈА КОЈА ПАДА НА ТЕРЕТ РЕОСИГУРАВАЧА - по основу примљених саосигурања	0	75.607	75.607
9	ПРЕНОСНА ПРЕМИЈА КОЈА ПАДА НА ТЕРЕТ САОСИГУРАВАЧА (када је друштво водећи саосигуравач)	0	1.413	1.413
10	РЕЗЕРВИСАНЕ ШТЕТЕ КОЈЕ ПАДАЈУ НА ТЕРЕТ РЕОСИГУР. (сопственог портфеља и из основа саосигурања)	0	242.349	242.349
10a	РЕЗЕРВИСАНЕ ШТЕТЕ КОЈЕ ПАДАЈУ НА ТЕРЕТ РЕОСИГУРАВАЧА - по основу примљених саосигурања	0	0	0
11	РЕЗЕРВИСАНЕ ШТЕТЕ КОЈЕ ПАДАЈУ НА ТЕРЕТ САОСИГУРАВАЧА - (када је друштво водећи саосигуравач)	0	0	0
12	Матем. резерва водећег саосиг. на терет осталих саос. и реосиг.	0	0	0
II	**ТЕХНИЧКЕ РЕЗЕРВЕ У САМОПРИДРЖАЈУ (I-8-8a-9-10-10a-11-12)**	318.481	8.918.634	**9.237.115**

Према члану 116. Закона о осигурању, поједине позиције капитала не улазе у целости или улазе само делом у састав гарантних резерви. Уколико пођемо од структуре капитала анализираног друштва на дан 31.12.2006. године (*колона 3. табеле 6*), обрачунате гарантне резерве се могу сагледати на редном броју 8, колона 4, *табеле 6*. Тако, позиције (1в) „Остали капитал“, (2) “Неуплаћени уписани капитал“, (3а) „емисиона премија“ и (3д) „остале резерве из добити“ не улазе у састав гарантне резрве[122].

[122] Резерве за сопствене акције које се формирају ради откупа сопствених акција, такође се не признају на гарантним резервама.

Треба знати да су „резерве из добити“ (3в) формиране издвајањем из нераспоређене добити (по старом закону о осигурању) у некадашње „резерве сигурности из добити“, а да су „остале резерве из добити“ формиране такође издвајењем из нераспоређене добити у некадашњи „фонд превентиве из добити“, у складу са одлукама скупштине акционара, при чему су биле ограничене могућности коришћења овог фонда (практично се није користио за превентивне активности).
Како из угла садашњег Закона о осигурању нема суштинске разлике у погледу њиховог квалитета, односно како је извор ових резерви нераспоређена добит из ранијих година, не постоји ни један објективни разлог због којег би се требало ограничити признавање и осталих категорија резерви из добити у гарантним резрвама, посебно ако се зна да увек постоји могућност да скупштина акционара друштва донесе одлуке којима би се извршила пренамена раније распоређених средстава из нераспоређене добити (из осталих резерви из добити у резерве из добити), те да ниједним подзаконским актом нису предвиђени обавезни износи које друштва морају издвајати у различите облике ових резерви.

Дакле, у обрачунату гарантну резерву улази само део износа са позиција (3в) „резерве из добити“, (4) реваloризационе резерве, (5) „нераспоређена добит из ранијих година“ и (5а) „нераспоређена добит текуће године“, с обзиром да резерве из добити и реваloризационе резерве узете заједно не могу чинити више од 20 % гарантне резерве, а да у састав гарантне резерве може ући свега 50 % нераспоређене добити из текуће године и добити из ранијих година. У случају да је просечна добит у последње 3 године мања од 50 % текуће добити, као што је случај у овом примеру, у гарантне резерве улази мањи износ тј. износ просечне добити из последње 3 године. Са друге стране, позиције (6) „губитак ранијих година“, (6а) „губитак текуће године“ и позиција (7) „откупљене сопствене акције“, умањују обрачунату гарантну резерву друштва.

***Табела 6.** Обрачунате гарантне резерве анализираног друштва на дан 31.12.2006.*

Р.б.	Позиција	ЖИВОТ		НЕЖИВОТ		УКУПНО	
		Билансни подаци	Гарантне резерве	Билансни подаци	Гарантне резерве	Укупно капитал	Гарантне резерве
1	*2*	*3а*	*4а*	*3б*	*4б*	*3=3а+3б*	*4=4а+4б*
1	**ОСНОВНИ и ОСТАЛИ КАПИТАЛ**	301.373	301.373	5.650.766	5.520.480	5.952.139	5.821.853
а	Друштвени капитал	285.139	285.139	5.223.108	5.223.108	5.508.247	5.508.247
б	Редовни акцијски капитал	16.234	16.234	297.372	297.372	313.606	313.606
в	Остали капитал	0	0	130.286	0	130.286	0
2	**НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ**	0	0	0	0	0	0
3	**РЕЗЕРВЕ ИЗ ДОБИТИ**	4.775	4.775	480.514	132.294	485.289	137.069
а	Емисиона премија		0	39.563	0	39.563	0
б	Законске резерве		0	0	0	0	0
в	Резерве из добити	4.775	4.775	132.294	132.294	137.069	137.069
г	Резерве утврђене актима друштва		0		0	0	0
д	Остале резерве из добити		0	308.657	0	308.657	0
4	**РЕВАЛОРИЗАЦИОНЕ РЕЗЕРВЕ**	19.174	19.174	152.557	152.557	171.731	171.731

5	**НЕРАСПОРЕЂЕНА ДОБИТ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА**	15.070	7.535	201.776	100.888	216.846	108.423
5А	**НЕРАСПОРЕЂЕНА ДОБИТ ИЗ ТЕКУЋЕ ГОДИНЕ**	123.414	49.926	219.324	109.662	342.738	159.588
6	**ГУБИТАК РАНИЈИХ ГОД.**		0		0	0	0
6А	**ГУБИТАК ТЕКУЋЕ ГОД.**		0		0	0	0
7	**ОТКУПЉ. СОПСТВ. АКЦИЈЕ**		0		0	0	0
8. **ГАРАНТНА РЕЗЕРВА** (1+2+3+4+5+5а) - (6+6а+7)		463.806	382.783	6.704.937	6.015.881	7.168.743	6.398.664

4.2 АНАЛИЗА ПОКРИЋА ОБРАЧУНАТИХ ТЕХНИЧКИХ И ГАРАНТНИХ РЕЗЕРВИ

Анализа покрића техничких резерви претпоставља да друштва за осигурање обезбеде пословне евиденције у форми и садржини из којих се могу сагледати не само обрачунске категорије које чине техничке резерве, већ и структура обрачунатих техничких резерви и структура њиховог покрића из угла појединих облика дозвољених депоновања и улагања и угла начина приказивања и презентације финансијских информација према релевантним МСФИ.

Генерално, друштва за осигурање слободна средства улажу у финансијска средства, тј. у хартије од вредности и дериватне хартије од вредности (опције, терминski уговори, каматни и валутни swap уговори) и у нефинансијска средства која обухватају некретнине, инвестиционе некретнине, опрему и уметничка дела.

У складу са важећим прописима, друштва за осигурање средства техничких резерви могу депоновати и улагати у:

- Хартије од вредности издате од стране државе, централне банке, међународних финансијских организација, односно у хартије од вредности за које гарантује неки од наведених субјеката;
- Обвезнице, односно друге дужничке хартије од вредности којима се тргује на организованом тржишту хартија од вредности у земљи;
- Обвезнице, односно друге дужничке хартије од вредности којима се не тргује на организованом тржишту хартија од вредности, чији је издавалац правно лице са седиштем у земљи;
- Акције којима се тргује на организованом тржишту хартија од вредности у земљи;
- Акције којима се не тргује на организованом тржишту хартија од вредности, ако је њихов издавалац домаће правно лице и ако су издате као хартије од вредности у складу са законом којим се уређује тржиште хартија од вредности;
- Депоновања и улагања код банака са седиштем у земљи;
- Непокретности и друга стварна права на непокретностима, ако су уписане у земљишне односно друге јавне књиге, ако доносе принос односно ако је у вези са њима могуће очекивати принос и ако је њихова куповна цена одређена на основу процене овлашћеног процењивача.
- Држати у готовини у благајни и на рачунима код банака.

Иако се очигледно настојало да се испрате захтеви стандарда, оваква класификација, а нарочито класификација финансијских и нефинансијских

средстава која се може сагледати из образаца[123] којима се врши обавезно квартално и годишње извештавање надлежног органа Народне банке Србије о стварним износима депонованих и уложених обрачунатих техничких и гарантних резерви, није у потпуности у духу захтева МСФИ. Да би одговорила захтевима тромесечног извештавања према Народој банци Србије и захтевима из Одлуке о ограничењима појединих депоновања и улагања техничких и гарантних резерви, друштва за осигурање морају имати у виду и захтеве прописане релевантним Међународним рачуноводственим стандардима и Међународним стандардима финансијског извештавања.

Према МРС39, све хартије од вредности разврставају се на: ХоВ расположиве за продају, ХоВ које се држе до доспећа[124], ХоВ којима се тргује[125], зајмове и потраживања потекле од правног лица. Са становишта рочности, постоје дугорочна улагања која се класификују као стална имовина (ХоВ које ће се реализовати у периоду дужем од једне године од датума под којим се раде финансијски извештаји и које гласе на неодређено време) и краткорочна улагања која се класификују као текућа имовина (улагања која се не намеравају задржати и која се могу реализовати у року од дванаест месеци од дана под којим се раде финансијски извештаји). У дугорочне финансијске пласмане спадају: учешћа у капиталу (акције[126]), обвезнице[127], благајнички и други записи[128], државни записи[129], цертификати о

[123] Обрасци Д1 и Д2 којима се врши обавезно квартално и годишње извештавање надзорног органа НБС могу се видети на сајту Народне Банке Србије.

[124] ХоВ које се држе до доспећа, су финансијска средства са фиксном доспелошћу или одредивим плаћањима. Део дугорочних депоновања и улагања средстава осигурања који доспева за наплату у року до годину дана од дана под којим се састављају финансијски извештаји, преноси се на краткорочне ХоВ које доспевају, укључујући и камату уколико је садржана у номиналној вред. ХоВ.

[125] Да би се појединa финансијска средства класификовала као средства која се држе ради трговања, потребно је да постоји доказ о недавној стварној тенденцији остваривања добити на кратак рок, без обзира због чега су ова средства прибављена.

[126] **Акције** као власничке ХоВ немају рок доспећа и не морају бити прибављене ради продаје, међутим руководство их може прогласити расположивим за продају, што значи да нису намењене продаји у блиској будућности, с тим да се по потреби могу прогласити ХоВ којима се тргује, уколико се стекну услови за остваривање добити по основу разлике у цени. У случајевима када су акције које се котирају на берзи прибављене ради трговања (намењене продаји у блиској будућности) како би се остварио профит из основа промена цена истих, захтеви стандарда траже да постоји доказ да ће се остварити добит на кратак рок (обично на бази информација о трговању на тржишту), тако да се такве акције класификују у краткорочне хартије од вредности којима се тргује.

[127] **Обвезница** је за издаваоца (емитента) извор финансирања и као таква подразумева обавезу емитента да изврши плаћање одређене суме новца доносиоцу на одређени датум (номиналну вредност увећану за камату). Инвеститори обрачунавају камату при куповини обвезница, на крају сваког обрачунског периода и приликом њихове продаје. Износ камате који се плаћа власницима обвезница једнак је номиналном проценту од вредности обвезнице по доспећу. Камата може бити садржана у номиналној вредности обвезнице. Уколико је набавна вредност обвезнице мања од номиналне вредности, посебно се евидентира номинална вредност, а посебно дисконт номиналне вредности, практично као исправка номиналне вредности односно незарађен приход, који ће се у будућности признати као приход. На тај начин ради се амортизација дисконта, тако да ће се на дан доспећа обвезнице комплетна камата евидентирана на исправци пласмана односно дисконту оприходовати, што резултира једнакошћу евидентираних износа на рачуну обвезница и номиналне вредности обвезнице. Муниципалне обвезнице емитују локални органи власти (градови, општине, срезови, региони и сл.) у циљу прибављања ликвидних новчаних средстава намењених финансирању важнијих пројеката од локалног значаја. Некада могу садржати и пореске олакшице.

[128] **Благајнички записи** су краткорочне ХоВ, које најчешће емитују банке или буџетске установе у циљу премошћавања краткорочних потреба. Емитент се обавезује да ће доносиоцу исплатити номиналну назначену вредност. Обрачун камате и продаја врши се по дисконтном методу.

депозиту[130], разни финансијски деривати (терминski уговори (фјучерси[131], своп уговори[132], опцијски уговори[133])), дугорочни кредити[134] и остали дугорочни финансијски пласмани (кредити дати запосленима, депозити и кауције, потраживања по основу финансијског лизинга и факторинга). Посебно су важне опције као финансијски инструменти и инструменти управљања ризиком, зато што оне индиректно умањују потребу за сопственим капиталом, дајући инвеститору право на куповину или продају финансијског инструмента по одређеној цени (премија) у одређеном периоду. На тај начин врши се пренос ризика са учесника на финансијском тржишту који желе да избегну ризик ка оним учесницима који су склони да прихвате ризик и наравно да при томе зараде. Имаоци опције могу да вуку користи из позитивних кретања цене основног инструмента, а истовремено су заштићени од ризика негативног кретања цена[135].

Комерцијалне записе, емитују предузећа у циљу прикупљања ликвидних новчаних средстава за финансирање текућег пословања. Обрачун камате и продаја врши се по дисконтном методу.

[129] **Државни записи** су врста краткорочних ХоВ које емитује држава ради прикупљања новчаних средстава у циљу временског усклађивања прихода и расхода текућег буџета.

[130] **Цертификати о депозиту** су врсте дугорочних или краткорочних ХоВ којима се емитент обавезује да ће доносиоцу исплатити износ депонованих средстава са припадајућом каматом у уговореном року.

[131] **Фјучерс уговори** су преносиви уговори о купопродаји стандардизоване количине робе, девиза, ХоВ или другог тржишног производа. Извршење уговора одложено је за неки будући термин. Тржишна вредност уговора изведена је из вредности, односно цене које у тренутку уговарања има одређена роба. Као вид гаранције, уговорне стране полажу депозит у банци, с тим да страна која евентуално одустане од споразума губи положени депозит. Продајом фјучерс терминских уговора, могуће је обезбедити заштиту од могућег пада цена производа који ће у будућности бити изнети на тржиште. Куповином фјучерс терминских уговора, обезбеђује се заштита од могућег раста цена сировина или репроматеријала који ће се прибавити у будућности.

[132] **Своп уговори** подразумевају уговор о истовременој промптној и терминској продаји неког тржишног производа (робе, девиза, ХоВ), о замени једне билансне имовине другом, или замени једне билансне обавезе другом.

[133] **Опцијски уговори** су уговори о терминској продаји неког тржишног производа, којим једна уговорна страна (купац опције), плаћањем уговорене премије стиче право да купи или прода предмет опције, сваког дана све до истека уговореног рока, а друга страна се обавезује да на захтев прве стране безусловно преда, преузме или плати предмет опције. Код опцијских уговора треба разликовати купце куповиних опција и купце продајних опција, односно продавце куповних опција и продавце продајних опција. **Куповна опција (coll option)** даје имаоцу опције право да купи неки тршишни производ, што значи да је продавац опције (емитент) обавезан да прода, под унапред утврђеним условима (количина, цена и време). **Продајна опција (put option)** даје право имаоцу опције да прода неки тржишни производ, што значи да је продавац опције (емитент) обавезан да купи, под условима који су унапред утврђени (количина, цена и време). Опције пружају заштиту имаоцу опције, зато што пружају заштиту од промене цена, а да истовремено имаоц опције има увек могућност да искористи повољне промене цена и тако оствари добитак.

[134] Код дугорочних кредита, треба имати у виду да само банке могу одобравати кредите, те да правна лица у пракси посредно одобравају кредите и то преко банака, тако што врше дознаку новчаних средстава на рачун банке уз услов да се појединим предузећима та средства одобре као кредит, полазећи од одредби Закона о облигационом односима (Службени лист СРЈ бр. 44/99 и СФРЈ бр. 29/78).

Из угла МРС, кредити су недериватна финансијска средства односно инструменти са фиксним или одредивим износима наплате и плаћања којима се тргује на активном тржишту. Кредити се воде по амортизованој вредности применом уговорене каматне стопе.

[135] На пример, инвеститор куповином продајне опције на државне обвезнице, у случају да дође до раста каматних стопа на тржишту, власник може да прода своје обвезнице по уговореној цени, без обзира што је цена обвезнице у тренутку њене реализације мања.

С обзиром да је проблематика захтева МРС и МСФИ у погледу вредновања дугорочних и краткорочних пласмана детаљно већ разматрана у оквиру тачке 2.3.1, другог поглавља овог рада, у оквиру ове тачке неће се разматрати проблематика признавања, вредновања и приказивања ових средстава.

У сваком случају од кључне је важности да се не изгуби из вида да анализа покрића техничких резерви друштава за осигурање, односно анализа депоновања и улагања средстава осигурања није могућа без познавања захтева МРС и МСФИ.

Структурирањем појединих билансних позиција (*приказаних у табели 7*), на начин како је приказано у извештају (*табела 8*), утврђује се структура депонованих средстава техничких и гарантних резерви и стварају претпоставке за анализу депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви из угла прописаних ограничења из Одлуке о ограничењима депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви и с тим у вези пуна реализација обавеза друштва у погледу обавезног извештавања Народне банке Србије.

Табела 7. ***Имовина анализираног друштва евидентирана у пословним књигама на дан 31.12.2006.*** *у 000 дин*

R.b.	Naziv	Нето књиговодствена вредност		
		Живот	Неживот	**Укупно**
1	2	3а	3б	**3=3а+3б**
А.	**СТАЛНА ИМОВИНА**	470.131	8.505.481	8.975.612
I	**Нематеријална улагања, основна средства и инвестиционе некретнине**	333.515	4.762.065	5.095.580
1.	Нематеријална улагања		162.481	162.481
2.	Земљиште		15.068	15.068
3	Некретнине који служе за обављање делатности	250.034	2.791.580	3.041.614
4	Опрема и остала основна средства		410.624	410.624
5	ОС у припреми: некретнине у припреми, инвестиционе некретнине у припреми, опрема у припреми и аванси у ОС		276.819	276.819
6	Инвестиционе некретнине	83.481	1.105.493	1.188.974
II	**ДУГОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ**	136.616	3.743.416	3.880.032
1.	Учешћа у капиталу и ХоВ (хартије од вредности) расположиве за продају	136.616	3.688.476	3.825.092
а.	Учешћа у капиталу - акције којима се тргује на активном тржишту	136.616	2.868.777	3.005.393
б.	Учешћа у капиталу - акције којима се не тргује на активном тржишту		819.699	819.699
в.	Обвезнице класификоване као фин. средства распол. за продају и остале ХоВ - за које не постоји образац трговања нити ће се држати до доспећа	0	0	0
2.	Дугорочна финансијска средства са фиксним износом наплате и плаћања - дугорочни пласмани и зајмови у земљи и иностранству		1.160	1.160
3.	Дугорочне ХоВ које се држе до доспећа	0	0	0
а.	Обвезнице и ХоВ издате од стране државе, цент. банке, као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субјеката- које су класиф. у фин. сред. која ће се држати до доспећа	0	0	0
б.	Обвезнице и остале дуг. ХоВ за које не гарантује цент. банка или држава - које су клас. у фин. сред. која ће се држати до доспећа и за које не постоји образац трговања	0	0	0
4.	Остали дугорочни пласмани (кредити дати запосленима, дугорочне кауције и гаранције, депозити, пласмани по основу финансијског лизинга и факторинга,.)		53.780	53.780
Б.	**ОБРТНА ИМОВИНА**	316.981	9.454.507	9.771.488
III.	**КРАТКОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ**	274.060	4.185.378	4.459.438
1.	Краткорочни депозити и улагања	34.075	3.023.100	3.057.175
2.	Део дугорочних ХоВ које доспевају до једне године	0	0	0
а.	Доспеле обвезнице и ХоВ издате од стране државе, ЦБ, као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субј.- класиф. у фин. ср. која ће се држати до доспећа	0	0	0
б.	Доспеле обвезнице и остале дуг. ХоВ за које не гарантује центр. банка или држава класиф. у фин. сред. која ће се држати до доспећа и за које не постоји образац трговања	0	0	0

3.	Део дугорочних депоновања и улагања који доспевају до једне године (практично само дуг. кредити)	0	0	0
4.	Хартије од вредности којима се тргује	239.985	1.162.278	1.402.263
а.	Акције прибављене у циљу трговања	0	0	0
б.	ХоВ којима се тргује на организованом тржишту - издате од стране државе, цен. банке, МФО као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субј. (држ. записи, обвезнице.,...)	239.985	1.162.278	1.402.263
в.	Обвезнице и остале ХоВ (благајнички записи, комерцијални записи, ..) којима се тргује на организованом тржишту - издате од стране других правних лица, тј. за које не гарантује централна банка или држава	0	0	0
5.	Откупљене сопствене акције	0	0	0
6.	Остали краткорочни финансијски пласмани (менице, фјучерси, опције, варанти, депозитни сертификати,..)	0	0	0
IV	**Остала ОБРТНА ИМОВИНА**	42.921	5.269.129	5.312.050
1.	Готовински еквиваленти и готовина	12.213	1.948.235	1.960.448
2.	Залихе и стална средства намењена продаји	0	23.221	23.221
3.	Потраживања	30.708	2.752.126	2.782.834
а	*Доспела потраживања*	30.708	1.787.171	1.817.879
б	*Потраживања за недоспеле премије осигурања*	0	964.955	964.955
в	*Потраживања за недоспеле премије саос. и реосигурања*	0	0	0
5.	Остала АВР и одложена пореска средства	0	134.764	134.764
6	**АВР- Учешће реосигуравача и саосигуравача**	0	410.783	410.783
6а	Преносна премија која пада на терет реосигуравача	0	167.021	167.021
6б	Преносна премија која пада на терет саосигуравача	0	1.413	1.413
6в	Резервисане штете које падају на терет реосигуравача	0	242.349	242.349
6г	Резервисане штете које падају на терет саосигуравача	0	0	0
6д	Математичка резерва водећег саосиг. на терет осталих саосигурања и реосигурања	0	0	0
	УКУПНО СТАЛНА И ОБРТНА ИМОВИНА	787.112	17.959.988	18.747.100

Из података приказаних у *табели 8,* између осталог могу се сагледати прописана ограничења улагања техничких резерви посебно за укупна улагања (колона 3) и посебно за појединачна улагања (колона 4 - од једног издаваца), с тим да за обрачунате гарантне резерве нису прописана ограничења, већ се друштвима налаже да се средства гарантне резерве депонују и улажу у складу са правилима струке и добрим пословним обичајима у прописане облике[136].

[136] Улагања у повезана правна лица (колона 6.) не признају се у покрићу техничких резерви. Независно од прописаних ограничења и процената, део појединe имовине приказан у табели 8, у строго формалном смислу не би било исправно исказати као покриће техничких и гарантних резрви, када се непосредно може утврдити да њихов извор нису било техничке било гарантне резерве. Тако на пример, с обзиром да емисиона премија није призната у гарантним резервама, део готовине на дан обрачуна који потиче од прилива новчаних средстава из текуће године, не би требало признати као покриће гарантне резерве. Наравно, оваквим и сличним детаљима се објективно не придаје превише значаја у пракси.

Анализа покрића техничких резерви, захтева да се подаци из пословних књига друштва за осигурање, устроје на начин који је погодан за анализу рочне и структурне усклађености депонованих средстава техничких резерви, што намеће потребу структуирања података, са једне стране полазећи од ограничења из аката Народне банке Србије, а са друге стране полазећи од захтева стандарда у погледу приказивања појединих облика улагања.

Ова два захтева није лако помирити, с обзиром да се Одлука о ограничењима појединих улагања и депоновања средстава техничких и гарантних резерви не наслања непосредно на Правилник о контном оквиру и захтеве стандарда. На пример, Одлука само дефинише ограничења укупних и појединачних улагања у акције којима се тргује и као таква не узима у обзир потребу разграничења између акција расположивих за продају и акција којима се тргује, односно околност да руководство може поједине акције којима се иначе тргује да прогласи ХоВ које су расположиве за продају. Наравно, такве акције се у том случају не евидентирају у оквиру краткорочних пласмана (ХоВ којима се тргује), већ на дугорочним пласманима (ХоВ расположиве за продају), као што је случај са акцијама анализираног друштва. Таквих примера има доста, а најбоље се могу сагледати из *табеле 8* - Извештај о структури депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви Компаније на дан 31.12.2006. и анализе стварних депоновања и улагања средстава техничких резерви овог друштва, која се даје у наставку.

Форма извештаја приказана у овом раду, наравно није обавезујућа и друштва за осигурање је могу устројити на други начин, међутим у процесу анализе покрића техничких и ганантних резерви и анализе покрића пројектованих техничких резерви, садржина улазних података који се узимају у обзир приликом анализа, мора узети у обзир минумум податке приказане у *табели 4*, с тим што се ови подаци морају даље разложити и анализирати по појединачним депоновањима и улагањима (средствима и комитентима)[137].

[137] Аналитика пословних категорија из табеле 8 представља пословну тајну, због чега депоновања и улагања по појединим средствима и комитентима неће бити разматрана у овом раду, осим у делу обелодањених података.

Табела 8. ***Извештај о структури депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви Компаније на дан 31.12.2006.*** *у 000 дин*

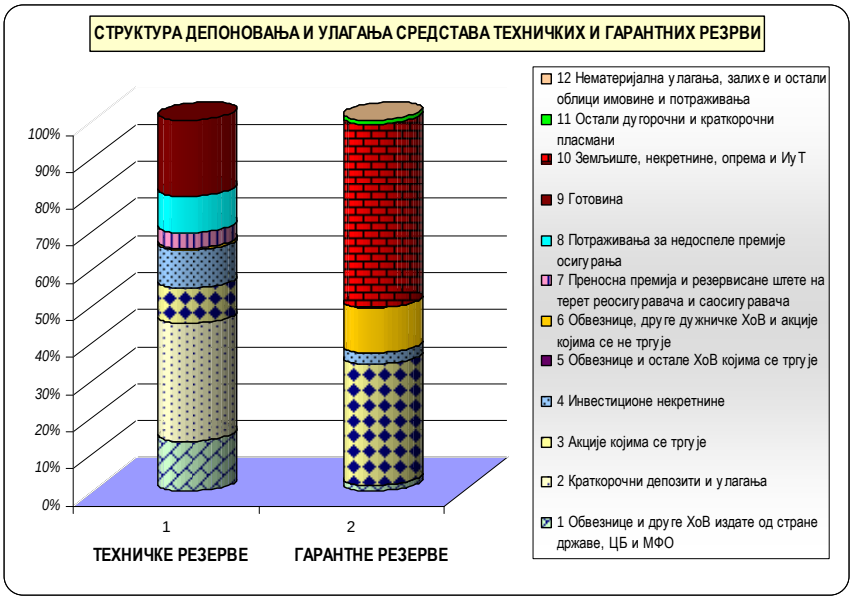
Р.б.	Назив	ОГРАНИЧЕЊЕ ТР у %		УКУПНО	Од тога повезана правна лица	ДЕПОНОВАЊЕ И УЛАГАЊЕ СРЕДСТАВА ТЕХНИЧКИХ РЕЗЕРВИ						ГАРАНТНИХ РЕЗЕРВИ	*у % (5/ГР)*	ОСТАЛИХ СРЕДСТАВА
		УКУПНО (неживот/живот)	ПОЈЕДИНАЧНО			ТР живот	%	ТР неживот	%	ТЕХНИЧКИХ РЕЗЕРВИ	*у % (5/ТР)*			
1	2	3	4	5	6					7	7а	8	8а	9
I	**Дугорочни и краткорочни финансијски пласмани**			8.339.470	1.224.668	242.572	76,17%	5.072.503	54,37%	5.315.075	55,09%	3.024.395	47,27%	0
1.	**Акције којима се тргује на организованом тржишту хартија од вредности**	20,0% / *25,0%*[138]	5,0% / *5,0%*	3.005.393	612.334	63.380	19,90%	847.586	9,09%	910.966	9,44%	2.094.427	32,73%	0
	а. Акције којима се тргује на активном тржишту, класификоване у финансијска средства расположива за продају			3.005.393	612.334	63.380	19,90%	847.586	9,09%	910.966	9,44%	2.094.427	32,73%	0
	б. Акције којима се тргује на активном тржишту, класификоване као фин. средства прибављена у циљу трговања			0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
2.	**Обвезнице и друге хартије од вредности издате од стране државе, ЦБ и МФО, односно ХоВ за које гарантује неки од наведених субјеката**	БО	БО	1.402.263	0	145.117	45,57%	1.162.278	12,46%	1.307.395	13,55%	94.868	1,48%	0

[138] Ограничења у табели презентована су тако што су испод % ограничења за неживотна осигурања дати % ограничења за животна осигурања (укупна и појединачна)

	а.	Обвезнице и ХоВ које су издате од стране државе, цент. банке, МФО као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субјеката (држ. записи, обв.,...) – клас. као фин. сред. којима се тргује на орган. трж.	1.402.263		145.117	45,57%	1.162.278	12,46%	1.307.395	13,55%	94.868	1,48%	0
	б.1	Обвезнице и ХоВ издате од стране државе, цент. банке, као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субјек. - класиф. као фин. сред. која ће се држати до доспећа	0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
	б2.	Доспеле обвезнице и ХоВ издате од стране државе, центр. банке, као и ХоВ за које гарантује неки од наведених субјеката-класиф. као фин. сред. која ће се држати до доспећа	0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
3.	**Обвезнице и остале ХоВ којима се тргује на орган. трж. - издате од стране других прав. лица, тј. за које не гарантује ЦБ или држава**	25,0% / *35,0%*	5,0% / *5,0%*	**0**	**0**	**0**	**0,00%**	**0**	**0,00%**	**0**	**0,00%**	**0**	**0,00%**	**0**
4.	**Обвезнице, друге дужничке хартије од вредности и акције <u>којима се не тргује</u> на орг. тржишту ХоВ**	5,0% / *5,0%*	1,0% / *1,0%*	819.699	612.334	**0**	**0,00%**	39.539	**0,42%**	39.539	**0,41%**	780.160	**12,19%**	**0**
	а	Акције којима се не тргује на активном тржишту, класификована у финансијска средства расположива за продају		819.699	612.334	0	0,00%	39.539	0,42%	39.539	0,41%	780.160	12,19%	0
	б	Обвезнице класиф. као фин. средства расположива за продају и остале ХоВ - за које не постоји образац трговања нити ће се држати до доспећа		0	0		0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
	в.	Обвезнице и остале дуг. ХоВ за које не гарантује цент. банка или држава - које су класиф.у фин. сред. која ће се држати до доспећа и за које не постоји образац трговања	0		0		0,00%	0	0,00%	0	0,00%		0,00%	0

	в1	Доспеле обвезнице и остале дуг. ХоВ за које не гарантује центр. банка или држава - које су класиф. у фин. средства која ће се држати до доспећа и за које не постоји образац тргов.			0		0		0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
	г.	Остали краткорочни фин. пласмани (менице, фјучерси, опције, варанти, депозитни сертификати,..)			0		0		0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
5.	**Краткорочни депозити и улагања и део дугорочних депоновања и улагања који доспева до једне године**	35,0% *20,0%*	10,0% *10,0%*	3.057.175		0	34.075	10,70%	3.023.100	32,40%	3.057.175	31,69%	0	0,00%	0
6.	Дугорочна финансијска средства са фиксним износом наплате и плаћања - дугорочни зајмови у земљи и иност. и остали дуг. пласмани пов. правним лицима			1.160									1.160	0,02%	0
7.	Остали дугорочни пласмани (кредити дати запосленима, дугорочне кауције и гаранције, пласмани по основу фин. лизинга и факторинга,.)			53.780									53.780	0,84%	0
8.	Откупљене сопствене акције			0									0	0,00%	0
II	**Остали облици депоновања и улагања**			9.031.892			75.909	23,83%	2.881.176	30,88%	2.957.085	30,65%	3.374.269	52,73%	2.700.538
1.	Инвестиционе некретнине	10,0% *30,0%*	БО *10,0%*	1.188.974			63.696	20,00%	932.941	10,00%	996.637	10,33%	192.337	3,01%	0
2.	Готовина и готов. еквиваленти	БО	БО	1.960.448			12.213	3,83%	1.948.235	20,88%	1.960.448	20,32%	0	0,00%	
3.	Нематеријална улагања			162.481									0	0,00%	162.481
4.	Земљиште, некретн. који служе за обављање делатн., опрема, некрет. и опрема у припреми и аванси			3.744.125									3.181.932	49,73%	562.193
5.	Залихе и стална средства намењена продаји			23.221									0	0,00%	23.221
6.	Доспела потраж., остала АВР и одлож. пореска сред.			1.952.643									0	0,00%	1.952.643

III	**Други облици из тачке** 8.			1.375.738		0	0,00%	1.375.738	14,75%	1.375.738	14,26%	0	0,00%	0
1.	Преносна премија која пада на терет реосигуравача	БО	БО	167.021		0	0,00%	167.021	1,79%	167.021	1,73%			
2.	Преносна премија која пада на терет саосигуравача	БО	БО	1.413		0	0,00%	1.413	0,02%	1.413	0,01%			
3.	Резервисане штете које падају на терет реосигуравача	БО	БО	242.349		0	0,00%	242.349	2,60%	242.349	2,51%			
4.	Резервисане штете које падају на терет саосигуравача	БО	БО	0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%			
5.	Матем. резерва водећег саосиг. на терет осталих саос. и реосиг.	БО	БО	0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%			
6.	Потраживања за недоспеле премије осигурања	БО	БО	964.955		0	0,00%	964.955	10,34%	964.955	10,00%	0	0,00%	0
7.	Потраживања за недоспеле премије саос. и реос.	БО	БО	0		0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
	УКУПНО = I + II + III			18.747.100	1.224.668	318.481	100,00%	9.329.417	100,00%	9.647.898	100,00%	6.398.664	100,00%	2.700.538

Анализом презентованих података, може се видети да су обрачунате техничке резерве покривене, посматрано из угла прописаних ограничења за укупна улагања у поједине облике имовине. Ова околност је у непосредној узрочно последичној вези са продајом инвестиционих некретнина (хотела Метропол и Југославија), који у претходним годинама нису могли бити признати као улагања техничких резерви, с обзиром да је вредност ових средстава далеко превазишла прописано ограничење за улагање у једну инвестициону некретнину од 10 % код неживотних осигурања, због чега анализирано друштво није имало покривене обрачунате техничке резерве.

Увођењем у анализу аналитичких података и ограничења по појединачним улагањима (по средствима и комитетнтима), може се сагледати да стварно покриће техничких резерви износи 96,9 %., што значи да није обезбеђена одговарајућа дисперзија депоновања и улагања средстава техничких резерви за 3,1% и то због концентрације улагања у акције Комерцијалне банке а.д. Наиме ограничење од 5 % за улагање у акције једног правног лица, износи 466.471 х.д. У табели је међутим приказан износ од 756.695 х.д. улагања у акције Комерцијалне банке што износи 290.224 х.д. више од дозвољеног улагања. С обзиром да се ради о квалитетним акцијама које константно бележе раст, на први поглед би се могло закључити да се овим не угрожава трајна стабилност и солвентност анализираног друштва, нити се угрожавају права осигураника, корисника осигурања и трећих оштећених лица.

У наставку анализе показаће се да то није тако.

Анализа покрића техничких резерви захтева да се у обзир узму и друге анализе садржане у овом раду, посебно анализа рачуна покрића, анализа рацио бројева, анализа рочне усклађености средстава и њихових извора и анализа нето обртног фонда. Сагледавањем структуре покрића техничких резерви, уочава се да ова структура није задовољавајућа и да су средства у великој мери имобилисана у инвестиционим некретнинама, делом у државним обвезницама, а нарочито у краткорочним депозитима и готовини, чији се принос не може оценити

задовољавајућим. У структури пласмана, изостали су пласмани у финансијска средства прибављена ради трговања, због чега су изостали и одговарајући приноси.

Анализом структуре пласмана, уочава се да су у потпуности изостала улагања у обвезнице и остале ХоВ којима се тргује на организованом тржишту, а која су издата од других правних лица. Улагања у обвезнице односно у акције којима се не тргује на организованом тржишту учествују испод пола процента. Како анализирано друштво не може више улагати средства у инвестиционе некретнине, с обзиром да је достигло лимит укупног ограничења улагања у инвестиционе некретнине, нужно се јавља потреба за реализацијом пословних комбинација и аранжмана са другим правним лицима, између осталог и оних који би подразумевали улагања у обвезнице издате од стране других правних лица, што је уједно пут да се остваре значајни приноси од улагања.

Свега 9,4 % средстава техничких резерви покривено је признатим пласманима у акције којима се тргује на организованом тржишту, класификованих у средства расположива за продају (учешћа у капиталу других правних лица), што је далеко испод дозвољеног процента за укупна улагања у акције, при чему су у потпуности изостала улагања у акције којима се тргује (прибављене ради трговања).

Међутим, далеко опаснија је чињеница да је 2.254.708 х.д. депоновано у акцијама Комерцијалне банке, тј. чињеница да у структури улагања у акције којима се тргује на организованом тржишту (класификованих у средства расположива за продају) више од 94 % од укупног износа улагања чине улагања у Комерцијалну банку[139], односно више од 92 % када је реч о укупним улагањима у акције других правних лица (осим у повезана и придружена правна лица). Јасно је да су ова улагања драматично изнад процента који се признаје као улагање средстава техничких резерви у једног комитента.

Било би неопрезно остати само на овој констатацији, односно чињеници да оволико учешће улагања у једно правно лице није у духу захтева за дисперзијом ризика. Дубљом анализом билансних и аналитичких података, може се видети да у структури прихода анализираног друштва постоји изузетно висок ниво евидентираних прихода од усклађивања вредности имовине. Од укупног износа прихода од усклађивања вредности имовине, чак 96,68 %, односно 1.951.248 х.д.[140] отпада на процену вредости акција Комерцијалне банке. Логично се намеће закључак да би Компанија исказала негативан финансијски резултат, односно губитак у пословној 2006., да није било овако великог раста фер вредности акција Комерцијалне банке.

Ризик имобилизације средстава у акцијама једног правног лица, у овом случају у акцијама Комерцијалне банке, не завршава се ни са овим констатацијама. Ако се има у виду тренд кретања фер вредности и трговање на берзи са акцијама Комерцијалне банке у првој половини 2007 године[141], може се реално очекивати да ће анализирано друштво, сагласно својим рачуноводственим политикама признати

[139] Износ обелодањен у Извештају о пословању Компаније и напоменама уз финансијске извештаје.
[140] Износ обелодањен у Извештају о пословању и напоменама уз финансијске извештаје.
[141] Анализе у овом раду обухватају период закључно са 31.12.2006. године, тако да ова информација треба да послужи само као додатни доказ за изнете налазе.

у билансу успеха за 2007. годину, додатне приходе од усклађивања вредности акција са њиховом фер вредношћу.

Иако то само по себи не значи негативан развој догађаја, мора се имати у виду да је одредбама рачуноводствених политика овог друштва предвиђено да се приходи од усклађивања вредности акција признају у билансу успеха текуће године, а са друге стране очекивање (с обзиром на захтеве стандарда) да ће се ова политика морати изменити, те да би у будућности ефекте процене фер вредности акција требало признавати на капиталу односно ревалоризационим резервама.

Ако се узму у обзир политички ризици, девизни ризици и остали економски и тржишни ризици, не сме се пренебрегнути могућност значајнијег пада вредности ових акција у будућности. Из напред наведеног разлога, досадашња политика признавања ефеката усклађивања вредности акција у билансу успеха уместо на капиталу, може се оценити као изузетно ризична, с обзиром да би ово друштво чак и ако промени своје рачуноводствене политике, евентуалне ефекте обезвређења акција морало књижити на терет расхода и признати их у билансу успеха, с обзиром да нема формираних ревалоризационих резерви по овом основу, на чији терет би се иначе требали евидентирали ови негативни ефекти. Зато ова околност може потенцијално довести до исказивања негативог финансијског резултата у будућности и то у материјално значајним износима.

Даљим аналитичким разлагањем података по појединачним улагањима уз укључивање осталих елемената од значаја, а пре свега информација о стању и кретању на тржишту капитала (обрасцима трговања), стварних и пројектованих бруто и нето приноса од хартија од вредности и приноса од инвестиционих некретнина, стварних и пројектованих трошкова текућег и инвестиционог одржавања непокретности, стварних и пројектованих трошкова у вези са депоновањем и улагањем средстава осигурања, надлежне функције у друштвима добијају елементе на основу којих врше израду предлога политика и планова инвестирања средстава техничких резерви у будућности.

У процесу дефинисања политика и планова инвестирања пројектованих техничких резерви, паралелно треба дефинисати и предлоге за отуђење појединих хартија од вредности и некретнина, у случајевима када се анализом утврди неодговарајућа структура пласмана или уколико постоје објективне чињенице које указују да се преструктуирањем пласмана могу остварити већи приноси и ако је исто у функцији очувања реалне вредности и сигурности средстава техничких резерви.

Ограничење пословне тајне друштва чији су подаци предмет анализе, у односу на аналитичке податке који нису обелодањени, онемогућава презентацију осталих елемената анализе техничких резерви у овом раду, што међутим није од суштинске важности, с обзиром да су у раду презентовани практично сви кључни инструменти и алати који се стављају пред менаџмент друштва односно надлежне функције које управљају средствима друштва.

4.3 ПРЕВЕНТИВНЕ И РЕПРЕСИВНЕ МЕРЕ И ПРИМЕНА НАУЧНИХ ДОСТИГНУЋА

Могућност превентивног деловања у спречавању реализације ризика су различите у појединим врстама осигурања. У наставку текста, на примерима осигурања усева, плодова и животиња указаће се на значај предузимања превентивних и репресивних мера у погледу умањењења ризика[142].

Пољопривредна делатност одвија се под значајним утицајем природних и атмосферских фактора, које карактерише неизвесност и висок ризик. Као резултат деловања неповољних природних и атмосферских утицаја, често се дешава да буду уништени (потпуно или делимично) приноси са готово свих засејаних површина и засађених воћарских култура на одређеној микро територији, што доводи до ненадокнадивих губитака пољопривредних произвођача.
Ипак, ниједна мера заштите не може гарантовати стопроцентну заштиту од ових ризика, због чега је осигуравајућа заштита најважнија превентивна активност из угла самих пољопривредних произвођача.

Без обзира што се предузимањем превентивних мера не може у потпуности елиминисати ризик, он се може значајно умањити предузимањем мера чији је циљ да спрече наступање природних опасности, односно да ублаже штетне последице када се ризик већ остварио. Арсенал мера које се предузимају у осигурању усева и плодова може се разврстати у: техничке, агротехничке и биолошке мере, а која ће се мере применити зависи од врсте опасности и врсте културе.

Правовременим предузимањем адекватних агротехничких мера, биљне болести и штеточине се могу готово у потпуности предупредити. Међутим, могућности превентивног деловања у спречавању настанка штета од града, суше, мраза, олује и поплаве су значајно ограничене. Предузимајући све расположиве мере у циљу спречавања штета од наведених ризика, ризици се не могу у потуности елиминисати. Напротив, манифестацијом ових ризика односно реализацијом опасности, настају изетно велике штете у биљној производњи које за последицу имају драстично смањење или потпуни губитак приноса на одређеним подручјима и културама.
Зато пред пољопривредним произвођачима као најбоља опција стоји могућност закључивања уговора о осигурању биљне производње. Осигурањем се свакако неће елиминисати наведене опасности, нити ће се спречити губитак приноса на

[142] У идентификацији скупа превентивних мера и техника њихове примене коришћене публикације и интернтет презентације: Пољопривреда, Инфо магазин, 08.04.2003, Заштита биљака од мраза, Ђорђе Симовић; Пољопривредни лист бр. 38., Како се заштитити од града, Миленко Перишић; Институт за водопривреду "Јарослав Черни", Београд, Мр Марина Бабић Младеновић, дипл. инж., Светлана Варга, дипл. инж., Чланак „Заштита од поплава у Србији – нови приступ, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за физику, Увод у метерологију II, Време, клима, земљиште и биљка, 2007.,Сара Стојсављевић; Миленко Брканић, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању, ДДОР -Нови Сад, Нови Сад 1996.;

осигураним културама, али се зато пољопривредним произвођачима пружа одговарајућа економска заштита њихових интереса.

У сврху заштите усева и плодова од града примењује се већи број мера. Неке мере могу обезбедити трајну заштиту, али су прилично скупе. У развијеним воћарским регионима примењују се мере механичке заштите воћарских плантажа, тако што се преко плантажа подижу противградне мреже, чија висина зависи од висине стабла и облика крошње. Поред заштите од града, овакав систем омогућава и заштиту од мраза, с обзиром да снижава температуру за неколико степени. Овакав начин решавања ризика града није примењив на већим површинама, а у крајевима где су велике снежне падавине овакав систем брзо пропада.

Противградна заштита је најзаступљенији вид заштите од града која има за циљ да разбије градобидне облаке. Ракетама се у облак уноси реагенс чијим сагоревањем испаравају честице сребројодида који омогућавају кристализацију у деловима облака[143] и разбијање већих зрна града. Велики број ситних ледених зрна падајући у ниже слојеве атмосфере који су топлији, већином се истопе, а чак и ако се не истопе због своје мале масе не причињавају велике штете.

За спровођење ове мере од значаја је постојање метеоролошких станица са радарима за осматрање облака, довољан број ракета и густа мрежа лансирних рампи, односно одговарајући број авиона. Ове предуслове потребно је испунити на широј територији, што често подразумева и међудржавну сарадњу. Ова мера се код нас примењује локално због чега не даје оптималне ефекте. Питање противградне заштите иначе је подложно бројним полемикама у смислу сврсисходности и ефикасности одбране, с обзиром на непостојање егзактних објективних мерила учинка противградне одбране.

У циљу заштите од града примењују се и друге мере као што су: примена генетског инжењеринга, селекција сорти у сврхе стварања сорти које су отпорне на оштећења од града и издвајање градобитних подручја у којима се врши садња мање осетљивих биљака. Код усева који су већ оштећени, применом низа агротехничких мера (резидба, прехрањивање, третирање разним хемијским препаратима који треба да предупреде болести које би се потенцијално развиле на местима оштећења) изводљиво је да се изврши регенерација биљака.

Када је реч о ризику олује, свакако најзначајнија природна препрека за олујне ветрове су брдовити терени. Велики шумски појасеви исто тако представљају значајне природне препреке за јаке ветрове. У подручјима где нема ни једне од ових препрека, саде се ветрозаштитни појасеви. Ове мере истовремено спречавају прилив хладног ваздуха изнад биљних засада, тако да штите и од ризика мраза.

Ветрозаштитне појасеве могу чинити редови дрвећа, жбуња, одбрамени зидови или ограде поред аутопутева. Наиме, хладан ваздух који наилази на препреку која је нормална (управна) на његов ток, бива нагомилан испред ње.

Ветрозаштитни појасеви саде се управно на правац карактеристичних ветрова, чиме се значајно умањује удар ветрова или им се мења правац. Иако ова мера не може

[143] Са негативним температурама.

елеминисати овај ризик, она доприноси некада значајно мањим оштећењима на гајеним биљним културама. У циљу заштите од олујних ветрова примењују се и друге мере, као што је избор одговарајућег положаја приликом садње култура (нарочито при подизању вишегодишњих засада (на пример јабука и крушака) тако да оне буду мање изложене ветру, избор специфичних сорти по појединим културама, што значи сорти са краћим стаблом које ветар теже може да обори, или пак сорти са плодовима који имају краће петељке које ветар по правилу теже откида.

Мере за спречавање настанка мраза односе се на примену мера за подизање температуре ваздуха, односно за задржавање или спречавање знатнијег пада температуре изнад гајених биљака. Мере заштите усева и плодова од ризика мраза подразумевају орошавање, задимљавање и мешање ваздуха. Уколико се благовремено приступи задимљавању, уз обезбеђење густих димних завеса у виду вештачке магле изнад гајених култура, ствара се слој који делује као изолатор и који обезбеђује повећање температуре до 1,5°C., што значи да задимљавање при јачем мразу не даје одговарајуће резултате.

Примењује се и мера мешања хладнијег и топлијег ваздуха снажним вентилаторима изнад гајених биљака. Мешање ваздуха остварује се успешно и хеликоптерима. Тиме се температура на мањим површинама (до неколико хектара) може повисити за 2-3°C, што пружа добру заштиту када је реч о касним пролећним мразевима. Треба напоменути да ни ова мера при јачим мразевима неће дати практичне резултате.

Повртарске културе и цвеће, као и мањи воћњаци и винова лоза, често се штите од мраза прекривањем. Најпоузданији вид заштите од мраза је орошавање или вештачка киша[144]. Цветови или заметнути плодови воћака прскају се водом у виду што финије измаглице, и то непосредно када температура падне испод нула степени, па до престанка критичне температуре. Вода се на деловима воћака брзо смрзава, формирајући заштитну обвојницу од леда која практично чува унутрашње ткиво од смрзавања, с обзиром да се између ледених скрамица и биљке налази танак танак ваздушни слој.

У настојању да се изврши заштита од мраза, врши се избор одговарајућих сорти и то пре свега оних које касније цветају, темпирање времена сетве (или садње), или избор положаја култура. Зато се у сврхе заштите од мраза често избегава сејање и садња култура у долинском дну, уским басенима или депресијама. Супротно, уколико су усеви и плодови посејани или засађени близу већих водених површина, или на јужним падинама, штете ће бити знатно мање. Време сађења треба одредити тако да се саде оне биљке којима ће одговарати клима дате области. Код усева, време сађења треба одредити тако да биљке достигну зрелост у време када је ризик мраза најмањи.

У заштити од поплаве примењују се хидромелиорационе и хидролошке мере, односно изградња насипа, брана и канала којима се врши регулисање токова река,

[144] Ова мера се базира на изотермичким својствима воде (преласком из течног у чврсто агрегатно стање, на сваки грам смрзнуте воде ослобађа се 334,9J топлоте која штити пупољак или цвет од мржњења).

речица и потока, као и мере за преусмеравање површинских и подземних вода. Наравно и овде се избором одговарајуће културе, односно избором рока сетве тј. садње могу умањити штетне последице.

Мере заштите против пожара у пољопривреди подразумевају пре свега заоравање око парцела, чиме се одстрањује материјал за сагоревање и спречава ширење пожара на суседне парцеле међаше.

У осигурању животиња, услови под којима је осигурање закључено нису непромењиви. Стока као живо биће подложна је разним утицајима. Промене у спољној средини у великој мери се одражавају на организам животиње, њену продуктивност, радну способност и сл. Стока је без обзира да ли се налази у штали, пољу или на раду, да ли се креће или мирује, непрекидно изложена великом броју ризика, почев од болести, разних штеточина до дивљих звери. Због свега тога она представља за осигуравача врло незахвалан предмет осигурања.

Из свега напред наведеног произилази потреба предузимања одговарајућих мера у циљу заштите осигураних животиња и то неупоредиво сложенијих у односу на остале врсте имовинских осигурања. Због тога друштва за осигурање у самим условима осигурања предвиђају да се у осигурање не могу примати болесне животиње, животиње за које се сумња да су заражене, изнурене, закржљале, животиње у лошој кондицији, животиње које се држе у лошим хигијенским условима и др.

Поред наведеног, друштва за осигурање захтевају од осигураника да изврши вакцинације животиња против одређених болести, како на почетку, тако и у току самог трајања осигурања. Осигураник је дужан да о свом трошку спроводи вакцинације, осим уколико уговором није другачије дефинисано. Уколико се она условљава, то мора бити назначено у полиси осигурања. Условима осигурања обично се дефинише да обавеза осигуравача почиње по истеку 15 дана, од дана од када је извршено цепљење.

У неким сточарским крајевима постоје опасности од дивљих звери. У таквим ситуацијама, осигуравач предвиђа обавезу осигураника да обезбеди заштиту осигураних животиња од дивљих звери и то на начин који ће најефикасније сузбити евентуалну могућност штетног догађаја. То се постиже изградњом бољих и сигурнијих склоништа, набавком паса чувара, повећањем броја чобана и слично.

Може се закључити да је осигураник дужан да на сваку опасност одговори противмерама заштите. Мере које осигураници најчешће предузимају су следеће: карантин свих новонабављених животиња, вакцинације против заразних болести карактеристичних за неко поднебље, редовни прегледи, редовна дезинфекција штала, стаја и других објеката у којима се стока смешта.

Уколико нека осигурана животиња оболи од неке заразне болести, осигураник је дужан да болесну животињу изолује од здравих и да позове ординирајућег ветеринара ради предузимања лечења и спречавања ширења заразе.
Дужности осигураника не завршавају се само на напред наведеним мерама. Он је дужан да предузима и све друге мере којима је циљ спречавање настанка штете на

осигураним животињама, а нарочито да стоку уредно држи, редовно храни, негује, разумно искоришћава и експлоатише, као и да предузима све друге мере које му препоручи ветеринар или представник осигуравача.

Условима осигурања по правилу се предвиђа обавеза шкартирања свих неподесних животиња (грла преко одређене старосне границе, изнурених животиња,...) код осигурања у великим фармама. Шкартирање се врши на основу оцене односно предлога ветеринара, уз обавезу осигураника да у одређеном року одстрани (закоље или отуђи) шкартиране животиње и о томе обавести осигуравача. До тог рока, осигуравач има право да шкартираним животињама снизи суму осигурања на кланичну вредност и све штете настале у условљеном периоду ликвидира по кланичној вредности.

Када осигуравач у поступку контроле утврди да се осигураник није придржавао прописаних превентивних и заштитних мера, исто повлачи губитак права осигураника, у мери у којој је штета проузрокована том повредом. На пример, ако је осигураник требао да овце које се налазе на испаши у планини где прете опасности од вукова, да држи у добро осигураном простору, а он их држи у тору где овцама могу прићи вукови, осигуравач при одлучивању о праву на одштету мора узети у обзир колико је непредузимање заштитних мера у овом конкретном случају допринело самом настанку штете. Уколико се утврди да се ради о грубој немарности осигураника или лица коме је он поверио старање о стоци, штета неће бити платива. Уколико је штета настала пре истека рока у којем је осигураник требало да изврши одређену превентивну радњу, штета ће бити платива. Од изузетног значаја је и мера принудног клања осигураних животиња из разлога обољења или несрећног случаја, који се могу али не морају обавезно катастрофално завршити по осигуране животиње. Настанак ових појава повлачи извесна права и обавезе уговорних страна. Уколико надлежни орган локалне самоуправе наложи убијање осигуране животиње због спречавања ширења неке заразне болести, осигураник је дужан да то учини, с тим да се обавезно сачињава записник од стране ветеринарског инспектора. Одштета за тако принудно заклана или убијена грла пада на терет органа који је клање односно убијање осигураних животиња наредио. Принудно клање се врши када му то препоручи овлашћени радник осигуравача, ординирајући ветеринар, или самоинцијативно када животињи прети непосредна опасност по живот, у циљу спречавања и смањења висине штете.

Обавеза предузимања мера превенције у функцији спречавања настанка штетног догађаја је пре свега обавеза осигураника, али се у одређеним случајевима може предвидети и као обавеза осигуравача (нпр. израда посебне ограде у циљу заштите осигураних животиња од најезде вукова и сл.). У том случају ова обавеза би се морала предвидети самим уговором о осигурању (што је свакако и у непосредном интересу осигуравача), с обзиром да се ова обавеза по правилу односи на осигураника.

Законска и подзаконска акта не прописују никакве санкције за друштво за осигурање које не предвиди предузимање превентивних мера при закључењу уговора, односно препушта самом друштву да дефинише ове мере, уколико за то има економски интерес.

4.4 ИЗРАВНАЊЕ РИЗИКА И РЕОСИГУРАЊЕ ОСИГУРАНИХ РИЗИКА

Ризик неодговарајућег нивоа самопридржаја друштва за осигурање је један од важнијих ризика у осигурању. Овај ризик стоји у непосредној вези са неадекватно утврђеним финансијским капацитетом друштва, односно процењеном способношћу друштва да својим капацитетима и фондовима поднесе преузете ризике тј. вишкове ризика. Контрола овог ризика подразумева да друштво обезбеди одговарајућу дисперзију ризика по хоризонтали и вертикали, путем саосигурања и реосигурања.

Овај ризик произилази из већег броја подризика, а пре свега је у вези са ризиком превисоко одређеног нивоа самопридржаја друштва и ризиком непримењивања подзаконских аката и интерних аката друштва којима су дефинисане процедуре за реосигурање вишкова ризика односно изравнање ризика. Супротно, када је осигуравач претерано опрезан, он може одредити свој самопридржај на нижем нивоу него што је то потребно, због чега долази до неоправданог и непотребног одлива средстава реосигуравачу.

Израчунавање висине самопридржаја тј. максималне обавезе коју осигуравач може односно сме задржати за себе, односно коју може покрити из сопствених расположивих средстава, а да при том не поремети сопствено изравнање ризика и сачува ликвидност у пословању је одлучујуће за осигуравача. У сврхе израчунавања висине самопридржаја, потребно је утврдити укупну годишњу техничку премију, стопу доплатка за сигурност - постотак на техничку премију (у пракси је ограничен конкуренцијом), висину техничких резерви (временско изравнање ризика), укупан износ очекиваних штета у портфељу и узети у обзир низ других елемената као што су максимална могућа штета, сума осигурања и специфичне елементе који су непосредно условљени врстом осигурања и ризиком (нпр. код пожара – локација ризика, конструкција објекта, мере заштите и сл.).

Реосигурање осигураних ризика подразумева изравнање ризика у времену и простору, чиме је омогућено да се неповољан однос премија и штета на једном подручју или времену, компензује повољним односом у другом подручју или времену.

Сваки уговор о осигурању где осигурани износ прелази висину самопридржаја утврђеног одлуком о максималном самопридржају и расподели ризика, функција продаје осигуравача мора да пријави функцији за изравнање ризика и реосигурање.

Уговор о реосигурању представља уговор којим једна страна, тј. реосигуравач, преузима обавезу да другој страни, тј. осигуравачу, плати део износа или читав износ који је овај платио или треба да плати осигуранику, а осигуравач преузима обавезу да реосигуравачу плати одређену премију. Реосигурање је индиректна или секундарна расподела обавезе из осигурања, заправо осигурање самог осигуравача за део обавезе који не може покрити из сопствених средстава.

Реосигурање значи посредни пренос дела обавезе у покриће реосигуравача, без потребе учествовања осигураника. Зато се каже да је реосигурање вертикална расподела ризика. Хетерогени и сви остали велики ризици, путем реосигурања

претварају се за осигуравача у хомогене ризике, јер се вишак ризика преноси у покриће реосигуравача.

Реосигурање ризика је цесија (уступање) и зато је осигуравач који уступа део своје обавезе цедент, а реосигуравач који преузима обавезу у своје покриће цесионар. Цедент је дужан да плати цесионару одговарајућу премију реосигурања. Део обавезе који је преузео, реосигуравач може уступити другом реосигуравачу, када нема финансијског капацитета да целу преузету обавезу задржи у свом покрићу. Тај се процес вертикалне расподеле ризика наставља све док за то постоји потреба, тако да се на тај начин врши изравнање ризика.

Поступак уступања ризика другом реосигуравачу дефинише се као ретроцесија (retro-назад; cessio –уступање). Као што је реосигурање "осигурање осигуравача", тако је и ретроцесија "осигурање реосигуравача". Реосигуравач који даје део примљеног ризика у покриће другом реосигуравачу је ретроцедент, а реосигуравач који преузима део понуђеног ризика у своје покриће је ретроцесионар.

Осигуравач односно цедент, мора знати да изабере покриће реосигурања које ће бити најекономичније и које најпотпуније и најбоље одговара структури његовог портфеља, тј. да добије потребно покриће и да задржи максимални део премије.

Сврха реосигурања је да осигуравач покрије део преузете обавезе из уговора о осигурању који не може покрити из сопствених расположивих средстава. Најважнији циљ реосигурања огледа се у потреби да се обезбеди најшира могућа расподела ризика. У основи, реосигурање има двоструки основни циљ. С једне стране, оно треба да отклони одступања стварних резултата у пословању од резултата које је он претпоставио на бази теоријске вероватноће наступања осигураних случаја. С друге стране, оно треба да послужи као амортизер за одступања због хетерогености ризика. Реосигурањем дела обавезе осигуравача, остају међусобни односи и обавезе између осигуравача и осигураника из склопљеног уговора о осигурању непромењени.
Осигуравач који је с реосигуравачем склопио уговор о реосигурању, уступа део своје обавезе реосигуравачу у његово покриће. Обавеза реосигуравача настаје наступањем обавезе осигуравача, услед остварења осигураног случаја. Реосигуравач није директно обавезан осигуранику, а осигураник не зна за реосигурање, нити то мора знати, јер он своја права остварује искључиво од осигуравача.

Реосигурање нема исти значај у свим врстама осигурања. На пример, код осигурања од ауто одговорности оно нема тежину и значај као што има нпр. у пољопривредним осигурањима или неким другим врстама осигурања. Проблематика реосигурања осигураних ризика у осигурању пољопривреде је једно од најважнијих питања, посебно зато што се дуго времена сматрало да је катастрофа тако редак догађај, чије је осигурање неизводљиво. У пољопривредним осигурањима, изравнање ризика врши се по правилу на исти начин као и код других врста осигурања, тако што друштва за осигурање закључују посебне уговоре о реосигурању на бази реосигурања одређених ризика или свих ризика које су преузела у осигурање.

Пошто реализација ризика са карактером масовних и катастрофалних у новије време поприма све значајније размере, тржиште реосигурања је почело нарочито да се бави овим феноменом, посебно израженом у осигурању усева и плодова. Као резултат напора реосигуравача, данас се катастрофе не сматају неукротивим као некада, иако оне по свом карактеру и даље остају неочекиване односно без очекиваног понављања у одређеним временским интервалима. Дакле, покриће катастрофе данас се успешно решава путем реосигурања.

Циљ реосигурања је да смањи ризик који би у случају реализације катастрофе претрпео директни осигуравач. Термин катастрофално покриће, управо се користи за реосигурање чији је циљ заштита осигуравача (реосигураника) од акумулације штета које настају од једног догађаја манифестације катастрофалне природе. У уговорима о реосигурању уноси се време и (или) географски лимит у циљу утврђивања дефиниције „једног случаја“ и то у виду часовне клаузуле. Тако се на пример, трајање и обим “случаја штете” код кратке олује, тајфуна, олује са кишом, олује са градом ограничава на 72 узастопна сата.

Уговор о реосигурању склапа се на принципима који наглашавају истоветност и повезаност са осигурањем и то кроз примену већег броја начела.

Реосигуравач преузима део обавеза осигуравача посредно, због чега са разлогом очекује савесност и стручност цедента у пословима које уступа у реосигурање, а посебно у оцени ризика. Исто тако и осигуравач (цедент), очекује савесно испуњење обавезе реосигуравача из уговора о реосигурању, када наступи осигурани случај односно обавеза цедента. Као израз ових захтева, формулисано је *начело савесности и поверења*.

Начело исте судбине осигуравача и реосигуравача, произилази из истоветних интереса уговорних страна које послују у складу са економским начелима, посебно у оцени ризика, утврђивању премије, процени и ликвидацији штета и др.

Клаузула о дељењу судбине, обавезује реосигуравача да следи обавезе осигуравача као цедента и зато очекује да ће цедент бити савестан и стручан у утврђивању обавезе, чија висина у највећој мери зависи од поступака цедента.

Начело интереса осигуравача у реосигурању односи се на интерес осигуравача, да за део обавезе који је дао у покриће реосигурања не претрпи губитак ако наступи осигурани случај. Реосигуравач има право да му осигуравач докаже постојање свог интереса у реосигурању, нпр. увидом у документацију настале штете и сл., што се у пракси ретко примењује.

Наступањем осигураног случаја настаје обавеза из уговора о осигурању, а обавеза реосигуравача према осигуравачу настаје када је наступила обавеза осигуравача.
Зато је у реосигурању односно ретроцесији предмет реосигурања обавеза осигуравача према осигуранику, а не осигурани имовински интерес. С тим у вези утврђено је *начело одређености ризика*.

Начело контроле пословања осигуравача односно цедента, настало је као израз потребе реосигуравача за заштитом у односу на несавесност осигуравача (цедента), иако се оно ретко примењује у пракси.

Начело арбитраже, односи се на решавање спорова из уговора о реосигурању који могу да настану услед разлика у тумачењу уговорних односа, или по основу извршења обавеза уговорних страна. Ова клаузула редовно се предвиђа у уговорима о реосигурању. Арбитража или мировни суд састоји се обично од 3 члана. Свака уговорна страна именује свог члана, а именовани чланови одређују арбитра. Уобичајено је да се уговарају одлуке арбитраже на принципима добронамерности и праведности, дакле не у смислу доношења формално-правних решења. Надлежност редовних судова предивђена је по правилу само у случају немогућности наплате потраживања.

4.4.1 Врсте уговора о реосигурању према величини дела реосигураног ризика у односу на укупну обавезу из уговора о осигурању

Према величини дела реосигураног ризика у односу на укупну обавезу из уговора о осигурању, треба разликовати[145]:

- потпуно реосигурање,
- пропорционално реосигурање (реосигурање суме осигурања) и
- непропорционално реосигурање.

Потпуно реосигурање, јавља се у случају преноса укупне обавезе из уговора о осигурању (или реосигурању) у покриће реосигурања (или ретроцесије). То се дешава само изузетно, тако да у нормалним условима осигуравач, а у реторцесији реосигуравач задржава самопридржај, односно своје учешће у ризику. Реосигуравач по правилу условљава самопридржај цедента као гаранцију квалитета послова које преузима у покриће. Потпуно реосигурање се користи у случају када осигуравач престаје да се бави осигурањем одређених врста осигурања, па уступа портфељ ових осигурања (цесија портфеља). Посебна врста потпуног реосигурања је тзв. букет – реосигурање. Целокупни портфељ једног осигуравача преузима у покриће група реосигуравача, од којих сваки преузима по жељи део укупне обавезе.

Пропорционално реосигурање или реосигурање суме осигурања, примењује се у случајевима када је цедентов портфељ изразито нехомоген, па се применом ове врсте реосигурања постиже хомогенизација портфеља. Ова врста уговора о реосигурању може се применити у разним варијантама, од којих су најважније:

1. Уговор о ексцедентном реосигурању (или реосигурању вишка ризика),
2. Уговор о квотном реосигурању,
3. Уговор о квотно-ексцедентном осигурању

- Уговором о ексцедентом реосигурању, обезбеђује се покривање дела ризика који прелази самопридржај осигуравача, при чему осигуравач врши селекцију ризика које даје у покриће реосигурања. Другим речима, део суме осигурања који прелази самопридржај по појединим групама осигурања, осигуравач даје као ексцедент у

[145] Проф др. Борис Маровић, „Осигурање и шпедиција“, Нови Сад, 2001.

реосигурање (цедира – уступа). Уговором о реосигурању редовно се утврђује максимална висина ексцедента, изражена кроз број самопридржаја.

Дакле, сви ризици код којих је ММШ (максимално могућа штета) већа од самопридржаја су покривени ексцедентним уговором о реосигурању и то до лимита реосигуравача, тако да је осигуравач заштићен од свих великих ризика. У случају да уговорени I ексцедент (на пример десетоструки самопридржај) није довољан за покриће целе суме осигурања, тада делује II ексцедент, наравно уколико је закључен. Висина самопридржаја је уједно и гаранција реосигуравачу да ризик није шпекулативан.

Овај вид осигуравајуће заштите хомогенизира у одговарајућој мери портфељ реосигураника и погодан је за друштва за осигурање која имају велики али нехомоген портфељ осигурања.

- Уговор о квотном реосигурању или реосигурање квоте (quot – норма, део) је систем реосигурања у којем се обавеза реосигуравача утврђује на основу унапред уговорене квоте, односно процента свих ризика, или дела целокупног портфеља једне врсте осигурања. Проценат ризика који се реосигурава назива се квота. Премија осигурања се обрачунава у сразмери расподеле обавезе, односно одговара проценту свих ризика предатих у реосигурање.

Ова врста уговора о реосигурању је повољнија за реосигуравача, јер у реосигурање добија јединствену квоту свих ризика како добрих тако и лоших. Користи се најчешће када осигуравач уводи нове врсте осигурања, па у том смислу још није сигуран колика ће му средства сопствених техничких резерви бити потребна за изравнање ризика у времену.

Погодно је за осигураваче који почињу рад и за осигураваче који немају значајан портфељ, као ни потребно искуство у реосигурању, зато што са овим обликом реосигуравајуће заштите осигуравач бива заштићен од кумулирања великог броја мањих штета. Лоша страна за осигуравача је што мора да преда у реосигурање и ризике које би иначе могао сам да сноси у сопственом самопридржају. Њиме се не постиже нивелирање (хомогенизација) ризика, као што је случај са ексцедентним реосигурањем.

У постотку квоте дели се и премија осигурања. Дакле, овај вид реосигурања, постиже само корекцију техничког резултата, а не врши хомогенизацију ризика.

- Уговор о квотно - ексцедентном реосигурању примењује се у случајевима када осигуравач жели да побољша свој технички резултат, односно да умањи ризик због очекиваних великих штета, али истовремено предвиђа да ће имати и велики број малих и средњих штета.

У таквој ситуацији осигуравач прибегава комбинованом пропорционалном осигурању, код којег се прво цео портфељ квотно реосигура, па се после тога ексцедентно реосигуравају само они ризици који прелазе самопридржај осигуравача.

Непропорционално реосигурање, подразумева да се висина накнаде из реосигурања одређује према висини штете. Непропорционално реосигурање обухвата следеће врсте уговора о реосигурању:

1. Уговор о реосигурању вишка штета или ексцедента штета (excess of loss);
2. Уговор о реосигурању кумула штета (shock loss cover);
3. Уговор о реосигурању вишка губитка или вишка годишњих штета (stop loss);

- Уговором о реосигурању вишка штета или ексцедента штета (excess of loss), осигуравач (цедент) одређује износ висине штете који ће покривати из сопствених средстава, тј. приоритет (самопридржај), а реосигуравач покрива све штете изнад приоритета, настале по основу дејства једног штетног догађаја без обзира да ли је ризик покривен једном или са више полиса осигурања[146].

То значи да реосигуравач надокнађује осигуравачу само део штете који прелази самопридржај осигуравача и то најчешће до одређеног лимита. Примењује се када је кумулирање штета извесно (олуја, поплава или каско). Све штете које су испод приоритета накнађује из сопствених средстава. С обзиром да су мале и средње штете у пракси најчешће, овај вид реосигурања не штити у довољној мери цедента од малих и средњих штета.

Као елемент уговора, често се сусреће и систем франшиза, који подразумева уговарање процента учешћа осигуравача у делу штета изнад самопридржаја. Најчешће се примењује код елементарних непогода.

- Уговором о реосигурању кумула штета (shock loss cover), обезбеђује се покриће свих штета (изнад самопридржаја тј. приоритета) по једној полиси осигурања, које су последица једног штетног догађаја. Самопридржај осигуравача односи се на једну штету. Овом врстом реосигурања покривене су све штете које настану по основу једног уговора о осигурању, у току временског периода за који је обавазан осигуравач.

Најчешће се уговара у случају реосигурања ризика код којих су могуће велике штете, осигурање од ризика елементарних непогода и сл.

Премија реосигурања израчунава се калкулацијом висине обавезе и ризичности одређене врсте осигурања, односно на основу историјских и очекиваних штета.

Нека су елементи закљученог уговора о реосигурању су следећи:

- реосигуравају се кумули настали из остварења ризика елементарних (природних) непогода, осим земљотреса,
- приоритет реосигураника (цедента) по штетном догађају износи 100.000 динара,
- реосигуравач прима у реосигурање све кумуле штета, под условом да по једном штетном догађају исплаћује до 500.000 динара,
- премија реосигуравача износи 90.000 динара.

[146] Проф др. Борис Маровић, „Осигурање и шпедиција“, Нови Сад, 2001.

У овом случају, реосигуравач ће у случају остварења штетног догађаја бити обавезан максимално 500.000 динара по једном штетном догађају. Уколико су укупне штете по штетном догађају нпр. 1.000.000 динара, учешће реосигураника (цедента) биће 100.000 динара, а 500.000 динара је учешће реосигуравача. Остатак од 400.000 динара наплатиће од другог реосигуравача, наравно уколико је склопио сличан уговор о реосигурању кумула штета, или плаћа из сопствених средстава.

- Уговор о реосигурању вишка губитка или вишка годишњих штета (stop loss) пружа осигуравачу заштиту од евентуалних губитака у пословању, тако што реосигуравач покрива све обавезе осигуравача (цедента) које прелазе уговорени проценат од укупне годишње премије реосигураног портфеља осигуравача. Другим речима, реосигуравач преузима обавезу да осигуравачу покрије губитак у уговореној врсти и у уговореном времену.

Најчешће се примењује у осигурању усева и плодова, за разлику од осталих имовинских осигурања где је ретко у употреби због тешкоћа у одређивању премије реосигурања, велике ризичности којој се излаже реосигуравач и промена у пословању осигуравача које се тешко могу предвидети и контролисати.

Ова врста уговора о реосигурању има смисла само када је реч о дугорочном уговору о реосигурању. Такође, реосигуравач који се бави овим послом морао би да има већи број оваквих уговора са реосигураницима. На тај начин обезбеђено му је изравнање ризика у времену и простору. С обзиром да реосигуравач покрива све губитке, осигуравач губи интерес да оствари повољан технички резултат. Компромисно решење је да реосигуравач не прима цео губитак у покриће реосигурања, већ само део, а други део губитка покрива цедент.

Сходно напред наведеном елементи Уговора о реосигурању могу бити дефинисани на следећи начин:

- Ако је остварен технички резултат 0,7 - реосигуравач не учествује у штетама конкретне године;
- Ако је технички резултат 0,8 у укупном годишњем износу штета портфеља - учествује са 5 %;
- Ако је технички резултат 1 - учешће реосигуравача биће 10 %;
- …….

Максимална обавеза реосигуравача обично се ограничава на одређени износ, без обзира на остварен технички резултат.

4.4.2 Врсте уговора о реосигурању с обзиром на број предмета у реосигурању

У односу на број предмета у реосигурању разликујемо:

- појединачне уговоре о реосигурању,
- оквирне уговоре о реосигурању и
- опционе уговоре о реосигурању.

- *Појединачни уговор о реосигурању* закључује се за покриће одређеног ризика, тј односи се на један или неколико тачно одређених уговора о осигурању. Реосигуравач се упознаје са свим елементима ризика и доноси одлуку о преузимању преузимању тог ризика у своје покриће. Захтева веће припреме и време у којем се

реосигуравач одлучује за прузимање ризика, а због повећаних трошкова везаних за њихово склапање знатно је скупљи.

Задржао се само у случајевима када се у реосигурање пласирају само велики ризици, тзв. врхови, код којих је извесност штета реална. На тај начин, осигуравач може да изврши антиселекцију ризика и да реосигура само оне ризике код којих је вероватноћа наступања штете већа. У пољопривредним осигурањима нема већег значаја.

- *Оквирни уговор о реосигурању* је уговор о реосигурању где осигуравач (цедент) и реосигуравач (цесионар) унапред уговарају да ће реосигуравач примити у реосигурање све уговоре одређене врсте осигурања, под унапред утврђеним условима. Тиме је отклоњена опасност антиселекције ризика, односно избор само најлошијих ризика. У уговором предвиђеним роковима реосигуравачу се шаљу спискови (бордеро-и), које реосигуравач прихвата ретроактивно.

За разлику од појединачног уговора о реосигурању који се склапа када је уговор о осигурању већ закључен, општи уговор о реосигурању увек се закључује унапред за уговорени период за послове осигурања који ће се касније реализовати.

- *Уговор о реосигурању* је опциони за осигуравача, уколико задржава право да по сопственом избору не преда све ризике у реосигурање, док је реосигуравач обавезан да све понуђене ризике прихвати у реосигурање. Уговор је опциони за реосигуравача, уколико је осигуравач дужан да реосигуравачу понуди све закључене уговоре о осигурању одређене врсте, а реосигуравач задржава право да изабере ризике које ће примити у реосигурање.

5. ФИНАНСИЈСКА АНАЛИЗА ПОСЛОВАЊА КАО ИНСТРУМЕНТ УПРАВЉАЊА ФИНАНСИЈСКИМ РЕСУРСИМА

Анализа солвентности, која је у основи заснована на финансијској анализи пословања, непосредно је у функцији остваривања што повољнијег пословног резултата, посматрано са становишта обезбеђења пуне контроле ризика и висине улагања за остварење планираних резултата пословања. Анализа солвентности пружа својеврсну гаранцију да ће пословање бити усклађено са начелима осигурања и правилима финансирања, полазећи од савременог приступа управљања и потребом за рационалном употребом новчаних средстава.

Финансијска анализа пословања базира се на истраживању и квантификовању функционалних односа који постоје између појединих карактеристичних финансијских величина (које се по потреби могу комбиновати са одговарајућим статистичким подацима). Финансијска анализа треба да омогући руководству друштва да дође до одговора на следећа питања: колики обим и структуру имовине треба да има, коју врсту средстава друштво треба да прибави и у ком облику треба да држи средства у циљу рочног усклађивања средстава и обавеза, каква треба да буде композиција финансијске структуре и како средства треба да буду финансирана, каква је пожељна структура пасиве и којом брзином друштво треба да расте и да се развија. У поступку вршења финансијске анализе уједно се врши оцена адекватности капитала, анализа уредности у измиривању обавеза друштва и утврђивање потреба за додатним изворима финансирања.
Полазну тачку анализе чине поређења стварних показатеља са унапред предефинисаним показатељима и просеком у грани. Предефинисане циљне вредности, генерално почивају на хоризонталним и веритикалним правилима финансирања, односно правилима за минимизирање ризика.

Међутим, извођење закључака само на основу круто постављених правила финансирања (правила за однос резерви и номиналног капитала, сопственог и позајмљеног капитала, дугорочног и краткорочног капитала, правила у вези покрића појединих облика имовине изворима финансирања, ...) је врло опасно, због чега она могу послужити само као полазна тачка у разним врстама анализа. Сваки појединачни рацио број мора се посматрати у корелацији са осталим рацио бројевима, а резултати добијени на основу различитих инструмената финансијске анализе у контексту осталих анализа које су презентоване у овом раду, али и у контексту окружења и дејства тржишних и макроекономских фактора. Ово из разлога што изложеност једном ризику, по правилу значајно повећава изложеност утицају других ризика, с обзиром на њихову међузависност и синергетске ефекте ризика.

Финансијска анализа ставља на располагање руководству друштва додатне алате који су непосредно у функцији формирања коначних ставова везаних за финансијску позицију друштва, ефикасност управљања, потребе проширења пословне активности и потребе прибављања додатних финансијских ресурса.
Анализом композиције активе и пасиве биланса друштва, стварају се претпоставке за обезбеђивање оптималних пропорција између обртних и фиксних средстава у будућности, као и за успостављање оптималног односа између сопствених и

позајмљених извора финансирања, што је са своје стране претпоставка за ефикасније коришћење пословних капацитета друштва, обезбеђење потребног нивоа рентабилности и одржавање текуће ликвидности.

Финансијска анализа увек претпоставља упоредне и укрштене анализе биланса стања и биланса успеха као основних финансијских извештаја, којим се долази до информација о солвентности, ликвидности, оцене рентабилности и приносне моћи прихода, као и биланса токова готовине у циљу оцене усклађености прилива и одлива средстава и пројекција будућих готовинских токова.

Уколико се финансијском анализом претендује да се дају пројекције будућих токова и квалитетне информације које треба да обезбеде неутралисање или минимизирање ризика, онда анализа увек мора да буде постављена динамички, што значи да мора да укључи финансијске информације на основу низа сукцесивних временских периода, као и информације везане за просек читаве гране и да узме у обзир тржишне ризике.

Не минимизирајући значај других инструмената финансијских анализа, због ограничења простора и идеје да се у овом поглављу рада укаже пре свега на квалитативне аспекте анализе биланса, билансне релације и квантитативне односе између позиција имовине, капитала и обавеза, у оквиру овог поглавља неће бити презентоване упоредне анализе са просеком гране, као ни анализа индексних бројева и вертикална анализа учешћа појединих позиција у укупној активи и пасиви које у методолошком смислу немају никаквих специфичности у односу на стандардну методологију коју примењују друга предузећа. Ове анализе иначе спадају у домен стандардне методологије анализе пословања у друштвима за осигурање.

Ризик рочне неусклађености средстава и њихових извора, непосредно је у вези са способношћу друштва да у целини и у року доспелости измирује своје обавезе. Да би друштво било у стању да измирује своје доспеле обавезе, оно мора на одговарајући начин да структуира своју активу и пасиву, да је учини флексибилном и динамичном, полазећи од висне исказаних обавеза и висине будућих обавеза осигуравача презентованих кроз обрачунате техничке резерве. Ризик рочне неусклађености средстава и њихових извора скопчан је са следећим врстама ризика:

- ризик да стална имовина, односно фиксна имовина која укључује и дугорочне финансијске пласмане није покривена дугорочним изворима (сопственим капиталом и дугорочним кредитима),
- ризик да краткорочне обавезе нису покривене краткорочним пласманима и готовином,
- ризик да математичка резерва није покривена пласманима, који су усклађени са доспећем обавеза према осигураницима.

Поступци, радње и процедуре које могу елиминисати или барем умањити ризике рочне неусаглашености средстава и њихових извора, везани су за исправно буџетирање трошкова и држање буџета на нивоу који обезбеђује позитиван финансијски резултат, одржавање структурне усклађености активе и пасиве, односно усклађивање средстава и извора средстава путем конверзије појединих имовинских делова у друге, као и променом структуре обавеза. Додатне радње и активности којима се може умањити овај ризик, односе се на нове емисије капитала

ради обезбеђења минимално позитивног нето обртног фонда и додатних извора финансирања (нпр. путем кредита).
Ризик немогућности измиривања обавеза по основу осигурања као и свих других обавеза, произилази односно обухвата следеће подризике: ризик недовољне наплате дугујуће премије, ризик рочне неусклађености дугорочних и краткорочних облика имовине са доспећем обавеза, ризик немогућности брзог претварања појединих облика средстава у ликвидније облике ради измирења обавеза, немогућност продаје ХоВ и друге имовине по тржишној цени, ризик нерационалног трошења средстава на свим нивоима и ризик промене учесталости штета односно ризик одступања стварних штета од очекиваних.
Израчунавање рацио бројева у друштвима за осигурање захтева декомпозицију и одговарајуће структуирање статистичких и финансијских података на начин који је у складу са специфичностима струке осигурања, као и обезбеђење упоредивости података кроз посматрани низ година.

У анализи солвентности друштава за осигурање примењује се и „carmel анализа“, односно сет изабраних специфичних рацио показатеља од посебног значаја у осигурању .

5.1 ПРИПРЕМА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА ЗА СВРХЕ ФИНАНСИЈСКЕ АНАЛИЗЕ ПОСЛОВАЊА

Већи број измена Закона о рачуноводству, почетак примене захтева Међународних рачуноводствених стандарда и Међународних стандарда финансијског извештавања почев од 01. јануара 2004. године, као и читав низ подзаконских аката донетих од стране Народне банке Србије, довели су до значајаних измена у рачуноводственим политикама друштава за осигурање, што је са своје стране условило да подаци за претходних 10 година нису међусобно упоредиви. У циљу обезбеђења упоредивости података кроз посматрани низ година, за сврхе ове анализе извршена је рекласификација одговарајућих позиција биланса стања и биланса успеха кроз посматрани период, у свему у складу са важећим Правилником о садржини и форми форми образаца финансијских извештаја за друштва за осигурање[147].

У методолошком смислу, један број билансних позиција анализираног друштва из биланса стања за период од 1997 до 2003 године, односно у периоду у коме нису примењивани МРС и МСФИ, рекласификован је на друге одговарајуће билансне позиције, док је један број билансних позиција структуиран суштински другачије у односу на исказане податке у самим финансијским извештајима за посматрани период, полазећи са једне стране од захтева стандарда, а са друге стране од захтева садржаним у подзаконским актима Народне банке Србије.
С обзиром да ова анализа, између осталог има и за циљ да укаже на значај примене захтева МСФИ и њихов утицај односно ефекат на реалност исказаних позиција у билансу стања и финансијског резултата у билансу успеха, односно на објективност и истинитост самих финансијских извештаја, учињене измене у финансијским извештајима не обухватају ретроактивна вредновања појединих имовинских делова, капитала и обавеза, већ су подаци садржани у финансијским извештајима само рекласификовани тј. структурирани на начин који омогућава њихову упоредивост,

[147] Правилник о садржају и форми образаца финансијских извештаја за друштва за осигурање Одлука бр.18, "Сл. гласник РС", бр. 15 / 2007.

што је уједно и претпоставка за израду оваквих анализа[148.] Разлог за напред наведено није само у вези са намером да се на егзактан начин прикажу ефекти МСФИ на објективности и истинитост финансијских извештаја већ је и објективно условљен, с обзиром да у анализираном друштву техничке перформансе информационог система не омогућавају увид у историјске податке и аналитичке евиденције, тако да накнадно вредновање имовине, капитала и обавеза, односно израда упоредних финансијских извештаја за раније године који би били у потпуности у духу захтева МРС и МСФИ практично није могућа.

Најважније рекласификације у финансијским изештајима у годинама пре почетка примене МРС и МСФИ, могу се сагледати у наставку:

- Ревалоризационе резерве формиране по основу ревалоризације основних средстава растом цена на мало у периоду од 1997 до 2001 (у складу са тада важећим Законом о рачуноводству), рекласификоване су на позицију нераспоређене добити из ранијих година, с обзиром да исте не признају релевантни МРС и МСФИ.
- Ванпословна актива и пасива, односно објекти заједничке потрошње, некретнине које су у дугорочном закупу од стране запослених, некретнине предвиђене за решавање стамбених потреба запослених, ванпословна опрема и дугорочна потраживања од запослених, рекласификоване су на стална средства (некретнине-власник и остале дугорочне пласмане), а извори заједничке потрошње на остали капитал, с обзиром да се према МРС и МСФИ и важећем Правилнику о контном оквиру за друштва за осигурање ове категорије средстава и њихових извора не признају.
- Из позиције осталих расхода изузети су расходи за попусте и бонификације. Ови расходи приказани су на посебној позицији.
- Део износа на позицији „грађевински објекти“, рекласификован је на позицију инвестиционе некретнине.[149]
- Измене рачуноводствених политика у пословној 2005. години, које су налагале прелазак са нето система на бруто систем обрачуна и евидентирања резервисаних штета и преносних премија, условиле су потребу одвојеног евидентирања бруто резервисаних штета и бруто обрачунатих преносних премија и учешћа реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама, као и преносних премија које падају на терет реосигуравача и саосигуравача. Сагласно напред наведеном, за сврхе ове анализе у оквиру АВР-активних временских разграничења, посебно су исказана учешћа реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама, као и обрачуната преносна премија која пада на терет реосигуравача и саосигуравача[150]. У исто време, у износу који одговара исказаном учешћу реосигуравача и саосигуравача, увећане су резервисане штете

[148] Полазећи од чињенице да су филијале анализираног друштва у периоду од 1997 до 2003 године, суштински функционисале као независна правна лица (иако не формално правно), у ком смислу је постојало више од 20 потпуно независних главних књига - без Компанијских аналитичких евиденција, накнадно вредновање имовине и исказивање билансних позиција у духу захтева МРС и МСФИ практично није могуће.

[149] С обзиром да не постоје званични подаци о некретнинама које су у том периоду коришћене од стране власника, односно некретнине које су биле у закупу или су биле прибављене у циљу увећања капитала, ова рекласификација урађена је на бази расположивих оперативних података.

[150] Полазећи од оперативних и ванбиланских евиденција.

и позиције преносних премија у оквиру ПВР, чиме су створене претпоставке за међусобну упоредивост података[151] кроз читав анализирани период.

- Исказана бруто добит у билансима, умањена је за износ обрачунатог пореза на добит, при чему је за исти износ увећана позиција на којој се исказују обавезе по основу пореза на добит[152].
- Ревалоризациони приходи и расходи, обрачунати према тада важећим прописима (1997-2003), а који се не признају према међународним стандардима, рекласификовани су на позиције прихода од усклађивања вредности имовине односно расходе по основу обезвређења имовине. Иако у методолошком смислу ово решење није оптимално, у датим условима оно представља једино решење које може да обезбеди упоредивост података кроз посматрани низ година, а да се не наруши примењен принцип „не мењања исказане добити“ у годинама које обухвата анализа.
- Финансијски приходи у периоду од 1997 - 2003, рекласификовани су на приходе од депоновања и улагања средстава техничких резерви и на остале финансијске приходе, полазећи од расположивих оперативних података[153]. У финансијским извештајима од 1997 до 2003, под позицијом смањење осталих техничких резерви - нето, приказан је износ смањења осталих техничких резерви обрачунатих у складу са тада важећим прописима.
- Билансиран износ трошкова премије реосигурања и саосигурања у финансијским извештајима од 1997 до 2003, умањен је за процењени износ обрачунате преносне премије реосигурања и саосигурања, тј. у билансу успеха за сврхе ове анализе је исказан меродавни трошак премије реосигурања и саосигурања. Како је по истом основу за исти износ умањен и исказан приход од премије осигурања, напред наведене рекласификације су без утицаја на исказани финансијски резултат у посматраним годинама.

Приликом сагледавања резултата ове анализе и билансних показатеља, од изузетног значаја је да се имају у виду и следеће чињенице:

- Обрачун одложених пореских ефеката, односно обрачун одложених пореских средстава и одложених пореских обавеза није рађен у периоду пре примене МРС и МСФИ.
- Добитак односно губитак животних и неживотних осигурања, приказани су у укупном односно нето износу.
- У складу са важећим Правилником о садржини и форми финансијских извештаја који је на снази у време израде овог рада, по коме се ефекти обрачуна одложених пореских средстава и обавеза исказују у билансу успеха, билансиран нето добитак и губитак текуће године за пословну 2005. и 2004.

[151] Преносна премија реосигурања и саосигурања за период од 1997 до 2003, према тада важећем Правилнику, обрачунавана је применом прописаних коефицијената на износ бруто премије осигурања по умањењу за учешће реосигуравача по фактурама које нису месечно фактурисане (према тада важећим прописима), тј. метода pro rata temporis није била у оперативној примени, што са своје стране у извесној мери умањује капацитет упоредивости.

[152] С обзиром да се у тим годинама порески биланс предавао после израде финансијских извештаја, а да правна лица нису била у обавези да по годишњем рачуну обавезно искажу обрачунати порез на добит, већ су исти евидентирала тек по добијању коначног решења од стране надлежног пореског органа у наредној пословној години.

[153] Тачност оперативних података може се подвргнути сумњи,, с тим да потенцијална грешка извесно нема материјалност која би могла утицати на тачност закључака који су презентовани у разним анализама.

коригован је за ове ефекте у циљу обезбеђења упоредивости података (у званичним финансијским извештајима ови ефекти су обухваћени преко добити ранијих година уместо на текућој добити[154]).

- Инвестиције у току (основна средства у припреми) исказане у финансијским извештајима од 1997 до 2003., садрже и износ по основу улагања у уређење грађевинског земљишта - Блок Славија, које је билансирано у износу стварног улагања и ревалоризовано по тадашњим прописима, растом цена на мало. Ова инвестиција, почев од финансијских извештаја за 2004. па на даље, обезвређена је у целокупном износу.
- У пословној 2000. години, анализирано друштво је имало статусну промену по основу припајања ХТП Метропол, због чега су финансијски извештаји рађени посебно за период 01.01-31.03.2000. и посебно за период од 01.04.-31.12.2000. За сврхе ове анализе подаци из ових појединичних извештаја исказани су за целу пословну 2000 годину. Номинални раст позиција основних средстава у пословној 2000 (и 2001) је непосредна последица припајања ХТП Метропол.
- Исказано опадање номиналног износа и учешћа АВР у периоду после 2001., последица је измењеног начина евидентирања регресних потраживања из иностранства (која су закључно са 2001. евидентирана преко рачуна АВР) и ликвидираних а неисплаћених штета по основу међународне карте осигурања (која су до 2000. евидентирана преко рачуна ПВР).

У поступку сагледавања и анализе података садржаних у упоредном прегледу финансијских извештаја *(табела 9, тачке 5.1.1)*, морају се имати у виду све специфичности израде и начина презентације података у финансијским извештајима друштава за осигурање, које су детаљно обрађене у оквиру *тачака 2.1 и 2.2*.

5.1.1 Упоредна анализа биланса методом визуелизације

Анализа биланса методом визуелизације омогућава да се стекне основни увид у структуру имовине, капитала и обавеза, односно у структуру прихода и расхода анализираног друштва, по вертикали и хоризонтали. Другим речима, на основу визуелног графичког прегледа стиче се први утисак о начину финансирања појединих имовинских делова, односно формира слика финансирања анализираног друштва. Овај метод има своју вредност, с обзиром да помаже у опредељењу праваца даљих анализа, али извођење закључака само на основу биланса носи велике ризике и практично није могуће.

Сагледавањем структуре биланса стања *(табеле 9 и 9А у наставку)*, може се видети да се структура биланса стања анализираног друштва кроз посматрани период битно мењала, при чему су промене структуре билансних података посебно значајне у 2000, 2004 и 2006 години. Овде треба имати у виду да разлози промена у структури имовине и капитала анализираног друштва у пословној 2000. нису одраз пословних активности из области осигурања, већ су непосредно условљене припајањем предузећа ХТП „Метропол“ анализираном друштву. Кључне промене

[154] У званичном билансу стања за пословну 2004., ови ефекти су исказани на терет нераспоређене добити из ранијих година. У овој анализи исти су исказани у оквиру губитка текуће године, с тим што је добит из ранијих година увећана за исти износ, тако да је укупна добит остала непромењена.

које се тичу статусне промене односе се на значајно повећање учешћа сталне имовине (некретнине и инвестиционе некретнине доминантно) и сопственог капитала.

Не превиђајући значај ове статусне промене, која ће бити посебно разматрана из угла њеног директног уплива на резултате пословања у наредним годинама и ефеката у односу на покриће техничких резерви, далеко интересантније су промене у структури имовине и капитала у пословној 2004 години. Ове промене су непосредна последица почетка примене МСФИ, односно последица признавања и вредновања средстава и обавеза у складу са захтевима МСФИ, што се посебно односи на позиције некретнина, инвестиционих некретнина, потраживања, на позиције дугорочних и краткорочних пласмана и на одговарајуће ставке капитала.

Промене у ставкама имовине и обавеза, настале су као резултат укидања позиција које се не признају према МСФИ и као последица вредновања средстава и обавеза на основама суштински другачијих рачуноводствених политика, а не као резултат промена рачуноводствених процена. У складу са изнетим, све разлике до нивоа процењених фер вредности тих позиција признате су на капиталу тј. на нераспоређеној добити из ранијих година[155].

Другим речима, кориговани финансијски извештаји за пословну 2004 годину, урађени у складу са захтевима МСФИ, омогућили су са своје стране да се практично први пут у историји овог друштва објективно и истинито сагледа структура имовине, обавеза и капитала, што је са своје стране омогућило израчунавање реалних показатеља успешности пословања, анализу композиције финансијске структуре, усклађености пословања са начелима осигурања, анализу извора финансирања, створило претпоставке за анализу флексибилности имовине и капитала на ризике, као и за идентификовање, откривање и обелодањивање потенцијалних будућих ризика. У једној реченици речено, прелазак на МСФИ створио је претпоставке за реалну и објективну оцену финансијске позиције анализираног друштва. Практично, кумулирани губици из претходних година, настали као резултат неусклађености националних стандарда са МРС и МСФИ, исказани су на терет капитала у пословној 2004 години.

Напред наведено може се детаљно сагледати у оквиру *тачака 2.2.1 и 2.2.2* овог рада[156]. У најкраћем, из коригованих података за пословну 2003[157], може се видети да да је стање нераспоређене добити на дан 31.12.2003. износило 44.591 х.д. Стање нераспоређене добити увећано је за 4.422.343 х.д., по основу рекласифкације ревалоризационих резерви које су својевремено биле обрачунате по старим

[155] У билансима је исказано стање на дан 31.12.2004., после корекција и прераде финансијских извештаја за 2004., које су вршене у пословној 2005. години. Детаљније видети у поглављу 2. ове анализе, односно *у прилогу I* овог рада.

[156] За сврхе ове анализе, корекција стања појединих билансних позиција из пословне 2003 године (кориговано почетно стање за 2004), методолошки је урађена другачије у односу на корекције које су приказане у извештају о пословању за пословну 2004, с обзиром да је због упоредивости (са билансима од 2004. године па на даље), најпре извршена рекласификација, односно другачије структурирање билансираних износа на дан 31.12.2003., а тек онда корекције у складу са МРС и МСФИ.

[157] Кориговани биланси за 2003. нису рађени у формалном смислу и као такви нису предавани Центру за бонитет НБС.

прописима[158], а које се не признају према МСФИ. Истовремено, нераспоређена добит је умањена у износу од 3.411.596 х.д., по основу нето негативних ефеката процена позиција имовине и обавеза и укидања позиција које се не признају у складу са МРС и МСФИ.

Из презентованих података, може се уочити константно опадање учешћа потраживања у структури укупне активе, уз раст позиција пласмана и готовине у пословној 2005 и нарочито у 2006, што је директна последица пласирања средстава, до којих се дошло по основу продаје два хотела. Када је реч о структури пасиве биланса, већ са првим погледом на биланс стања може се уочити изузетно велико повећање учешћа сопственог капитала у 2000 години (последица припајања ХТП Метропол) и драматично велики пад сопственог капитала у 2004 години, настао као резултат признавања негативних ефеката процене различитих облика имовине по фер вредностима и негативних ефеката по основу промена рачуноводствених политика које се тичу обрачуна техничких позиција (тзв. обрачунско-актуарских позиција). У пословној 2005 и 2006 години, поново долази до номиналног раста сопственог капитала, међутим овај раст није био у сразмери са растом обавеза и будућих обавеза признатих на позицијама резервисаних штета и преносних премија. Ове промене јасно се могу сагледати из графикона биланса стања *(табела 9А).*

Јасно је да ове промене нису биле испраћене одговарајућим резултатима пословања, који би били у стању да надоместе губитак капитала. Позитивна околност је свакако константно опадање учешћа укупних краткорочних обавеза у структури пасиве.

У уводном делу овог поглавља, посебно је истакнуто да не треба изводити закључке само на основу круто постављених правила финансирања, те да такав приступ потенцијално може бити врло опасан. Ипак, приликом вршења анализа, посебно приликом уводних анализа биланса методом визуелизације треба поћи од ових правила, јер је на основу њих могуће доћи до иницијалне „слике финансирања“ друштва које је предмет анализе. Наравно, као што ће се видети у другим анализама, сваки појединачни рацио број посматраће се у корелацији са осталим рацио бројевима, а укупна финансијска анализа генерално узевши у контексту осталих инструмената анализе ризика.

Вертикално правило финансирања за однос сопственог и позајмљеног капитала, тражи једнакост сопственог и позајмљеног капитала (1:1). Изоловано посматрано, овај захтев свакако не представља услов без кога се не може, али испуњење овог правила даје значајан допринос јачању сигурности и ликвидности и афирмацији начела заштите повериоца. Ово правило је у формалном смислу у периоду од 2000. до 2004. било испоштовано, с обзиром на повећање капитала по основу припајања ХТП Метропол, што може навести на погрешне закључке, с обзиром на другачија правила обрачуна и исказивања техничких позиција које су у тим годинама биле значајно подцењене *(детаљније видети у анализи рачуна покрића (тачка 5.4) и анализи рација солвентности (тачка 5.2.1.2)).*

[158] Формиране по основу ревалоризације капитала, растом цена на мало.

Анализом структуре активе и пасиве уочава се да је правило финансирања 1 : 1 (acid тест) које тражи једнакост потраживања, пласмана, готовине и меница увећаних за краткорочна активна временска разграничења (осим по основу преносних премија реосигурања) и краткорочних обавеза увећаних за пасивна временска разграничења (осим за преносне премије осигурања), испоштовано. Не треба заборавити правило 2:1, које је по својој природи знатно ригиднije. Ово правило претпоставља да обртна имовина увећана за краткорочна АВР буде два пута већа од краткорочних обавеза увећаних за ПВР. Ако се има у виду чињеница да ликвидност зависи пре свега од усаглашености токова примања и издавања новца, као и могућност компензација потраживања по премији са обавезама по штетама, може се закључити да ово друштво има релативно задовољавајућу ликвидност, уз изражени растући тренд *(детаљније видети у оквиру тачке 5.2.2).*

Анализом биланса успеха *(табеле 10 и 10А у оквиру ове тачке)*, на први поглед би се могло закључити да је негативан пословни резултат израз превисоког износа трошкова спровођења осигурања. По дефиницији, у оваквим ситуацијама аналитичари, менаџери и саветници склони су извођењу закључака о потреби рационализације трошкова. Међутим, ово је једначина са више непознатих, тако да одговор на ово питање захтева укључивање у анализу и других елемената и величина, као што су: организација друштва, анализа имовине које ствара учинак и финансијске имовине, висина капитала, продајна мрежа, број и квалификациона структура запослених, трошкови спровођења осигурања и извори за покриће ТСО, а нарочито елемената дугорочне стратегије и визије будућег раста и развоја друштва.

Ако се укључе у обзир и ови елементи логично се намеће питање, да ли висина остварене премије осигурања и приходи од депоновања средстава техничких резерви одговарају пројектованим капацитетима овог друштва.

Дакле, проблем се може дефинисати и обрнуто, тј. „да ли ово друштво остварује довољно прихода“, уместо конзевативног приступа који у први план ставља питање висине трошкова спровођења осигурања.

Негативно оријентисани аналитичари, склони су закључцима да је у оваквим ситуацијама проблем првенствено у броју запослених, с обзиром на проценат учешћа зарада у укупним ТСО, те да је решење у смањењу броја запослених. Ако поред већ поменутих елемената, тј. начина организације друштва, квалитета продајне мреже, пројектованих трошкова отпремнина вишкова запослених и осталих трошкова преструктуирања (студија, пројеката, ...), уведемо и одређене културолошке и социолошке феномене, па и политичке ризике, који стоје у непосредној вези са начином обављања делатности осигурања, односно склапања послова (нарочито у мањим срединама), онда се са правом може поставити питање опасности од потенцијалних будућих губитака премије осигурања по већ закљученим уговорима о осигурању.

С обзиром на наведено, појављује се још једна „непозната“, која се тиче односа пројектованих трошкова преструктуирања и будућих користи.
Уколико у анализу укључимо још нових фактора и елемената као што су: неискоришћени потенцијал домаћег тржишта (поље осигурања), очекивања да ће процес преструктуирања и приватизације домаћих привредних субјеката и стране

инвестиције почети да дају резултате већ у средњем року, као и очекивани раст просечних зарада, могло би се показати да разграђивање продајне мреже као компаративне предности овог друштва, које би настало као последица драстичног смањивања броја запослених и резултат потенцијално негативних ефеката промене начина организације, може бити иницијална каписла будућег драматичног пада учешћа портфеља анализираног друштва на тржишту осигурања.
Зато решење паралелно треба тражити у изналажењу нових производа који ће адекватније одговорити потребама и захтевима постојећих и потенцијалних осигураника, посебно кроз понуду допунских осигурања која би се нудила уз основне производе и развој пакета производа осигурања.

Дакле, овом проблему се мора приступити и са трошковне и приходне стране, уз паралелно изналажење праве мере у погледу успостављања оптималног броја и структуре запослених, што подразумева да се уместо смањења броја запослених, активно ради на преусмеравању запослених из администрације на послове продаје осигурања и даљи развој мреже посредника и заступника у осигурању.

Оно што се наслућује из информација презентованих у финансијским извештајима, али што се може доказати једино кроз анализу промена у висини техничких резерви, анализу промена у висини капитала друштва, анализу покрића техничких резерви и друге анализе садржане у овом раду, јесте чињеница да се садашњи раст, развој и резултати анализираног друштва у највећој мери могу приписати статусној промени из 2000 године, којом је извршено припајање хотелско туристичког предузећа, чију имовину су доминантно опредељивала два хотела. Наиме, висока инфлација у 90' тим годинама прошлог века, уништила је фондове осигурања, условила да техничке резерве друштва до 2000 године нису имале адекватно покриће у одговарајућим облицима имовине и коначно довела до неадекватности гарантних резерви друштва. Поменута статусна промена омогућила је утврђивање капитала на нивоу који се може оценити адекватним односно довољним да пружи пуну сигурност и заштиту осигураника, власника капитала и других поверилаца друштва.
Увођењем два хотела у имовину овог друштва (по карактеру инвестиционе некретнине), омогућено је да се касније, тј. у годинама после прве примене МСФИ, пословање друштва у највећој мери усклади са захтевима и ограничењима који се тичу образовања адекватног нивоа техничких резерви и њиховог покрића.

Као што ће се могло видети *у тачкама 4.1. и 4.2 овог рада*, продаја хотела у пословној 2006 омогућила је да се техничке резерве дигну на ниво који се може оценити адекватним[159] и с тим у вези да се паралелно реализују активности преструктуирања активе, пласирањем средстава прибављених од продаје у облике имовине који се признају у покрићу техничких резерви. Другим речима, да је својевремено изостало поменуто припајање, без значајне ињекције у виду докапитализације, потпуно извесно ово друштво не би могло ускладити своје пословање са одговарајућим прописима, што би врло вероватно довело до тога да се у овом раду користе подаци неког другог друштва.

[159] У складу са мишљењем независног актуара.

Табела 9. ПРИПРЕМА БИЛАНСА СТАЊА ЗА ФИНАНСИЈСКУ АНАЛИЗУ ЗА ПЕРИОД од 1997 до 2006.

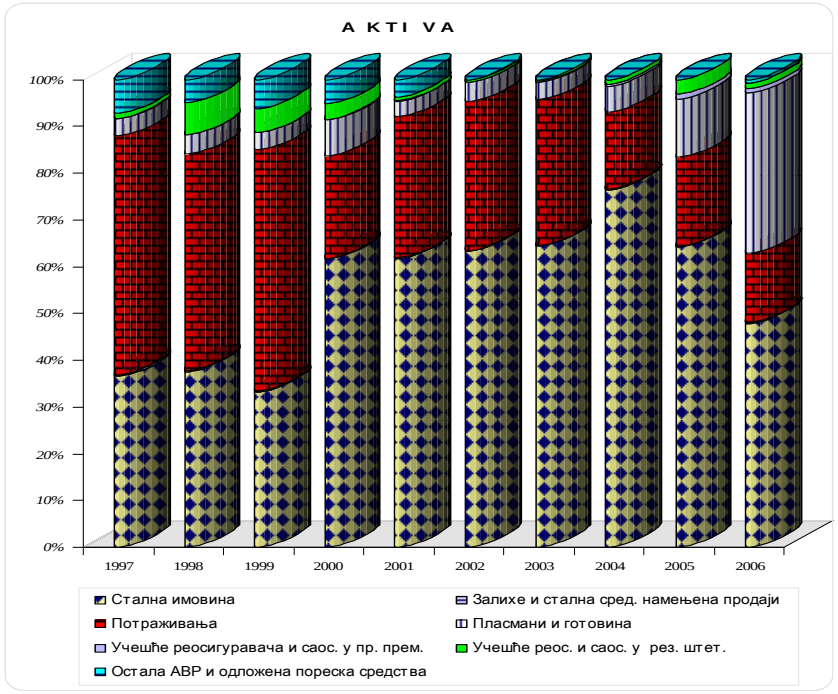
у 000

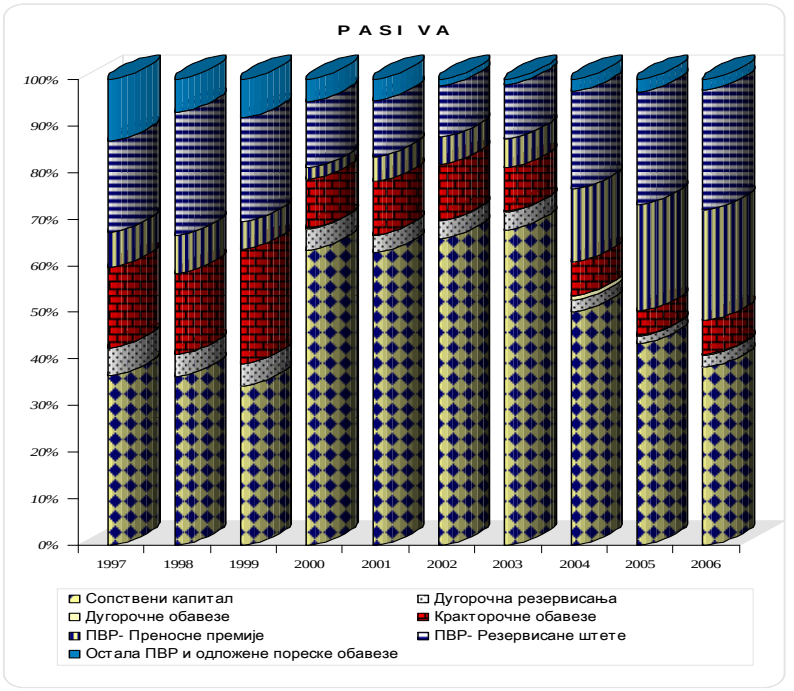
АКТИВА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
I **СТАЛНА ИМОВИНА и неуплаћени уписани капитал** (1+2)	433.027	671.806	951.761	6.147.742	8.692.672	9.710.100	10.299.025	10.047.627	10.152.537	8.975.612
1. **Стална имовина**	433.027	671.806	951.761	6.147.742	8.692.672	9.710.100	10.299.025	10.047.627	10.152.537	8.975.612
а. Нематеријална улагања	1.548	4.316	6.934	20.104	26.529	44.407	63.535	38.772	57.695	162.481
б. Некретнине и опрема	284.716	425.594	642.304	3.648.609	5.002.259	5.585.526	5.662.923	4.218.290	4.057.781	3.743.923
г. Инвестиционе некретнине	68.376	102.209	154.253	2.128.291	2.917.896	3.258.125	3.737.068	4.983.038	5.077.601	1.189.176
д. Дугорочни пласмани	78.387	139.687	148.270	350.738	745.988	822.042	835.499	807.527	959.460	3.880.032
2. **Неуплаћени уписани капитал**	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II **ОБРТНА ИМОВИНА и КРАТКОРОЧНА АВР** (1+2+3+4)	749.826	1.115.150	1.912.244	3.811.366	5.363.697	5.613.858	5.699.497	3.100.022	5.655.961	9.771.489
1. **Залихе и стална средства намењена продаји**	3.479	4.016	6.015	9.487	7.838	10.702	15.277	22.093	17.836	23.221
2. **Краткорочна потраживања, краткорочни пласмани и готовина**	647.723	899.466	1.581.358	2.953.870	4.708.946	5.508.457	5.602.294	2.893.731	4.980.688	9.202.721
а. Краткорочна потраживања	603.781	826.264	1.476.299	2.185.478	4.234.458	4.894.303	5.003.305	2.174.078	3.022.525	2.782.834
б. Краткорочни пласмани	19.041	23.882	28.445	114.028	82.381	208.121	270.456	241.576	1.401.520	4.459.439
в. Готовински еквиваленти и готовина	24.901	49.320	76.614	654.364	392.107	406.033	328.533	478.077	556.643	1.960.448
3. **Кракторочна АВР**	98.624	211.668	324.871	848.009	646.913	94.699	81.926	184.198	657.437	414.148
а. Преносна премија на терет реосигуравача и саосигуравача	878	1.425	2.310	3.771	10.507	12.256	13.797	65.319	169.526	168.434
б. Резервисане штете на терет реосигуравача и саосигуравача	12.259	123.445	145.685	337.165	117.137	55.479	61.215	118.273	484.489	242.349
в. Разграничени трошкови прибаве и остала АВР	85.487	86.798	176.876	507.073	519.269	26.964	6.914	606	3.422	3.365
4. **ОДЛОЖЕНА ПОРЕСКА СРЕДСТВА**	0	0	0	0	0	0	0	0	0	131.399
III **ПОСЛОВНА ИМОВИНА** (**ПОСЛОВНА АКТИВА**) (I + II)	1.182.853	1.786.956	2.864.005	9.959.108	14.056.369	15.323.958	15.998.522	13.147.649	15.808.498	18.747.101
IV **ГУБИТАК ИЗНАД ВИСИНЕ КАПИТАЛА**	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
УКУПНА АКТИВА (III+IV)	1.182.853	1.786.956	2.864.005	9.959.108	14.056.369	15.323.958	15.998.522	13.147.649	15.808.498	18.747.101
ВАНБИЛАНСНА АКТИВА	650	650	70.650	73.070	73.070	1.574	1.574	129.500	127.132	140.949

ПАСИВА	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*	*2006*
I **КАПИТАЛ** (1 **до** 5) - 6 - 7	430.511	649.067	981.658	6.308.096	8.820.519	10.097.361	10.837.503	6.603.013	6.827.430	7.168.743
1. Основни и остали капитал	354.597	506.774	756.969	5.891.751	5.988.513	6.033.295	5.989.061	5.970.626	5.952.482	5.952.139
2. Неуплаћени уписани капитал	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Резерве	72.152	105.701	158.658	425.077	425.034	445.558	445.558	445.725	485.289	485.289
4. Реваloризационе резерве	0	0	0	0	0	0	0	944	944	171.731
5. Нераспоређени добитак	8.894	43.997	77.146	62.632	2.460.459	3.671.995	4.466.934	788.955	388.715	559.584
а.Нерасп.. добитак из ранијих година	3.019	10.909	70.399	44.389	2.452.835	3.661.042	4.448.003	788.955	217.388	216.846
б.Нерасп. добитак из текуће године	5.875	33.088	6.747	18.243	7.624	10.953	18.931	0	171.327	342.738
6. Губитак до висине капитала	0	0	0	0	0	0	0	563.996	0	0
7. Откупљене сопствене акиције	5.132	7.405	11.115	71.364	53.487	53.487	64.050	39.241	0	0
II **ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА**	71.301	83.548	136.281	455.034	529.886	580.752	611.703	316.021	278.238	493.848
III **ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ**	0	150	34	8.107	11.414	11.343	9.793	120.171	7.383	4.904
IV **КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ** (1+2+3)	205.348	310.885	703.897	1.052.852	1.603.053	1.852.353	1.503.349	966.461	827.573	1.365.433
1. Кракторочне финансијске обавезе	22.684	18.789	12.268	35.237	36.860	110.001	83.520	32.020	1.416	2.291
2. Обавезе по основу штета и уговорених износа	93.803	118.330	371.185	485.841	474.836	459.727	435.427	164.773	116.409	92.483
3. Обавезе за зараде, премију, друге кр. обавезе и об. за порез из резултата	88.861	173.766	320.444	531.774	1.091.357	1.282.625	984.402	769.668	709.748	1.270.659
V **ПАСИВНА ВРЕМЕНСКА РАЗГРАНИЧЕЊА** (1 do 3)	475.693	743.306	1.042.135	2.135.019	3.091.497	2.782.149	3.036.174	5.005.393	7.698.835	9.714.173
1. Преносне премије осигурања и саосигурања	88.155	146.465	167.928	239.595	757.390	883.384	1.000.142	2.043.584	3.625.896	4.462.476
2. Резервисане штете	230.045	468.979	638.285	1.410.054	1.703.507	1.692.014	1.854.951	2.761.612	3.808.214	4.838.596
3. Друга ПВР	157.493	127.862	235.922	485.370	630.600	206.751	181.081	200.197	264.725	413.101
VI **ОДЛОЖЕНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ**	0	0	0	0	0	0	0	136.590	169.039	0
УКУПНА ПАСИВА (**ПОСЛОВНА ПАСИВА**)	1.182.853	1.786.956	2.864.005	9.959.108	14.056.369	15.323.958	15.998.522	13.147.649	15.808.498	18.747.101
ВАНБИЛАНСНА ПАСИВА	650	650	70.650	73.070	73.070	1.574	1.574	129.500	127.132	140.949

Табела 9А. ***Анализа биланса стања методом визуелизације*** *у 000*

АКТИВА	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*	*2006*	*ПАСИВА*	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*	*2006*
Стална имовина	433.027	671.806	951.761	6.147.742	8.692.672	9.710.100	10.299.025	10.047.627	10.152.537	8.975.612	Сопствени капитал	430.511	649.067	981.658	6.308.096	8.820.519	10.097.361	10.837.503	6.603.013	6.827.430	7.168.743
Залихе и стална сред. намењена продаји	3.479	4.016	6.015	9.487	7.838	10.702	15.277	22.093	17.836	23.221	Дугорочна резервисања	71.301	83.548	136.281	455.034	529.886	580.752	611.703	316.021	278.238	493.848
Потраживања	603.781	826.264	1.476.299	2.185.478	4.234.458	4.894.303	5.003.305	2.174.078	3.022.525	2.782.834	Дугорочне обавезе	0	150	34	8.107	11.414	11.343	9.793	120.171	7.383	4.904
Пласмани и готовина	43.942	73.202	105.059	768.392	474.488	614.154	598.989	719.653	1.958.163	6.419.887	Кракторочне обавезе	205.348	310.885	703.897	1.052.852	1.603.053	1.852.353	1.503.349	966.461	827.573	1.365.433
Учешће реосигуравача и саос. у пр. прем.	878	1.425	2.310	3.771	10.507	12.256	13.797	65.319	169.526	168.434	ПВР- Преносне премије	88.155	146.465	167.928	239.595	757.390	883.384	1.000.142	2.043.584	3.625.896	4.462.476
Учешће реос. и саос. у рез. штет.	12.259	123.445	145.685	337.165	117.137	55.479	61.215	118.273	484.489	242.349	ПВР- Резервисане штете	230.045	468.979	638.285	1.410.054	1.703.507	1.692.014	1.854.951	2.761.612	3.808.214	4.838.596
Остала АВР и одлож. пор. сред.	85.487	86.798	176.876	507.073	519.269	26.964	6.914	606	3.422	134.764	Остала ПВР и одлож. пореске обав.	157.493	127.862	235.922	485.370	630.600	206.751	181.081	336.787	433.764	413.101

Табела 10. ПРИПРЕМА БИЛАНСА УСПЕХА ЗА ФИНАНСИЈСКУ АНАЛИЗУ ЗА ПЕРИОД од 1997 до 2006. *у 000*

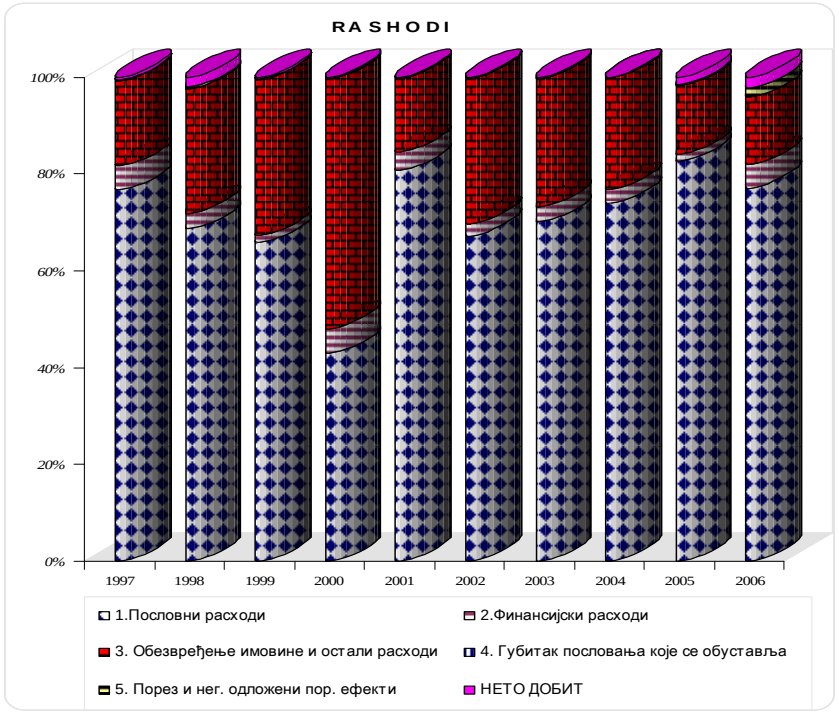
	у 000	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*	*2006*
I	**ПОСЛОВНИ (функционални) ПРИХОДИ** (1 - 1**а** + 2 + 3)	955.328	1.230.68	1.670.74	3.638.59	5.232.34	6.981.63	7.315.04	7.606.77	9.347.268	11.688.65
	1. Приходи од премије осигурања и саосигурања	977.937	1.214.38	1.738.96	3.267.94	5.657.42	7.522.85	7.985.79	8.387.22	10.045.15	12.285.02
	1а. Премија пренета у саосигурање и реосиг. (одбитна ставка-расход)	65.053	106.498	172.568	281.730	782.281	958.904	992.812	1.037.26	924.675	1.163.935
	2. Приходи од послова непосредно повезаних за пословима осиг. и остали пословни приходи	16.988	54.424	26.054	97.181	49.947	147.727	81.230	52.132	82.571	148.240
	3. Приходи од депоновања и улагања (инвестирања) средстава техн. резерви осигур.	25.456	68.376	78.298	555.203	307.248	269.957	240.824	204.684	144.213	419.329
II	**ПОСЛОВНИ РАСХОДИ и ТСО** (1 + 2)	857.355	1.098.43	1.430.73	3.492.97	4.721.01	5.094.48	5.529.09	6.660.51	9.396.472	12.280.34
	1. **Пословни (функционални) расходи (а - б + в1 - в2 - г +д + ђ)**	535.282	671.825	944.025	2.441.58	2.961.84	2.760.92	2.788.90	3.984.51	6.382.244	8.114.039
	а. Накнаде штета и уговорених износа и расходи извиђаја, процене, ликвидације и исплате накнаде штета и угов. износа	447.118	518.176	1.169.14	1.648.96	2.523.59	2.638.68	2.646.16	3.513.88	4.991.712	6.903.259
	б.Учешће саосигуравача и реосигуравача у накнади штета (одбитна ставка- приход)	60.524	60.715	470.291	274.888	327.002	249.069	342.887	157.038	174.997	940.533
	в1. Повећање дуг. резервисања и доприноса, резервисаних штета и осталих техничких резерви - НЕТО- (расход)	120.232	168.716	216.936	1.037.71	659.894	256.232	355.586	722.618	905.476	1.745.074
	в2. Смањење дуг. Резервисања и доприноса, резервисаних штета, осталих техничких резрви - НЕТО (приход)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	г. Приходи од регреса (одбитна ставка-приход)	5.235	7.438	12.157	38.657	50.313	126.389	152.807	165.761	232.466	233.906
	д. Расходи по основу депоновања и улагања техничких резрви и остали пословни расходи	0	0	0	0	0	0	0	30.034	0	0
	ђ. Расходи за попусте и бонусе	33.691	53.086	40.391	68.454	155.670	241.465	282.846	40.774	892.519	640.145
	2. **Трошкови спровођења осигурања - ТСО**	322.073	426.611	486.714	1.051.38	1.759.16	2.333.56	2.740.19	2.675.99	3.014.228	4.166.302

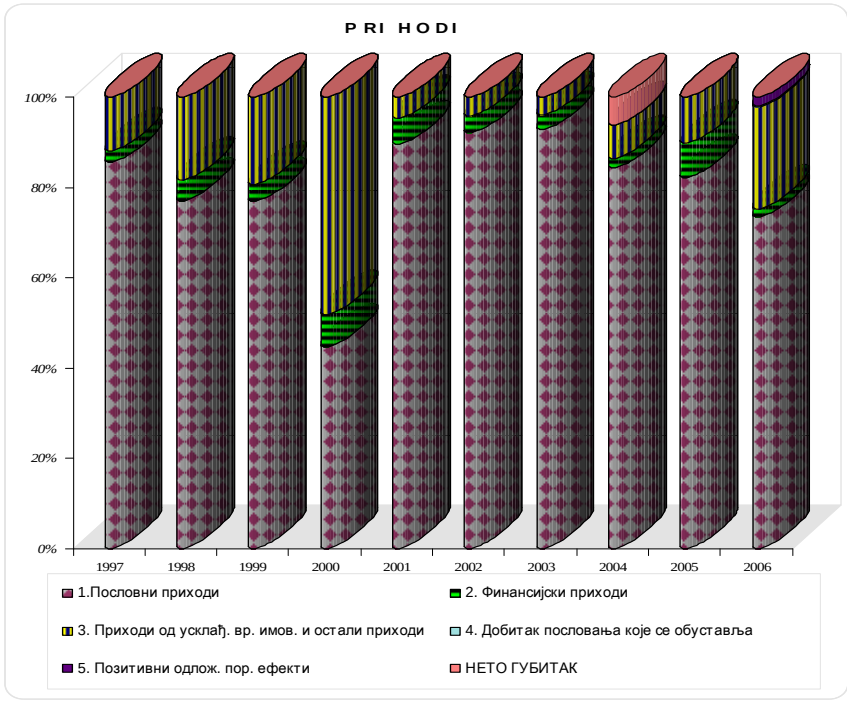
III	**ПОСЛОВНИ РЕЗУЛТАТ**										
	***П О С Л О В Н И Д О Б И Т А К** (I - II)	97.973	132.246	240.008	145.622	511.330	1.887.14	1.785.94	946.264	0	0
	***П О С Л О В Н И Г У Б И Т А К** (II-I)	0	0	0	0	0	0	0	0	49.204	591.683
IV	ПРИХОДИ ПО ОСНОВУ УСКЛАЂИВАЊА ВРЕДОСТИ ИМОВИНЕ И ОСТАЛИ ПРИХОДИ	133.408	294.364	418.535	3.906.81	279.869	313.670	312.215	662.721	1.162.775	3.597.358
V	РАСХОДИ ПО ОСНОВУ ОБЕЗВРЕЂЕЊА ИМОВИНЕ И ОСТАЛИ РАСХОДИ	197.708	411.962	699.030	4.210.12	897.012	2.289.18	2.100.30	2.092.73	1.613.458	2.217.683
VI	ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ	27.303	73.336	83.978	595.477	329.536	289.539	258.293	182.509	855.204	312.698
VII	ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ	53.632	50.990	32.817	414.897	213.042	184.017	237.214	253.313	151.541	774.716
VIII	**РЕЗУЛТАТ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА**										
	***ДОБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА** (III + IV - V + VI - VII)	7.344	36.994	10.674	22.885	10.681	17.152	18.931	0	203.776	325.974
	***ГУБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА** (III - IV + V - VI + VII)	0	0	0	0	0	0	0	554.551	0	0
IX	НЕТО ДОБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА; ГРЕШКЕ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА И ПРОМЕНЕ РАЧ. ПОЛИТИКА	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29.779
X	НЕТО ГУБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА; ГРЕШКЕ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА И ПРОМЕНЕ РАЧ. ПОЛИТИКА	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XI	**ДОБИТАК И ГУБИТАК**										
XII	***ДОБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА**	7.344	36.994	10.674	22.885	10.681	17.152	18.931	0	203.776	355.753
XIII	***ГУБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА**	0	0	0	0	0	0	0	554.551	0	0
XIV	ПОРЕЗ НА ДОБИТ	1.469	3.906	3.927	4.642	3.057	6.199	0	0	0	313.453
XV	Добитак по основу промене одложених пореских средстава и обавеза	0	0	0	0	0	0	0	0	0	300.438
XVI	Губитак по основу промене одложених пореских средстава и обавеза	0	0	0	0	0	0	0	9.445	32.449	0
XVII	**НЕТО РЕЗУЛТАТ**										
	НЕТО ДОБИТАК	5.875	33.088	6.747	18.243	7.624	10.953	18.931	0	171.327	342.738
	НЕТО ГУБИТАК	0	0	0	0	0	0	0	563.996	0	0

10А. ***Анализа биланса успеха меодом визуелизације*** *у 000*

РАСХОДИ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1.Пословни расходи	857.355	1.098.436	1.430.739	3.492.972	4.721.011	5.094.489	5.529.099	6.660.511	9.396.472	12.280.341
2.Финансијски расходи	53.632	50.990	32.817	414.897	213.042	184.017	237.214	253.313	151.541	774.716
3. Обезвр. имовине и остали расходи	197.708	411.962	699.030	4.210.128	897.012	2.289.183	2.100.305	2.092.732	1.613.458	2.217.683
4. Губитак пословања које се обуставља	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Порез и нег. одложени пор. ефекти	1.469	3.906	3.927	4.642	3.057	6.199	0	9.445	32.449	313.453
НЕТО ДОБИТ	5.875	33.088	6.747	18.243	7.624	10.953	18.931	0	171.327	342.738

ПРИХОДИ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1.Пословни приходи	955.328	1.230.682	1.670.747	3.638.594	5.232.341	6.981.632	7.315.041	7.606.775	9.347.268	11.688.658
2. Финанс. приходи	27.303	73.336	83.978	595.477	329.536	289.539	258.293	182.509	855.204	312.698
3. Приходи од ускл. вр. имов. и ост.	133.408	294.364	418.535	3.906.811	279.869	313.670	312.215	662.721	1.162.775	3.597.358
4. Добитак пословања које се обуставља	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29.779
5. Позитивни одлож. пор. ефекти	0	0	0	0	0	0	0	0	0	300.438
НЕТО ГУБИТАК	0	0	0	0	0	0	0	563.996	0	0

5.2 РАЦИО АНАЛИЗА КАО ЕЛЕМЕНТ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА

5.2.1 Анализа рациа структуре имовине, капитала и финансијске структуре

5.2.1.1 Анализа рациа структуре имовине[160]

У оквиру ове тачке у најкраћем ће се указати само на неколико важнијих имовинских показатеља, више у сврхе увода и увида у основна кретања, пре него што се приступи детаљнијим анализама у наставку. Ово из разлога што анализа индексних бројева и анализа учешћа појединих имовинских облика у укупној активи у методолошком смислу немају нарочитих специфичности у односу на стандардну методологију која се примењује у другим правним лицима и с обзиром да се анализе квалитативних аспеката и квантитативних релација између билансних позиција детаљно обрађују у осталим тачкама овог поглавља, као и у наредним поглављима дисертације.

Рациа „промене имовине“ и „промене сталне имовине“, указују на прилично уједначен тренд кретања кроз посматрани низ година (осим у 2000.[161]), уз благу тенденцију опадања. Опадање сталне имовине је у складу са захтевима одговарајућих правила финансирања и води ка успостављању структуре активе која која је у складу са ограничењима из подзаконских аката донетих од стране Народне банке Србије (детаљније видети у оквиру тачке 4.2 -анализа депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви). Анализа развоја НОФ, такође упућује на неопходност смањења позиције сталне имовине анализираног друштва у будућности.

Много интересантнији је тренд кретања рациа промене „обртне имовине“, из којег се може сагледати значајан пад овог рациа у пословној 2004. години (0,54), као непосредна последица процене потраживања на значајно нижем нивоу у односу на пословну 2003 годину (2.174.078 х.д. у 2004. према 5.003.305 х.д. у 2003.). Ако се има у виду да су потраживања порасла у 2005. (на 3.022.525 х.д.) да би се у 2006. поново смањила (на 2.782.834 х.д.), може се закључити да је раст овог рација у пословној 2005. и 2006. директна последица раста краткорочних финансијских пласмана и готовине у 2005. (повећани са 719.653 х.д. у 2004 на 1.958.163 х.д. у 2005. односно на 6.419.887 х.д. у 2006.). Узрок раста краткорочних финансијских пласмана у највећој мери стоји у вези са преливањем дела сталних средстава (инвестиционих некретнина) у краткорочне пласмане и готовину (продаја хотела) и мањим делом у вези са растом фактурисане и наплаћене премије.

„Рацио имобилизованости“ и „рацио интензитета радне имовине“, показују значајно осцилирање кроз посматрани низ година, при чему опадање ових рација у

160

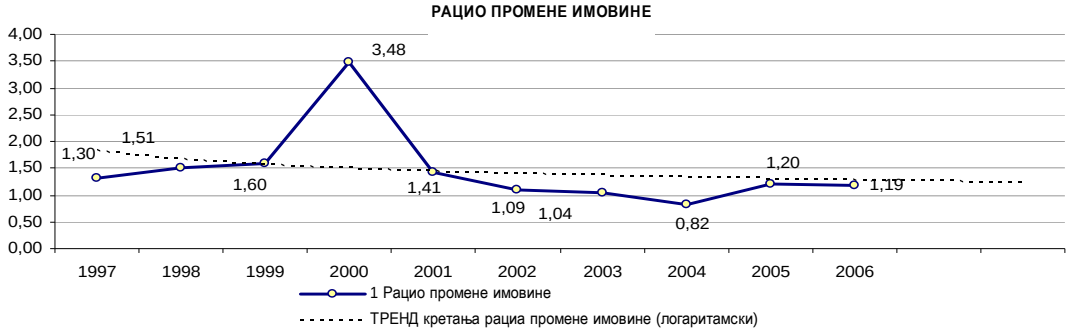
1	Рацио промене имовине = [бруто имовина т.г.] / [бруто имовина п.г.]
2	Рацио промене сталне имовине = [стална имовина т.г.] / [стална имовина п.г.]
3	Рацио промене обртне имовине = [обртна имовина + АВР т.г.] / [обртна имовина + АВР п.г.]
4	Однос имобилизованости = [стална средства] / [обртна имовина + АВР (без прен. прем. реос. и саос.)]
5	Интезитет радне имовине = [радна имовина] / [финансијска имовина]

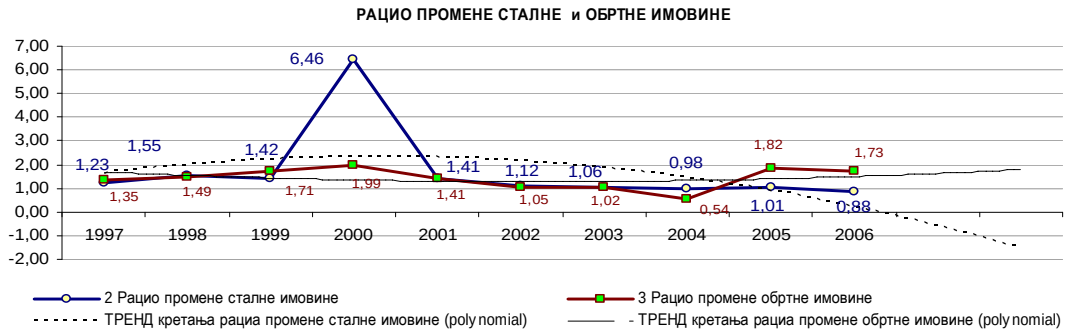
161 Статусна промена по основу припајања ХТП Метропол.

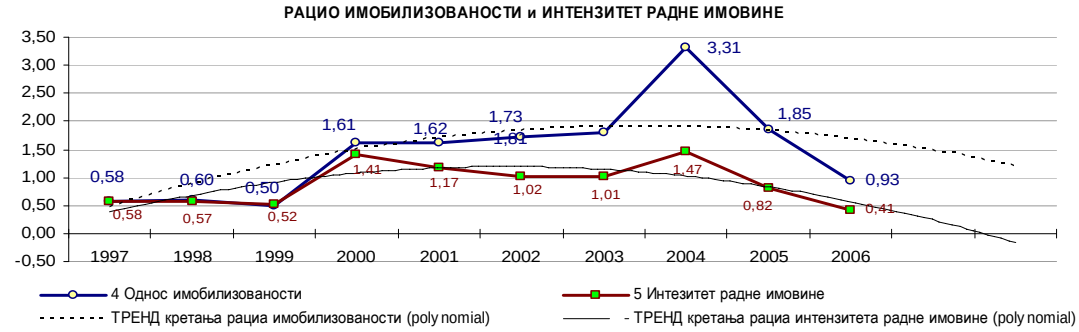
задње 2 године (што је позитивно), указује на чињеницу да је сваки динар сталних средстава и радне имовине[162] покривен са све више обртних средстава односно са све више финансијске имовине (потраживања, краткориочни пласмани и готовина), што са своје стране доприноси расту флексибилности пословања анализираног друштва.

РАЦИА СТРУКТУРЕ ИМОВИНЕ (ASSETS STRUCTURE RATIOS)

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Рацио промене имовине	1,3	1,5	1,6	3,5	1,4	1,1	1,0	0,8	1,2	1,2
2	Рацио промене сталне имовине	1,2	1,6	1,4	6,5	1,4	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9
3	Рацио промене обртне имовине	1,3	1,5	1,7	2,0	1,4	1,0	1,0	0,5	1,8	1,7
4	Рацио имобилизованости	0,6	0,6	0,5	1,6	1,6	1,7	1,8	3,3	1,9	0,9
5	Интезитет радне имовине	0,6	0,7	0,6	1,5	1,2	1,0	1,0	1,5	1,0	0,5

[162] Радна имовина односи се на имовина која ствара учинак тј. некретнине и опрему (власник - без инветиционих некретнина) и залихе, увећане за укупан износ краткорочних АВР).

5.2.1.2 Анализа рациа структуре капитала[163]

Захтеви сигурности у односу на уговараче осигурања и повериоце, околност да се кроз делатност осигурања формирају огромни фондови, неразвијено тржиште капитала, велики тржишни ризици и политичка нестабилност, доводе до тога да се ризици више него пропорционално увећавају.

Крута правила о односу сопственог и позајмљеног капитала, без обзира да ли су постављена као правила 1:1; 2:1 или чак 3:1, у данашњим условима немају већег значаја, нити њихова испоштованост може да гарантује ликвидност и још мање дугорочну стабилност и повољан финансијски положај привредних субјеката.

Учешће сопственог капитала у структури укупног капитала (укупној пасиви) треба да буде у сразмери са ризиком пословања. За друштва за осигурање од кључног значаја је да своју активу и пасиву устроје на начин да друштво у релативно кратком року може да се прилагоди измењеним условима пословања, пре свега у односу на факторе тржишног ризика. Кретање рациа сигурности (рацио солвентности), на први поглед указује да анализирано друштво нема сопственог капитала који је довољан да гарантује сигурност, у случају да дође до непредвиђених поремећаја у пословању. Овај закључак би био исправан у контексту прихватања Златног правила за изравнање ризика, за које је већ речено да није прихватљиво, с обзиром на специфичне захтеве у погледу пасиве биланса друштава за осигурање (посебно из угла адекватности техничких резерви). Такође, овај рацио треба сагледавати у контексту анализа НОФ-а, кретања рациа сопственог капитала, рациа туђег капитала, рациа дугорочног и краткорочног капитала и у контексту покрића техничких и гарантних резерви (тачке 4.2 и 5.4).

Када је реч о рацију зависности од банака, лифераната (добављача) и повезаних предузећа, из израчунатих величина и графикона произилази да анализирано друштво исказује веома ниску зависност од банака, лифераната и повезаних предузећа.

Посебно треба истаћи опадање рациа зависности од повезаних правних лица у периоду од 2003 до 2006., што је на првом месту резултат измирења заосталих обавеза према повезаном правном лицу регистрованом за обављање послова реосигурања. Овде треба имати у виду да су повезана правна лица непосредно у функцији раста, развоја и очувања портфеља матичног предузећа, те да се иста

163

1	Учешће сопственог капитала = [сопствени капитал] / [укупна пасива]
2	Учешће дугорочног капитала = [сопствени капитал + дуг.рез + дуг.об] / [укупна пасива]
3	Учешће краткорочног капитала = [кратк. об. + ПВР] / [укупна пасива]
4	Рацио сигурности или рацио солвентности = [сопствени капитал] / [позајмљени капитал]
5	Учешће позајмљеног капитала = [позајмљени капитал (дуг.рез + дуг.об. + кр.об.+ПВР)] / [укупна пасива)]
6	Однос између дугор. обавеза и дугор. капитала = [дугорочне обавезе] / [дугорочни (перманентни) капитал]
7	Зависност од банака = [обавезе према банкама] / [укупне обавезе]
8	Зависност од лифераната = [добављачи + меничне обавезе] / [укупне обавезе]
9	Зависност од повезаних предузећа = [обавезе према повезаним предузећима] / [укупне обавезе]

Као помоћни показатељи у анализу се могу укључити и следећи рацио бројеви:

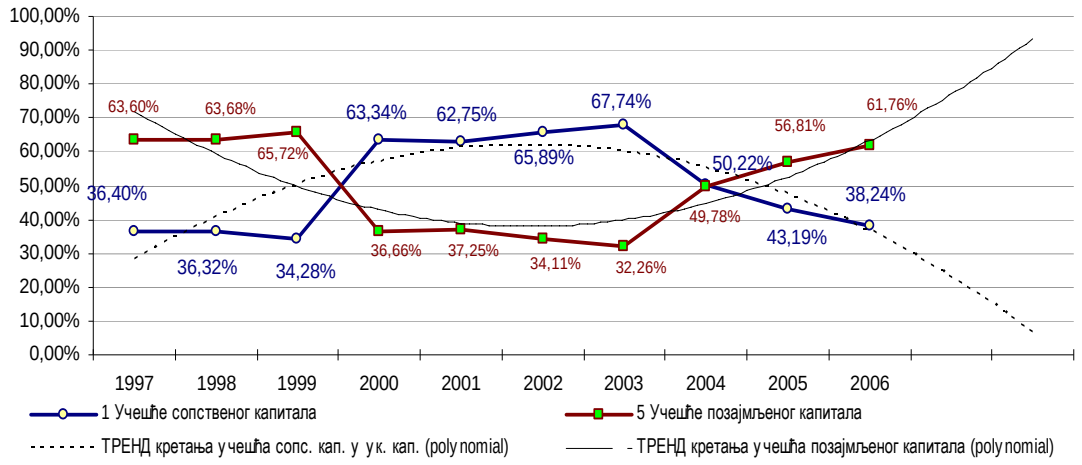
* Степен задужености = [позајмљени капитал] / [сопствени капитал]
* Билансни курс = [сопствени капитал] / [фиксни сопствени капитал (основни капитал, умањен за сопствене акције)]
* Рацо сигурности сопств. финансирања = [варијаб. сопств. капит. (сопс.. кап. - основни кап.)] / [фиксни сопств. капитал]
* Степен унутрашњег финансирања = [нето нерасп. добит + резерве + рев. рез. + дуг. резервисања)] / [Укупан капитал]

оснивају углавном у сврхе пласирања вишкова ризика, прибаве премије кроз алтернативне канале продаје (технички прегледи и слично), побољшања наплате премије кроз наплату премије у робама или услугама и у сврхе пласирања и улагања слободних средстава осигурања матичног предузећа.

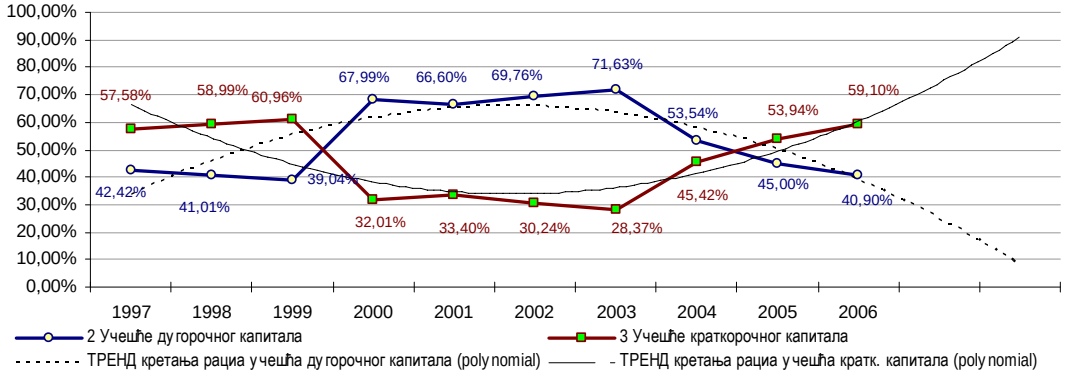
РАЦИА СТРУКТУРЕ КАПИТАЛА ИЛИ РАЦИА СОЛВЕНТНОСТИ (CAPITAL STRUCTURE OR SOLVENCY RATIOS)

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Учешће сопственог	36,4%	36,3%	34,3%	63,3%	62,8%	65,9%	67,7%	50,2%	43,2%	38,2%
2	Учешће дугорочног	42,4%	41,0%	39,0%	68,0%	66,6%	69,8%	71,6%	53,5%	45,0%	40,9%
3	Учешће краткорочног капитала	57,6%	59,0%	61,0%	32,0%	33,4%	30,2%	28,4%	45,4%	53,9%	59,1%
4	Рацио сигурности или рацио солвентности	57,2%	57,0%	52,2%	172,8%	168,5%	193,2%	210,0%	100,9%	76,0%	61,9%
5	Учешће позајмљеног капитала	63,6%	63,7%	65,7%	36,7%	37,2%	34,1%	32,3%	49,8%	56,8%	61,8%
6	Однос између дугорочних обавеза и дугорочног капитала	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	1,7%	0,1%	0,1%
7	Зависност од банака	5,1%	1,2%	0,4%	0,7%	1,7%	2,7%	2,2%	0,3%	0,6%	0,3%
8	Зависност од лифераната	4,1%	3,7%	3,6%	3,7%	4,1%	2,6%	5,8%	9,2%	11,5%	7,0%
9	Зависност од повезаних предузећа	15,1%	29,6%	26,9%	28,1%	36,4%	43,0%	30,1%	28,4%	26,6%	14,4%

ГРАФИК УЧЕШЋА СОПСТВЕНОГ и ПОЗАЈМЉЕНОГ КАПИТАЛА У УКУПНОМ КАПИТАЛУ

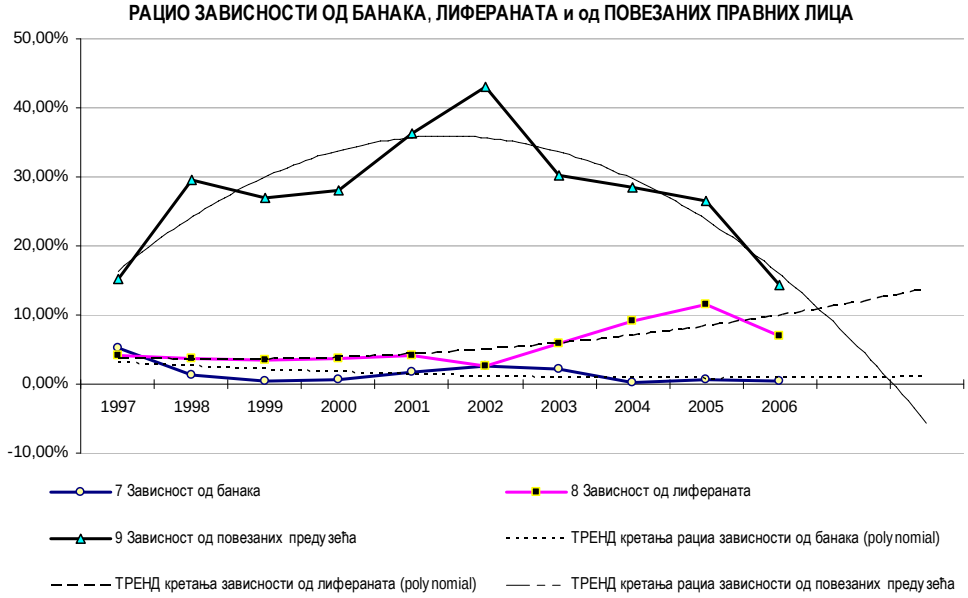

РАЦИО УЧЕШЋА ДУГОРОЧНОГ и КРАТКОРОЧНОГ КАПИТАЛА

5.2.1.3 Анализа рациа финансијске структуре[164]

Укупна пословна средства предузеће може да финансира из различитих извора финансирања, који се са становишта припадности деле на сопствене и позајмљене изворе. Однос између позајмљених и сопствених извора финансирања назива се финансијском структуром друштва и изражава се на пасивној страни биланса

164

1	Стопа покрића постројења I степена = [сопствени капитал] / [стална средства]
2	Стопа покрића постројења II степена или рацио финансијског еквилибријума = [дугорочни капитал] / [стална средства]
3	Стопа покрића постројења III степена = [дугорочни капитал] / [стална средства + залихе]
4	Стопа покрића циркулирајуће активе НОФ-ом = [НОФ] / [циркулирајућа актива]
5	Кредитно напрезање = [добављачи + меничне обавезе] / [потраживања од купаца]

стања. Кретање рациа финансијске структуре, потврђује и додатно јача изведене закључке који су дати у оквиру анализе рачуна покрића и анализе рациа капитала.

Приликом сагледавања појединих рацио бројева, треба имати у виду да теза о оправданости привлачења туђег капитала односно додатног задуживања, све док је стварна камата већа од тржишне камате за употребу туђег капитала и с тим у вези закључци о супростављеним интересима заштите од презадужености (принципима сигурности) у односу на принципе рентабилности, нису примењиве на друштва за осигурање у свом изворном облику. Разлоге треба тражити у чињеници да су друштва за осигурање у обавези да обрачунавају техничке резерве у износима довољним за покриће будућих обавеза осигуравача и околности да се овде ради о средствима која имају карактер јефтиних туђих извора финансирања, мада не и бескаматним.

Друштво за осигурање које има веће учешће сопственог капитала јесте утолико сигурније, јер се у осигурању ризици не смеју преваљивати на осигуранике и кориснике осигурања. Међутим, за друштво за осигурање није битан само начин финансирања појединих имовинских делова, већ је важан и квалитет покрића обрачунатих техничких резерви и гарантних резерви друштва.

Ако ипак за сврхе ове анализе пођемо од златног билансног правила у ужем смислу које тражи да стална средства буду финансирана сопственим капиталом, на бази кретања рациа покрића I, II и III степена, уочава се да ово правило није испоштовано у последњих неколико година.

Никако се не сме пренебрегнути чињеница да сталну имовину чине и инвестиционе некретнине које су скопчане са улагањима техничких резерви, због чега се коначни ставови у вези са тумачењем ових рациа не могу изводити ван контекста анализе покрића техничких и гарантних резерви.

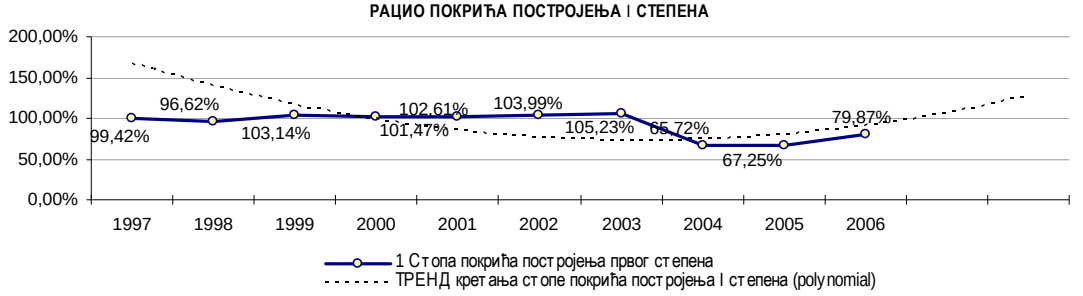
На бази израчунатих рација у пословној 2006., може се извући закључак да структура активе мења и то у правцу смањења сталне имовине и повећања обртне имовине (смањења некретнина и инвестиционих некретнина у корист краткорочних пласмана), што је резултирало значајним растом ових рациа у 2006. у односу на пословну 2005. и 2004. годину.
Тренд кретања рациа покрића циркулирајуће активе[165] нето обртним фондом (НОФ[166]), указује на опадајући тренд покривености циркулирајуће активе НОФ-ом. Опадајући тренд је непосредна последица негативне висине нето обртног фонда у периоду од 2004 до 2006 године, због чега овај показатељ бележи нулту вредност у овом периоду.
Чак и када би прихватили златно билансно правило у ужем смислу, из ових показатеља (наравно посматраних у корелацији са другим показатељима из овог рада) може се извести само закључак о потреби наставка преструктуирања имовине друштва, у правцу повећања обртне имовине, прецизније краткорочних финансијских пласмана уз смањење сталне имовине, а никако закључак о неадекватном капиталу анализираног друштва.

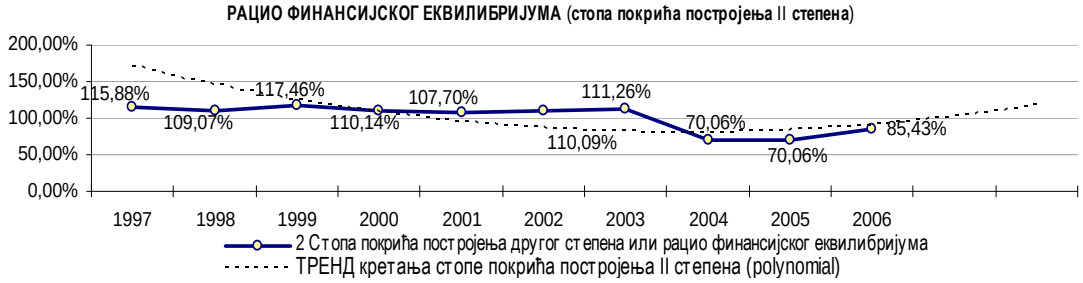
[165] Обртна имовина увећана за АВР.
[166] НОФ представља износ дугорочног капитала који стоји на располагању за финансирање обртних средстава.

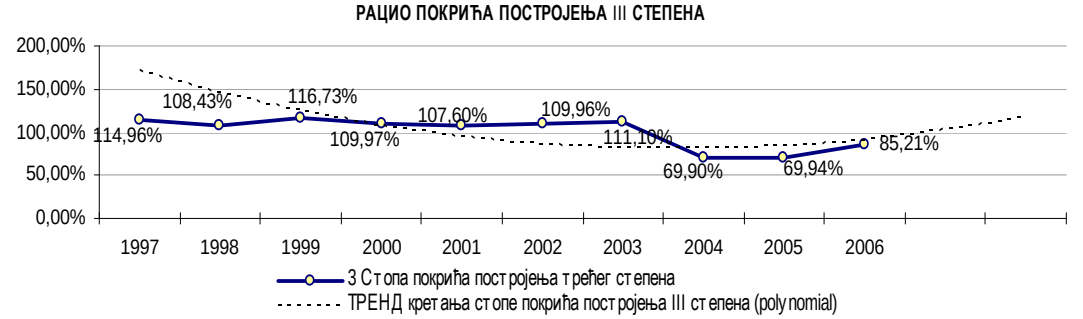
Наравно, додатна емисија капитала односно докапитализација, која би претпостављала улагање средстава у различите облике краткорочних пласмана би била свакако добродошла, с обзиром да би она са своје стране допринела далеко безболнијем и бржем усклађивању структуре активе и пасиве по вертикали и хоризонтали.

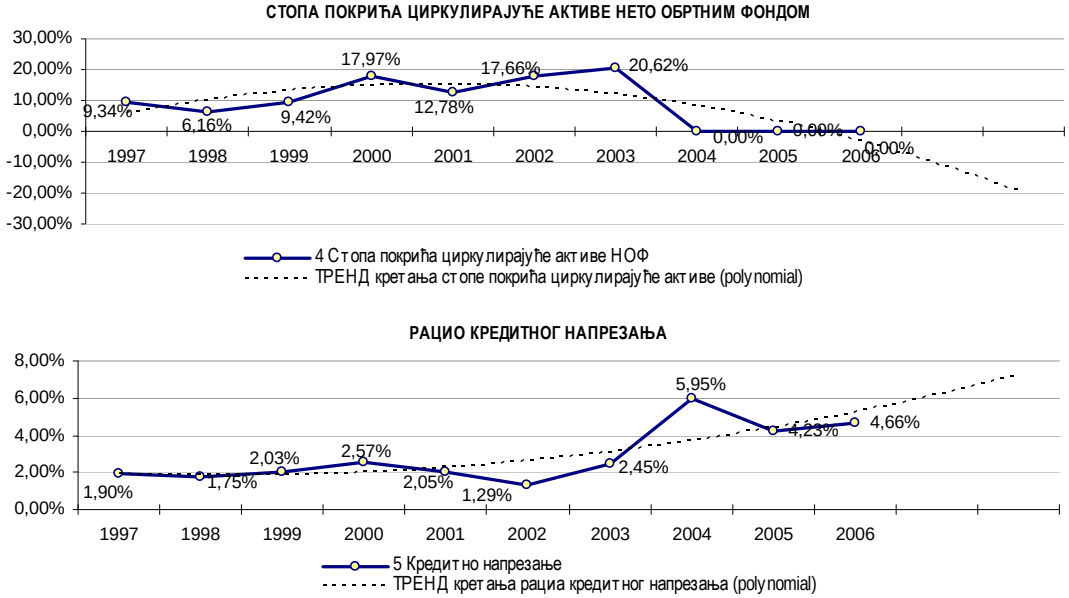
РАЦИА ФИНАНСИЈСКЕ СТРУКТУРЕ (FINANCIAL STRUCTURE RATIOS)

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Стопа покрића постројења I степена	99,4%	96,6%	103,1%	102,6%	101,5%	104,0%	105,2%	65,7%	67,2%	79,9%
2	Рацио финанс. еквилибријума (стопа покрића постројења II степена)	115,9%	109,1%	117,5%	110,1%	107,7%	110,1%	111,3%	70,1%	70,1%	85,4%
3	Стопа покрића постројења III степена	115,0%	108,4%	116,7%	110,0%	107,6%	110,0%	111,1%	69,9%	69,9%	85,2%
4	Стопа покрића циркул. активе НОФ	9,2%	5,5%	8,7%	16,4%	12,5%	17,4%	20,4%	0,0%	0,0%	0,0%
5	Кредитно напрезање	1,9%	1,7%	2,0%	2,6%	2,1%	1,3%	2,5%	5,9%	4,2%	4,7%

5.2.2 Анализа рациа ликвидности и показатељи финансијске и приносне снаге

5.2.2.1 Рациа ликвидности[167]

Ниво ликвидности, квалитет ликвидне активе и њен однос према укупној активи друштва представља значајну детерминанту ефикасности тржишног пословања. Генерално, ризик ликвидности настаје као резултат различитих временских тачака реализације односно плаћања финансијских трансакција. Рацио бројеви који спадају у ову групу показатеља имају за циљ да укажу на способност друштва да плаћа доспеле обавезе у року, уз одржавање потребног обима и структуре обртне имовине, која је неопходна за обављање текућег пословања.

Управљање готовином друштва за осигурање одлучујуће опредељује успешност управљања ризиком, имајући у виду осетљивост осигураника и јавности уопште на редовност и ажурност у исплати обавеза из осигурања. Зато се у процесу планирања готовинских токова и њиховим управљањем, морају добро предвидети очекиване штете и редовно пратити тенденције у кретању резервисаних штета, које наравно морају бити резервисане на адекватном нивоу, тј нивоу који може да покрије будуће будуће обавезе из осигурања. На тај начин постиже се да средства осигуравача не буду имобилизована, односно да се иста улажу у високо ликвидне краткорочне

167

1А	Рацио ликвидности III степена или рацио опште или текуће ликвидности [обртна имовина + укупна АВР] / [краткорочне обавезе + укупна ПВР]
1Б	Рацио ликвидности III степена или рацио опште или текуће ликвидности [обртна имовина + део АВР (остала АВР+ учешће ре(са)ос. у резерв. штетама)] / [краткорочне обавезе + део ПВР (остала ПВР + резервисане штете)]
2А	Рацио ликвидности II степена или рацио редуциране ликвидности [обртна имовина - залихе] / [краткорочне обавезе + укупна ПВР]
2Б	Рацио ликвидности II степена или рацио редуциране ликвидности [финансијска имовина (потраж. + кр. пласмани + готовина)] / [краткорочне обавезе + део ПВР (остала ПВР + резервисане штете)]
3	Однос "Ликвидна средстава / Доспеле обавезе"
4А	Рацио ликвидности I степена или рацио новчане ликвидности [готовина + готовински еквиваленти] / [краткорочне обавезе + укупна ПВР]
4Б	Рацио ликвидности I степена или рацио новчане ликвидности [готовина + готовински еквиваленти] / [краткорочне обавезе + део ПВР (остала ПВР + резервисане штете)]

хартије од вредности на које друштво остварује принос, а које по потреби лако може претворити у готов новац.

Из напред наведеног произилази да је анализа ликвидности усмерена на истраживање краткорочне финансијске равнотеже. Иако се ликвидности данас у литератури придаје највећи значај, претерана ликвидност значајно умањује могућности за раст рентабилности, с обзиром да јака ликвидност претпоставља да је значајан део средстава имобилисан у новчаним средствима, што опет значи губитак приноса од улагања ових средстава. Анализу ликвидности увек треба посматрати у контексту осталих показатеља и паралелно са анализом новчаних токова и планирањем токова готовине у оквиру планских активности друштава за осигурање.

Приликом разматрања ликвидности, не сме се пренебрегнути да друштва за осигурање која послују на тржишту осигурања у РС поседују латентне резерве у виду материјално значајних износа исправљених потраживања по основу дугујуће премије и обрачунатих камата. Ова потраживања, иако нису исказана у билансима друштва, представљају ресурс који се користи за измиривање обавеза по основу штета (путем компензација потраживања и обавеза).

Полазећи од специфичне природе позиција временских разграничења у друштвима за осигурање, која се иначе детаљно обрађују у неколико поглавља овог рада, за сврхе ове анализе сваки од показатеља ликвидности (III, II и I степена) израчунат је као „А“ и „Б“, тако што су краткорочним обавезама додавана укупна временска разграничења („А“) или временска разграничења схваћена као збир резервација и осталих временских разграничења, дакле без преносних премија („Б“). Разлог за овакво посматрање позиција временских разграничења лежи у чињеници да незарађену премију осигурања (преносне премије) прате значајни износи недоспелих потраживања, од којих велики део може бити обезвређен[168]. Позиције залиха немају значај и функцију који имају у производним предузећима, што треба имати у виду у поступку анализе рациа опште или текуће ликвидности. Међутим, у оквиру позиција залиха, друштва за осигурање билансирају и остатке осигураних оштећених ствари, по основу којих ће се остварити приливи новчаних средстава као и средства намењена продаји. Висина ових ставки у оквиру билансне позиције „залихе“, тј. њихова материјалност, као и начини будућег улагања прилива од продаје средстава намењених продаји, са своје стране опредељују значај рациа ликвидности III степена.

Рацио ликвидности III степена или рацио опште или текуће ликвидности („А“и“Б“), добија се као однос укупних обртних средстава, увећаних за АВР и укупних краткрочних обавеза увећаних за ПВР. Овај рацио показује са колико је обртних средстава покривен сваки динар краткорочних обавеза. Кретање овог показатеља кроз посматрани период указује на благо позитиван тренд кретања ликвидности, уз изразити раст ликвидности у пословној 2005. и посебно 2006 години, што је непосредна последица продаје хотела и с тим у вези пораста позиције готовине и краткорочних пласмана. Управо из разлога што је овај показатељ најмање ригорозан показатељ ликвидности, кретање овог показатеља иде такође у прилог тези о потреби даље трансформације појединих облика сталне имовине у обртну имовину, конкретније у краткорочне пласмане. У процесу разматрања и анализе ликвидности, не сме се изгубити из вида, да на ликвидност пресудно утичу величина друштва, обим пословне активности, услови кредитирања од стране добављача, ефикасност наплате потраживања и дисциплина плаћања доспелих

[168] Полазећи од захтева из Одлуке о начину процењивања билансних и ванбилансних позиција друштава за осигурање.

обавеза. Правило 2:1 (банкарски рацио), које тражи да обртна средстава буду два пута већа од краткорочних обавеза, додатно потврђује изнету изнету тезу о задовољавајућој ликвидности III степена.

Рацио ликвидности II степена, односно рацио редуциране ликвидности, у друштвима за осигурање нема значај који има код производних привредних субјеката, с обзиром на нематеријалност позиција залиха, тако да овај рацио не одступа битно у односу на ликвидност трећег степена.

Ликвидност првог степена, представља знатно строжији тест ликвидности, јер уместо обртне имовине узима у обзир готовину и готовинске еквиваленте. Сва рација из ове групе показују узлазни тренд кретања.

Рацио односа ликвидних средстава и доспелих обавеза, указује на раст ликвидности ликвидности у пословној 2006. у односу на 2005., са 17,46 на 72,35 динара, што указује да је у пословној 2006 години, сваки динар доспелих обавеза покривен са 72,3 динара ликвидних новчаних средстава[169]. Рацио ликвидности I степена „Б“ показује да је на дан 31.12.2006., сваки динар краткорочних обавеза увећаних за обавезе по основу резервисаних штета и остала ПВР, покривен са 0,30 динара ликвидних обртних средстава. Начелно се захтева да друштва требају да имају ликвидност I степена већу од “1”, да би се стање текуће ликвидности оценило задовољавајућим.

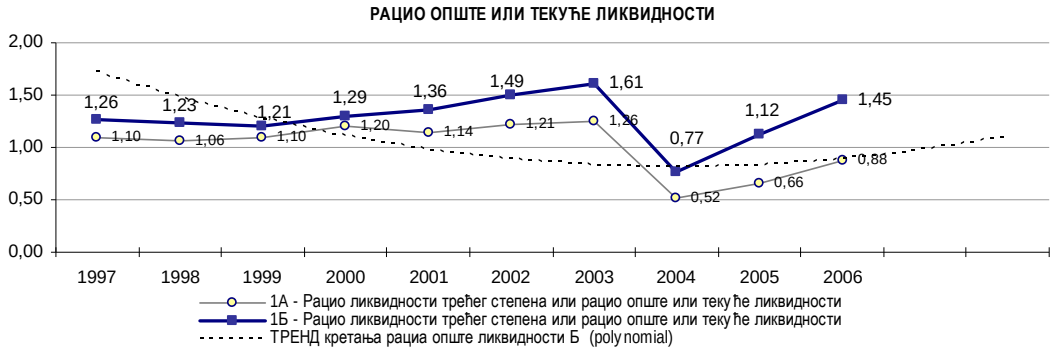
Имајући у виду природу резервисаних штета у друштвима за осигурање, процес њихове ликвидације, праксу компензација штета са дугујућом премијом, структуру краткорочних финансијских пласмана, чињеницу да је од укупног износа краткорочних обавеза релативно мали износ обавеза и доспео за плаћање, може се оценити да је ликвидност анализираног друштва у пословној 2006. задовољавајућа и да је анализирано друштво у финансијском смислу релативно здраво. Ова констатација се међутим не сме изоловано посматрати у односу на друге показатеље и закључке презентоване у овом раду.

Поред изложених рациа ликвидности, у циљу давања динамичке димензије анализи ликвидности, као помоћни показатељ може се користити и рацио ликвидности на бази прилива новчаних средстава из пословних активности, које се стављају у однос са просечним краткорочним обавезама.

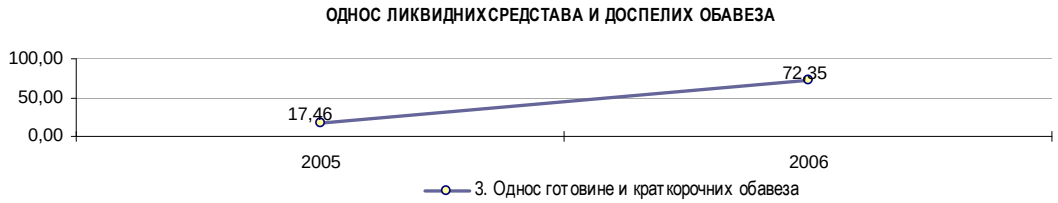
ПОКАЗАТЕЉИ ЛИКВИДНОСТИ (LIQUIDITY INDICATORS)

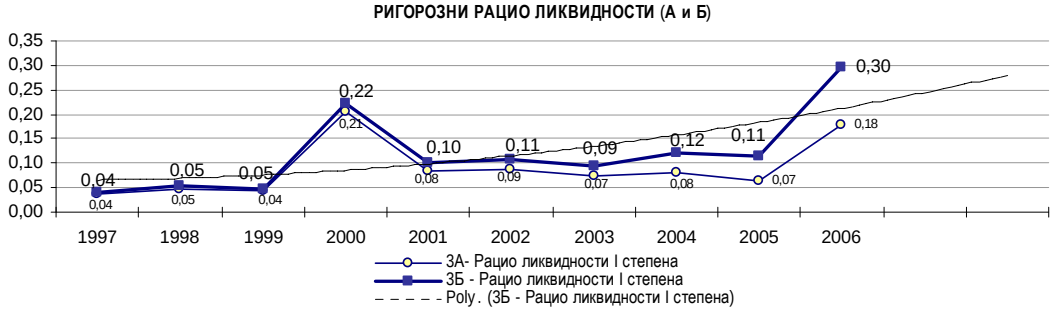
Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	199	199	199	200	200	200	200	200	200	200
1А	А- Рацио опште или текуће ликвидности (рацио ликвидности III степена)	1,1	1,1	1,1	1,2	1,1	1,2	1,3	0,5	0,7	0,9
1Б	**Б** - Рацио опште или текуће ликвидности (рацио ликвидности III степена)	1,3	1,2	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	0,8	1,1	1,5
2А	А - Рацио редуциране ликвидности (рацио ликвидности II степена)	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2	1,2	0,5	0,6	0,8
2Б	**Б**- Рацио редуциране ликвидности (рацио ликвидности II степена)	1,1	1,0	1,0	1,0	1,2	1,5	1,6	0,7	1,0	1,4
3	Однос готовине и доспелих обавеза									17,5	72,3
4А	А - Рацио ликвидности I степена или рацио новчане ликвидности	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
4Б	**Б** - Рацио ликвидности I степена или рацио новчане ликвидности	0,0	0,1	0,0	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3

[169] Податак о износу доспелих обавеза за пословну 2006., на бази којег је израчунат овај показатељ није у потпуности поуздан.

5.2.2.2 Рациа рентабилности – рациа приносне снаге[170]

170

1	Рацио рентабилности сопственог капитала = [нето добитак] / [просечно коришћен нето сопствени капитал]
2	Рацио рентабилности економије (Америчка варијанта) = [нето добитак + камате на све кредите] / [просечна укупна пословна актива] Напомена: Алтернативно могу се узети само камате на дуг. и ср.. кредите, без кратк. обавеза;
3	Рацио повраћаја сопственог капитала = [CASH FLOW] / [просечна коришћен нето сопствени капитал]
4	Рацио повраћаја укупно инвестираног капитала = [бруто CASH FLOW + трошкови камата - приходи камата)] / [просечно коришћена укупна пасива (капитал)]
5	Динамички степен задужености = [CASH FLOW] / [позајмљени капитал - резервисања - готовина]

Приносна снага односно рентабилност друштва за осигурање стоји у непосредној вези са увећањем нето инвестираног капитала, исплатом дивиденди власницима капитала и принципима сигурности.

Управо преко показатеља рентабилности, руководство друштва за осигурање полаже рачуне према власницима капитала, потенцијалним инвеститорима, према корисницима услуга осигурања, а нарочито према осигураницима са вишегодишњим и дугорочним уговорима о осигурању и осигураницима који су имаоци полиса животног осигурања. Ово из разлога што је добит извор увећања сума осигурања у осигурању живота тј. математичке резерве осигурања. Јачање и раст рентабилности пословања је зависна функција од висине исказне добити, односно бржег раста добитка у односу на раст прихода, што се постиже бржим растом обрта прихода или мањим ангажовањем средстава за исти ниво пословне активности.

Стопа нето приноса на укупна улагања, мерена односом нето добитка[171] и просечне укупне имовине и стопа пословног добитка, која показује добитност пословног процеса[172], бележе значајне осцилације, при чему се уочава да је вредност показатеља стопе пословног добитка у 2005. и 2006. једнака нули, с обзиром да је анализирано друштво по основу основне делатности (осигурања) остварило пословни губитак. У исто време, стопа нето добитка и маржа добити, показују растући тренд кретања, који је посебно дошао до изражаја у пословној 2005. и 2006. 2006. години, што указује на чињеницу да је ово друштво остварило добит практично по основу вишка ванпословних прихода над ванпословним расходима.

Ова околност је прилично забрињавајућа, јер указује на чињеницу да је остварена добит искључиво резултат раста фер вредности акција Комерцијалне банке[173] (детаљнију анализу и закључке видети у оквиру анализе ризика везаних за депоновања и улагања средстава техничких резерви датих у тачки 4.2) али и резултат обрачуна камата по основу дугујуће премије осигурања, која се реално неће наплатити у значајнијим износима (због незадовољавајућег бонитета осигураника).

6	Динамички степен ликвидности = [CASH FLOW] / [просечни позајмљени капитал - готовина]
7	Стопа нето приноса на укупна улагања = [нето добитак] / [просечно коришћена актива]
8	Стопа пословног добитка = [пословни добитак] / [пословни приходи]
9	Стопа нето добитка = [нето добитак] / [укупан приход]
10	Стопа марже приноса = [нето добитак] / [меродавна премија у самопридржају]

Напомена: У анализи рацио бројева, генерално (у пракси)се користе различити облици кориговане висине добити, познати под различитим називима (нето cash flow (схваћен као збир нето добити, амортизације и ефеката промене дуг. резервисања), bruto cash flow (добит пре опорезивања, амортизације и ефеката промене дугорочних резервисања), EBIT (Earnings before interest and taxes), EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization), ...

[171] Ова стопа може се рачунати и тако што се нето добит коригује за износ трошкова камата умањених за пореску уштеду тј. (камате х (1-стопа пореза на добит). С обзиром на материјално безначајне износе расхода камата код анализираног друштва у бројиоцу овог рацио показатеља узета је чиста нето добит. Овај показатељ у великој мери одговара показатељу рациа рентабилности економије у Америчкој варијанти.

[172] Никола Стевановић, Дејан Малинић, Владе Милићевић, Управљачко рачуноводство,2007.

[173] Обелодањено у Извештају о пословању и напоменама уз финансијске извештаје.

Стандардни показатељ стопе приноса на пословну имовину, није могуће израчунати само на основу података из финансијских извештаја, без улажења у структуру покрића техничких и гарантних резерви, с обзиром да ангажовање појединих делова истоврсних облика имовине, само једним делом генерише принос кроз пословне приходе. Из напред наведеног разлога, рентабилност се мора сагледавати и кроз carmel показатеље профитабилности (earnings & profitability).

Поред показатеља стопе нето приноса на укупна улагања, стопе пословног добитка, стопе нето добитка и стопе марже приноса, посебно је важан рацио повраћаја сопственог капитала, који се добија када се стави у однос cash flow (схваћен као збир добитка, амортизације и покрића (нето ефеката повећања дуг. резервисања, без ефеката промена математичке резерве осигурања) са просечно коришћеним сопственим капиталом. Овај рацио износи 10,84 %, што значи да се на 100 јединица просечно ангажованог сопственог капитала остварује 10,84 динара cash flow–а, што се не може оценити задовољавајућим. Са друге стране из показатеља степена динамичке ликвидности, може се видети да на 100 јединица ангажованог позајмљеног капитала умањеног за готовину, анализирано друштво остварује 8,50 динара cash flow–а.

Далеко већу аналитичку вредност има рацио повраћаја укупно инвестираног капитала. Рачунање овог рациа захтева да се бруто cash flow увећа за износ трошкова камата и умањи за износ прихода од камата. Стављањем у однос овако утврђеног коригованог cash flow-а са просечно коришћеним укупним капиталом, јасно се уочава да је овај показатељ на изузетно ниском нивоу у целом посматраном периоду, при чему овај показатељ бележи нулту вредност у периоду од 2001. до 2005., с обзиром да је у тим годинама остварен негативан коригован cash flow.

Када се овако поставе ствари, јасно је да рацио повраћаја сопственог капитала и рацио степена динамичке ликвидности замагљују праву слику ствари. Чак и ако апстрахујемо номиналне износе обрачунатих камата по основу дугујуће премије осигурања, из самог показатеља се види да је позитивни финансијски резултат последица билансирања обрачунатих прихода од камата, односно резултат чињенице да потраживања (по основу обрачунате и фактурисане камате на дан израде обрачуна) нису обезвређена (а морала су бити, с обзиром на вероватну ненаплативост истих).

Тренд кретања рациа рентабилности економије и рациа рентабилности сопственог капитала указује на растућу тенденцију. Рацио рентабилности сопственог капитала у износу од 5,25 % у 2006 години, указује да ово друштво на сваких 100 динара просечно коришћеног сопственог капитала остварује прираст од 5,25 динара нето добитка. Рацио рентабилности економије у износу од 2 %, у 2006. указује да анализирано друштво на сваких 100 динара просечно коришћене пословне активе, остварује 2 динара приноса мереног нето добитком увећаног за камате по кредитима.

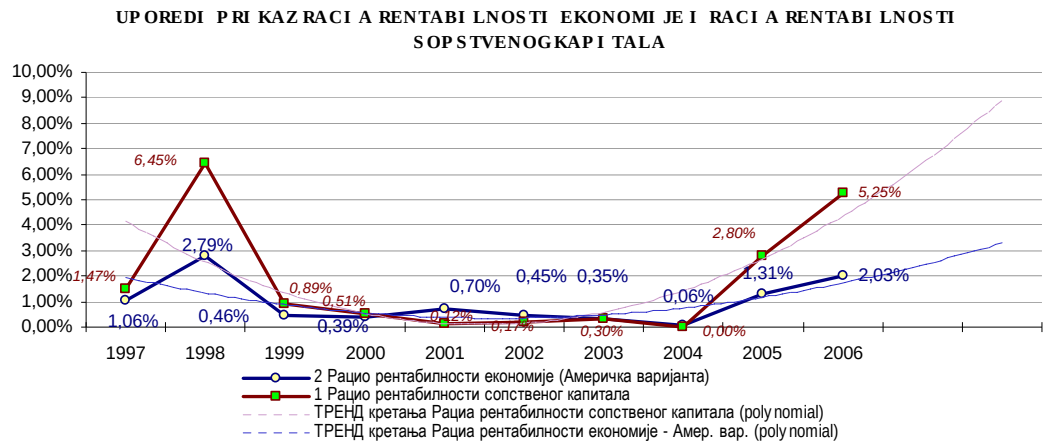
Из односа рациа рентабилности економије и рациа рентабилности сопственог капитала, у случају друштава за осигурање не могу се изводити закључци о потреби привлачења туђег капитала (када је рацио рентабилности сопственог капитала већи од рација рентабилности економије) у циљу повећања рентабилности, под образложењем да је резултат остварен употребом сопственог капитала већи од плаћене камате за препуштање капитала (тржишна камата), с обзиром да у овом

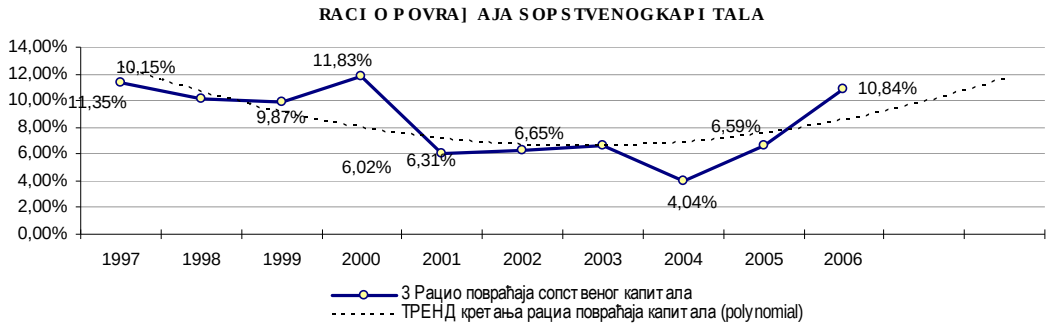
случају позајмљени капитал чине између осталог и техничке резерве које је друштво у обавези да држи на одређеном нивоу (адекватном за покриће будућих обавеза осигуравача). У том контексту посматрано, крајња граница привлачења туђег капитала би била изједначење вредности ових двају рација. Мора се имати на уму и чињеница да позајмљени капитал друштава за осигурање у највећем делу чине средства осигураника, која су у једном свом делу бескаматни извор финансирања који друштво треба да оплоди.

Поред анализираних показатеља, приликом сагледавања коначне оцене рентабилитета, треба узети у обзир и показатеље рентабилитета у вези са акцијским капиталом, као што су рацио добити по акцији; однос цена по акцији и добити по акцији; рацио плаћања дивиденди; показатељ дивидендног приноса по акционарима и сличне показатеље, који нису интересантни из угла анализираног друштва за осигурање, због чега нису ни рачунати.

РАЦИА ПРИНОСНЕ СНАГЕ (PROFITABILITY RATIO FIGURES)

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Рацио рентабилности сопственог капитала	1,5%	6,4%	0,9%	0,5%	0,1%	0,2%	0,3%	0,0%	2,8%	5,3%
2	Рацио рентабилности економије (Америчка варијанта)	1,1%	2,8%	0,5%	0,4%	0,7%	0,4%	0,3%	0,1%	1,3%	2,0%
3	Рацио повраћаја сопственог капитала	11,3%	10,1%	9,9%	11,8%	6,0%	6,3%	6,7%	4,0%	6,6%	10,8%
4	Рацио повраћаја укупно инв. кап.	1,2%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,7%
5	Динамички степен задужености	6,9%	5,2%	4,5%	16,6%	8,8%	9,5%	10,1%	4,3%	5,0%	7,7%
6	Динамички степен ликвидности	7,4%	5,8%	5,2%	20,0%	9,4%	8,4%	8,7%	4,6%	5,6%	8,5%
7	Стопа нето приноса на укупна улагања	0,6%	2,2%	0,3%	0,3%	0,1%	0,1%	0,1%	0,0%	1,2%	2,0%
8	Стопа пословног добитка	10,3%	10,7%	14,4%	4,0%	9,8%	27,0%	24,4%	12,4%	0,0%	0,0%
9	Стопа нето добитка	0,5%	1,9%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%	0,2%	0,0%	1,3%	1,9%
10	Стопа марже добити (приноса)	0,6%	3,0%	0,4%	0,6%	0,2%	0,2%	0,3%	0,0%	1,9%	3,1%

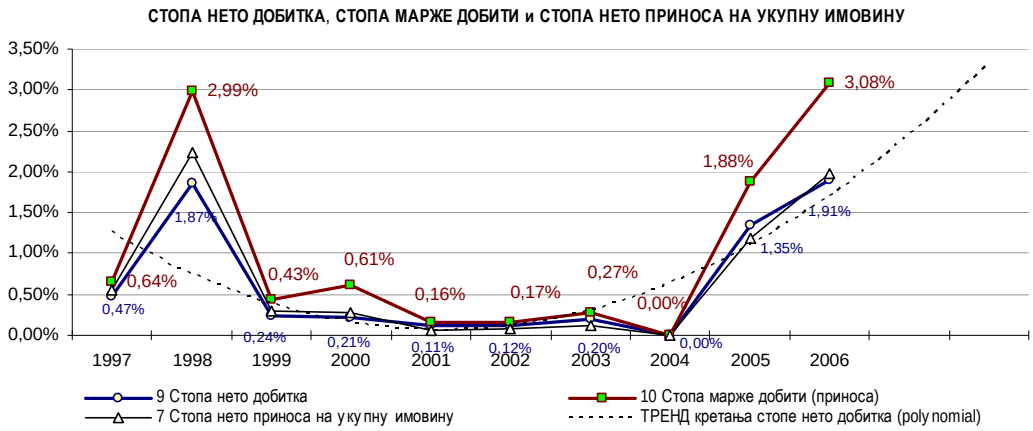

RACI O POVRA] AJA SOPSTVENOGKAPI TALA
14,00%
12,00%
10,00%
8,00%
6,00%
4,00%
2,00%
0,00%
10,15%
11,35%
9,87%
11,83%
6,02%
6,31%
6,65%
4,04%
6,59%
10,84%
1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006
3 Рацио повраћаја сопственог капитала
ТРЕНД кретања рациа повраћаја капитала (polynomial)

РАЦИО ПОВРЋАЈА УКУПНО ИНВЕСТИРАНОГ КАПИТАЛА
2,50%
2,00%
1,50%
1,00%
0,50%
0,00%
1,20%
0,00%
1,90%
0,00%
0,00%
0,00%
0,00%
0,00%
0,00%
0,71%
1,51%
1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007
4 Рацио повраћаја укупно инвестираног капитала
ТРЕНД кретања рациа повраћаја ук. инв. капитала (polynomial)

ДИНАМИЧКИ СТЕПЕН ЗАДУЖЕНОСТИ и ДИНАМИЧКИ СТЕПЕН ЛИКВИДНОСТИ
25,00%
20,00%
15,00%
10,00%
5,00%
0,00%
7,43%
6,93%
5,81%
5,18%
5,20%
4,46%
20,03%
16,64%
9,37%
8,80%
9,52%
8,37%
10,09%
8,75%
4,28%
4,57%
5,60%
4,96%
8,50%
7,75%
1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006
5 Динамички степен задужености
6 Динамички степен ликвидности
ТРЕНД кретања динамичког степена задужености (polynomial)

СТОПА ПОСЛОВНОГ ДОБИТКА
30,00%
25,00%
20,00%
15,00%
10,00%
5,00%
0,00%
10,26%
10,75%
14,37%
4,00%
9,77%
27,03%
24,41%
12,44%
0,00%
0,00%
1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006
8 Стопа пословног добитка
- Тренд кретања стопе пословног добитка (polynomial)

5.2.3 Анализа рациа управљања имовином и изворима финансирања[174]

Рациа обрта омогућавају да се сагледа којом ће брзином, односно када ће се улагања у поједине имовинске облике, путем прихода (у крајњој линији новчаног прилива по основу прихода) вратити у свој почетни (новчани) облик.[175] Приход настаје као резултат обрта имовине, у ком контексту обрт имовине подразумева моћ имовине да доноси приход.

Бржи обрт, генерално значи брже ослобађање средстава и позитивни повратни ефекат на ликвидност друштва, али у друштвима за осигурање поједини показатељи обрта немају значај, који иначе имају у производним предузећима. Ипак, поједини показатељи обрта имају одређену аналитичку вредност као помоћни показатељи и могу да укажу на одређене тенденције, а пре свега у односу на адекватност и упосленост имовине и капитала друштва, али се никако не могу узимати као кључни показатељи, док је њихово изоловано посматрање потпуно ирационално.

Коефицијент обрта укупног капитала представља најопштији индикатор пословне ефикасности, зато што укупан меродавни приход (премија) у самопридржају представља стварно достигнути ниво пословне активности друштва у основној делотности. Коефициент од 0,64, указује да је анализирано друштво у пословној 2006., на сваки динар укупне пасиве остварило 0,64 динара меродавних прихода у самопридржају, што је недовољно. Међутим, да би се изводили одговарајући закључци, морају се узети у обзир и показатељи обрта осталих имовинских делова и обрт сопственог капитала.

174

1	Рацио обрта укупног капитала = [меродавна премија у самопридржају] / [просечно коришћена ук. пасива]
2	Рацио обрта сопственог капитала = [меродавна премија у самопридржају] / [прос. коришћен сопс. капитал]
3	Рацио обрта купаца = [фактурисана премија *(алтернативно „бруто прем“)*] / [просечно стање потраживања од купаца]
4	Просечан износ дневних продаја = [фактурисана премија *(алтернативно „бруто прем.“)*] / [365]
5	Рацио регулисања потраживања од купаца или рацио кредитирања [просечно стање потраживања од купаца* 365 / [фактурисана премија *(алтернативно „бруто премија“)*)

*Поред напред наведених рацио бројева, могу се рачунати и обрти осталих имовинских делова, нпр. рацио обртне имовине и сл.

175 Управљачко рачуноводство, Др Никола Стевановић, Др Дејан Малинић и Др Владе Милићевић, 2007.

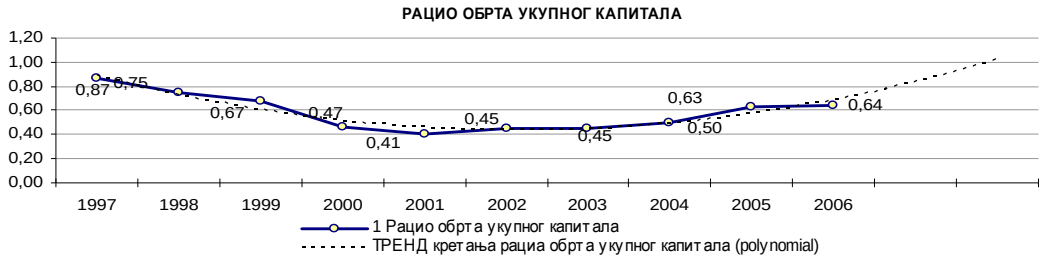
Коефицијент обрта сопственог капитала, указује да је анализирано друштво на сваки динар улагања из сопствених извора остварило 1,70 динара меродавних прихода у пословној 2006 години. Растући тренд овог рациа треба узети са резервом, с обзиром на раст цена у посматраном низу година.

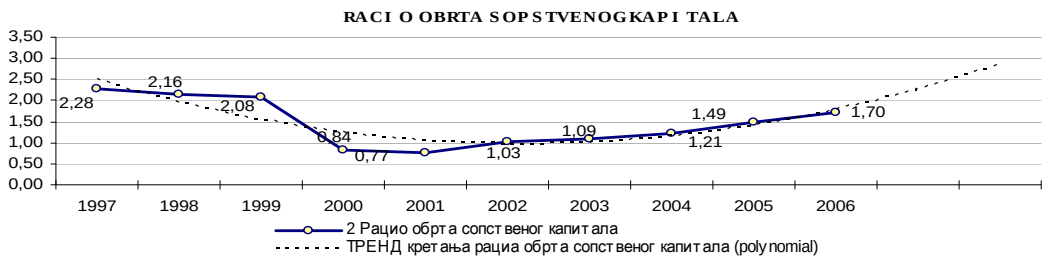
Рацио обрта купаца, од 4,52 указује да Компанија на сваких 4,52 динара бруто премије осигурања, располаже са 1 динаром ненаплаћених и неисправљених потраживања од купаца, што представља изузетно висок ниво потраживања, при чему је овај рацио далеко већи ако се узму укупна потраживања (исправљена и неисправљена). Кретање просечног износа дневних продаја, указује на растући тренд што је последица континуираног раста (номиналног) фактурисане премије кроз све године у посматраном периоду.

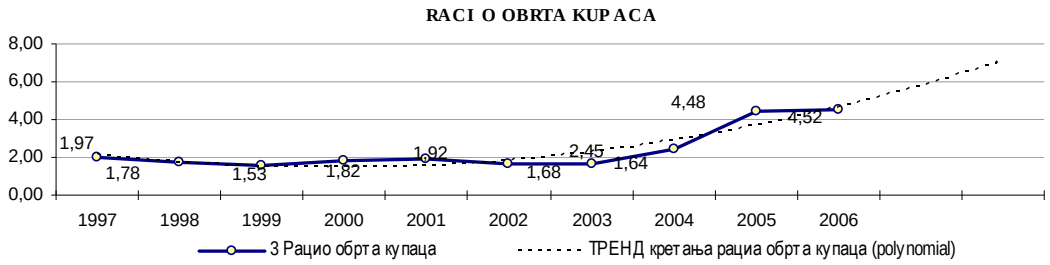
Кретање рациа регулисања потраживања од купаца (или рациа кредитирања) у пословној 2006 години, указује да би било потребно "условно, односно у теоријском смислу" 81 дан да се наплате сва неисправљена потраживања тј. да се врате у свој почетни облик. То свакако није реална претпоставка, тако да вредности овог рациа треба посматрати искључиво у контексту кретања овог показатеља кроз посматране године. Позитивна кретања су израз боље наплате потраживања, с тим што тежину ове констатације значајно умањује неповољна старосна структура потраживања и чињеница да бруто износ потраживања далеко премашује нето билансирани износ потраживања код анализираног друштва.

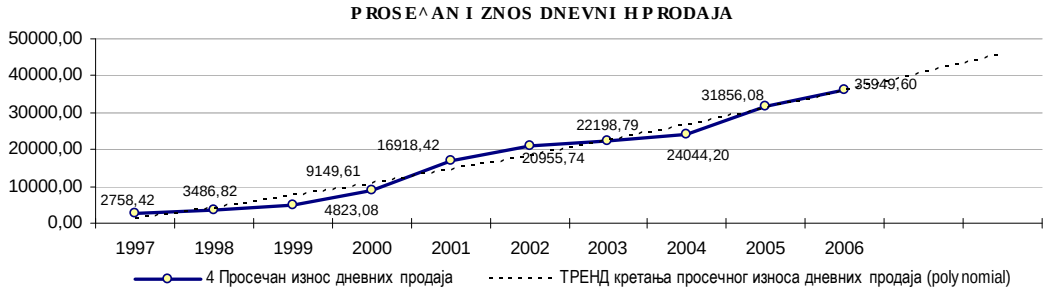
РАЦИА УПРАВЉАЊА ИМОВИНОМ И ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА (MANAGEMENT RATIOS)

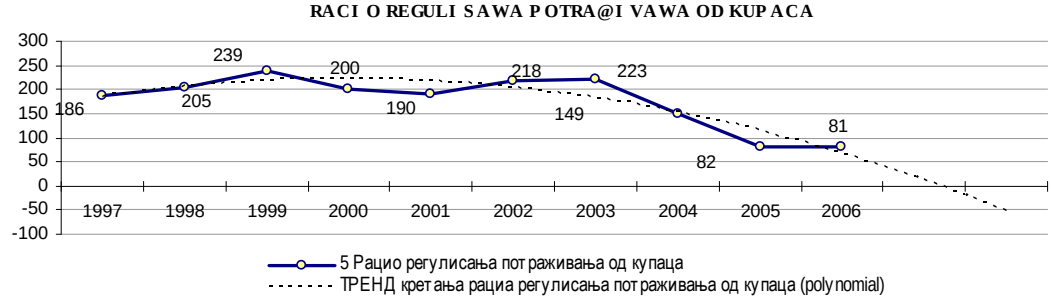
Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Рацио обрта укупног капитала	0,9	0,7	0,7	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6
2	Рацио обрта сопственог капитала	2,3	2,2	2,1	0,8	0,8	1,0	1,1	1,2	1,5	1,7
3	Рацио обрта купаца	2,0	1,8	1,5	1,8	1,9	1,7	1,6	2,4	4,5	4,5
4	Просечан износ дневних продаја	2.758	3.487	4.823	9.150	16.918	20.956	22.199	24.044	31.856	35.950
5	Рацио регулисања потраживања од купаца	186	205	239	200	190	218	223	149	82	81

5.2.4 Carmel анализа и остали модели

Carmel анализа, представља сет изабраних рацио бројева од посебног значаја за оцену финансијског положаја и управљање ризицима у осигурању, од којих су неки садржани и обрађени у претходним тачкама.

Ови рацио бројеви груписани су у шест одговарајућих група и то: адекватност капитала (C–Capital adeuacy); квалитет активе (A–Asset quality); реосигурање и актуарске позиције (R-Reinsurance and actuarial issuses)); продуктивност-управа (M-Management soundness); профитабилност (E-Earnings and profitability) и ликвидност (L-Liquidity). Узимањем почетног слова сваке групе, настао је назив Carmel.

С обзиром да је реч о сету изабраних показатеља, од којих су неки већ обрађени у оквиру других анализа садржаних у овом раду, у наставку се даје осврт на поједине специфичне показатеље. Рачунање појединих carmel[176] показатеља, није

[176] Показатељи: C1 до C4; A1 до A3; R1 до R3; M1 до M3; E1 до E8 и L1, представљају показатеље које се користе приликом оцене финансијског положаја друштава за осигурање од стране надзорног органа, док су остали показатељи израз захтева за већом аналичношћу и додатним информацијама или израз захтева за адекватнијим приказивањем појединих показатеља који се посредно могу извући из захтева Solvenci II.

могуће без одговарајућих аналитичких података, посебно у односу на дугорочне и краткорочне пласмане. Величине које се користе за рачунање појединих показатеља показатеља дају се у прилогу овог рада (прилог III), осим у делу аналитичких података који нису обелодањени у финансијским извештајима анализираног друштва и који представљају пословну тајну овог друштва.

Важно је знати да могу постојати различити приступи појединим категоријама које се користе приликом рачунања carmel показатеља. Тако на пример, под имовином која ствара учинак осигурања, која се користи у броиоцу рациа квалитета активе, обично се подразумева збир нематеријалних улагања, укупних основних средстава, потраживања и делова ХоВ којима се не тргује. Са друге стране, овај показатељ има већу аналитичку вредност уколико се из основних средстава искључе инвестиционе некретнине које дефинитивно нису у функцији стварања учинка осигурања и уколико се прикључи само мањи део ХоВ који није непосредно у функцији приноса од инвестирања (по основу различитих пословних аранжмана везаних за прибаву осигурања).

Као инвестирана средства, алтернативно се могу узети инвестиционе некретнине и укупни дугорочни и краткорочни пласмани, или само онај део инвестираних средстава у облике имовине којима су покривене техничке резерве.

Када је реч о инвестиционој добити, обично се узимају приходи од закупнина и тантијема и укупни финансијски приходи умањени за трошкове у вези са депоновањем и улагањем средстава техничких резерви, али је и овде далеко боље уместо укупних финансијских прихода, узети само финансијске приходе који су у непосредној вези са инвестирањем техничких резерви.
Алтернатиавни начини израчунавања величина које се користе приликом израчунавања carmel показатеља, дају се у наставку и то као показатељи „А“ и „Б“:

Имовина која ствара учинак осигурања (**пок**. **А**.) = (нематеријална улагања + укупна основна средства + потраж. + део ХоВ којима се не тргује (учешћа у капиталу у ППЛ и остали кр. ХоВ (ППЛ))
Имовина која ствара учинак осигурања (**пок**. **Б**.) = (нематер. улагања + некретнине (власник) + опрема + потраж. + део дуг. и кратк. пласмана који није непосредно у функцији остварења приноса од инвестирања)
Укупно инвестирана средства (**пок**. **А**.) = (инвест. некретн. + дуг. пласмани + кратк. пласмани)
Укупно инвестирана средства (**пок**. **Б**.) = (облици имовине којима су покривене техн. резерве)
Инвестициона добит (**пок**. **А**) = (приходи од закупнина + приходи од тантијема + укупни фин. приходи) - (расходи по основу депон. и улаг. средстава техн. рез.)
Инвестициона добит (**пок**. **Б**.) = (приходи од закупнина + приходи од тантијема + део фин. прихода по основу инвестирања средстава техничких резерви) - (расходи по основу депон. и улагања средстава техн. рез.)

Анализом рациа адекватности капитала, не може се извести закључак о неадекватности односно недовољном нивоу капитала анализираног друштва, само зато што је сопствени капитал далеко испод пожељних 50 % од укупне активе, или 74,3% од укупно обрачунатих техничких резерви (које иначе нису адекватно покривене).

У складу са напред наведеним, додатни или модификовани показатељи нису одраз званично прописане методологије, већ израз покушаја аутора да пружи додатни допринос унапређењу аналитичке снаге ових показатеља.

Анализом показатеља квалитета активе, јасно је да посматрано друштво у будућности мора радити на даљем преструктуирању своје активе и то у правцу смањења фиксне имовине и ангажовања ових средстава кроз краткорочне финансијске пласмане. Чињеница да на 100 динара премије осигурања, анализирано друштво располаже са више од 21 динара нето потраживања (показатељ А2) је више него забрињавајућа, посебно ако се има у виду да би овај показатељ био и значајно већи ако би се узела укупна бруто потраживања, што указује на потребу да ово друштво у наредном периоду наплату потраживања стави у ред првих приоритета.

Анализирано друштво на 100 динара ангажованог капитала остварује свега 166,8 динара премије у самопридржају (показатељ С1), што се не може оценити задовољавајућим, о чему је било доста речи у оквиру тачке 5.1.2. У прилог овој констатацији, стоје и показатељи профитабилности, из којих се може сагледати да постојећи ниво премије не обезбеђује покриће трошкова спровођења осигурања, што се види из показатеља „Е-2“, који указује да на сваких 100 динара меродавне премије у самопридржају, трошкови спровођења осигурања учествују са 37,5%. Уколико се зна да у структури расподеле премије осигурања, режијски додатак учествује са нешто мање од 28%, јасно је да се финансирање трошкова спровођења осигурања врши непосредно из техничке премије. Ако се на тренутак апстрахује чињеница да друштва за осигурање не смеју ненаменски трошити техничку премију, онда је јасно да је само случај срећних околности односно изузетно добар релативан однос штета и премија, односно меродавних штета у самопридржају и меродавних премија у самопридржају (показатељ „Е-1“, који указује да се на сваких 100 динара меродавних премија у самопридржају остварује свега 65,1 динара меродавних штета у самопридржају), омогућио да друштво редовно сервисира своје унутрашње обавезе и доспеле обавезе које нису из основа осигурања. У ситуацији када се уместо меродавних премија у самопридржају у анализу укључи износ меродавне техничке премије у самопридржају, добија се показатељ који упућује на технички резултат друштва за осигурање у самопридржају.

Рацио бројеви засновани на актуарско – обрачунским категоријама (група R) указују да анализирано друштво има адекватно обрачунате техничке резерве, с обзиром да је на 100 динара просечно решених штета, обрачунато скоро 200 динара техничких резерви (у самопридржају), као и да је на 100 динара просечне премије обрачунато 91,62 динара техничких резерви у самопридржају, што се може сматрати задовољавајућим, посебно ако се узме у обзир остварени технички резултат који је позитиван у читавом низу година. Укључивањем у анализу и показатеља „R-1“, уз паралелно сагледавање техничког резултата, види се да анализирано друштво води релативно обазриву политику реосигурања. Анализа показатеља ликвидности, дата је у оквиру рацио бројева ликвидности. У сваком случају, на основу израчунатих рацио бројева може се извести закључак да је ликвидност у задњој посматраној години задовољавајућа, што је непосредно резултат престуктуирања активе у пословној 2006. години, продаје инвестиционих некретнина (хотела) и ангажовања ових средстава кроз ликвиднije облике имовине. Наравно овај закључак, умногоме се релативизује чињеницом да ова средства нису адекватно пласирана и да не вуку одговарајуће приносе, о чему сведоче показатељи Е-7 и Е-9.

CARMELS **АНАЛИЗА**

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	2004	2005	2006
АДЕКВАТНОСТ КАПИТАЛА (Capital adequacy) – C				
C	C1: "Премија у самопр. / Ук. капитал"	116,4%	155,2%	166,8%
	C2: "Укупни капитал / Укупна актива "	50,2%	43,2%	38,2%
	C3: "Укупни капитал / Техничке резерве"	129,2%	88,5%	74,3%
	C4: "Гарантне резерве/ Маргина солвентн."		401,8%	344,6%
	C5: "Укупан капитал / Техн. резерве у самопридржају"	134,0%	96,7%	77,6%
	C6: "Гарантне резерве / Укупни капитал"	87,0%	96,5%	89,3%
КВАЛИТЕТ АКТИВЕ (Asset quality) – A				
A	A1: "Имовина која ствара учинак осигурања (пок. А) / "Укупна актива"	92,5%	80,0%	46,4%
	A2: "Потраживања / Укупна премија"	24,8%	26,0%	21,2%
	A3: "Учешћа у капиталу / Укупна актива"	5,7%	5,6%	20,4%
	A4: "Имовина која ствара учинак осигурања (пок. Б) / Укупна актива"	55,4%	48,3%	40,3%
	A5: "Укупно инвестирана средства (пок. А.) / Укупна актива"	45,9%	47,1%	50,8%
	A6: "Укупно инвест. средства (пок. А.) / + стална средства намењена продаји / Укупна актива"	45,9%	47,1%	50,8%
	A7: "Ук. инвест. средства у облике имовине којима су покривене тех.рез. (пок. Б.) / Укупна актива"	37,5%	44,6%	51,5%
РЕОСИГУРАЊЕ И АКТУАРСКЕ ПОЗИЦИЈЕ (Reinsurance and actuarial issuses) – R				
R	R1: "Меродавна премија у самопридржају / Меродавна укупна премија"	87,63%	90,79%	90,53%
	R2: "Техничке резерве у самопридржају / Просечно решене штете у самопридржају (3 године)"	183,60%	202,11%	196,03%
	R3: "Техничке резерве у самопридржају / "Просечна премија у самопридржају (3 године)"	68,79%	83,39%	91,62%
ПРОДУКТИВНОСТ – УПРАВА (Management soundness) – M				
M	M1: "Бруто премија / Број запослених"	3.564,6	5.321,5	6.218,8
	M2: "Укупна актива / Број запослених"	5.340,2	7.235,0	8.884,9
	M3: "Трошкови зарада / Премија у самопридржају"	19,2%	17,2%	18,6%
	M4: "Наплаћена премија / Број запослених "	3.425,6	4.983,7	6.264,6
ПРОФИТАБИЛНОСТ (Earnings and profitability) – E				
E	E1: "Меродавне штете у самопридржају / Меродавне премије у самопридржају"	57,2%	60,3%	65,1%
	E2: "ТСО / Меродавна премија у самопридржају"	36,4%	33,0%	37,5%
	E3: "Инвестициона добит (пок. А) / Меродавна премија у самопридржају"	4,9%	11,0%	6,6%
	E4: Комбиновани (E1+E2)	93,6%	93,3%	102,5%
	E5: Комбиновани 2: (E1+E2-E3)	88,8%	82,4%	95,9%
	E6: "Трошкови изв., пр., ликв. и исп. штета / Штете у самопридржају"	11,0%	9,1%	8,8%
	E7: "Инвестициона добит (пок. А) / Просеч. инвест. средства (пок. А)"	6,6%	14,8%	8,6%
	E8: "Нето резултат / Просечан укупан капитал"	0,0%	2,6%	4,9%
	E9: "Инвестициона добит (пок. Б.) / Просечно инвестирана средства у облике који се признају као покриће техничких резерви (пок Б.)"		2,4%	5,0%
ЛИКВИДНОСТ (Liquidity) – L				
L	L1: "Ликвидна средства / Доспеле обав."		17,5	72,3
	L2: "Ликвидна средства / Кратк. обавезе	0,5	0,7	1,4
	L3:Рацио ликвидности III степена [обртна имовина + део АВР (остала АВР+ учешће ре(са)ос. у резерв. штетама)] / [краткорочне обавезе + део ПВР (остала ПВР + резервисане штете)]	0,8	1,1	1,5
	L4 Рацио ликвидности I степена [готовина + готовински еквиваленти] / [краткорочне обавезе + део ПВР (остала ПВР + резервисане штете)]	0,1	0,1	0,3

За оцену финансијског положаја, финансијске ситуације и кредитне способности, могу се користити и остали модели, као што је нпр. Z model. Зета модел развијен је у САД, полазећи од истраживања вероватноће банкротства предузећа у будућности. Од почетних неколико десетина показатеља, изабрано је пет карактеристичних односа који се могу сагледати у наставку.

ZETA model

Р.б.	НАЗИВ РАЦИА	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Z1	НОФ / укупна активa	0,06	0,03	0,06	0,06	0,05	0,06	0,07	0,00	0,00	0,00
Z2	Нераспоређена добит (акумул. задржана зарада) / Укупна активa	0,01	0,02	0,03	0,01	0,18	0,24	0,28	0,06	0,02	0,03
Z3	Бруто добитак + расх. камата (зарада пре одбитка камата и пореза) / Ук. активa	0,01	0,03	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,01	0,02
Z4	Тржишна вредност капитала / Ук. обавезе[177]	0,50	0,46	0,42	1,82	1,24	1,26	1,28	1,78	2,38	3,47
Z5	Меродавни приход / Укупна активa	0,83	0,68	0,61	0,33	0,40	0,49	0,50	0,64	0,64	0,66
Z scor	Zscor = 1,2xZ1 + 1,4xZ2 + 3,3Z3 + 0,6xZ4 + 1,0xZ5	1,24	1,12	0,98	1,51	1,47	1,67	1,76	1,79	2,14	2,84

Као што се може видети из приложене табеле, сваки од показатеља множи се одговарајућим пондером. Према овом моделу, уколико је вредност показатеља већа од 2,99 предузеће се сматра здравим, а уколико је вредност мања од 1,81 перспективе предузећа се везују за банкрот. Из формуле Z-scor, види се да највећи пондер има показатељ «Z3», тј. зарада пре одбитка камата и пореза, која одговара износу бруто добити увећане за расходе камата, стављена у однос са укупним средствима. Други показатељ по важности је однос акумулиране задржане зараде (која у ствари представа нераспоређену добит) и укупног капитала.

Очигледно, ови показатељи не узимају у обзир реалну ситуацију да бруто добит може бити врло ниска а расходи камата високи, што за последицу има да неки други показатељи, које ова формула не узима у обзир буду врло лоши (нпр. показатељ нето приноса на укупан или сопствени капитал). Са друге стране, ако је друштво распоредило добит у поједине облике капитала, показатељ «Z2» може бити веома низак.

Не улазећи у даље детаље, полазећи од напред изнетог и специфичне природе осигурања, може се закључити да овај и слични модели немају већу аналитичку вредност у осигурању, а поготово се не могу изоловано примењивати и посматрати у процесу доношења закључака.

[177] Анализиано друштво до 2004 године није се котирало на берзи.

5.3 АНАЛИЗА ЕКОНОМСКИХ ПРИНЦИПА ПОСЛОВАЊА У ДРУШТВИМА ЗА ОСИГУРАЊЕ

5.3.1 Појам, значај и мерење економских принципа пословања

Доминантну карактеристику савременог тржишта осигурања чини растућа конкуренција. Ова околност диктира неопходност сталног јачања пословних капацитета друштва, побољшања резултата пословања и минимизирања улагања која се захтевају у процесу реализације планираних резултата пословања.

Ризик конкуренције првенствено опредељује ценовна и продукциона конкуренција. Зато се јачање продуктивности, економичности и рентабилности јавља као императив опстанка на тржишту осигурања, за сваког осигуравача који жели да ојача или задржи своје тржишно учешће. Да би се остварили жељени циљиви у погледу продуктивности, економичности и рентабилности, друштво мора да оствари што је могуће већи обим продукције уз што мање ангажовање средстава и минимизирање трошкова спровођења осигурања.

Заокруживање комплетног процеса реализације уговора о осигурању свакако не стоји само у вези са потписивањем уговора о осигурању и пословима накнаде штете, с обзиром да овај процес захтева:

- ангажовање људских ресурса разних нивоа образовања и врста компетенција;
- ангажовање различитих форми и облика имовине друштва;
- признавање лепезе трошкова који се захтевају у поступку прибаве осигурања, реализације маркетиншких активности и наплате премије осигурања;
- признавање трошкова који настају у поступку извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета;
- признавање трошкова управе који су у вези са обављањем актуарских, финансијско-рачуноводствених, статистичких, правних послова, послова из надлежности управе друштва (управног и надзорног одбора);
- признавање трошкова депоновања и улагања обрачунатих техничких резерви и
- признавање свих осталих трошкова који настају приликом обављања пословне активности друштва.

Може се закључити да су различити облици улагања за остварење планираних резултата пословања објективно условљени и неопходни у процесу реализације пословних активности друштва за осигурање. То наравно не значи да су укупна улагања била заиста и неопходна из угла ангажованих људских ресурса, висине ангажованих средстава (основна средства која се користе од стране власника (без инвестиционих некретнина) и обртна средства) и висине трошкова спровођења осигурања. Управо анализа економских принципа пословања уз анализу трошкова спровођења осигурања и њихових извора, треба да помогне да се дође до одговора који се тичу потребног и оптималног нивоа улагања за реализацију жељеног нивоа резултата пословања.

Подизање ефикасности пословања постиже се контролом ризика, контролом улагања, проценом адекватности обавеза, држањем стварних штета у оквиру граница очекиваних штета, добром политиком реосигурања и предузимањем мера које обезбеђују реализацију планираних резултата пословања. Другачије речено, раст ефикасности пословања обезбеђује се настојањем да се реализује основни

принцип економије, који је садржан у императиву да се остваре максимални резултати пословања уз минимална улагања.

Резултати у осигурању изражавају се као:
- број испостављених осигурања (полиса);
- меродавна премија у самопридржају друштва;
- техничке резерве у самопридржају друштва;
- укупна инвестициона добит;
- инвестициона добит остварена од пласирања средстава техничких резерви;
- различити облици резултата и међурезултата пословања;
- остварена бруто премија ;
- остварена наплаћена премија;
- број ликвидираних штета;
- износ ликвидираних штета;
- ликвидиране штете у самопридржају друштва;

Захтевана улагања се изражавају као:
- утрошени рад мерен укупним бројем запослених и бројем запослених ангажованих на пословима (1) прибаве; (2) управе; (3) извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета и (4) на пословима депоновања и улагања техничких резерви;
- утрошени рад мерен укупним трошковима зарада запослених и трошковима зарада запослених који су ангажовани на пословима прибаве; управе; извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета и на пословима депоновања и улагања техничких резерви;
- трошкови спровођења осигурања;
- ангажована основна (власник) и обртна средства;
- укупно инвестирана средства;
- инвестирана средства у облике имовине који се признају у покрићу техничких резерви;

5.3.1.1 Продуктивност рада

Раст продуктивности рада у осигурању не обезбеђује се применом стандардних (уобичајених) техничких достигнућа као што је то случај у другим областима привредног деловања, али зато савремена достигнућа у сегменту који се тиче продаје осигурања преко интернета, технолошки унапређена организација канала продаје осигурања, систем привременог покрића до момента закључења уговора о осигурању и систем авансних исплата неспорног дела штете у условима када нису познати сви елементи који се захтевају у процесу утврђивања коначне висине штете, дају немерљив допринос расту продуктивности.

Са друге стране, у жељи да се оствари што већа продукција (по сваку цену), нови савремени начини продаје осигурања носе ризик неодговарајуће контроле ризика који се прихватају у покриће осигурања, што може да доведе до примања лоших ризика који у будућности могу да доведу до значајних одступања стварних од очекиваних штета, као и ризик пада квалитета услуге осигурања. Показатеље продуктивности не треба прецењивати али ни потцењивати, а свакако их увек треба посматрати у контексту осталих економских принципа и у контексту резултата осталих анализа.

Све мере које примењују друштва за осигурање у сврхе повећања продуктивности рада, могу се поделити на организационе мере и мере техничке рационализације и реконструкције[178]. Организационе мере обухватају мере за обезбеђивање оптималне квалификационе структуре радника, мере које се односе на организацију организацију рада запослених и мере које се односе на побољшање техничких услова и услова рада уопште. Мере техничке рационализације и реконструкције имају за циљ измену објективних услова аквизиције, процене штета, канцеларијског рада и осталих послова. Мере рационализације и реконструкције у пословним јединицама друштва подразумевају адаптацију, проширење продајних (аквизиционих или продукционих) служби и увођење савремених начина закључивања уговора о осигурању.

Продуктивност рада у друштвима за осигурање мери се стављањем у однос продукције као резултата пословања у одређеном периоду времена са утрошеним радом који се захтева за остварење такве продукције, при чему се утрошени рад изражава или као укупан број радника у друштву за осигурање или преко трошкова зарада запослених у друштву. Овако утврђене величине којима се изражава ангажовање људских ресурса, даље се разлажу на трошкове зарада и број радника појединачно ангажованих на пословима прибаве, пословима управе, пословима депоновања и улагања средстава техничких резерви и пословима процене, ликвидације и исплате штета. Повећање продуктивност рада као принципа економије обезбеђује се континуираним повећањем продукције уз једнак обим ангажовања људских ресурса или задржавањем постојећег нивоа продукције уз мање ангажовање људских ресурса.

Продуктивност рада у осигурању може да се изражава и мери на бази натуралних и на бази вредносних величина. Уколико се продукција изражава у натуралним показатељима, ограничење тако добијеног показатеља представља околност да број осигурања укључује закључена осигурања по читавом низу различитих тарифа, односно врста осигурања. Тако нпр, за премију од 1.000.000 еур-а, неопходно је закључити и до 10.000 полиса ауто-одговорности, док се истовремено исти ниво премије код великих ризика може остварити закључивањем само једног јединог уговора о осигурању. Зато би мерење продуктивности рада на бази натуралних величина увек требало спустити и на ниво тарифе осигурања, јер се једино тако стварају претпоставке за поређења са просеком гране и поређења кроз посматрани низ година. Због тога продуктивност треба рачунати на бази продукције која се изражава у финансијским изразима. Наравно и у овом случају, пожељно је показатеље рачунати и на нивоу појединих тарифа и врста осигурања. Објективно ограничење квалитета и аналитичке моћи овако израчунатих показатеља представља раст цена који је садржан у висини остварене премије осигурања, што се може превазићи ако се продукција изрази у ино валути или свођењем продукције на садашњу вредност.

У нашим условима постоје објективно условљена ограничења која умањују аналитичку вредност показатеља продуктивности, с обзиром на измене садржине појединих тарифа односно врста осигурања (у вези са са изменама Закона о осигурању и пратећих подзаконских аката), због чега је употребљивост ових показатеља у приличној мери ограничена у односу на историјске податке.

[178] Коментар Закона о осигурању имовине и лица, група аутора: Проф др Предраг Шулејћ, Проф др Ивица Јанковец, Добросав Огризовић, Бранко Рајачић, Београд 1996..

Обрасци за мерење продуктивности рада који генеришу све остале показатеље продуктивности рада су :

$PR_I = Q / P$, где је Q-„број осигурања“; и P-„укупан број радника“;

$PR_{II} = Q_1 / P$, где је Q_1-„број ликвидираних штета“:

$PR_{III} = BP / P$, где је BP-„бруто премија“;

$PR_{IV} = Š / P$, где је Š-„износ ликвидираних штета“:

Сви остали показатељи продуктивности рада су изведени показатељи из групе презентованих основних показатеља продуктивности. У скупу изведених показатеља продуктивности рада продукција се може изражавати и као: меродавна премија у самопридржају друштва, наплаћена премија и ликвидиране штете у самопридржају друштва.Такав изведени показатељ био би на пример показатељ:

$PR_V = Z / PS$, где су, Z-„трошкови зарада“ и PS-„премија у самопридржају“ и

$PR_{VI} = NP / P$, где је, NP -„наплаћена премија“.

Мерење продуктивности рада налаже да се поред дефинисања продукције, дефинише и „утрошен рад“ и „временске јединице које се обухватају мерењем“.

Дакле, продуктивност запослених може се пратити на више нивоа: као продуктивност запослених који директно раде на продукцији тј. на пословима прибаве осигурања, продуктивност рада запослених који раде на пословима извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета, затим продуктивност запослених продајне јединице (главне филијале, профитни центри,..), продуктивност на нивоу пословне јединице и слично. Може се упоређивати ниво и динамика продуктивности рада између пословних јединица, између друштава за осигурање, продуктивност кроз временски низ година и продуктивност у односу на просек гране.

5.3.1.2. Економичност рада

Економичност као принцип економије манифестује се у тежњи друштва за осигурање да оствари што већи обим продукције уз постојеће трошкове или да уз нижи ниво трошкова задржи постојећи ниво продукције.

Јасно је да економичност у рачунском погледу представља количник који произилази из односа остварене продукције и висине трошкова.

Базични модел економичности заснован је на односу бруто премије и висине трошкова спровођења осигурања, тј.

$E_I = BP / T * 100$, где су BP-„бруто премија“ и T-„трошкови спровођења осигурања“.

Овај показатељ економичности показује колики ниво бруто премије друштво остварује на сваких сто динара ангажованих трошкова спровођења осигурања. Алтернативно, може се рачунати и показатељ $E_{II} = T / BP * 100$, који показује колики се ниво трошкова захтева за остварење сто динара бруто премије осигурања.

Међутим, и овде се продукција може изражавати на различите начине, нпр. као наплаћена премија осигурања, меродавна премија или као меродавна премија у самопридржају друштва. У складу са наведеним могу се израчунати показатељи:

$E_{III} = T / MPS * 100$, где је MPS-„ меродавна премија у самопридржају“ и

$E_{IV} = T / NP * 100$, где је NP-„наплаћена премија“.

Својеврстан показатељ економичности рада представља и структура премије осигурања, односно учешће режијског додатка у укупној бруто премији осигурања. Иначе, трошкови обухватају трошкове амортизације, материјалне трошкове, трошкове у вези са законским обавезама,..., зараде и накнаде зарада запослених, што одговара висини трошкова спровођења осигурања, о чему ће бити детаљно речи у оквиру тачке 6.1.

Економичност се мери и прати на нивоу пословне јединице и на нивоу друштва за осигурање. Као и продуктивност рада, може се упоређивати економичност рада између пословних јединица, између друштава за осигурање, економичност кроз временски низ година и економичност у односу на просек гране.

5.3.1.3 Рентабилност рада

Рентабилно пословање настаје као резултат тежње друштва за осигурање, да у дужем року, ангажовањем основних и обртних средстава остварује жељени ниво прихода и добити. Континуирано повећање рентабилности пословања служи као гарант испуњења интереса власника капитала и уједно представља гаранцију редовног сервисирања обавеза друштва.

Основни показатељи рентабилности који генеришу све остале показатеље рентабилности су :

RT_I = PR / S * 100, где је PR-„меродавни приход или меродавна премија“; и S-„ангажована основна (власник) и обртна средства“; и

RT_{II} = D / S * 100, где је D-„добит“:

Коришћењем првог обрасца (RT_I), утврђује се ниво прихода који друштво остварује на сваких 100 динара ангажованих средстава, а применом другог обрасца (RT_{II}) утврђује се ниво добити који друштво одбацује на сваких100 динара ангажованих средстава.

Увођењем у анализу других величина као што су: меродавна премија у самопридржају друштва, укупна инвестициона добит, инвестициона добит остварена од пласирања средстава техничких резерви, различитих облика међурезултата пословања, наплаћене премије, ликвидираних штета, ликвидираних штета у самопридржају, укупно инвестираних средстава, инвестираних средства у облике имовине који се признају у покрићу техничких резерви, капитала и међусобним комбиновањем појединих показатеља економичности и рентабилности може се добити читав низ додатних, али не и мање важних показатеља рентабилности и профитабилности, као што су на пример:

RT_{III} = (Š+T) / BP * 100, где је Š-„износ ликвидираних штета“; T-„трошкови спровођења осигурања и BP-„бруто премија“

RT_{IV} = MŠS / MPS * 100, где су: MŠS-„меродавне штете у самопридржају“; и MPS-„меродавна премија у самопридржају“

RT_V = ID / MPS * 100, где је ID-„инвестициона добит“

RT_{VI} = ID / PIS * 100, где је PIS-„просечно инвестирана средства“

RT_{VII} = ND / K * 100, где је ND-„нето добит“ и K-„просечан укупан капитал“

Показатељи од највеће употребне вредности свакако су изведени комбиновани показатељи штета и то RT_{VIII}, заснован на показатељу E_{III} и показатељу RT_{IV} и показатељ RT_{IX} тј.:

$RT_{VIII} = (T + MŠS) / MPS * 100;$

$RT_{IX} = [(T + MŠS) - ID] / MPS * 100;$

Показатељ RT_{VIII}, показује потребан ниво трошкова, схваћених као збир меродавних штета у самопридржају и трошкова спровођења осигурања, за реализацију сто динара меродавне премије у самопридржају.

Како показатељ RT_{VIII} у броиоцу узима трошкове спровођења осигурања и меродавне штете у самопридржају, он се може алтернативно израчунати и по обрасцу:

$RT_{VIII} = RT_{IV} + E_{III}.$

Показатељ RT_{IX} је такође комбиновани показатељ, с тим што се приликом израчунавања овог показатеља укупни трошкови умањују за износ инвестиционе добити, из чега произилази да се овај показатељ може добити и по обрасцу $RT_{IX} = RT_{VIII} - RT_V$.

Добит представља извор сигурности пословања и одржавања равнотеже према преузетим обавезама, тј заједно са средствима резерви из добити и обрачунатим техничким резервама друштва, она је гаранција да је пословање усклађено са начелима осигурања. У том смислу, као помоћни показатељи рентабилности користи се и показатељ RT_X који представља однос добити и наплаћене премије и RT_{XI} који се добија када се стави у однос остварена добит и резерве.

5.3.2 Анализа продуктивности, економичности и рентабилности

У наставку ове тачке даће се презентација појединих показатеља продуктивности, економичности и рентабилности који нису обрађени у оквиру carmel показатеља и рациа рентабилности, с тим да показатељи који се заснивају на аналитичким подацима по појединим тарифама осигурања нису рачунати, с обзиром на ограничење „пословне тајне“ анализираног друштва.

Тренд анализа продуктивности рада указује на растући тренд продуктивности рада мереној преко остварене бруто премије и наплаћене премије по раднику. Конкретније, исказан је раст бруто премије (фактурисана умањена за порез) по раднику са 335.000 динара у 1997., преко 621.000 динара у 1999., 1.228.000 динара у 2000. на 6.219.000 у 2006 години, уз раст наплаћене премије са 268.000 динара у 1997., преко 556.000 динара у 1999., 1.022.000 динара у 2000. на 6.265.000 динара у 2006 години. Треба истаћи да је у 2006. години остварена већа наплаћена премија по раднику у односу на бруто премију по раднику, што је са своје стране условило позитивна кретања низа других показатеља садржаних у овом раду.

Продуктивност рада мерена физичким показатељима, тј. “бројем осигурања по раднику такође показује узлазни тренд, док продуктивност рада мерена “ бројем ликвидираних штета по раднику” указује на уједначен тренд кретања кроз посматрани период. Ипак, код разматрања показатеља продуктивности рада, израчунатих на бази физичких величина треба бити опрезан зато што се њихова аналитичка вредност значајно умањује због чињенице да укупан број закључених осигурања и укупан број ликвидираних штета обухватају у себи различите врсте осигурања, због чега већу аналитичку вредност имају показатељи продуктивности

израчунати на бази вредносних израза, осим у случајевима када се продуктивност рада рачуна полазећи од аналитичких података по појединим тарифама осигурања[179].

Економичност рада, мерена односом трошкова спровођења осигурања (ТСО) у односу на бруто премију и наплаћену премију указује на благо опадајући тренд учешћа ТСО у бруто премији односно наплаћеној премији осигурања уз осцилирање по годинама, при чему је у пословној 2006. поново дошло до раста учешћа трошкова, што је непосредна последица обрачунатих и исплаћених отпремнина запосленима у матичном предузећу и запосленима из редова повезаних правних лица (на терет матичног предузећа).

Из графика, на коме су приказани показатељи рентабилности пословања овог друштва, у посматраном периоду од 10 задњих година, јасно се диференцирају три раздобља и то: период 1997-2000; 2001-2003 и 2004-2006.

Драматичан пад рентабилности пословања у периоду од 2001-2003 године, није резултат статусне промене из 2000[180], како би се на први поглед могло закључити, с обзиром да је повећање сталне имовине у пословној 2000. години (због хотела)[181] било праћено значајним растом прихода, што је са своје стране довело до раста рентабилности пословања, док је у пословној 2001. години дошло до пада остварених прихода праћених растом обртне имовине, што је директна последица слабе наплате премије и раста потраживања у тој години.

Овакво кретање делимично је ублажено у пословној 2002. и 2003., с тим да у периоду од 2004 - 2006. поновно долази до повећања рентабилности рада. Раст рентабилности, израз је континуираног раста прихода праћеног значајним смањењем обртне имовине у пословној 2004. (због реалнијег исказивања потраживања). Са друге стране, драматично велика исправка потраживања у пословној 2004 години (делом евидентирана на терет добити из ранијих година, а делом на терет текуће 2004), праћена побољшањем наплате потраживања и бржим растом остварених прихода у 2005. и 2006. у односу на ангажована средства, довело је до позитивних финансијских резултата у тим годинама, што је све заједно узевши резултирало растом рентабилности пословања анализираног друштва.

Рентабилност рада мерена комбинованим показатељем, односно израчуната као однос накнада штета увећаних за ТСО и бруто премије, односо као однос ових трошкова и наплаћене премије, указује на благо опадајући тренд кретања, при чему је пословној 2005. и 2006., дошло до благог повећања учешћа трошкова, што се може сагледати *у табели 11.* у наставку ове тачке.

[179] Ови показатељи нису израчунати због ограничења пословне тајне анализираног друштва.

[180] Припајање ХТП Метропол.

[181] Стална имовина у пословној 2000. години, ревалоризована је растом цена на мало. Тако су нпр. хотели, који су припојени 31.03.2000. године, увећани за 102,8% (за период од 01.04.2000.-31.12.2000.), што је било значајно више у односу на раст курса у том периоду (процена хотела, рађена је према тржишном курсу у односу din: dem =20:1 на дан 31.03.2000.).

Табела 11.: ТРЕНД АНАЛИЗА ЕКОНОМСКИХ ПРИНЦИПА ПОСЛОВАЊА

		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Q	Број осигурања	576.702	540.997	660.330	945.625	860.296	911.275	1.031.224	836.256	934.747	1.018.407
P	Број радника	3.005	2.893	2.834	2.719	2.685	2.624	2.526	2.462	2.185	2.110
Q1	Број ликвидираних штета	99.519	123.484	79.096	98.540	112.169	107.128	94.584	113.396	116.022	119.876
BP	Продукција – бруто премија	1.006.823	1.272.690	1.760.426	3.339.607	6.175.222	7.648.846	8.102.557	8.776.133	11.627.471	13.121.604
T	Трошкови спровођења осигурања (TCO)	322.073	426.611	486.714	1.051.387	1.759.168	2.333.562	2.740.196	2.675.999	3.014.228	4.166.302
NP	Наплаћена премија	804.543	1.223.135	1.576.886	2.780.083	5.107.959	6.307.660	7.129.868	8.433.908	10.889.332	13.218.327
PR	Приход	1.246.851	1.773.033	2.828.276	8.736.157	7.001.342	8.919.203	9.374.055	9.812.073	12.697.385	17.966.867
D	Нето добит	5.875	33.088	6.747	18.243	7.624	10.953	18.931	0	171.327	342.738
S	Ангажована средства (некретнине (власник) + обртна средства)	935.918	1.329.076	2.229.677	6.611.966	9.719.043	11.104.685	11.280.494	7.134.114	9.056.305	13.101.264
Š	Штета – износ ликвидираних штета	447.118	518.176	1.169.146	1.648.966	2.523.594	2.638.688	2.646.165	3.513.885	4.991.712	6.903.259
R	Резерве – укупно	72.152	105.701	158.658	425.077	425.034	445.558	445.558	445.725	485.289	485.289

у 000 дин.

I	***Продуктивност рада***	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
	Продуктивност рада 1 (Q / P) =	192	187	233	348	320	347	408	340	428	483
	Продуктивност рада 2 (Q1 / P) =	33	43	28	36	42	41	37	46	53	57
	Продуктивност рада 3 (BP / P) =	335	440	621	1.228	2.300	2.915	3.208	3.565	5.321	6.219
	Продуктивност рада 4 (NP / P) =	268	423	556	1.022	1.902	2.404	2.823	3.426	4.984	6.265

II	***Економичност рада***	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
	Економичност 1 (BP / T) =	312,61%	298,33%	361,70%	317,64%	351,03%	327,78%	295,69%	327,96%	385,75%	314,95%
	Економичност 2 (T / BP) =	31,99%	33,52%	27,65%	31,48%	28,49%	30,51%	33,82%	30,49%	25,92%	31,75%
	Економичност 3 (NP / T) =	249,80%	286,71%	323,99%	264,42%	290,36%	270,30%	260,20%	315,17%	361,26%	317,27%
	Економичност 4 (T / NP) =	40,03%	34,88%	30,87%	37,82%	34,44%	37,00%	38,43%	31,73%	27,68%	31,52%

III *Рентабилност рада*	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Рентабилност 1 (PR / S*100) =	133,22%	133,40%	126,85%	132,13%	72,04%	80,32%	83,10%	137,54%	140,20%	137,14%
Рентабилност 2 (D / S*100) =	0,63%	2,49%	0,30%	0,28%	0,08%	0,10%	0,17%	0,00%	1,89%	2,62%
Рентабилн. 3-комб.пок. (Š+T) / BP =	76,40%	74,24%	94,06%	80,86%	69,35%	65,01%	66,48%	70,53%	68,85%	84,36%
Рентабилн. 4-комб.пок. (Š+T) / NP =	95,61%	77,24%	105,01%	97,13%	83,84%	78,83%	75,55%	73,39%	73,52%	83,74%
Рентабилност 5 (D / R) =	8,14%	31,30%	4,25%	4,29%	1,79%	2,46%	4,25%	0,00%	35,30%	70,63%

ГРАФИК КРЕТАЊА ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА 1. и 2.

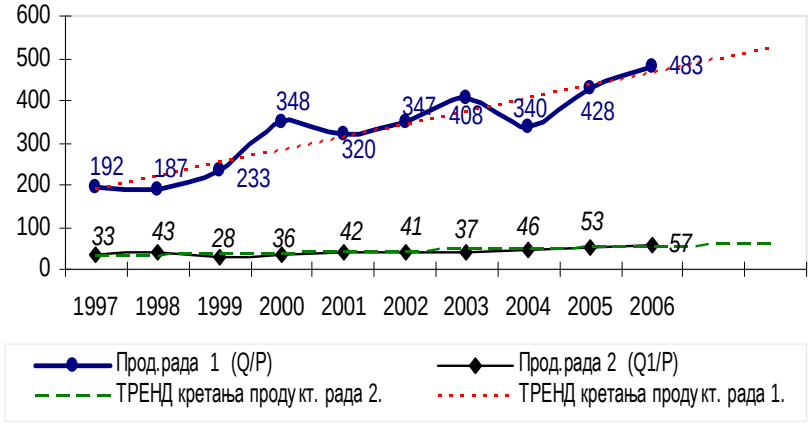

ГРАФИК КРЕТАЊА ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА 3. и 4.

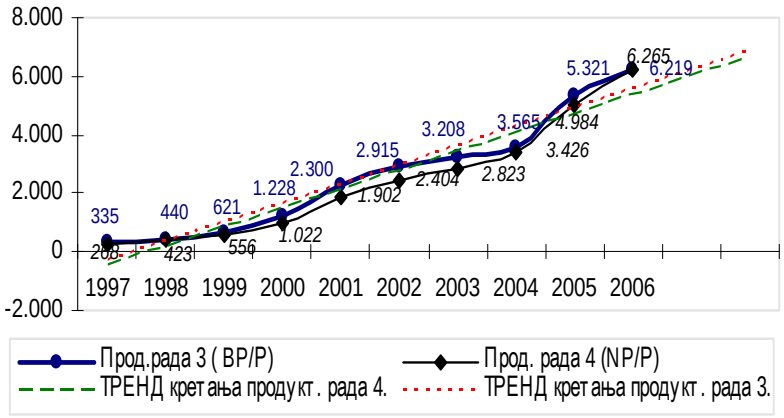

ГРАФИК КРЕТАЊА ЕКОНОМИЧНОСТИ РАДА 2. и 4.

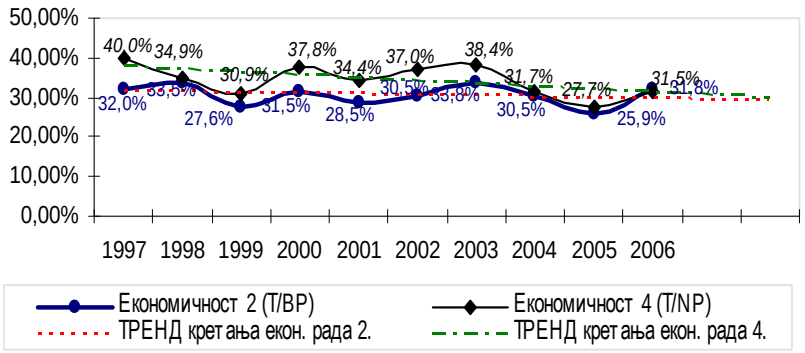

ГРАФИК КРЕТАЊА РЕНТАБИЛНОСТИ 1.

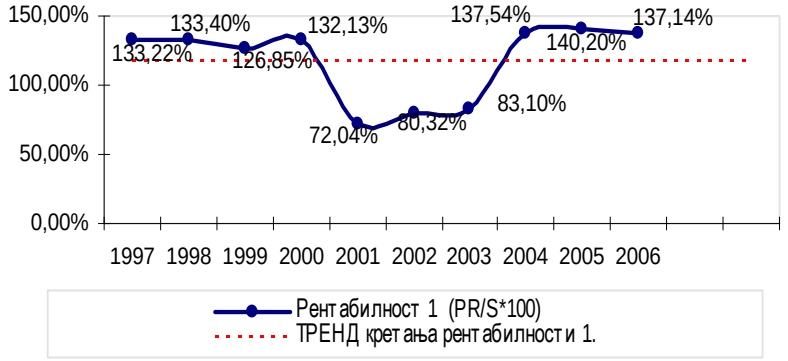

ГРАФИК КРЕТАЊА РЕНТАБИЛНОСТИ 2.

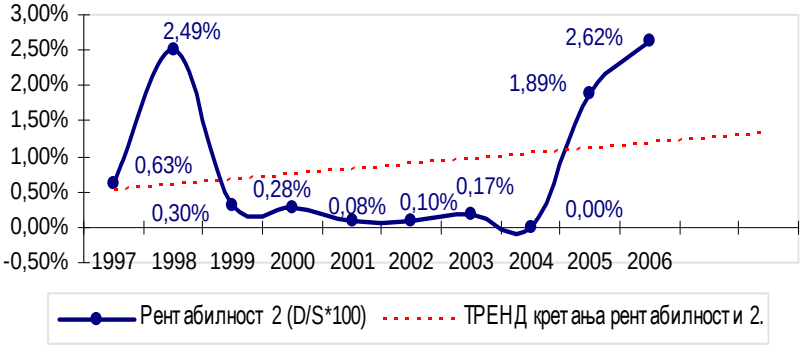
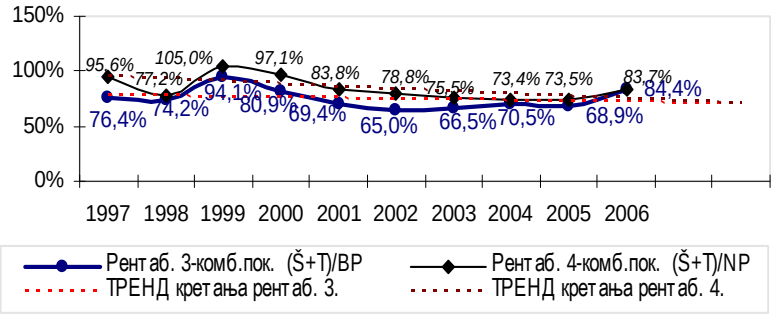

ГРАФИК КРЕТАЊА РЕНТАБИЛНОСТИ 3. и 4. (комбинов. показатељи)

5.4 ИЗРАДА РАЧУНА ПОКРИЋА И АНАЛИЗА ВИСИНЕ НЕТО ОБРТНОГ ФОНДА

Природа делатности и карактер обавеза из осигурања, упућују на закључак да друштвима за осигурање не одговара традиционални метод финансирања. Прихватање традиционалног метода финансирања, у којем генерално лежи захтев за сигурношћу, налаже да поред сталне имовине и обртна имовина друштва буде финансирана из дугорочних извора. Имајући у виду захтеве за адекватношћу техничких резерви али и захтеве у погледу њиховог покрића, прихватање оваквог начина финансирања захтевало би износ сопственог капитала који је далеко изнад потребног нивоа солвентног капитала. Висок износ средстава генерисан у сталним средствима, а нарочито у појединачним средствима (видети закључке у оквиру тачке 4.2) има за последицу да друштво за осигурање постане нефлексибилно и нееластично. Метод рочности улагања генерално подразумева да се само текуће потребе за обртним средствима финансирају из краткорочних извора, односно да стална имовина и перманентна обртна средства буду финансирана из дугорочних извора. Другачије речено у основи овог метода лежи захтев за минималним покрићем обртних средстава из дугорочних извора.

Неспорно је у сваком случају да финансирање дела сталне имовине из краткорочних извора, носи ризике у односу на ликвидност друштва. Средства која улазе у категорију обртних средстава и краткорочне обавезе које у ширем смислу укључују и део техничких резерви друштва, имају различите рокове доспећа. Од успешности њиховог усклађивања зависи ниво ликвидности друштва. За разлику од осталих привредних субјеката који се углавном сусрећу са проблемом предвиђања прилива готовине, у осигурању је далеко теже проценити очикиване одливе готовине, с обзиром на могућност одступања стварних штета од очекиваних. Полазећи од важности процеса усклађивања прилива и одлива готовине, значајно место у анализи ризика активе и пасиве припада анализи нето обртних средстава, која произилазе из разлике укупних обртних средстава увећаних за активна временска разграничења и краткорочних обавеза увећаних за ПВР. Свакако да ће висока покривеност краткорочних обавеза обртним средствима створити добре претпоставке за ликвидност, али то у исто време може значити губитак потенцијалних приноса од улагања неангажованих средстава, што доводи до смањења рентабилности. Када је реч о друштвима за осигурање, не треба безусловно и безрезервно прихватити стандардну претпоставку, да обртна имовина обезбеђује мањи допринос пословном резултату у односу на допринос сталне имовине, с обзрием на природу, карактер употребе, висину (учешће) и намену средстава које се користе од стране власника. Овоме треба додати чињеничну неразвијеност тржишта капитала у Републици Србији и ризике скопчане са улагањима у акције других правних лица као доминантних облика дугорочних пласмана друштава за осигурање.

Зато успостављање кракторочне и дугорочне финансијске равнотеже, представља начин да се помире захтеви сигурности, флексибилности, рентабилности и ликвидности.

Конзервативна анализа рачуна покрића (*табела 12. у оквиру ове тачке*), прецизно валоризује закључке презентоване у оквиру других анализа. Уочава се раст учешћа сопственог капитала у укупном капиталу, са 36,4 % у 1997. на 63,3 % у 2000., а затим смањење његовог учешћа на свега 38,2 % у 2006. години. Истовремено,

учешће позајмљеног капитала у структури укупног капитала показује опадање са 63,6 % у 1997. на 36,7 % у 2000 години, да би његово учешће поново порасло у 2006 на 61,8%.

Оваква кретања су директна последица примене захтева МСФИ, тј. вредновања средстава по фер вредностима, признавања ефеката усклађивања на капиталу у првој години примене стандарда и резултат изузетно великог раста техничких резерви (пре свега преносних премија и резервисаних штета) у периоду од 2004 до 2006 године. Управо те две позиције, у периоду од 1997 до 2003, биле су највише подцењене, што се може сагледати из акуарских извештаја, упркос чињеници да су исте биле обрачунате у свему у складу са тада важећим прописима и интерним актима анализираног друштва.

Како захтеви МРС и МСФИ нису примењивани до 2003 године, строго инсистирање на правилу 1:1 (сопствени : туђи капитал) могло би да доведе до погрешних закључака, због чега нагласак у посматрању података требају да буду исказани подаци и показатељи за период од 2004 до 2006.

Анализом учешћа сталних средстава у укупним средствима, уочава се да је у последње две године промењена структура активе, а нарочито у 2006. Прецизније речено, дошло је до преливања између сталних и обртних средстава што је била непосредна последица продаје инвестиционих некретнина и ангажовања ових средстава кроз облике краткорочне имовине. Битно је истаћи да је пад учешћа сталне имовине у структури укупне активе праћен истовременим растом дугорочних пласмана из основа пласирања техничких резерви, тако да је номинално опадање сталних средстава далеко мање.

Наведена кретања непосредно су условљена захтевима који се могу сагледати из Одлуке о ограничењима појединих депоновања и улагања средстава техничких резерви, што је резултирало растом покрића сталне имовине сопственим капиталом у пословној 2006 (видети стопе и график).

Исказан тренд преливања између сталне и обртне имовине (у корист краткорочних пласмана) води ка испуњењу захтева златног билансног правила у ужем смислу које тражи да стална средства буду финансирана сопственим капиталом, а уједно доприноси и испуњењу захтева прописаних актима НБС. Наравно, испоштованост овог правила не може гарантовати ликвидност, нити ово правило има неку већу вредност уколико се узме само за себе, с обзиром да стална средства могу бити финансирана и краткорочним капиталом, а да друштво опет има задовољавајућу текућу ликвидност.

Нето обртни фонд (НОФ) представља износ дугорочног капитала који стоји на располагању за финансирање обртних средстава, односно представља рачунску величину која се добија као разлика дугорочног капитала и сталних средстава (*табела 13. у наставку*). Другачије речено, НОФ представља вишак дугорочног капитала расположив за покриће обртне имовине. Нето обртном фонду као пасивној

категорији одговарају нето обртна средства[182] као активна категорија. Из напред наведеног произилази да је повећање НОФ могуће остварити: самофинансирањем тј. из остварене добити, из пословних активности, тј. из амортизације, повећањем дугорочних резервисања, дезинвестирањем тј. продајом сталне имовине или њеном конверзијом у облике обртне имовине, повећањем гарантних резерви друштва и других облика сопственог капитала (уз услов њиховог инвестирања кроз обртну имовину). До смањења НОФ долази због губитка у пословању, повећања сталне имовине, смањења гарантних резерви и других облика сопственог капитала, смањења дугорочних резервисања и због расподеле остварене добити кроз дивиденде и учешће руководства и запослених у расподели добити.

С обзиром да у структури дугорочних резервисања доминира математичка резерва осигурања[183] и с обзиром да друштва за осигурање имају обавезу да највећи део остварене добити осигурања живота усмере на увећање осигураних сума математичке резерве осигурања, приликом анализе развоја НОФ друштава за осигурање нема потребе да се добит увећава за износ ефеката повећања дугорочних резервисања, како се то понекад сугерише од појединих научних радника[184].

Развој НОФ омогућава да се: сагледају тенденције у финансијској структури друштва за осигурање, реконструише финансирање у прошлости и сагледају претпоставке за обезбеђење стабилности пословања у будућности.
Неопходност промене структуре имовине у корист краткорочних пласмана, посебно добија на значају ако се има у виду негативна висина нето обртног фонда у последњим годинама, у ком смислу се може закључити да анализирано друштво у будућности треба да настави са продајом појединих делова сталне имовине, а пре свега вишкова некретнина које се користе од стране власника, инвестициониих некретнина и акција које не доносе одговарајуће приносе и оних средстава у којима су концентрисани значајни износи техничких и гарантних резрви (у којима је практично заробљен велики део обрачунатих средства техничких и гарантних резерви).
Уколико се пође од резултата анализе рачуна покрића, јасно је да је негатиаван НОФ последица исказаних кретања у пословној 2004 и 2005, при чему се негативан износ у пословној 2006. смањио на сса 1,3 милијарде динара.

Развој и тренд кретања НОФ указује на изразито растући тренд кретања висине нето нето обртног фонда, посебно у периоду од 2000. до 2003. године. Овакво кретање висине НОФ, непосредна је последица одлагања инвестиционих улагања која су требала допринети расту приноса од улагања у раним 2000-тим, што је опет

[182] НОС -нето обртна средства (њorking capital), представљају рачунску величину која се добија из разлике обртних средстава и краткорочних обавеза. НОС показују део обртних средстава који је финансиран дугорочним капиталом.
[183] Осим код друштава за осигурање која нису регистрована за послове животних осигурања.
[184] Ефекти повећања дугорочних резервисања и трошкови амортизације признају се у билансу успеха, тако да умањују добит текуће године која се исказује у оквиру капитала. У исто време амортизација умањује вредност сталне имовине, а ефекти повећања резервација утичу на повећање дугорочних резервисања, због чега није неопходно додатно увећавати добит овим ефектом. Са друге стране природа потреба, карактер некретнина и опреме и њихов корисни век употребе у друштвима за осигурање, опредељују значајно ниже трошкове амортизације него што је то случај у производним предузећима, тако да за сврхе ове анализе добит на капиталу није додатно увећана за трошкове амортизације, како се то сугерише од стране једног броја научних радника.

непосредна последица имобилизације обртне имовине у виду потраживања по основу премије осигурања и обрачунатих камата, али и објективна последица недовољно развијеног тржишта капитала.

У случају анализираног друштва, очигледно је да је дугорочна финансијска равнотежа померена ка дугорочно везаним средствима, а краткорочна финансијска равнотежа ка кракторочним обавезама.
Ако се зна да се математичка резерва осигурања као вид дугорочног капитала (дугорочно резервисање) између осталог уложе у значајним износима у инвестиционе некретнине и дугорочне пласмане, околност негативне висине нето обртног фонда указује на потенцијално велики ризик. Са друге стране, залихе у друштвима за осигурање немају улогу одржања континуитета производње, тако да се не захтева њихово покриће нето обртним фондом (капиталом).
У овом контексту, не сме се заборавити чињеница да се билансирана потраживања у у највећем проценту односе на недоспела потраживања[185], односно чињеница да исказана потраживања у великој мери кореспондирају са незарађеном премијом осигурања, због чега се теза о потреби високог нивоа нето обртног фонда и теза о потреби финансирања значајног дела обртне имовине НОФ-ом не може прихватити када је реч о друштвима за осигурање. Наравно, не може се рећи да потраживања идеално кореспондирају са незарађеном премијом осигурања, посебно код врста код код којих се путем уговарања одложеног плаћања премије осигурања желе постићи повољнији услови продаје, због чега негативна висина НОФ може бити значајан ризик.

Из свега изложеног јасно је да је висина нето обртног фонда у непосредној вези са дугорочном финансијском сигурношћу и ликвидношћу друштава за осигурање, због чега политици расподеле добити, нужно мора да предходи анализа потребног нивоа нето обртног фонда.

Уопште, питање финанансијске равнотеже једно од централних питања ризика у друштвима за осигурање, због чега ће овом питању бити посвећена додатна пажња и у оквиру поглавља 7. овог рада.

Ако се вратимо на анализирано друштво, јасно је да се наплата потраживања (која треба бити праћена константним растом фактурисане премије) и пласирање средстава техничких и гарантних резерви морају ставити у ред првих приоритета у пословању, уз обавезно даље рестуктуирање активе друштва које треба да иде у правцу повећања краткорочних пласмана уз смањење позиција некретнина, инвестиционих некретнина и дугорочних пласмана (оних које не доносе одговарајући принос).

[185] У вези са Одлуком о процењивању биланских и ванбиланских позиција друштава за осигурање.

Табела 12.: ТРЕНД АНАЛИЗА РАЧУНА ПОКРИЋА у 000

Р. бр.	БИЛАНСНЕ ПОЗИЦИЈЕ[186]	АПСОЛУТНЕ ВРЕДНОСТИ									
		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Сопств. капитал	430.511	649.067	981.658	6.308.096	8.820.519	10.097.361	10.837.503	6.603.013	6.827.430	7.168.743
2	Стална средства	433.027	671.806	951.761	6.147.742	8.692.672	9.710.100	10.299.025	10.047.627	10.152.537	8.975.612
3	Слободни соп.кап.(1-2)	-2.516	-22.739	29.897	160.354	127.847	387.261	538.478	-3.444.614	-3.325.107	-1.806.869
4	Дугор. туђи капитал (дугорочне обавезе и дугорочна резервисања)	71.301	83.698	136.315	463.141	541.300	592.095	621.496	436.192	285.621	498.752
5	Дуг. кап.за покриће обртних средстава (3+4)	68.785	60.959	166.212	623.495	669.147	979.356	1.159.974	-3.008.422	-3.039.486	-1.308.117
6	Кратк.кап + ПВР + одложене пореске обавезе)	681.041	1.054.191	1.746.032	3.187.871	4.694.550	4.634.502	4.539.523	6.108.444	8.695.447	11.079.606
7	Укупан туђи кап.(4+6)	752.342	1.137.889	1.882.347	3.651.012	5.235.850	5.226.597	5.161.019	6.544.636	8.981.068	11.578.358
8	Одложена пореска средства	0	0	0	0	0	0	0	0	0	131.399
9	Обртна средства(5+6-8)	749.826	1.115.150	1.912.244	3.811.366	5.363.697	5.613.858	5.699.497	3.100.022	5.655.961	9.640.090
10	Укупни капитал (1+7) или укупна средства (2+8+9)	1.182.853	1.786.956	2.864.005	9.959.108	14.056.369	15.323.958	15.998.522	13.147.649	15.808.498	18.747.101

Р.б.	БИЛАНСНЕ ПОЗИЦИЈЕ	РЕЛАТИВНЕ ВРЕДНОСТИ																			
		Структура имовине (2/10*100)										Структура капитала (1/10*100)									
		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Сопств. капитал											36,4 %	36,3 %	34,3 %	63,3 %	62,8 %	65,9 %	67,7 %	50,2 %	43,2 %	38,2%
2	Стална средства	36,6 %	37,6 %	33,2%	61,7%	61,8%	63,4%	64,4%	76,4 %	64,2 %	47,9%										
7	Туђи капитал											63,6 %	63,7 %	65,7 %	36,7 %	37,2 %	34,1 %	32,3 %	49,8 %	56,8 %	61,8%
		Покриће сталне имовине (1/2*100)																			
1	Сопств. капитал	99,4 %	96,6 %	103,1 %	102,6 %	101,5 %	104,0 %	105,2 %	65,7 %	67,2 %	79,9%										

[186] Напомена: Из анализе рачуна покрића искључене су позиције ванбилансне активе / пасиве.

ГРАФИК КРЕТАЊА УЧЕШЋА СОПСТВ. КАПИТАЛА У УКУП. КАПИТАЛУ

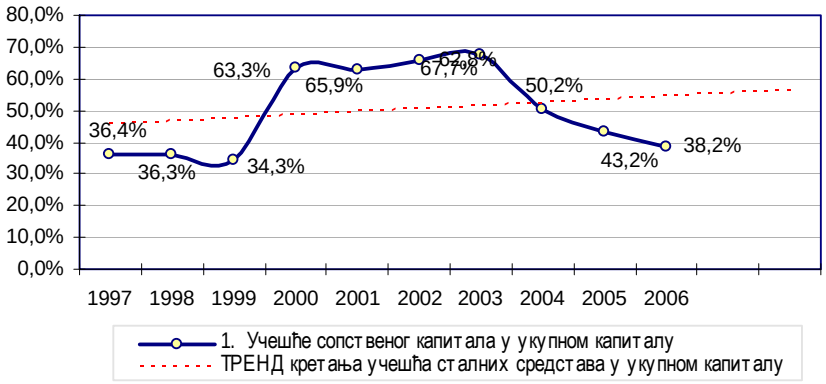

ГРАФИК УЧЕШЋА СТАЛНИХ СРЕДСТАВА У УКУПНИМ СРЕДСТВИМА

ГРАФИК УЧЕШЋА ТУЂЕГ КАПИТАЛА У УКУПНОМ КАПИТАЛУ

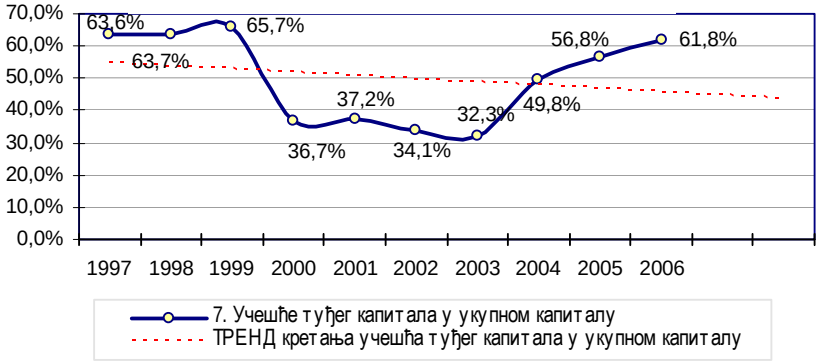
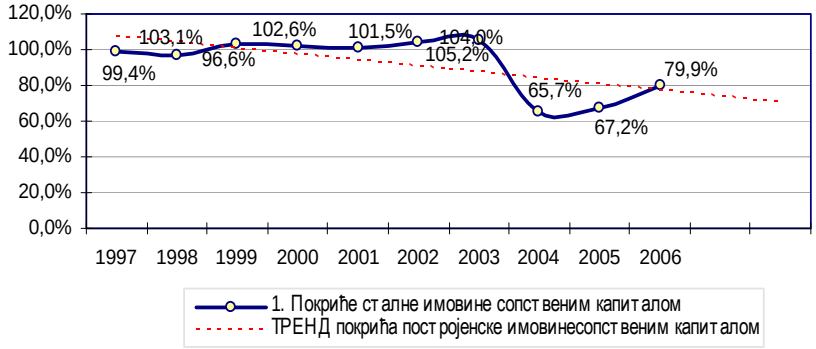

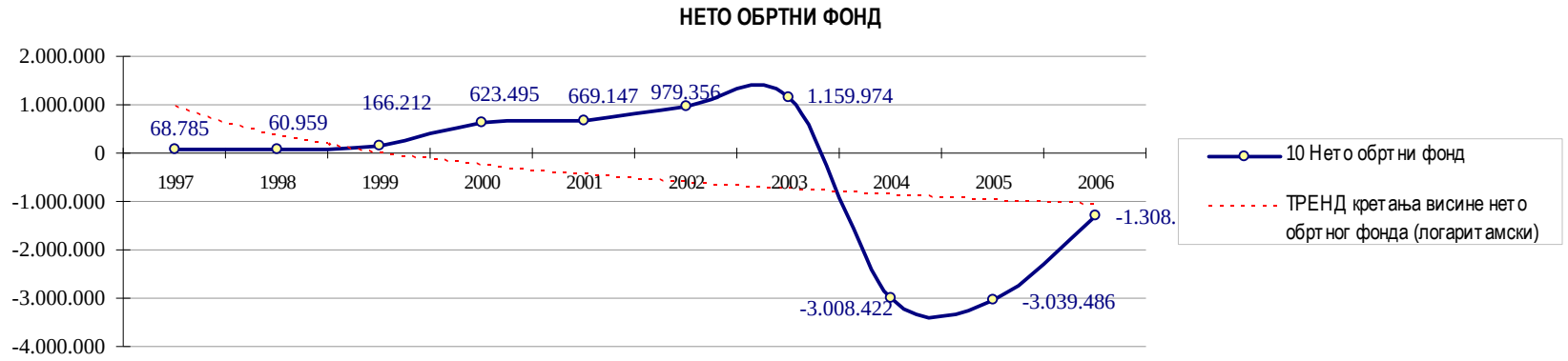
ГРАФИК ПОКРИЋА СТАЛНЕ ИМОВИНЕ СОПСТВЕНИМ КАПИТАЛОМ

Табела 13.: ТРЕНД АНАЛИЗА КРЕТАЊА ВИСИНЕ НЕТО ОБРТНОГ ФОНДА у 000

Р. бр.	П О З И Ц И Ј Е	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Сопствени извори (БРУТО)	435.643	656.472	992.773	6.379.460	8.874.006	10.150.848	10.901.553	7.206.250	6.827.430	7.168.743
2	Губитак + откупљене сопствене акције + неуплаћени уписани капитал	5.132	7.405	11.115	71.364	53.487	53.487	64.050	603.237	0	0
3	Сопствени извори(НЕТО) (1-2)	430.511	649.067	981.658	6.308.096	8.820.519	10.097.361	10.837.503	6.603.013	6.827.430	7.168.743
4	Дугорочна резервисања	71.301	83.548	136.281	455.034	529.886	580.752	611.703	316.021	278.238	493.848
5	Сопствени и са њима изједначени извори (3+4)	501.812	732.615	1.117.939	6.763.130	9.350.405	10.678.113	11.449.206	6.919.034	7.105.668	7.662.591
6	Дугорочни позајмљени извори	0	150	34	8.107	11.414	11.343	9.793	120.171	7.383	4.904
7	Укупни дугорочни капитал (5+6)	501.812	732.765	1.117.973	6.771.237	9.361.819	10.689.456	11.458.999	7.039.205	7.113.051	7.667.495
8	Стална средства	433.027	671.806	951.761	6.147.742	8.692.672	9.710.100	10.299.025	10.047.627	10.152.537	8.975.612
9	Сопствени НОФ(Нето обртни фонд) (5-8)	68.785	60.809	166.178	615.388	657.733	968.013	1.150.181	-3.128.593	-3.046.869	-1.313.021
10	НОФ (7-8)	68.785	60.959	166.212	623.495	669.147	979.356	1.159.974	-3.008.422	-3.039.486	-1.308.117
11	Краткорочне обавезе + резервисања + прен. премије + остала ПВР и одложени порески ефекти	681.041	1.054.191	1.746.032	3.187.871	4.694.550	4.634.502	4.539.523	6.108.444	8.695.447	11.079.606
12	Сопствени и позајмљени фин. капитал (10+11)	749.826	1.115.150	1.912.244	3.811.366	5.363.697	5.613.858	5.699.497	3.100.022	5.655.961	9.771.489

Напомена: Показатељи стопе покрића залиха НОФ нису смислени у друштвима за осигурање, с обзиром на нематеријалну вредност залиха.

5.5 ОЦЕНА БОНИТЕТА И КАТЕГОРИЗАЦИЈА ОСИГУРАНИКА И ЕМИТЕНАТА ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ КАО ФАКТОР МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА

Оцена бонитета осигураника, потенцијалних осигураника, емитената хартија од вредности, банака и повезаних правних лица, непосредно је у функцији остваривања што повољнијег резултата, обезбеђења пуне контроле ризика и побољшања наплате премије осигурања.

Бонитет правног лица у ширем смислу односи се на његову финансијску ситуацију, позицију на тржишту, пословну перспективу и ликвидност правног лица.

Ризик бонитета осигураника и емитената ХоВ мери се и процењује кроз анализу приносног, имовинског и финансијског положаја, полазећи од структуре и обима имовине којима располаже, висине и адекватности капитала односно композиције финансијске структуре, извора финансирања средстава осигураника, потребе за додатним изворима финансирања и уредности у измирењу досадашњих обавеза. Као додатни елемент узима се квалитет инструмената за обезбеђење потраживања. Нажалост, у пракси се најчешће бонитет изједначава са ликвидношћу правног лица, што потенцијално може бити врло опасно.

Оцена бонитета емитената хартија од вредности, важна је зато што инвеститори треба да настоје да успоставе равнотежу између висине ризика и очекиване добити. Из напред наведеног разлога, за инвеститора је изузетно важно да изврши добру процену бонитета емитента ХоВ.

Једно правно лице може имати тренутно задовољавајућу ликвидност, али неодговарајућу структуру имовине, лошу старосну структуру потраживања, неодговарајуће развојне програме, лошу позиционираност на тржишту, низак степен искоришћености капацитета, низак ниво продуктивности рада, што већ на средњи рок може угрозити његов финансијски и укупан положај.

Наравно, могућа је и обрнута ситуација тј. да неки осигураник или емитент ХоВ буде неликвидан у одређеном тренутку, а да сви други показатељи иду у прилог перспективној средњорочној и дугорочној позицији тог правног лица. За друштва за осигурање је важнија оцена односно процена средњорочног и дугорочног финансијског положаја емитената ХоВ, с обзиром на значај и улогу дугорочних и краткорочних пласмана. Да би друштво за осигурање могло успешно да пројектује своје пословне циљеве и финансијске планове, за њега је врло важна информација о перспективама осигураника у погледу његове будуће финансијске ситуације, а не само оцена његове тренутне способности да редовно измирује обавезе по доспелим премијама осигурања. Одговор на ово питање пружа анализа потребних улагања, анализа структуре тих улагања и нарочито анализа начина финансирања појединих имовинских делова предузећа.

Посебан сегмент (додатна анализа) оцене бонитета представља анализа портфолиа осигураника, која укључује утврђивање, анализу и оцену техничког резултата осигураника по годинама, тј. од момента од када је друштво почело да носи ризик.

Оптимално решење подразумева да се ризик бонитета правних лица која се преузимају у осигурање (у даљем тексту осигураника), процењује и мери у организационом делу друштва надлежном за послове управљања ризиком или у оквиру финансијско-рачуноводствене функције. Оцена бонитета претпоставља да се се претходно обезбеди континуирано прикупљање података и информација о осигураницима, укључујући и финансијске извештаје осигураника, као и да се створе техничке претпоставке за формирање историјске базе података о

осигураницима, у циљу стварања услова да се у будућности раде тренд анализе односно пројекције кретања изабраних показатеља, засноване на историјском кретању истих кроз посматрани период и очекиваних промена у будућности. Паралелно, друштва за осигурање морају да формирају досије свих осигураника чија висина премије прелази дефинисан износ. Овај износ морао би бити дефинисан неким интерним актом друштва, нпр. Правилником о управљању ризицима и интерним контролама, Поступком или Упутством за оцену бонитета или другим одговарајућим актом.

Анализа бонитета осигураника захтева анализу композиције активе и пасиве осигураника, односно анализу релација између обртних и фиксних средстава, сопствених и позајмљених извора финансирања, дугорочних и краткорочних извора и начина финансирања средстава, иницијално полазећи од вертикалних и хоризонталних правила финансирања.

Оцена ризика бонитета комитената друштва за осигурање, било да је реч о осигураницима или емитентима ХоВ, захтева да друштва за осигурање обезбеде услове за:

1. Креирање базе података о клијентима и ризицима, што подразумева потребу прикупљања свих расположивих података релевантних за оцену бонитета клијената из екстерних извора тј. од регистрованих кредитних бироа када је реч о емитентима ХоВ, односно непосредно од осигураника приликом закључивања и обнављања уговора о осигурању. У већим друштвима за осигурање, ова активност обухвата формирање озбиљнијих база података у информатичко-техничком смислу.
2. Припрему финансијских и статистичких података у форми погодној за вршење финансијских анализа, уз рекласификације историјских података због упоредивости истих.
3. Креирање интерних модела и избор инструмената на којима ће се заснивати оцена бонитета (нпр., анализа рачуна покрића, рацио анализа која омогућава сагледавање ефикасности управљања, рентабилности пословања и оцену финансијске ситуације клијената, анализа економских принципа пословања у циљу контроле ризика кроз анализу објективно условљених улагања у виду директно утрошеног рада, трошкова и ангажованих средстава за остваривање планираних резултата пословања, анализа висине нето обртног фонда и нето обртних средстава и израда тренд анализа).
4. Креирање матрице предефинисаних циљних односно оптималних величина и показатеља. На тај начин, могуће је извршити категоризацију ризика у оквиру појединих група показатеља[187], што обезбеђује да се у коначној инстанци изврши оцена бонитета[188] осигураника.
5. Анализу искустава у досадашњем измиривању обавеза из осигурања (важи за постојеће осигуранике), што налаже да се осигураници и по овом критеријуму разврстају у категорије ризика.

[187] На пример, по следећемим групама показатеља: (1) група показатеља на основу којих се утврђује финансијска структура и сигурност пословања; (2) група показатеља на основу којих се цени способност измиривања обавеза, односно ликвидност и (3) група показатеља на основу којих се процењује ефикасност коришћења расположивих средстава у остваривању прихода, односно показатељи рентабилности и показатељи активности (управљања). Као помоћни показатељи могу се користити и Zeta model (Z scor), Chesser - credit scoring модел и други модели.

[188] На пример, једна од могућих категоризација бонитета може бити: (1) веома добар бонитет; (2) солидан бонитет; (3) условно прихватљив бонитет и (4) слаб бонитет.

6. Анализу техничког резултата по осигураницима, такође уз категоризацију осигураника по појединим класама ризика.
7. Коначну оцену ризика, која се добија комбиновањем матрице показатеља ризика из фаза 4, 5 и 6.

Комбиновањем матрице оцена ризика по сва три нивоа, уз оцену техничког ризика који се даје од стране надлежног организационог дела (нпр. сектора за превентивни инжењеринг и сл.), даје се коначна оцена ризика и заузима став у односу на прихватљивост преузимања ризика у осигурање (или у погледу ризика пласирања средстава у поједине ХоВ), на пример по следећем:.

a) Низак ризик - Клијенти који се могу прихватити у покриће осигурања;
b) Ризик средњег интензитета - Клијенти који се могу прихватити у покриће осигурања - уз одређени ризик;
c) Висок ризик - Клијенти чији се ризици могу прихватити у покриће осигурања - уз услов да се од клијента затраже одговарајући инструменти обезбеђења плаћања (банкарске гаранције, хипотеке, менице и сл.);
d) Екстреман ризик - Клијенти чије ризике не треба прихватати у покриће осигурања, осим уколико посебни интереси друштва не налажу другачије;

У зависности од обима и квалитета расположивих података и информација, приликом доношења пословних одлука које се тичу куповине ХоВ, требало би уважавати и следеће информације: позиција емитента ХоВ у односу на конкуренцију, односно информације о тржишном учешћу и перспективама тржишног учешћа емитента ХоВ, процењених на бази информација о броју и релативном односу између закључених дугорочних и краткорочних уговора, броју и обиму нових и раскинутих уговора, информација о томе да ли предузеће послује изван оквира националних граница, да ли примењује савремене технологије, да ли развија нове производе или услуге, квалитет руководства односно управе, кадровска оспособљеност, висина улагања у едукацију запослених, задовољство запослених и друге расположиве информације.

Пословање друштва за осигурање у нашој земљи карактеришу високи износи потраживања по основу премије осигурања и обрачунатих камата и неповољна старосна структура потраживања, што у условима незадовољавајуће солвентности и ликвидности привредних субјеката (осигураника), изискује прекид праксе сарадње са једним бројем осигураника, код којих постоји извесност у погледу немогућности наплате дугујуће премије.

Полазећи од напред наведеног и препорука Међународне асоцијације супервизије осигурања (IAIS-а) из којих произилази да се за сложеније линије ризика односно портфолије производа и инвестиција дефинишу инструменти и успоставе софистицирани модели, надлежни организациони делови у друштвима за осигурање морали би да сачине посебна упутства за оцену бонитета и категоризациу осигураника и да у сарадњи са организационим деловима друштва надлежним за послове продаје осигурања, континуирано ажурирају „таргет листу“ осигураника, за које се приликом разматрања услова за закључивање уговора о осигурању мора прибавити и оцена бонитета. Таргет листа може да обухвати све осигуранике чија висина премије прелази дефинисани износ (нпр. преко 1.000.000 ЕУР-а у динарској противвредности или други износ, у зависности од величине друштва).

Из изложеног произилази да би оцена бонитета морала да се узима као један од параметара приликом закључивања уговора о осигурању и као таква не може се изоловано посматрати у односу на остале параметре, посебно у случају јавних

предузећа и предузећа у процесу реструктуирања.

6. АНАЛИЗА ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА, МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ, СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ И ИНТЕРНЕ КОНТРОЛЕ У ФУНКЦИЈИ УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА

6.1 РАСПОРЕД ТРОШКОВА, АНАЛИЗА ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА И УТВРЂИВАЊЕ ИЗВОРА ЗА ПОКРИЋЕ ТРОШКОВА СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА

Проблематика утврђивања висине трошкова спровођења осигурања и висине извора за покриће трошкова спровођења осигурања, односно начина и критеријума за опредељивање и разврставање појединих врста трошкова, представља једно од важнијих актуарских и рачуноводствених питања, које није у довољној мери дефинисано подзаконским актима, нити му је посвећена пажња коју заслужује у стручној литератури.

Сучељавањем извора за покриће трошкова спровођења осигурања и утврђених трошкова спровођења осигурања (у даљем тексту ТСО), укупно и посебно по појединим врстама и тарифама осигурања, утврђују се вишкови извора односно недостајућа средства за покриће ТСО. Ове информације представљају основу за даље анализе, утврђивање буџета и дефинисање будућих политика друштва за осигурање. Чињеница да финансирање трошкова спровођења осигурања није непосредно регулисано законским односно подзаконским актима, друштва за осигурање ставља у положај да сама својим интерним актима регулишу питање извора финансирања тј. извора за покриће трошкова спровођења осигурања, као и да дефинишу алтернативне начине покрића недостајућих извора.

Утврђивање висине Трошкова спровођења осигурања и Извора за покриће трошкова спровођења осигурања, претпоставља доношење одговарајуће Одлуке којом се независно од дефинисања врста трошкова који чине ТСО, врста прихода које улазе у изворе за покриће ТСО, дефинише и начин опредељивања и критеријуми расподеле нераспоређених трошкова у односу на функционалне аналитике: управа; прибава; извиђај, процена, ликвидација и исплата штета и депоновање и улагање средстава осигурања, као и критеријуми за расподелу нераспоређених трошкова на појединe врсте осигурања. Посебно питање је проблем дефинисања начина евидентирања аналитика из угла техничко-информатичких претпоставки и извештаја у IT систему правног лица.

Питању евидентирања појединих категорија трошкова, не може се приступити само из угла ТСО и извора за покриће ТСО, с обзиром да расподела трошкова у односу на функционалне аналитике претпоставља да се прво утврди део трошкова по појединим документима који се односе на извиђај, процену, ливидацију и исплату штета, с обзиром да је висина ових трошкова у непосредној односно посредној вези са обрачуном резервисаних штета. Сагласно наведеном, друштва за осигурање резервисане штете обрачунавају не само на основу обавеза из уговора о осигурању (реосигурању), директних трошкова материјала и услуга, налаза вештака, проценитеља, актуара, већ и на основу података о трошковима у вези са решавањем и исплатом штета, с обзиром да се укупно резервисане штете по појединим тарифама, тј. врстама осигурања морају кориговати коефицијентом трошкова у вези са решавањем и исплатом штета.

Под трошковима у вези са решавањем и исплатом штета, подразумевају се трошкови извиђаја, процене и исплате штете, трошкови остварења регресних захтева, судски трошкови и таксе у споровима, трошкови вештачења и други трошови који су у вези са решавањем и исплатом штета. Другим речима све трошкове настале у вези са решавањем и исплатом штета као што су: трошкови израде фотографија у вези са штетним догађајем, административне таксе за прибаву доказа о настанку штете, издатке за привремене и повремене послове у вези са извиђајем и проценом штета, дневнице за службени пут, накнаде трошкове превоза, утрошено гориво, накнаде за коришћење сопственог возила у сврхе извиђаја и процене штета, адвокатске услуге, судске трошкове и таксе, трошкове вештачења, трошкове остваривања регресних захтева као и све друге трошкове који настану у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета потребно је идентификовати и посебно евидентирати.

6.1.1 Врсте трошкова које чине трошкове спровођења осигурања

У састав трошкова спровођења осигурања (ТСО) улазе: трошкови амортизације, трошкови резервисања, трошкови материјала, енергије, услуга, нематеријални трошкови, трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи и то онај део трошкова који је аналитички опредељен на трошкове прибаве, трошкове управе и остале ТСО, умањене за износ прихода од провизија од реосигурања[189]. Остатак износа евидентиран на одговарајућим аналитичким рачунима у оквиру ових група рачуна, односи се на расходе извиђаја, процене, ликвидације и исплате накнада штета и уговорених износа и на расходе по основу депоновања и улагања средстава осигурања и као такав не оптерећује трошкове спровођења осигурања. Приликом опредељивања појединих врста трошкова на захтеване функционалне аналитике (управа; прибава; извиђај, процена, ликвидација и исплата штета и депоновање и улагање средстава осигурања (и остали ТСО)), мора се водити рачуна о чињеници да се поједине врсте трошкова односе на тачно одређене функционалне аналитике.

[189] Прецизније, у састав ТСО улазе: трошкови амортизације, трошкови материјала, трошкови горива и енергије, трошкови производних услуга, трошкови рекламе и пропаганде, трошкови репрезентације, трошкови пореза и доприноса, трошкови платног промета, трошкови непроизводних услуга, остали нематеријални трошкови пословања, трошкови зарада и накнада зарада, трошкови пореза и доприноса на зараде и накнаде зарада на терет послодавца, трошкови накнада по уговору о делу, трошкови накнада по ауторским уговорима, трошкови накнада по уговорима о привременим и повременим пословима, трошкови накнада физичким лицима по основу осталих уговора, трошкови накнада члановима управног и надзорног одбора, трошкови осталих личних расхода и накнада.
Овде се мора имати у виду да је Правилником о обрасцима и садржини позиција у обрасцима финансијских извештаја за друштва за осигурање, односно обрасцем „Биланс успеха-АОП 233“ дефинисано да трошкове спровођења осигурања чини само део износа евидентиран на одговарајућим аналитичким рачунима у оквиру група рачуна 53, 54 и 55 (који се односи на аналитику управа, прибава и остали ТСО). Истовремено, обрасцем за извештавање НБС „образац КК“ (развијена форма бруто биланса), предвиђено да се распоред на трошкове управе, трошкове прибаве, трошкове извиђаја процене, ликидације и исплате штета и трошкове депоновања и улагања средстава осигурања, ради и по аналитичким рачунима у оквиру група рачуна 56-финансијски расходи, 57-остали расходи и 58- обезвређење имовине, осим код рачуна 584, 573, 574 и 575. Уколико би друштва за осигурање поступила на начин како је дефинисано обрасцем за извештавање Народне банке Србије (образац КК), дошла би у позицију да неисправно искажу податке у билансу успеха, због чега у билансу успеха на позицији Трошкови спровођења осигурања, треба исказати искључиво део трошкова евидентиран на групама рачуна 53, 54 и 55.

У складу са напред наведеним, трошкове амортизације[190], трошкове стипендија ученицима и студентима, трошкове чланарина комора и удружењима, накнаде члановима ученичких, омладинских и студентских задруга, накнаде члановима управног и надзорног одбора, трошкове огласа у штампи (осим оних који су у вези са рекламом и пропагандом) у целини треба определити на трошкове управе. Са друге стране, трошкове провизија, трошкове излагања на сајмовима, трошкове истраживања, трошкове рекламе и пропаганде и трошкови репрезентације на сајмовима у целини треба определити на трошкове прибаве, трошкове пореза и доприноса на посебну аналитику „остали трошкови спровођења осигурања, док се поједини трошкови, нпр. трошкови брокерских услуга у целини опредељују на трошкове депоновања и улагања средстава осигурања.

Неке категорије трошкова задовољавају услове да се распореде на трошкове прибаве и трошкове управе, али не смеју теретити трошкове извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета, као што су на пример, трошкови спонзорства и донаторства, трошкови угоститељских услуга, трошкови поклона, трошкови давања полиса без накнаде (гратис полисе), трошкови по ауторским уговорима, остали трошкови репрезентације, трошкови закупнина пословног простора и трошкови банкарских услуга у вези са гаранцијама, авалима и кредитима, осим уколико би из садржине неког документа произилазило другачије.

Иако на први поглед утврђивање висине резервисаних штета не стоји у вези са проблематиком распореда трошкова, ова питања се не могу независно посматрати, с обзиром да се резервисане штете по појединим тарифама односно врстама осигурања морају кориговати коефицијентом трошкова у вези са решавањем и исплатом штета, који је зависна функција од висине трошкова у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета. Због тога се проблематика распореда трошкова мора узети у обзир приликом разматрања проблематике резервације штета *(тачка 4.1 овог рада).*

6.1.2 Извори за покриће трошкова спровођења осигурања

Финансирање трошкова спровођења осигурања није регулисано ниједним законским или подзаконским актом Народне банке Србије, што друштва за осигурање ставља у положај да сама својим интерним актима дефинишу односно регулишу питање извора финансирања, тј. извора за покриће трошкова спровођења осигурања. Генерално, најважнији извор за покриће ТСО је меродавни режијски додатак по основу премије осигурања и саосигурања, умањен за део режије пренет у покриће реосигурања (и саосигурања (по пословима у којима је друштво водећи саосигуравач)).

Поред дела прихода од премије животних и неживотних осигурања и дела прихода од премије саосигурања, тј. делова који припадају режијском додатку, уз одговарајуће нормативно уређење и сагласност овлашћених актуара, као изворе за

[190] Из Правилника о обрасцима и садржини позиција у обрасцима финансијских извештаја за друштва за осигурање произилази да трошкови амортизације у целини требају бити опредељени на трошкове управе, док се остала резервисања (по МРС 19) и резервисања за задржане кауције и депозите за реструктуирање друштва која се евидентирају на посебним аналитичким рачунима у оквиру групе рачуна 53, могу распоредити по свим дефинисаним функционалним аналитикама, укључивши и аналитику расхода у вези извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета.

покриће ТСО друштва за осигурање могу користити и приходе од провизија по основу уговора о посредовању и заступању; приходе од закупнина некретнина, и опреме; приходе од продаје остатака осигураних оштећених ствари; остале пословне приходе; финансијске приходе од повезаних правних лица; део прихода по основу обрачунатих камата на потраживања за премију у сразмери расподеле премије осигурања, тј. део који припада режијском додатку; остале приходи од камата (осим по основу прихода од пласираних средстава техничких резерви).

У процесу утврђивања извора за покриће ТСО, друштва за осигурање морају да воде рачуна о томе да је део премије осигурања пренет у покриће реосигурања, у ком смислу део извора по основу прихода од премије осигурања (дела за режијски додатак) треба умањити за износ дела трошкова премије реосигурања (меродавних) који се даје у покриће реосигурања из режијског додатка, односно за део премије реосигурања намењен покрићу трошкова реосигуравача.

Када је реч о дефинисању извора за покриће ТСО, у стручној јавности постоје недоумице у погледу признавања појединих прихода у изворима за покриће ТСО. Једна од кључних недоумица односи се на третман прихода од затезних камата. Наиме, друштва која немају ненаплаћених потраживања неће обрачунавати затезне камате, па следствено томе неће имати ни додатних извора за покриће ТСО, на основу чега се може изнети теза о неконзистентном дефинисању извора за покриће ТСО. Целовито сагледавање овог проблема, мора да узме у обзир чињеницу да друштвима која послују са позитивним техничким резултатом део прилива по основу наплаћене премије осигурања остаје слободан и расположив за инвестирање. Оваква друштва ће наравно остварити виши ниво прихода по основу пласмана у односу на друштва са незадовољавајућим односом фактурисане и наплаћене премије осигурања. Овај приход се свакако не може признати као извор за покриће ТСО у целини, с обзиром да се ради о средствима која објективно припадају техничким резервама, али нема сметњи да се део остварених прихода по овом основу призна као извор финансирања ТСО. Део прихода који се може признати, утврђује се тако што се најпре утврде врсте осигурања које су генерисале слободна средства за инвестирање, а затим се полазећи од елемената из Одлуке о расподели премије по намени и покрићу трошкова, израчуна пондерисано учешће режијског додатка (по врстама осигурања) у укупном износу средстава која су била слободна за инвестирање. Применом овог учешћа на износ остварених прихода од пласмана, утврђује се сразмерни део прихода који се у случају непокривености ТСО може признати као додатни извор њиховог покрића. По истом принципу, утврђује се и део прихода од обрачунатих каматама који се признаје као извор покрића ТСО (у сразмери режијског додатка), због чега теза о неконзистентности утврђивања извора не стоји.

Слична недоумица постоји и по питању остварених прихода од издавања у закуп непокретности. И у овом случају превиђа се чињеница да друштва остварују приходе од закупа и од некретнина које нису класификоване као инвестиционе некретнине, због тога што се претежно користе од стране власника (за обављање делатности) и које су финансиране у целости из гарантних резерви, а не из техничких резерви.
Такође, део некретнина које су класификоване као инвестиционе некретнине, које се дају у закуп (у целини или претежно) и које доносе принос од закупа, некада

могу бити финансиране из гарантних резерви (било због пробијања прописаних ограничења или зато што друштво има покривене техничке резерве). У таквој ситуацији, приход остварен по овом основу може се признати у покрићу ТСО. Чак би се и део прихода од закупа који се оствари по основу издавања инвестиционих некретнина којима су покривене техничке резерве могао признати у изворима за покриће ТСО, зато што у техничке резерве, према позитивним прописима, улази и разграничени део преносне премије који припада режијском додатку.

Поједини актуари, истина неформално, оспоравају признавање дела прихода од режијског додатка у изворима за покриће ТСО, обрачунатог по основу премије која није наплаћена, полазећи од претпоставке да је реч о изворима из којих се морају покрити реални трошкови.

Оваква схватања превиђају околност, да на пример обрачунати трошкови амортизације (који чине значајан део ТСО), као и још неке врсте трошкова не захтевају непосредни одлив ликвидних новчаних средстава, те да се дугујућа премија у будућности може користити као један од извора за финансирање материјалних трошкова и трошкова текућег и инвестиционог одржавања некретнина и опреме (најчешће компензацијом потраживања по основу премија и обавеза према добављачима).

Превиђа се и чињеница да у изворе улази меродавни режијски додатак, тј. приход утврђен на основу временског разграничења премије осигурања, који с тога припада текућој години и не узима се у обзир околност да осигуравачи у циљу подизања конкурентности своје понуде уговором о осигурању прописују одложене начине плаћања премије, тако да недоспела потраживања по неком документу могу бити већа од износа преносне премије по том документу (полиси). Овакав угао посматрања, наравно никако не треба доводити у контекст признавања дела недоспелих потраживања у техничким резервама, с обзиром да се у покрићу техничких резерви могу признати недоспела потраживања само до висине обрачунате преносне премије по појединим полисама.

Свеобухватно сагледавање овог питања мора да уважава и чињеницу да се по делу утврђених извора за финансирање ТСО који су засновани на ненаплаћеним а доспелим потраживања из текуће године формира резервисање (исправка вредности) по ком основу се терете расходи осигуравача, као и околност да се део исправљених потраживања из ранијих година наплати у текућој години, те да се та средства регуларно могу користити за покриће ТСО. У складу са напред наведеним, у изворима за покриће ТСО, приходе од режије утврђеним по доспелим а неисправљеним потраживањима из текуће године, требало би евентуално кориговати за износ који одговара разлици између износа наплаћених потраживањања из ранијих година у текућој години (која доводе до укидања раније признатих обезвређења потраживања) и признатих прихода по основу ненаплаћених, доспелих а неисправљених потраживања из текуће године. У износу овако утврђене разлике, требало би кориговати изворе за покриће ТСО.

У случају да се сучељавањем утврђених ТСО и извора за финансирање ТСО утврде недостајући извори за покриће ТСО, овлашћени актуари у свом мишљењу, морали би да наведу изворе из којих је финансиран вишак утврђених ТСО у односу на

признате изворе финансирања, при чему нема разлога да се у оваквим случајевима дају негативна мишљења актуара, уколико друштво може покрити недостајуће изворе из других средстава, а да при томе не угрожава своју ликвидност и обавезе према осигураницима. Детаљније анализе подразумевају сагледавање вишкова односно недостајућих извора за покриће ТСО по појединим врстама односно тарифама осигурања.

6.1.3 Кључеви за распоред нераспоређених износа, евидентирање и анализа трошкова спровођења осигурања

Књиговодствено евидентирање докумената обавеза по основу којих се признаје део ТСО, подразумева да Сектори и Службе за рачуноводствене послове приликом уноса самог документа обавеза унесу и функционалну аналитику на коју се документ односи, али и тарифу односно врсту осигурања, што са своје стране претпоставља да се уз документа (нпр. фактуре добављача) доставља и пратећа документација из које се могу сагледати информације у односу на захтеване аналитике, у свим случајевима када из екстерног документа није могуће сагледати исте (што је нарочито важно у друштвима за осигурање са великим бројем запослених и сложеном организационом структуром). Пратећу документацију формирају организациони делови друштва који иницирају настанак трошка.

Приликом дефинисања тарифе/врсте осигурања и функционалних аналитика (управа; прибава; извиђај, процена, ликвидација и исплата штета; депоновање и улагање средстава осигурања) по појединим документима, треба поћи од природе послова и задатака који се обављају у појединим организационим деловима друштва за које је везан настанак трошка.

Један од проблема са којим се сусрећу Сектори и Службе за рачуноводство у друштвима за осигурање приликом обављања својих редовних активности, јесте евидентирање појединих трошкова код којих из достављене документације није могуће сагледати на коју тарифу односно врсту осигурања се трошак односи и на коју врсту функционалне аналитике треба определити трошак. То је случај са свим документима по основу којих настају заједнички трошкови за већи број функција, тј. организационих делова. Тако на пример, трошак набавке тонера за фотокопир апарате које најчешће користе истовремено запослени ангажовани на пословима прибаве, управе, извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета, као и запослени ангажовани на пословима депоновања и улагања средстава осигурања, не може се определити на одређену тарифу, тј. врсту осигурања, као ни на конкретну функционалну аналитику. Слична ситуација је и са другим врстама трошкова (нпр. трошкови рекламе и пропаганде када нису везани за конкретан портфељ осигурања, трошкови горива и енергије,...,) који се у моменту настанка не могу идентификовати и по њима определити тарифе, врсте осигурања и функционалне аналитике.

Износе по оваквим трошковима могуће је евидентирати само као нераспоређене, што повлачи потребу аутоматске расподеле ових износа у односу на захтеване аналитике применом одговарајућих кључева, било да се то ради непосредно приликом уноса документа (оптимално решење), било у време израде обрачуна, а у зависности од техничких перформанси информационих система са којима друштва

за осигурање располажу. По правилу кључ за расподелу нераспоређених износа у односу на захтеване функционалне аналитике: „управа; прибава; извиђај процена, ликидација и исплата штета; и депоновање и улагање средстава осигурања;“ је број запослених ангажованих на тим пословима.

Даља расподела распоређених износа по појединим функционалним аналитикама у односу на припадност трошка појединим тарифама односно врстама осигурања (нераспоређено по тарифи, тј. врсти) је сложеније питање и као такво предмет је сталних полемика и дискусија у стручним круговима из редова овлашћених рачуновођа и овлашћених актуара. Једно од могућих решења подразумева да се приликом расподеле нераспоређених износа по врстама осигурања, везаних за трошкове управе, трошкове прибаве и трошкове депоновања и улагања средстава осигурања, примени кључ „учешће фактурисане премије осигурања појединих врста осигурања у укупно фактурисаној премији“, а да се за расподелу нераспоређених износа по врстама осигурања везаних за трошкове извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета, примени кључ „учешће ликвидираних штета појединих врста осигурања у укупно ликвидираним штетама“.

Приликом формирања кључева, погрешно би било узети у обзир само вредносне показатеље, што значи да се приликом утврђивања кључева морају узети у обзир и статистички показатељи, а пре свега број штета када је реч о кључу за распоред нераспоређених износа по утврђеним трошковима у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета.

Анализа трошкова спровођења осигурања претпоставља да се сви трошкови структуирају на начин да се из истих јасно могу сагледати трошкови управе, трошкови прибаве, трошкови извиђаја процене, ликвидације и исплате штета, остали трошкови спровођења осигурања и трошкови депоновања и улагања средстава осигурања.

Сама форма извештаја није прописана, тако да друштвима за осигурање остаје да сама, према својим потребама осмисле форму и садржину ових извештаја, с тим што што би минимум података у сваком случају морали бити подаци приказани у оквиру *табела 14 и 15 ове тачке*, наравно уз могућност даљег разлагања трошкова и извора по дубини, али и по билансним врстама осигурања, врстама осигурања и тарифама осигурања, што је и претпоставка за анализу TCO, односно анализу покрића трошкова спровођења осигурања.

Табела 14.

ТРОШКОВИ СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА

Р.б.	Позиција	УКУПНО ТСО	Структура ТСО	Трошкови прибаве	Трошкови управе	Остали ТСО	*Извиђај, процена, ликвидација и исплата штета*	*Трошкови депонов. и улаг. ср. осиг.*	УКУПАН ТРОШАК
1	2	3 = 5 + 6 + 7	4	5	6	7	8	9	8 = **од** 5 **до** 9
1	**Трошкови амортизације и резервисања за исплату накнада и других бенефиција запослених**	358.557.767,5	8,61%	0,0	358.557.767,5		*0,0*	*0,0*	358.557.767,5
1а	Амортизација	211.536.241,5	5,08%		211.536.241,5				211.536.241,5
1б	Трошкови резервисања за исплату накнада и других бенефиција запосленима	147.021.526,0	3,53%	0,0	147.021.526,0		*0,0*	*0,0*	147.021.526,0
2	**Трошкови материјала**, **енергије**, **услуга и нематеријални трошкови**	1.914.295.129,3	45,95%	1.031.036.259,8	798.490.208,6	84.768.661,0	*189.966.761,0*	*0,0*	2.104.261.890,3
2.1	Трошкови материјала, резервних делова и ситног инвентара	81.900.235,1	1,97%	48.430.143,6	33.470.091,5		*13.466.200,5*		95.366.435,5
2.2	Трошкови горива и енергије	85.642.746,7	2,06%	48.229.069,5	37.413.677,2		*14.719.112,1*		100.361.858,7
2.3	Трошкови производиних услуга (транспортне услуге, трошкови одржавања, трошкови закупнина, излагања на сајмовима, провизија, трошкова истраж. и осталих производних услуга	754.256.909,9	18,10%	594.956.155,8	159.300.754,1		*63.035.201,9*		817.292.111,8
2.4	Трошкови рекламе и пропаганде	214.467.367,9	5,15%	127.302.724,4	87.164.643,5		*35.361.881,9*		249.829.249,7
2.5	Трошкови репрезентације	42.287.323,6	1,01%	24.043.518,6	18.243.805,0		*6.996.315,4*		49.283.639,1
2.6	Трошкови премије осигурања	40.632.007,0	0,98%	23.684.830,9	16.947.176,1		*7.098.876,5*		47.730.883,5
2.7	Трошкови пореза и доприноса	84.768.661,0	2,03%			84.768.661,0			84.768.661,0
2.8	Трошкови платног промета	23.043.997,3	0,55%	13.450.725,2	9.593.272,0		*4.020.799,1*		27.064.796,4
2.9	Трошкови непроизводних услуга	476.356.110,7	11,43%	119.709.947,1	356.646.163,6		*35.271.610,4*		511.627.721,2
2.10	Остали нематеријални трошкови прословања (чланарине и доприноси комората и удружењима, административне, судске, регистрационе и друге таксе)	110.939.770,2	2,66%	31.229.144,8	79.710.625,5		*9.996.763,3*		120.936.533,5

3	**Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи**	1.893.449.296,4	45,45%	1.076.231.760,7	817.217.535,8	0,0	*335.842.804,2*	*0,0*	2.229.292.100,7
3.1	Трошкови зарада и накнада зарада (бруто)	1.310.908.697,1	31,46%	750.551.450,9	560.357.246,2		*235.569.177,5*		1.546.477.874,7
3.2	Трошкови пореза и доприноса на зараде и накнаде зарада на терет послодавца	231.484.367,5	5,56%	132.540.396,4	98.943.971,0		*41.595.161,0*		273.079.528,5
3.3	Трошкови накнада по уговору о делу	36.347.347,1	0,87%	20.811.365,1	15.535.982,1		*6.531.910,9*		42.879.258,0
3.4	Трошкови накнада по ауторским уговорима	664.901,8	0,02%	304.253,5	360.648,3		*95.495,6*		760.397,4
3.5	Трошкови накнада по уговорима о привременим и повременим пословима	20.505.068,6	0,49%	11.637.713,4	8.867.355,3		*3.634.310,6*		24.139.379,2
3.6	Трошкови накнада физичким лицима по основу осталих уговора	4.807.607,3	0,12%	2.752.534,6	2.055.072,7		*863.934,2*		5.671.541,5
3.7	Трошкови накнада члановима управног и надзорног одбора	11.173.964,6	0,27%		11.173.964,6				11.173.964,6
3.8	Остали лични расходи (јубиларне награде, отпремнине, помоћ породици, пакетићи, поклон честитке, стипендије, кредити ученицима,..), накнаде трошк. за служб.пут. и остале накнаде	277.557.342,4	6,66%	157.634.046,8	119.923.295,6		*47.552.814,4*		325.110.156,8
4	**Провизија од реосигурања (одбитна ставка ТСО)**		0,00%						
	УКУПНИ ТРОШКОВИ СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА (1+2+3-4)	4.166.302.193,2	100,00%	2.107.268.020,4	1.974.265.511,8	84.768.661,0	*525.809.565,2*	*0,0*	4.692.111.758,5

% **учешћа ТСО у укупним трошковима**	88,79%

Табела 15.

ИЗВОРИ ЗА ПОКРИЋЕ ТСО

Р.б.	Позиција	УКУПНО ИЗВОРИ ЗА ПОКРИЋЕ ТСО	Структура извора
1	2	3	4
1	Приходи од премије животних и неживотних осигурања - део за режијски додатак	3.186.724.699,64	94,4%
2	Приходи од саосигурања -део за режијски додатак	22.047.766,02	0,7%
3	Приходи од провизија по основу уговора о посредовању и заступању	0,0	0,0%
4	Приходи од закупнина некретнина, постројења и опреме	67.480.412,06	2,0%
5	Приходи од продаје остатка осигураних оштећених ствари	775.593,22	0,0%
6	Приходи од обрачунатих камата на потраж. по основу премије (у сразмери део који припада реж. додатку)	68.331.999,00	2,0%
7	Остали приходи од камата	7.800.016,96	0,2%
8	Финансијски приходи од повезаних правних лица	18.940,10	0,0%
9	Остали пословни приходи	142.052.487,78	4,2%
9.1	Приходи од услужних обрада и процена штета	13.388.460,72	*0,4%*
9.2	Приходи по основу добијених трошкова спора	2.436.452,3	*0,1%*
9.3	Приходи од продате зелене карте	82.839.888,0	*2,5%*
9.4	Приходи од услужних записника МУП-а	2.655.908,1	*0,1%*
9.5	Приходи од активирања или потрошње производа и услуга за сопствене потребе	43.003,6	*0,0%*
9.6	Непоменути остали пословни приходи	40.688.775,1	*1,2%*
10	Приходи од повраћа пореских и других дажбина, приходи по осталим основама и из односа са ППЛ	5.332.418,3	*0,2%*
11	Обрачунати режијски додатак који се даје у покриће реос. и саосиг. - ОДБИТНА СТАВКА ИЗВОРА	124.995.765,3	3,7%
А	**УКУПНИ ИЗВОРИ ЗА ПОКРИЋЕ ТСО (од 1 до 10 - 11)**	3.375.568.567,7	100,0%

Ц	**РАЗЛИКА ИЗВОРА И ТСО**	-790.733.625,5

Као што се може сагледати из прегледа ТСО и њихових извора, постоје недостајућа средства за покриће ТСО у износу од 790.734 х.д. Најбитнији разлог који је условио пробијање извора за покриће ТСО и улазак у «црвену зону техничке премије», јесте започињање процеса реструктуирања. Због тога су значајно повећани трошкови отпремнина запосленима за прекид радног односа и трошкови накнада (провизије) Агенцији за приватизацију у вези са продајом хотела. Такође, увећани су и трошкови судских, регистрационих и других такси услед вођења судских процеса по штетама из ранијих година и трошкови дневница и службених путовања. Поред наведеног из биланса анализираног друштва може се сагледати да су ефекти трошкова резервисања за исплату накнада и других бенефиција запослених у износу од 147.022 х.д. (обрачунатих у складу са МРС19) у складу са политикама овог друштва теретили у целости посматрану годину, као и да учешће ових трошкова чини 3,5 % укупних ТСО. Поред чињенице да у структури ТСО доминирају трошкови зарада и накнада зарада (више од 45 %), анализом извора за покриће ТСО може се видети да меродавни приходи од премије осигурања у самопридржају чине близу 91 % укупних извора за покриће ТСО (94,4% – 3,7%), што значи да су изостали остали приходи за покриће ТСО, а пре свега приходи од издавања у закуп некретнина и приходи од повезаних правних лица.

Ако се на тренутак вратимо на биланс стања анализираног друштва, уочава се да је значајан део имовине анализираног друштва имобилисан управо у инвестиционим некретнинама и пласманима у повезана правна лица. Међутим ова улагања очигледно нису донела одговарајуће приносе, што стоји у вези са ризиком неодговарајућег управљања имовином овог друштва.

Не улазећи дубље у анализу трошкова и извора, с обзиром да је проблематика TCO индиректно анализирана и у осталим тачкама, између осталог и у тачки која се односи на упоредне анализе биланса кроз посматрани десетогодишњи период, може се закључити да је износ повећања TCO у пословној 2006. оправдан, под претпоставком да завршетак процеса реструктуирања у будућности заиста и доведе до очекиваног смањења трошкова спровођења осигурања. Да ли ће се то заиста догодити, зависи превасходно од политичких, тржишних и макро фактора окружења, али и пословне политике анализираног друштва у будућности.

6.2 ОБРАЧУН МАРГИНЕ СОЛВЕНТНОСТИ

Изазови 21. века и измене у тржишним факторима и пословном окружењу уопште, условили су заинтересованост Европског парламента и Савета Европске Уније за питања солвентности друштава за осигурање. Може се рећи да интересовање за питања солвентности осигуравача и адекватност капитала, датирају још од 1973 године, када је првом директивом ЕУ дефинисан начин обрачуна маргине солвентности, од када је ово питање предмет сталне хармонизације прописа којима се регулише пословање друштава за осигурање.
Директивама ЕУ прописана је обавеза осигуравача да утврђују и одржавају маргину солвентности, у смислу минималног износа капитала који осигуравач треба да обезбеди, за случај наступања непредвиђених догађаја. Због тога израчуната маргина солвентности у сваком тренутку мора да буде мања од утврђене висине гарантних резерви. Питање хармонизације прописа, данас је присутно више него икад до сада и иде у правцу доношења нових прописа који у фокус стављају специфичности сваког појединачног осигуравача. Циљ хармонизације прописа у овој области је да се обезбеди непосреднија веза између капитала осигуравача, тржишне позиције осигуравача, захтева за заштитом осигураника и акционара и у крајњем хармонизација јединственог тржишта осигурања.

Према дефиницији IAIS-International Association of Insurance Supervisors (Међународне асоцијације за супервизију осигурања), друштво за осигурање је солвентно уколико је у стању да испуни све своје обавезе по основу свих закључених уговора о осигурању, у било које време и под свим разумно предвидивим околностима. У жељи да обезбеди, да друштва за осигурање у сваком тренутку располажу адекватним износом средстава за покриће обавеза, Народна банка Србије је посебном одлуком[191] уредила питања утврђивања и одржавања маргине солвентности. Прописана методологија за обрачун маргине солвентности, практично не одступа од захтева садржаних у првој директиви ЕУ[192], иако се новим директивама ЕУ из 2002 године[193] предвиђа да се обрачун маргине солвентности врши применом другачијих прописаних коефицијената и то на основице (премија,

[191] Одлука бр. 34., од 07. априла 2005., Сл. Гласник бр. 31/2005".
[192] Директива из 1973 године, бр. 73/239/EEC.
[193] Директива 2002/13/EC.

решене штета или обрачуната математичка резерва) утврђене у другачијим износима.

Са друге стране, интерни модели за утврђивање потребне висине капитала, доминантно се ослањају на анализу: (1) показатеља приноса на сопствени и укупни капитал (у циљу оцена могућности задовољења очекивања инвеститора (акционара)), (2) вредновање активе односно инвестиционог портфеља, поступком његовог свођења на нето садашњу вредност очекиваног тока готовине, дисконтованог применом каматне стопе која садржи и маржу за ризик и неизвесност, (3) анализу структуре и процену ризичности активе, (4) анализу релација између техничких и гарантних резерви и (5) процену минималног капитала који се захтева за покриће обавеза које могу настати у случају одступања стварних штета у односу на очекиване штете.

Маргина солвентности утврђује се посебно за животна и неживотна осигурања, при чему по појединим врстама осигурања са малом ажурношћу у решавању штета и код осигурања код којих се могу јавити значајна одступања од очекиваних штета, број година који се узима у обзир може бити различит. Обрачун маргине солвентности, друштва за осигурање врше квартално и на дан израде годишњег обрачуна, тј. на дан 31. марта, 30. јуна, 30. септембра и на дан 31. децембра, као и на дан преноса портфеља друштва за осигурање.

Маргина солвентности неживотних осигурања по премијском методу ***(MS$_p$)***, обрачунава се по формули[194]:

$$MS_p = \left[\left(P1_{ijk\,(12)} \times k_1\right) + \left(P2_{ijk\,(12)} \times k_2\right)\right] \times K_{ijk\,(\geq 0,5)}$$

i – пословна година (i = 1 до 3)
j – врста осигурања (j = 1, 2, 3 до 19);
k – квартал (k = 1 до 4)

односно код добровољног здравственог осигурања по фор[illegible]

$$MS_p = \frac{1}{3} \times \left[\left(P1_{ijk\,(12)} \times k_1\right) + \left(P2_{ijk\,(12)} \times k_2\right)\right] \times K_{ijk\,(\geq 0,5)}$$

при чему су:

P1$_{ijк(12)}$ – Износ бруто премије осигурања и примљених саос. до 10.000.000 еур-а, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:
$P1_{ijк(12)}=P_{ijк(12)}$, за $P_{ijк(12)}$<10.000.000еур, односно $P1_{ijк(12)}$=10.000.000еур, за $P_{ijк(12)}$> 10.000.000еур;

P2$_{ijк(12)}$ – Преостали износ бруто премије осигурања и примљених саосигурања, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:
$P2_{ijк(12)}=0$, за $P_{ijк(12)}$<10.000.000еур, односно $P2_{ijк(12)}=P_{ijк(12)}-P1_{ijк(12)}$, за $P_{ijк(12)}$> 10.000.000еур;

**k1* -Коефицијент за премију до 10.000.000 еур-а – утврђен подзаконским актом Народне банке Србије

**k2* - Коефицијент за преостали износ премије -утврђена подзаконским актом Народне банке Србије;

**K_{ijk}* - Коефицијент реосигурања и саосигурања;

Коефицијент реосигурања и саосигурања (K_{ijk}), мора бити већи од 0,5, а израчунава се по формули:

[194] Приступ технологији израчунавања маргине солвентности у литератури, различитим публикацијама и презентацијама по правилу се разликује и креће се од теоријског (дескриптивног) описивања начина обрачунавања маргине солвентности, до презентовања технологије обрачуна кроз различите форме математичко-статистичких формула, иако суштински не постоје разлике у погледу коначног резултата.
ПРЕЗЕНТОВАНЕ ФОРМУЛЕ ЗА ОБРАЧУН МАРГИНЕ СОЛВЕНТНОСТИ У ОВОМ РАДУ, НАСТАЛЕ СУ КАО ИЗРАЗ ПОТРЕБЕ ДА СЕ ТЕХНОЛОГИЈА ОБРАЧУНА ПРЕЗЕНТУЈЕ КРОЗ ФОРМУЛЕ КОЈЕ СЕ МОГУ ОПЕРАТИВНО, ОДНОСНО НЕПОСРЕДНО (У ИНФОРМАТИЧКОМ СМИСЛУ) ПРИМЕНИТИ НАД РАЧУНОВОДСТВЕНИМ ПОДАЦИМА САДРЖАНИМ У БАЗАМА ПОДАТАКА ОСИГУРАВАЧА, С ОБЗИРОМ ДА СУ ПОДАЦИ У БРУТО БИЛАНСИМА ДРУШТАВА И ИЗВЕШТАЈНОМ СЕГМЕНТУ РАЧУНОВОДСТАВЕНОГ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА ПО ПРАВИЛУ УСТРОЈЕНИ НА НАЧИН КОЈИ ОМОГУЋАВА САГЛЕДАВАЊЕ РАЗЛИЧИТИХ ПОДАТАКА ЗА ПЕРИОД ОД ПОЧЕТКА ПОСЛОВНЕ ГОДИНЕ (01.01.) ДО ЖЕЉЕНОГ ДАТУМА (ОДНОСНО ДАТУМА ПОД КОЈИМ СЕ РАДИ ОБРАЧУН), А НЕ ПО СИСТЕМУ „ПЕРИОД НА ПЕРИОД“, КАКО СЕ ТО ЗАХТЕВА КОД УЛАЗНИХ ПОДАТАКА КОЈИ СЕ КОРИСТЕ ПРИЛИКОМ ОБРАЧУНА МАРГИНЕ СОЛВЕНТНОСТИ.

$$K_{ijk} = \frac{\sum_{i=1}^{3} SP_{ijk\ (12)}}{\sum_{i=1}^{3} P_{ijk\ (12)}}$$

при чему је[195]:

***$SP_{ijk(12)}$** – Укупан износ бруто премије у самопридржају друштва, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12);

***$P_{ijk(12)}$** – Укупан износ бруто премије осигурања и примљених саосигурања, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12);

Дакле, обрачун маргине солвентности по премијском методу, налаже да се прво утврди износ бруто премије осигурања за последњих годину дана, по систему квартал на квартал (или месец на месец, уколико се интерно раде месечни обрачуни), тј. премија за период од првог наредног дана од изабраног квартала у претходној години, до дана под којим се завршава изабрани квартал у текућој години.[196] Износ премије до десет милиона EUR-а, у динарској противвредности, множи се са коефицијентом k_1=0,18, а преостали износ до износа укупне бруто премије за изабрани период коефицијентом k_2=0,16. Збир ова два износа, множи се коефицијентом $K_{ijk,}$ који се добија када се укупна премија у самопридржају стави у однос са укупном премијом за задње 3 године (задњих 36 месеци), односно за задњих 7 година (задњих 84 месеца) када је реч о осигурању кредита, усева и плодова, такође утврђене по систему период на период, с тим да овај коефицијент не може бити мањи од 0,5. Код добровољног здравственог осигурања, узима се једна трећина обрачунатог износа.

Маргина солвентности за допунско осигурање уз осигурање живота, обрачунава се на исти начин као за неживотна осигурања. Маргина за рентна осигурања и друге врсте животних осигурања (MS_m), обрачунава се тако што се математичка резерва на дан обрачуна (квартала) помножи коефицијентом 0,04 (k_1) и коефицијентом који се добија као количник математичке резерве у самопридржају и укупне

195

* $SP_{ijk(12)} = P_{ijk_{(12)}} - RP_{ijk_{(12)}}$, где је

***$RP_{ijk(12)}$** – Укупан износ бруто премије реосигурања и саосигурања, за врсте осигурања j, у години i, за изабрани квартал k ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$RP_{ijk\,(12)} = RP_{ijk} + \left(RP_{(i-1)jk=4} - RP_{(i-1)jk}\right)$$

* $P_{ijk(12)} = P_{ijk} + \left(P_{(i-1)jk=4} - P_{(i-1)jk}\right)$

196 У случају да се у поступку утврђивања маргине солвентности, желе учинити доступним (или презентовати) детаљи по појединим улазним величинама које се користе приликом обрачуна маргине солвентности, поједине величине могу се утврдити на следећи начин:

***$SP1_{ijk(12)}$** – Износ бруто премије осигурања и примљених саосигурања у самопридржају до 10.000.000 еур-а, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$SP1_{ijk(12)} = P1_{ijk_{(12)}} - RP1_{ijk_{(12)}}$$

***$SP2_{ijk(12)}$** – Преостали износ бруто премије осигурања и примљених саосигурања у самопридржају, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$SP2_{ijk\,(12)} = P2_{ijk\,(12)} - RP2_{ijk\,(12)}$$

***$RP1_{ijk(12)}$** – *Износ бруто премије реосигурања и саосигурања до 10.000.000 еур-а, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:*

$RP1_{ijk(12)}$=$RP_{ijk(12),}$ за $RP_{ijk(12)}$<10.000.000еур, односно $RP1_{ijk(12)}$=10.000.000еур, за $RP_{ijk(12)}$> 10.000.000еур;

***$RP2_{ijk(12)}$** – *Преостали износ бруто премије реосигурања и саосигурања, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:*

$RP2_{ijk(12)}$=0, за $RP_{ijk(12)}$<10.000.000еур, односно $RP2_{ijk(12)}$=$RP_{ijk(12)}$-$RP1_{ijk(12)}$, за $RP_{ijk(12)}$> 10.000.000еур;

математичке резерве *(K_{ijk})*, с тим да тај коефицијент не може бити мањи од 0,85, тј. по формули:

$$MS_m = M_{ijk} \times k_1 \times K_{ijk\,(\geq 0,85)}.$$

Коефицијент *(K_{ijk})*, израчунава се по формули:

$$K_{ijk} = \frac{SM_{ijk}}{M_{ijk}}, \text{ где је,}$$

*$M_{ijк}$ - Математичка резерва осигур. на дан обрачуна, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k**;

*$SM_{ijк}$ - Математичка резерва у самопридржају на дан обрачуна, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ;

Може се закључити да су за обрачун маргине солвентности премијском методом потребни следећи улазни подаци: (1) бруто премија - сопствени портфељ (осигурање и саосигурање у коме је друштво водећи саосигуравач); (2) бруто премија - примљена саосигурања; (3) удео саосигуравача у премији сопственог портфеља; (4) удео реосигуравача у премији сопственог портфеља; (5) удео реосигуравача у премији по примљеним саосигурањима; (6) математичка резерва осигурања живота и (7) математичка резерва из реосигурања (и саосигурања).

Могућа излазна форма обрачунате маргине солвентности може се сагледати из табела МС1 и МС2 (*видети прилог II*). Форма може бити устројена и у форми различитој од презентоване, као што је случај са формом за маргину солвентности прописаном од стране Народне банке Србије[197].

Маргина солвентности по методу штета ***(MS_L)***, обрачунава се по формули

$$MS_L = \left[\left(\overline{L}1_{ijk\,(12)} \times k1\right) + \left(\overline{L}2_{ijk\,(12)} \times k2\right)\right] \times K_{ijk\,(\geq 0,5)}$$

односно код добровољног здравственог осигурања:

$$MS_p = \frac{1}{3} \times \left[\left(\overline{L}1_{ijk\,(12)} \times k1\right) + \left(\overline{L}2_{ijk\,(12)} \times k2\right)\right] \times K_{ijk\,(\geq 0,5)}$$

при чему су,

* $\overline{L}1_{ijk(12)}$ -Просечна вредност меродавних штета у посматр. периоду до 7.000.000 еур-а, за врсту осигурања **j,** за **i** = 1 до 3 (односно за i=1 до 7 код кредита, усева и плодова) , за квартал **k**;

$$\overline{L}1_{ijk(12)} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} L1_{ijk(12)}, \text{ при чему је}$$

***$L1_{ijк(12)}$** – Износ меродавних штета до 7.000.000 еур-а, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:
$L1_{ijк(12)}=L_{ijк(12),}$ за $L_{ijк(12)}< 7.000.000$еур, односно $L1_{ijк(12)=}$ 7.000.000еур, за $L_{ijк(12)}>$ 7.000.000еур;

* $\overline{L}2_{ijk(12)}$ - Просечна вредност преосталог износа меродавних штета у посматр. периоду, за врсту осигурања **j,** за **i** = 1 до 3 (односно за i=1 до 7 код кредита, усева и плодова) , за квартал **k**;

[197] Треба знати да сушински, у смислу висине обрачунатих износа, нема никаквих разлика између презентоване форме за утврђивање маргине у прилогу и званичне форме НБС, с тим да презентована форма обрачуна (МС1 и МС2 у прилогу) омогућава детаљан увид у структуру улазних података који се користе у поступку утврђивања маргине солвентности, што је од нарочитог значаја за актуаре. Табеле у прилогу, односе се на обрачунату маргину анализираног друштва на дан 30.09.2006. премијским методом и методом штета, по свим врстама неживотних осигурања, осим по основу добровољног здравственог осигурања, кредита, усева и плодова. Иначе, друштва за осигурање по кварталним обрачунима у пословној 2006., нису била у обавези да раде посебне обрачуне за осигурање кредита, усева и плодова, већ само за добровољно здравствено осигурање, осигурање живота, допунско осигурање уз осигурање живота и збирну маргину за сва остала неживотна осигурања, осим добровољног здравственог осигурања.

$$\bar{L}2_{ijk\,(12)} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} L2_{ijk\,(12)}$$, при чему је

***$L2_{ijк(12)}$** – Преостали износ меродавних штета, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:
$L2_{ijк(12)}=0$, за $L_{ijк(12)}<$ 7.000.000еур, односно $L2_{ijк(12)}=L_{ijк(12)}-L1_{ijк(12)}$, за $L_{ijк(12)}>$ 7.000.000еур;

**k1* - коефицијент за премију до 7.000.000 еур-а, утврђен подзаконским актом Народне банке Србије;
**k2* - коефицијент за преостали износ премије, утврђена подзаконским актом Народне банке Србије;
*Kijk - коефицијент реосигурања и саосигурања;

Коефицијент реосигурања и саосигурања (K_{ijk}), мора бити већи од 0,5, а израчунава се по формули:

$$K_{ijk} = \frac{SL_{ijk\,(12)}}{L_{ijk\,(12)}}$$ где је,

i – пословна година (i = 1 до n, при чему је n = 3; осим код осигурања кредита, усева и плодова, где је n= 7);
j – врста осигурања (j = 1, 2, 3 до 19);
k – квартал (k = 1 до 4);

при чему је[198],

***$SL_{ijк(12)}$** – Укупан износ меродавних штета у самопридржају друштва, за врсте осигурања **j**, за изабрани квартал **k** у години **i** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

***$L_{ijк(12)}$** – Укупне меродавне штете, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

Обрачун маргине солвентности методом штета, полази од просечног износа меродавних штета[199] у задње 3 године, односно задњих 7 година (84 месеца) када је реч о осигурању кредита, усева и плодова, израчунатих по систему квартал на квартал.

Износ просечних меродавних штета за последњих 36 месеци до седам милиона EUR-а, у динарској противвредности множи се са коефицијентом 0,26, а преостали износ до износа укупних меродавних штета за изабрани период коефицијентом 0,23. Збир ова два износа, множи се коефицијентом који се добија када се меродавне штете у самопридржају за последњих 12 месеци ставе у однос са укупним меродавним штетама за последњих 12 месеци, при чему овај коефицијент не може бити мањи од 0,5. Код добровољног здравственог осигурања узима се једна трећина обрачунатог износа. Код осигурања кредита, усева и плодова узимају се последња 84 месеца.

198

* $SL_{ijk\,(12)} = L_{ijk\,(12)} - RL_{ijk\,(12)}$

***$RL_{ijк(12)}$** – Укупно меродавно учешће реосигуравача и саосигуравача у ликвидираним и резервисаним штетама, за врсте осигурања j, у години i, за изабрани квартал k ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$RL_{ijk(12)} = RL_{ijk} + \left(RL_{(i-1)jk=4} - RL_{(i-1)jk}\right)$$

* $L_{ijk\,(12)} = L_{ijk} + \left(L_{(i-1)jk=4} - L_{(i-1)jk}\right)$

199

Под меродавним штетама подразумева се укупан износ ликвидираних штета за последњих дванаест месеци, увећане за резервисане штете на на дан обрачуна и трошкове у вези са извиђајем, проценом, ликвидацијом и исплатом штета и умањене за резервисане штете на почетку периода и износ наплаћених регреса у току периода.

Под меродавним учешћем реосигуравача и саосигуравача у ликвидираним и резервисаним штетама, подразумева се износ учешћа реосигуравача и саосигуавача у накнади штета за последњих дванаест месеци, увећан за учешће реосигуравача у резервисаним штетама на дан обрачуна и умањен за учешће реосигуравача и саосигуравача у резервисаним штетама на почетку периода.

Додатна напомена: Маргина солвентности код кредита, усева и плодова обрачунава се само методом штета до истека 7 година од дана ступања Одлуке на снагу.

Дакле, за обрачун маргине солвентности по методу штета неопходни су следећи улазни подаци: (1) ликвидиране штете - сопствени портфељ; (2) ликвидиране штете – по примљеним саосигурањима; (3) трошкови извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета; (4) резервисане штете сопственог портфеља на крају периода и на почетку периода ; (5) резервисане штете по примљеним саосигурањима на крају периода и на почетку периода; (6) резервисане настале а непријављене штете на крају периода и на почетку периода; (7) учешће саосигуравача у резервисаним штетама на крају периода и на почетку периода; (8) учешће реосигуравача у резервисаним штетама сопственог портфеља на крају периода и на почетку периода; (9) учешће реосигуравача у резервисаним штетама по примљеним саосигурањима на крају периода и на почетку периода; (10) наплаћени регреси; (11) удео саосигуравача у ликвидираним штетама сопственог портфеља; (12) удео реосигуравача у ликвидираним штетама сопственог портфеља; (13) удео реосигуравача у ликвидираним штетама по примљеним саосигурањима.

Већи износ од износа обрачунатих по премијском методу, односно по методу штета, чини обрачунату маргину солвентности друштва, с тим што обрачуната маргина у сваком тренутку треба да буде мања од утврђеног износа гарантне резерве друштва. Уколико је обрачунати износ мањи од износа основног капитала друштва, за маргину солвентности се узима износ основног капитала.
Да би се извршио обрачун маргине солвентности, друштва за осигурање морају обезбедити извештаје из пословних евиденција у одговарајућој форми и садржини[200], који омогућавају са једне стране обрачун маргине, а са друге стране контролу обрачуна од стране овлашћених актуара, независног ревизора и регулаторног органа Народне банке Србије.

6.3 ОЦЕНА МАНИФЕСТАЦИЈА ТРЖИШНИХ РИЗИКА, РИЗИКА КОНКУРЕНЦИЈЕ И АНАЛИЗА ПОЗИЦИОНИРАНОСТИ НА ТРЖИШТУ ОСИГУРАЊА

Тржишни ризик укључује првенствено ризике који непосредно произилазе из неповољних кретања и тенденција на два тржишта на којима друштво за осигурање учествује као активан судионик, тј. на тржишту осигурања, на коме се пласирају производи, тј. услуге осигурања и остварују пословни приходи и на финансијском

[200] У случају да се у поступку утврђивања маргине солвентности по методу штета, желе учинити доступним (или презентовати) детаљи по појединим улазним величинама које се користе приликом обрачуна, поједине величине могу се утврдити на следећи начин:

$SL1_{ijk(12)}$ – Износ меродавних штета у самопридржају до 7.000.000 eyp-a, за врсте осигурања **j**, за изабрани квартал **k** у години **i**, за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$SL1_{ijk(12)} = L1_{ijk_{(12)}} - RL1_{ijk_{(12)}}$$

$SL2_{ijk(12)}$ – Преостали износ меродавних штета у самопридржају, за врсте осигурања **j**, за изабрани квартал **k** у години **i**, за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:

$$SL2_{ijk(12)} = L2_{ijk_{(12)}} - RL2_{ijk_{(12)}}$$

*$RL1_{ijk(12)}$ – *Меродавно учешће реосигуравача и саосигуравача у ликвидираним и резервисаним штетама до 7.000.000 eyp-a, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:*

$RL1_{ijk(12)}=RL_{ijk(12)}$, за $RL_{ijk(12)}$< 7.000.000eyp, односно $RL1_{ijk(12)=}$ 7.000.000eyp, за $RL_{ijk(12)}$> 7.000.000eyp;

***$RL2_{ijk(12)}$** – Преостали износ учешћа реосигуравача и саосигуравача у ликвидираним и резервисаним штетама, за врсте осигурања **j**, у години **i**, за изабрани квартал **k** ; за последњих 12 месеци (m=12), при чему је:*

$RL2_{ijk(12)}=0$, за $RL_{ijk(12)}$<7.000.000eyp, односно $RL2_{ijk(12)=}RL_{ijk(12)}$-$RLP1_{ijk(12)}$, за $RL_{ijk(12)}$> 7.000.000eyp;

тржишту на коме се пласирају слободна средства техничких резерви у циљу одржавања и увећавања њихове реалне вредности и на коме се обављају пословне трансакције са финансијским инструментима у циљу прибављања капитала. Савремене услове пословања карактерише континуирано јачање тржишта осигурања, што доприноси бољем квалитету услуга и адекватнијем задовољењу потреба осигураника. Ризици конкуренције у осигурању манифестују се кроз ценовну конкуренцију и продукциону конкуренцију, али на жалост тржиште осигурања у РС доминантно карактерише ценовна конкуренција, иако на овом пољу пољу има битних помака задњих година.

Савремени пословни концепт, подразумева да се у друштвима за осигурање у континуитету врше не само анализе и оцене манифестација тржишних ризика и ризика конкуренције на пословање, већ и оцена позиционираности друштва на тржишту осигурања. Оцена позиционираности, заснована је на упоредним анализама података и показатеља успешности пословања конкретног друштва са подацима других друштава за осигурање и нарочито са просеком гране. Упоредне анализе чине базу за сагледавање позиционираности на тржишту осигурања и претпоставку реалне и истините оцене финансијског положаја друштва, полазећи од чињенице да изоловане анализе без упоредних података често замагљују праву слику успешности пословања.

У оцени и анализи позиционираности, користи се већи број инструмената (у зависности од расположивих података за друга друштва за осигурање) а пре свега:

- анализа висине и структуре техничких резерви;
- политика реосигурања;
- анализа висине и структуре гарантних резерви;
- анализа економских принципа пословања;
- анализа структуре портфеља депонованих и уложених средстава техничких и гарантних резерви;
- анализа техничког резултата, премија и штета у самопридржају и осталих показатеља заснованих на комбинацији финансијских и статистичких података;
- анализа адекватности капитала, анализа развоја нето обртног фонда, упоредне анализе ликвидности, анализа слике финансирања са анализом потреба за додатним изворима финансирања и анализа профитабилности.

Упоредне анализе треба да створе услове и повољно окружење, не само за управљање ризицима матичног предузећа, већ и за управљање ризицима којима су изложена повезана правна лица, тако што стављају пред менаџмент друштва заокружен скуп података, информација и инструмената који су неопходни у процесу формулисања и доношења одлука и предузимања мера којима се избегавају, отклањају и минимизирају ризици конкуренције и обезбеђује будући раст и развој друштва.

У двадесет првом веку друштва за осигурање своје активности, организацију и пословни концепт морају да базирају на принципима савременог тржишног привређивања. У основи овог концепта лежи захтев да се адекватно вреднују ризици потенцијалних губитака, да се континуирано управља портфељом ризика и да друштво располаже солвентним капиталом који по потреби може ангажовати за

потребе одбране солвентности.

То значи да друштва за осигурање требају да у континуитету предузимају активности анализе окружења, истраживања тржишта, односно прикупљања свих информација од значаја за пословање, тј. доношење одлука, као и да идентификују све потенцијалне екстерне изворе ризика (макро фактори и трендови, жеље и потребе осигураника, регулатива, да предвиђају потезе конкуренције и др.) и креирају стратегије тржишног наступа на основу прикупљених информација и резултата до којих су дошле вршењем одговарајућих анализа.

Да би одговориле захтевима из претходног става, друштва за осигурање морају имати увид у економске, законодавно-правне, политичке, демографске и друге елементе који могу бити од утицаја на пословање, што значи да морају да предвиде очекивани смер промена тих елемената и фактора, нарочито у условима инфлаторних кртања, промене девизних курсева, висине каматних стопа, промена правне регулативе и раста конкуренције, који представљају односно генеришу изворе нестабилности.

Кроз истраживање тржишта, друштва прибављају информације које су од значаја за пословање и тако идентификују гро елемената који могу имати негативан утицај на пословање друштва. Овом анализом друштва за осигурање треба да предупреде ризик неадекватног тржишног наступа, односно да изађу са понудом производа која излази у сусрет потребама осигураника и потенцијалних осигураника.

Овакав приступ омогућава да друштво стекне увид у могућности за продају појединих производа односно услуга осигурања, полазећи од жеља потрошача у погледу услуге и цене осигурања и конкурентског амбијента. Искуства највећих светских друштава за осигурање, анализа трошкова и користи и захтеви у погледу обима и квалитета информација намећу потребу да се ове активности раде кроз outsourcing, уз претходну анализу опортунитета.

Са развојем финансијских инструмената, истраживање финансијског тржишта јавља се као услов без кога се не може замислити прикупљање и пласирање финансијских средстава. Истраживање финансијског тржишта треба да обезбеди информације о изложености друштва тржишним ризицима, а пре свега ризику промене каматних стопа, ризику промене курсева страних валута, цена хартија од вредности и цена некретнина. Када је реч о животним осигурањима, од нарочитог је значаја анализа поља осигурања, демографског окружења и уочених трендова.

Да би одговорило захтевима осигураника, друштво треба да развија производе који су усклађени са њиховим потребама и захтевима, идентификованих кроз тржишна истраживања, уз настојање да у понуди друштва буду заступљени пакети услуга настали као резултат комбинација различитих појединачних производа осигурања. Да би друштва била у стању да у будућности одговоре захтевима сервисирања нових производа, она претходно морају спровести одговарајуће анализе и пројекције очекиваних штета по појединим производима и пакетима осигурања.
Услови осигурања осигуравача морају бити дефинисани на начин који омогућава да се реално одреди самопридржај друштва односно спроводи одговарајућа политика реосигурања. Уговори о осигурању морају бити јасно, недвосмислено и прецизно

утврђени, како друштва за осигурање не би дошла у ситуацију да се прекомерно изложе ризицима осигурања.

Израда тарифа, односно одређивање висине премије на бази претпоставки које уважавају само актуарске елементе и захтеве струке, може бити погрешно и врло опасно. Зато се приликом утврђивања политика тарифа морају узети у обзир и тржишни фактори, јер се кроз ниже цене услуга може постићи повољнија тржишна позиција и веће учешће на тржишту, с тим што се мора водити рачуна да се при томе друштво прекомерно не изложи ризицима, што захтева пројекцију висине очекиваних штета.
У процесу изналажења пакета услуга који ће се понудити тржишту, кад год је то могуће, треба одредити циљне групе потенцијалних осигураника, односно групе чијим потребама је друштво у стању да најбоље изађе у сусрет.

Организација посредничке и заступничке мреже такође је скопчана са одређеним ризицима. Ови ризици стоје у вези са квалитетом услуга и могућим утицајима на углед самог друштва, с обзиром да јавност стиче слику о конкретном друштву, између осталог и преко заступника осигурања. Зато друштва са дужном пажњом морају приступати изградњи и одабиру заступника и посредника, који би морали да обављају поверене послове у складу са струком осигурања, добром пословном праксом и обичајима.

Посредничку и заступничку мрежу треба организовати на начин који обезбеђује да иста буде усклађена односно прилагођена историјским, културолошким и економским карактеристикама осигураника на одређеном подручју. Друштво које у томе успе, по правилу убира значајне компаративне предности.

Зато се рад посредника и заступника, њихово задуживање и раздуживање обрасцима строге евиденције, уговори које они у име и за рачун друштва закључују, укључујући и начине на који врше продају услуга осигурања морају у континуитету контролисати.
Посредна контрола постиже се информисањем јавности односно потенцијалних осигураника путем web презентација о производима и пакетима услуга који стоје у понуди осигуравача, условима осигурања, правима и обавезама осигураника и другим елементима од значаја.

Ризик неадекватног прилагођавања потребама осигураника, обухвата ризике који се јављају у поступку преговарања и закључивања уговора о осигурању и ризике у поступку извиђаја, процене, ликвидације и исплате штета (ризик неажурности у решавању и исплати штета и ризик неадекватно обрачунате висине штета односно суме осигурања).
Промене у висини каматних стопа могу имати за последицу значајно смањење не само рентабилности него и ликвидности друштва. Ризик промене каматних стопа проистиче из смањења интереса од пласмана у ХоВ из портфеља друштва и повећања каматних стопа на позајмљене изворе финансирања. Иначе цене хартија од вредности понашају се обрнуто пропорционално у односу на промене каматних стопа, због чега висина камате значајно одређује висину ризика.
Ризик промене цена хартија од вредности проистиче из промена на берзанском и ванберзанском тржишту хартија од вредности и обухвата ризик пада цена хартија

од вредности из портфеља друштва али и ризик пада цена акција самог друштва. Ризик пада цена хартија од вредности нарочито је изражен у друштима која нису извршила дисперзију својих улагања и друштвима која су у складу са својим рачуноводственим политикама, позитивне ефекте процена евидентирале на приходима од усклађивања вредности пласмана тј. признавале их у билансу успеха.
Оваква друштва немају формиране ревалоризационе резерве, због чега ће се у случају пада фер вредности пласмана, нпр. због пада берзе, обезвређење дела својих пласмана морати признати такође у билансу успеха, што потенцијално може довести до негативног финансијског резултата.
Значајан тржишни ризик произилази из промена цена непокретности које се користе за обављање делатности и тржишних вредности инвестиционих некретнина из портфеља друштва, генерално или на појединим подручјима где друштво врши своју делатност. Када је реч о инвестиционим некретнинама, независно (или зависно) од ризика пада цена некретнина, може доћи и до пада приноса од издавања некретнина, што све заједно узевши може имати значајног одраза на резултат друштва.
Сет тржишних ризика, обухвата и девизни ризик који произилази из могућности настанка негативних ефеката на финансијски резултат и капитал друштва услед промене курса валута. Другим речима девизни ризик у вези је са ризиком девалвације курса националне валуте (посебно код осигурања закљученим без валутне клаузуле и код осигурања код којих се премија плаћа у ратама и у случају држања средстава у динарима), ризиком апресијације динара у случају када друштво своја средства држи у страној валути, тј. ризиком пада курса стране валуте у којој друштво држи средства на међувалутном тржишту. У сврхе управљања овим ризиком развијени су различити облици финансијских деривата пупут свопова и форвардса, којима се врши компензација девизних позиција одговарајућим дериватним трансакцијама. Ефикасну меру заштите представља и диверсификација портфеља валута.

Друштва зато морају имати унапред идентификоване и спремљене поступке, процедуре, мере и радње којима се своде на најмању могућу меру напред поменути ризици. То значи да друштво мора обезбедити диверсифкацију свог портфеља, како по врстама финансијских инструмената тако и по врстама валута, што са своје стране доприноси дисперзији ризика и у коначној инстанци смањењу изложености овим врстама ризика. Међу поступцима који су у вези са минимизирањем ових ризика, спадају: праћење и анализирање промена и тенденција у кретању каматних стопа, цена ХоВ и девизних курсева. Зато друштва морају да раде пројекције њихових будућих кретања, врше анализу биланса и оцену бонитета емитената ХоВ из портфеља друштва. На тај начин, друштво долази у позицију да благовремено предузима мере које са своје стране обезбеђују одговарајући квалитет портфеља.

Овакви поступци стављају пред надлежне органе друштва релевантне информације, тако да се у релативно кратком року и на време, тј. пре него што дође до пада цена могу донети одлуке о продаји појединих средстава, односно о њиховој конверзији у друге мање ризичне имовинске делове.

6.4 ИНТЕРНА КОНТРОЛА У ФУНКЦИЈИ МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА

Током животног циклуса друштва за осигурање, оно се суочава са променама услова пословања које се у континуитету морају пројектовати и предвиђати како би се спречила прекомерна изложеност ризицима, незаконитост и неправилност у пословању и заштитили интереси осигураника, корисника осигурања, трећих оштећених лица и других поверилаца друштва.

Под системом интерних контрола подразумевају се процедуре, поступци, мере и радње које се предузимају у сврхе спречавања пропуста у раду, ограничавања поступака запослених који су супротни закону и правилима струке осигурања и у сврхе контроле реализације усвојених планова и примене мера за реализацију постављених циљева друштва. Систем интерних контрола обухвата квалитативне и квантитативне аспекте контроле ризика, због чега оне морају бити организоване у складу са природом, сложеношћу и ризичношћу посла.

Може се рећи да основе система интерних контрола чине људи, активности и способности запослених укључујући и начине разумевања њихове улоге у реализацији постављених циљева друштва, организација система руковођења друштвом, контролно окружење, процедуре, поступци и радње којима се обезбеђује функционисање овог система.

Разумевање улоге коју имају запослени у реализацији циљева друштва, непосредно је условљено организационом структуром друштва (централизована или децентрализована друштва), обимом и сложеношћу послова које обављају запослени, начином, стилом и методама руковођења од стране органа управе друштва и процедурама за делегирање права, обавеза и одговорности.

Разуђена организација друштва, која је уобичајена код великих друштава за осигурање, намеће потребу делегирања послова, задатака, права, обавеза и одговорности, што повлачи значајне ризике у односу на разумевање појединих активности и радњи за које се очекује да буду извршене. У таквим условима, ауторитативни руководиоци по природи ствари оствариће значајан утицај на пословно окружење и запослене. Предметни ризик значајно се умањује увођењем писаних процедура и устројавањем одговарајућеих политика којима се регулишу питања обуке запослених, оцене њиховог рада и стимулације рада запослених.

Праћењем реализације усвојених пословних политика друштва, не само да се обезбеђује смањење ризика злоупотреба, ненаменског коришћења средстава и спречавање губитака у пословању, већ се обезбеђује да запослени кроз повратну информацију боље разумеју своја овлашћења, одговорности односно место и улогу у процесу реализације постављених циљева друштва.
Контролне поступке треба поставити на начин да користи од њих буду веће од трошкова њиховог организовања, што значи да контролне поступке треба успоставити за оне активности и радње које својим обимом и материјалношћу могу довести до негативних ефеката у односу на имовину и капитал друштва. Адекватан систем контроле увек омогућава да се нека активност или радња испрати од почетка до краја.

Систем интерних контрола не би се смео поставити само као систем предузимања мера за спречавање незаконитих радњи и провере остваривања усвојених планова и циљева друштва.

Тако постављен систем допушта могућност намерног пропуштања да се обаве одређени контролни поступци, било од стране руководиоца било од стране контролне функције, носи ризик погрешних налаза од стране лица која врше контролу, као и ризик неразумевања писаних процедура и поступака од стране запослених. Као свеобухватан и континуиран процес, систем интерних контрола налаже да се успоставе етички и професионални стандарди у обављању делатности друштва, да се сви запослени укључе у спровођење и развој система интерних контрола и то на начин који омогућава да они разумеју своју улогу у процесу реализације постављених стратегија, циљева и планова, као и процедура и правила за обављање својих задатака. Да би се ово обезбедило систем интерних контрола мора бити интрегрисан кроз свакодневно текуће пословање и присутан приликом реализације свих фаза пословних трансакција.

Друштва за осигурање морају да организују, примењују, континуирано развијају и прилагођавају систем интерних контрола промењеним условима пословања, полазећи од своје организационе шеме и писаних докумената којима се обезбеђује идентификовање, мерење и процена ризика. Због тога је систем интерних контрола непрекидан и свеобухватан процес, који мора да укључи контролу свих поступака, процедура, активности и радњи које се предузимају у друштву, а нарочито проверу усклађености пословања и интерних аката са подзаконским актима донетим од стране регулаторног органа, те праћење усклађености пословања са прописаним процедурама, правилима о управљању ризицима и усвојеним стратегијама.

Да би се напред наведене активности реализовале, друштво мора у континуитету да врши праћење остварених резултата у односу на постављене циљеве и планове, да прати промене у факторима спољњег окружења, укључивши и преиспитивање усвојених мера које се предузимају у поступку реализације постављених циљева и планова.

Ризик економски штетног уговарања послова осигурања, лоша организација и ризик обављања послова осигурања на начин који супротан правилима струке осигурања и добрим пословним обичајима, изражени приликом склапања нових послова и приликом продужења уговора о осигурању, саосигурању (посебно у односу на исправну примену тарифа, тарифних попуста и давање разних комерцијалних попуста) и реосигурању, лако могу довести друштво у ситуацију негативног техничког резултата. С тим у вези стоји и ризик идентификације права на регрес и ризик наплате регресних потраживања.
Ризици су нарочито изражени у поступку ликвидације штета, о чему је доста било речи у оквиру поглавља 2. овог рада, али не само у односу на радње запослених који су надлежни за извиђај, процену и ликвидацију штета, већ и у односу на предузимање или непредузимање радњи од стране ангажованих лекара цензора и правних заступника друштва на суду. Предмет интерне контроле мора бити и надзор над заступничком и посредничком мрежом, као и контрола рада агенција која обављају одређене послове у име и за рачун друштва, што укључује контролу

трошкова њиховог ангажовања, проверу рачуноводственог евидентирања пословних трансакција, проверу квалитета услуга, односа према клијентима и проверу законитости њиховог рада.

Изоловано спровођење актуарских тестова адекватности обавеза без анализе њиховог покрића представљало би крајње упрошћен и једностран приступ, због чега предмет интерних контрола морају бити и ризици погрешног и економски штетног уговарања послова који се тичу пласмана средстава техничких и гарантних резерви.

Уколико се у поступку контроле трошкова и контроле ризика погрешног и економски штетног управљања имовином, уговарања послова текућег и инвестиционог одржавања, контролом новчаних токова, пословне документације и образаца строге евиденције, утврди да постоје неодговарајуће процедуре, морају се најпре идентификовати, а затим и тестирати мере и поступци за које се очекује да ће довести до смањења трошкова.

То значи да се мора редовно преиспитивати адекватност докумената система управљања квалитетом, аката пословне политике, правилника и одлука, рачуноводствених политика, услова осигурања и тарифа премија осигурања, политика саосигурања и реосигурања, са посебним нагласком на адекватност обрачунатих резерви и политику депоновања и улагања обрачунатих средстава техничких и гарантних резерви.

Контрола поузданости и ажурности финансијско-рачуноводственог система и система финансијског извештавања из угла техничко-информатичких перформанси, кадровске оспособљености и континуитета обуке запослених ангажованих на овим пословима, треба да буде активност која чини значајан сегмент рада функције интерне контроле и ревизије пословања. Без успостављања система контролних процудура увек постоји ризик да се поједина документа изгубе (намерно или ненамерно) и не евидентирају у пословним књигама. Свака пословна промена по дефиницији морала би бити благовремено и тачно евидентирана и претходно одобрена од стране овлашћеног лица. У том процесу, значајна улога припада информационом систему који треба да буде постављен на начин који обезбеђује унакрсно повезивање ставки и онемогућава неовлашћен приступ базама података. Систем интерних контрола, требао би бити постављен тако да се јасно могу разграничити права, обавезе односно дужности: запослених који су овлашћени да одобравају пословне промене; запослених који рукују одређеним средствима (укључивши и запослене који врше плаћања); запослених који воде рачуноводствене евиденције; запослених који обављају контролне поступке; запослених који обављају контролу и ревизију пословања друштва.

За разлику од система интерне ревизије пословања која је по правилу ограничена на контролу система финансијског извештавања, систем интерних контрола мора бити организован по дубини, са разгранитим хоризонталним и вертикалним везама по организационој шеми друштва. Због тога одговорност за организовање, примену и континуирани развој система интерних контрола не би требало да припада само генералном директору друштва, руководиоцу надлежне функције за интерну контролу и ревизију пословања и руководиоцу функције за управљање ризицима, већ

већ свим руководиоцима организационих јединица друштва. Шире посматрано, одговорност носе и сви запослени у друштву, који би при обављању својих редовних активности морали да се придржавају прописаних процедура, поступака и радњи, као и успостављених етичких и професионалних стандарда.

Ширина послова и активности које се могу подвести под интерне контроле, као и њихов значај, условљавају обавезу управе друштва да сачини извештаје о функционисању система интерних контрола у коме се морају навести предузете мере и мере које се намеравају предузети у вези са унапређењем система интерних контрола. Овај извештај, независно од тога да ли је саставни део Извештаја о управљању ризицима или посебан независан извештај, чини саставни део годишњег извештаја о пословању друштва.

Адекватан систем интерних контрола, без изузетка, тражи и захтева да се обезбеде повратне информације о спровођењу аката пословне политике друштва, остварењу циљева и планова, као и да се јасно профилишу професионални стандарди у обављању делатности друштва, предузимају благовремене и ефикасне мере у функцији спречавања оперативних пропуста и незаконитих активности.

Контрола подразумева недељно, месечно, квартално и годишње мерење остварених резултата и њихово поређење са планираним, уз предузимање корективних акција када постоји несагласност између ових величина. Ефикасна контрола се остварује у оквиру организацијом устројене структуре друштва, додељивањем послова и делегирањем ауторитета.
Постоје две основне врсте контрола и то:

- квантитативна планска контрола, која подразумева контролу финансијских аспеката пословања, кроз мониторинг реализације планских величина и квантификацију одступања и
- квалитативна контрола, која се користи за контролу рокова, квалитета, обима послова и идентификовање узрока одступања реализације од планских величина.

Унапређење и успостављање система корпоративног управљања налаже да се сви запослени укључе у спровођење и развој система интерних контрола, због чега запосленима треба пружити сву помоћ у поступку разумевања процедура, правила, значаја интерних контрола и њихове улоге у остваривању циљева друштва. Уопште узевши, ризик људских ресурса је врло важан ризик. Фактори овог ризика су: запошљавање, обучавање, мотивација за рад и нарочито фактор способности друштва да створи претпоставке које обезбеђују задржавање запослених и менаџерског кадра. Као последица неспособности да се запосленима јасно предочи њихова улога и значај, лоше мотивације запослених и менаџера, изостанка бриге о кадровима и гушења иницијативе, долази до реализације ризика одлива квалитетних, високо обучених кадрова, по правилу запослених или руководилаца са одређеним специјалистичким знањима и вештинама што некад може да доведе до заустављања пословног процеса у појединим подсистемима укупног система осигурања.

6.4.1 Шпекулативне радње у осигурању и улога теренских органа, са кратким освртом на репутационе ризике

Непосредна и континуирана комуникација заступника и повереника са осигураницима је од изузетне важности. Слика и представа осигураника и јавности о конкретном друштву за осигурање, стиче се између осталог и кроз рад посредника и заступника због чега је дефинисање критеријума за њихов избор, организација рада, континуирана обука и контрола њихових активности од изузетног значаја. Задуживање и раздуживање обрасцима строге евиденције, начин примене тарифа и тарифних попуста у уговорима које они закључују у име и за рачун друштва мора бити предмет сталне контроле.

Међутим, када се говори о шпекулативним радњама у осигурању и улози теренских органа, они се никако не би могли свести на ризике који проистичу из радњи (или пропуштања радњи) посредника и заступника у осигурању, с обзиром да осигураници често кроз осигурање могу настојати да остваре недозвољене имовинске користи.

Примери шпекулативних радњи су различити од врсте до врсте осигурања, због чега ће у наставку бити изложени карактеристични случајеви и примери шпекулативних радњи карактеристични за осигурање животиња.

Сталан контакт са осигураником омогућава заступнику да буде непосредно упознат са здравственим стањем осигураних животиња, употребом, искоришћавањем и свим променама које могу настати у току трајања осигурања, а које су од изузетне важности за оцену испуњења обавеза осигураника.

Напред наведени став посебно добија на значају ако се има у виду да су у осигурању животиња јако изражени случајеви намерног изазивања штета, што је директно супротно једном од основних начела у осигурању, које захтева да реализација осигураног случаја буде независна од воље осигураника. Практично у ниједној врсти осигурања није лакше извести неку малверзацију него код осигурања осигурања животиња. Истовремено, у ниједној врсти осигурања није теже установити и доказати малверзацију него у осигурању животиња. Злонамерне штете могу се извести на разне начине: неправилним смештајем, покваренoм храном и лошом исхраном, намерним повредама, неблаговременим лечењем и сл.[201] Вешто изведене напред наведене радње врло је тешко доказати.

Осим такозваних директних, тј. намерних осигуравајућих малверзација, осигураници најчешће не осигуравају сву стоку исте врсте, па и не сматрају преступом ако на место осигуране пријаве штету не неосигураном грлу. Како је понекад и код крупне стоке, а нарочито код ситне стоке тешко утврдити идентитет настрадалог грла, такве се штете обично плаћају, тако да су оне један од узрока негативног техничког резултата у овој врсти осигурања.

[201] Осигурање животиња, Југославија, „Завод за осигурање и реосигурање“, Дојчин Катић, Стојан Митровић, Београд, 1970.

Најефикаснији начин борбе против ових појава јесте осигурање све стоке исте врсте једног осигураника и обавезно учешће стручних органа осигуравача у утврђивању и процени штете. Овоме треба додати и ризике у вези са понашањем и радњама теренских органа осигуравача, који према искуствима (најчешће недоказаним) показују склоност ка одређеним недозвољеним радњама, нарочито приликом утврђивања и процене висине штете (у поступку утврђивања идентитета и стварне вредности настрадале животиње).

Релативно ниске премијске стопе које се примењују у осигурању животиња, намећу потребу да се код пријема стоке у осигурање примењује строжија селекција (одабирање). Зато органи аквизиције, тј. заступници и посредници не требају, нити смеју да примају у осигурање изнурену стоку, стоку у лошој кондицији, слепу, болесну, стару стоку и сл. Честе малверзације у осигурању животиња су и тровање животиња разним хемијским отровима, као и насилно сурвавање или прелом ногу (код коња на шумским радовима кад постану неупотребљиви за даљу употребу, истина у новије време далеко ређе, с обзиром да је овај ризик све мање присутан у данашњим условима). У раду заступника и посредника требао би да доминира принцип осигурања само здраве стоке, уз прибављање одговарајућег ветеринарског мишљења о њеном здравственом стању и условима под којима се може примати у осигурање.

У сврху избегавања шпекулативних радњи и малверзација у осигурању животиња, правила осигурања осигуравача најчешће предвиђају обавезу осигурања све стоке исте врсте коју понуђач има у поседу, често и стоку која није његово власништво уколико се држи заједно са стоком понуђача. Изузетно се могу осигурати само поједина грла стоке исте врсте, уз услов да се могу несумњиво разликовати од неосигураних (по полу, особеним знацима, раси, и сл.). Разликовање се може обезбедити и обележавањем путем маркирања, жигосања, тетовирања и сл. При томе неопходно је обезбедити идентификацију и оних грла која се не осигуравају, уз навођење посебних карактеристика таквих животиња као услова за њихово идентификовање. Најчешће је то случај због потребе осигураника за отуђењем одређених грла и у вези са неиспуњењем услова појединих животиња за пријем у осигурање (нпр. старост животиње).

Као најилустративније примере недозвољених радњи у осигурању животиња треба издвојити: лошу процену ризика, пријем у осигурање стоке која не испуњава услове за осигурање, нереалну процену вредности, осигурање на високе суме осигурања, неправилну примену премијских стопа и неадекватну процену штете.

У данашњим условима када постоји слободно тржиште осигурања са релативно великим бројем регистрованих друштава за осигурање, са перспективом даље либерализације тржишта осигурања (у смислу даљег уплива иностраних друштава), реална ситуација је закључивање уговора о осигурању код више осигуравача са намером да се, уколико дође до осигураног случаја, наплати штета код свих друштава. Таква радња представља посебан вид шпекулативних радњи и као таква директно је супротна осигуравајућем начелу, садржаном у максими „сврха осигурања није богаћење већ накнада штете“. Из тог разлога, условима осигурања је је предвиђена обавеза осигураника да у одређеном року (најчешће 15 дана) обавести

обавести осигуравача уколико је код неког другог друштва такође осигурао стоку, на коју суму осигурања, за које време и коју стоку.
Осигуравач у таквим ситуацијама задржава право да откаже осигурање у одређеном року и уз одговарајући отказни рок. Двоструко осигурање у том смислу подразумева осигурање исте животиње, од истих опасности и за исто време, при чему суме осигурања премашују вредност осигуране животиње. У односу на такву ситуацију обавеза осигуравача за накнаду штете стоји у сразмери у којој се налази сума осигурања коју је он преузео према укупном износу суме осигурања из свих закључених уговора.

6.5 СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ У ФУНКЦИЈИ МИНИМИЗИРАЊА РИЗИКА НЕСПОСОБНОСТИ ДРУШТВА ДА ПРИМЕНИ СТРАТЕГИЈЕ, ПОСЛОВНЕ ПОЛИТИКЕ, РЕАЛИЗУЈЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПЛАНОВЕ И ДА ДОНОСИ ОДЛУКЕ О ПРЕУСМЕРАВАЊУ СРЕДСТАВА

Стратешки ризик проистиче из неспособности друштва да примени стратегије и усвојене пословне политике, реализује финансијске планове и да по потреби доноси одлуке о преусмеравању средстава.

Значајну компоненту овог ризика чини неспособност друштва да прати нове производе које пласира односно нуди конкуренција. На домаћем тржишту осигурања, овај ризик је нарочито присутан у осигурању живота и то након уласка страних друштава за осигурање, с обзиром да су понуду традиционалних друштава на овом простору (која деценијама послују на тржишту осигурања у РС) чинили застарели производи, без уграђене валутне клаузуле и разрађених пакета производа, са застарелом, конзерватнивно организованом продајном мрежом пословница и експозитура и сличних облика статичне организације продајних места, која није могла да одговори захтевима савременог начина продаје животних осигурања. Ако се овоме дода изостанак визије будућих канала пласирања средстава мамематичке резерве осигурања, односно изгубљени очекивани приноси од депоновања и улагања математематичке резерве, постају јасни разлози зашто је овај тржишни сегмент постао трајно изгубљен за поједина друштва за осигурање, па и она највећа.
Подризици својсвени овој групи ризика обухватају :

- ризик непрецизности, нејасности, неспроводљивости и неусклађености стратегије и стратешких циљева са економским и политичким окружењем, унутрашњом организацијом, знањем и стручношћу нижих нивоа руковођења и запослених који врше њихову оперативну реализацију;
- ризик пропуштања или прекасног уласка у одређене тржишне сегменте осигурања;
- ризик одступања остварења од планских величина, навише или наниже;
- ризик изостанка праћења, контрола и анализа одступања реализације од плана;
- ризик изостанка благовременог предузимања мера у случају значајних одступања од планских величина.

Планирању као активности претходи дефинисање и усвајање основа пословних политика, које по дефиницији садрже циљеве, политике, стратегије и мере за остварење планских циљева. Циљеви могу бити квантитативно изражени (нпр. као стопа раста фактурисане и наплаћене премије осигурања, стопа раста добити, стопа раста техничких резерви и сл.) или квалитативно изражени (освајање нових

тржишта, побољшање слике и угледа који друштво има код осигураника или јавности уопште,...).

Планирање, као активност представља темељ финансијског управљања у друштвима за осигурање, зато што оно омогућава да се ограничени извори уложе у оне облике имовине који у садејству са људским ресурсима омогућавају да друштво оствари своје циљеве. У процесу планирања полази се од великог броја екстерних и интерних информација, које се од стране планско-аналитичке функције, али и од стране свих других организационих делова друштва систематизују на начин који омогућава да се кроз планске показатеље инкорпорирају усвојени циљеви и пројектују перспективе предузећа. Планирање као процес представља механизам који руководство друштва ставља у положај „оних који размишљају унапред“, с обзиром да планирање претпоставља антиципацију будућих догађаја и антиципацију промена у окружењу. На тај начин, руководство долази у ситуацију да буде спремно да прихвати промене и размишља о последицама својих одлука.

Укупан план друштва састоји се из већег броја појединачних планова и то:

1. плана фактурисане и бруто премије осигурања;
2. плана расподеле бруто премије осигурања по намени и покрићу трошкова спровођења осигурања;
3. плана динамике фактурисања премије;
4. плана ликвидираних штета;
5. плана динамике ликвидације штета;
6. плана техничких резерви;
7. плана техничког резултата;
8. плана реосигурања и саосигурања;
9. плана трошкова спровођења осигурања (ТСО);
10. плана динамике ТСО
11. плана извора за покриће ТСО
12. плана динамике обезбеђења извора за покриће ТСО;
13. плана укупних прихода и расхода;
14. плана кадрова и зарада;
15. плана токова готовине и плана ликвидности;
16. планираног биланса стања;
17. планираног биланса успеха са планом пословног резултата, плана редовног резултата и плана резултата пре и после опорезивања;
18. плана покрића техничких резерви и
19. плана инвестиција;

Основе пословних политика састоје се обично из три целине и то: увода у коме наводе карактеристике макроекономског окружења из претходног периода и очекивања за плански период; циљева друштва и политика, стратегија; и мера за реализацију дефинисаних циљева друштва. На основу усвојених пословних политика од стране надлежних органа друштва, организациони делови друштва у чијој надлежности су послови прибаве осигурања (у већим друштвима планско-аналитичке функције) најпре приступају активностима снимања поља осигурања по појединим територијалним целинама, посебно за правна и физичка лица. Снимање поља осигурања врши се најчешће на основу званично објављених података садржаних у статистичким извештајима општина и градова, извештаја Републичког завода за статистику и података до којих се дошло кроз outsourcing.

План поља осигурања код правних лица ради се по тарифама, врстама осигурања и врстама ризика и састоји се од информација о већ закљученим осигурањима и информација о могућностима закључивања осигурања по појединим тарифама односно врстама ризика. Сумирањем података долази се до информација о броју предузећа која су већ у осигурању и броју предузећа која потенцијално могу бити осигурана и од којих ризика. На основу овако структуираних података, полазећи од извршења претходне године, раде се финансијски планови фактурисане премије, планови ликвидираних штета и планови техничких резерви. Укључивањем осталих елемената а пре свега динамике реализације фактурисане премије, ликвидираних штета и трошкова спровођења осигурања из претходне пословне године, рокова доспећа уговорене премије за планску годину, висине ненаплаћене премије на крају претходне године, техничког резултата из претходне године, просечно ликвидираних и резервисаних штета претходне године, учешћа незарађене премије (преносне премије) из претходне године, елемената из Одлуке о расподели премије по наменама и покрићу ТСО, раде се сви остали појединачни планови.

План новчаних токова је неоправдано запостављен у пракси наших друштава за осигурање иако је јасно да обим, динамика и карактер циркулисања новчаних средстава опредељује финансијско здравље односно снагу једног друштва. Овај план заснован је на појединачним плановима и као такав увек је израз тежње да се обезбеди пожељни ниво ликвидности у будућности и израз жеље да се води исправна политика фианансирања у планском периоду. Наиме готовински токови, односно приливи и одливи текућег пословања никада нису перфектно усклађени у једном временском периоду, поготово у уским временским интервалима, због чега друштва морају увек имати на располагању ликвидна новчана средства која треба да обезбеде континуитет пословне активности. Висину готовинског салда у великој мери опредељује приступ тржишту новца и капитала, али је она доминантно условљена обимом и динамиком пословне активности, ефикасношћу наплате потраживања, доспелошћу потраживања по основу премије и политиком пласирања слободних средстава осигурања.

Приливи готовине, планирају се базично на основу плана наплате потраживања по основу премије и по основу обрачунатих камата, плана прилива из основа реосигурања и саосигурања, плана отуђења дугорочних и краткорочних пласмана и других облика имовине и плана приноса (прихода) од пласмана. Одливи готовине темеље се на плану ликвидираних штета, плану трошкова спровођења осигурања и плану инвестиција. Успешност односно ефикасност планирања новчаних токова непосредно утиче на ниво рентабилности друштва, с обзиром да имобилизовање средстава у готовини значи губитак приноса, али остварује и утицај на текућу ликвидност, зато што сваки издатак готовине у условима недостајућих ликвидних новчаних средстава значи угрожавање текуће ликвидности. Произилази да претерено имобилизовање средстава у готовини и готовинским еквивалентима представља опортунитетни трошак који је једнак изгубљеном приносу који се могао остварити да су та средства уложена у одговарајуће краткорочне облике имовине. Међутим пад ликвидности на дуги рок последично доводи до пада рентабилности. Компромис између захтева рентабилности и ликвидности обезбеђује се кроз улагање слободних средстава осигурања у краткорочне ХоВ (државне записе, благајничке записе, комерцијалне записе, цертификате о депозиту) које одбацују одговарајуће приносе, а истовремено се могу брзо трансформисати у готовину. У пракси друштва за осигурање често примењују финансијски метод планирања

новчаних токова. Метод финансирања[202] полази од претпоставке да минимални салдо готовине треба да буде једнак просечном годишњем салду који је неопходан за обављање редовне пословне активности предузећа и заснива се на коефицијенту обрта готовине[203] и просечном салду готовине. Наравно у условима лоше наплате потраживања и одступања стварних штета од очекиваних штета, овај метод неће дати одговарајуће резултате, због чега у таквим условима друштва за осигурање често приступају техници продужавања просечног времена потребног за процену, ликвидацију и исплату штета. Једно од решења којем се може прибећи јесу факторинг послови, који у ширем смислу поред продаје потраживања пре њиховог доспећа могу обухватити и продају доспелих а ненаплаћених потраживања, међутим овакви послови су често скопчани са оперативним и репутационим ризицима због чега се нешто ређе примењују у пракси.

Обједињавањем и усаглашавањем појединачних планова, израђује се плански биланс стања и плански биланс успеха у оквиру кога се посебно даје план пословног резултата, план резултата редовног пословања и план резултата пре и после опорезивања.

Не улазећи у детаље израде појединих планова, с обзиром да се исте посредно дотиче већи број тачака овог рада, овом приликом само треба указати на ризик грешака у смислу планског третмана појединих улагања која се тичу признавања улагања на некретнинама, инвестиционим некретнинама и опреми, с обзиром да се врло често превиђа да се накнадна улагања могу признати као средство само уколико се тим улагањем продужава корисни век употребе, повећава капацитет, побољшава квалитет услуга и ако се улагањем значајно смањују трошкови.

Као отворен систем, друштво не може остати „глуво“ на промене тржишних ризика и на промене у окружењу. Све промене у пословним активностима и организацији друштва, настале као израз жеља за испуњењем стратешких циљева или као израз нужде због измена у нивоу и броју фактора из екстерног окружења, увек подразумевају потребу прилагођавања, у циљу најбољег могућег коришћења тржишних околности и избегавања потенцијалних опасности. Динамичност привредног амбијента, односно утицај повољних и неповољних околности које на директан или индиректан начин утичу на позицију друштва, захтева проактиван став руководства према тим догађајима и способност да антиципирајући промене, креира визију и план њене имплементације како би се елиминисао или смањио јаз између потенцијалних и стварних преформанси у пословању. У процесу планских активности које се тичу вредновања инвестиционих пројеката, друштва примењују метод дисконтовања помоћу кога израчунавју садашњу вредност будућих примања и метод нето садашње вредности помоћу кога очекиване годишње нето новчане токове од неког пројекта своде на садашњу вредност, чиме они постају упоредиви са износом капиталног издатка за неки пројекат. У том смислу, нето садашња вредност (НСВ) представља разлику садашње вредности нето новчаног тока од

[202] Пословне финансије, Проф др Драган Красуља, Проф др Милорад Иванишевић, Београд 1999.

[203] Коефицијент обрта готовине = Укупни одливи готовине у току године / Просечан салдо готовине и готовинских еквивалената. Из овог односа произилази да је просечан салдо готовине једнак количнику укупних одлива отовине у току године и коефицијента обрта готовине.

употребе пројекта и капиталног издатка за тај пројекат[204]. У сврхе проналажења дисконтне стопе којом се садашња вредности пројекта своди на нулу, односно којом којом се садашња вредност нето новчаног тока од употребе пројекта у веку његовог трајања изједначава са садашњом вредношћу капиталних издатака у сам пројекат користи се метод интерне стопе приноса[205]. У поступку вредновања инвестиционих пројеката, друштва свакако не могу остати глува на ризик, што повлачи корекције дисконтних стопа на више чиме се обезбеђује да се изврши одговарајуће обезвређење садашње вредности нето новчаног тока у сразмери са висином ризика, с тим што је премија на ризик утолико већа уколико је временски период дужи, зато што се са протоком времена повећава неизвесност у погледу деловања фактора ризика (нарочито тржишних).

Стратегија представља рационални начин управљања предузећем у средини коју карактерише ризик и неизвесност. Комбинујући ресурсе и друге компетентности предузећа, изазове и ограничења окружења, стратешко планирање омогућава да се пронађу најбољи начини за остваривање мисије и циљева предузећа. У напред наведеном одсликава се и улога стратешког планирања. Она подразумева разумевање конфликтних ситуација, разраду плана учешћа у њима, као и благовремену идентификацију изазова екстерног окружња и могућности предузећа да исте искористи, односно да амортизује ударе неповољних околности.

Стратегијом се опредељује однос према окружењу, структура пословног портфолиа и портфолиа компетентности друштва, однос и реаговање на конкуренцију, метод и брзина реализације изабраних праваца деловања, раст и развој и с тим у вези пожељни ниво флексибилности друштва.

Избор стратешких праваца деловања и дефинисање пословних политика су претпоставка за израду реалних финансијских планова и процес буџетирања, односно за операционализацију праваца, метода и инструмената раста и развоја друштва кроз активности његових организационих делова.

---

[204] Пословне финансије, Проф др Драган Красуља, Проф др Милорад Иванишевић:

САДАШЊА ВРЕДНОСТ БУДУЋИХ ПРИМАЊА, израчунава се по формули: $P = V * \left[\frac{1}{(1+i)^n} \right]$,

где је V-„номинални износ примања на крају периода“; i-„каматна стопа“ и n-„број периода односно година за које се врши дисконтовање. У пракси уместо презентоване формуле примењују се финансијске таблице I, које садрже различите комбинације каматне стопе (i) и броја година на који се обрачунава интерес (n).

НЕТО САДАШЊА ВРЕДНОСТ, израчунава се по формули: $NSV = \sum_{t=1}^{n} \frac{R_t}{(1+k)^t} - C$,

где је R-„износ годишњег нето новчаног тока у веку трајања пројекта“; C-„износ нето капиталног издатка у пројекат; k-„стопа инвестиционог критеријума, цена капитала или стандардна стопа приноса“ и n-„век трајања пројекта у годинама“. У случају да је NSV≥0, то упућује да пројекат треба прихватити уколико је независан од других пројеката, зато што тада може да се оствари стопа приноса која је већа од инвестиционог критеријума, цене капитала или стандардне стопе приноса.

[205] ИНТЕРНА СТОПА ПРИНОСА, израчунава се по формули: $C = \sum_{t=1}^{n} \frac{R_t}{(1+i)^t} - C$,

где је C-„садашња вредност капиталних издатака у пројекат“; R-„износ годишњег нето новчаног тока у веку трајања пројекта“, i-„интерна стопа приноса“; n-„век трајања пројекта у годинама“.

У циљу држања ризика и неизвесности у прихватљивим границама, друштва морају посегнути за стратешким планирањем и континуираним праћењем и контролом остварења планских задатака, уз индентификацију висине одступања и анализу узрока који су довели до одступања реализације од планских величина.

Планске активности представљају полазну активност руководства. Планирањем се одређују циљеви друштва и мере за њихово остварење.

Циљеви се најчешће квантитативно дефинишу, али могу бити и квалитативно изражени (углед предузећа у јавности, задовољство и морал запослених, могућности за усавршавање запослених итд.) На основу дефинисаног сета циљева, руководство друштва врши избор стратегија, тактика и мера које треба да обезбеде реализацију постављених циљева и утврђује приоритетне активности. Стратегијским планирањем формира се скуп дугорочних акција са варијантама алокације ангажовања финансијских, људских и организационих ресурса. Да би се циљеви реализовали од кључне важности је да се постигне сагласност управног одбора и највиших руководећих нивоа друштва око изабраних циљева, праваца акција и приоритета деловања.

Стратешки циљеви операционализују се доношењем пословних политика друштва и израдом средњорочних и годишњих финансијских планова, како на нивоу друштва као целине, тако и по организационим целинама одговорним за одлучивање и спровођење одабраних активности, линијама производа, каналима продаје, сегментима купаца, итд. Утврђивање буџета по профитним и трошковним центрима и праћење његовог остварења има за циљ да обезбеди континуиран напор свих запослених у правцу одабраних стратешких праваца деловања.

Прецизност, јасност, детаљност и нарочито реалност финансијског плана и буџета по наведеним сегментима, предуслов је за даљу контролу остварења постављених планова и индентификацију трошковних центара, као и за анализу узрока који су условили одступање реализације од плана. Да би се обезбедило континуирано праћење реализације плана и буџета и анализа узрока који доводе до одступања остварења од плана, друштва морају обезбедити добре рачуноводствене евиденције и систем финансијског извештавања који омогућава сагледавање података и њихову анализу по дубини трошковних и профитних центара, за шта је опет претпоставка поуздан и интегралан информациони систем.

Редовно недељено, месечно, квартално и годишње извештавање подразумева да се у процес планирања и контроле укључе сви центри одговорности у друштву, зато што једино тако може да се гарантује континуитет мониторинга пословних процеса, смањи ризик изостанка благовремених, потпуних и поузданих информација и постигне сагласност у погледу ребаланса планских величина.

7. УСЛОВИ И ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОЦЕСА УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА

Основни задатак осигурања које своју улогу темељи на извршавању три основне функције: отклањање и смањење штета (функција превентиве), репарација штета (функција накнаде) и друштвена контрола штета, није могуће остварити, уколико друштва за осигурање не управљају ризицима којима је изложено њихово пословање.

Управо због изостанка активности управљања ризицима, односно одсуства комплексног решавања и системског старања о ризицима, напред наведене функције осигурања још увек нису могле у пуној мери да дођу до изражаја. Зато управљање ризицима, засновано на различитим врстама финансијских и актуарских анализа, представља једно од најосетљивијих и најзначајнијих питања са којима се сусреће осигурање у 21. веку.

Кључни захтев који се намеће у процесу управљања ризицима јесте обавеза категоризације ризика, обавеза презентовања конкретних анализа и квантитативно изражених показатеља на основу којих је могуће донети одговарајуће закључке и дефинисати улазне елементе за доношење пословних одлука руководства.

Спровођењем низа анализа, различитих по својојој природи и карактеру, утемељених на миксу специјализованих знања која првенствено укључују рачуноводствене, финансијске и актуарске вештине и знања[206], разменом информација, разумевањем процудура и процеса, може се обезбедити правовремена идентификација ризика који потенцијално могу битно неповољно да утичу на финансијску позицију друштва за осигурање, сагледавање ефеката ризика, разумевање модела којима се врши мерење ризика и дефинисање мера које обезбеђују њихово минимизирање. Овакав прилаз проблематици ризика активе и пасиве, у коначној инстанци треба да обезбеди адекватност капитала, адекватност техничких резерви, њихово покриће и оптимизацију активности управљања имовином, капиталом и обавезама. Уопште узевши, овакав приступ осветљава путеве реализације постављених циљева и начине за подизање ефикасности управљања ризицима активе и пасиве који постају много јаснији, а само управљање ризиком излази из оквира апстрактних расправа.

Велики број ризика, природа и сложеност ризика, намећу потребу организације и дефинисања процедура које се примењују у поступку управљања ризицима, али и потребу предузимања радикалних мера у системском и институционалном смислу, у циљу заокруженог и комплексног решавања проблематике управљања ризицима, као услова без којих није могуће свеобухватно и превентивно идентификовање ризика, њихово мерење, процена и контрола.

Целовито решавање проблематике управљања ризицима претпоставља изградњу, континуирану надоградњу и јачање три „армирана стуба“ на којима треба да леже темељи управљања ризицима.

[206] Код појединих ризика, који нису предмет ове дисертације и правне вештине.

Први стуб односи се на организацију процеса управљања ризицима у самим друштвима за осигурање, други стуб претпоставља препознавање, дефинисање и стално унапређење инструмената, метода и техника за мерење, процену и контролу идентификованих ризика, а трећи стуб чине институционални оквири и супервизија (надзор) осигурања.

Организација процеса управљања ризицима непосредно је зависна од величине друштва. У великим друштвима за осигурање која имају потребне људске и финансијске ресурсе, управљање ризицима, координација свих активности које се предузимају и контрола ризика треба бити концентрисана у посебном организационом делу, оптимално у оквиру функције за актуарство или у финансијској функцији, али се чак и тада захтева да се управљање појединим линијама ризика непосредно врши и у другим организационим деловима друштва.

Дакле, једна од мера која доприноси минимизирању изложености ризицима, стоји у вези са организационим структуирањем посебног организационог дела у чијој надлежности су послови управљања ризицима, а нарочито ризицима активе и пасиве који чине најзначајнији сегмент ризика у скупу укупних ризика са којим се суочавају друштва за осигурање. Тиме се постиже концентрација различитих знања, вештина и искустава, што са своје стране обезбеђује не само повратне ефекте у погледу ефикасности процеса идентификације, мерења, процене и контроле ризика у ужем смислу, већ ствара услове за организовано старање о принципима, начелима и захтевима система корпоративног управљања. Широка лепеза различитих врста анализа које се примењују у процесу управљања ризицима активе и пасиве, упућује на закључак да идентификацију, мерење и процену ризика није могуће радити без познавања рачуноводствених, финансијских и актуарских вештина и знања. Такође, јасно је да резултати ни једне анализе узете саме за себе, не дају довољно критичних елемената за доношење одговарајућих закључака, нити стављају пред руководство све улазне величине и податке, који се захтевају у поступку доношења пословних одлука.

Кроз процес идентификације, мерења, процене, анализе ризика и процес међуфункционалне размене информација, надлежни организациони део добија захтеване улазне елементе за квантификовање различитих сценариа у погледу будуће финансијске позиције друштва, или конкретније речено одговоре на питање „шта се можете десити у будућности у случају реализације пројектованих сценариа“, што са своје стране омогућава да се финансијски ресурси усмере на начин који обезбеђује што је могуће већу дисперзију, поделу и минимизирање ризика.

У томе лежи разлог неопходности да друштва својим општим актима, актима пословне политике, поступцима и упутствима до детаља пропишу интерне процедуре и радње које се предузимају у поступку мерења, процене и контроле идентификованих ризика.

Поједине ризике није могуће егзактно квантификовати због чега се такви ризици морају искуствено класификовати у односу на критеријум „нивоа утицаја на пословање“, најчешће процењивањем ризика као ниског, средњег, високог и екстремног ризика.

Заокруживање појединих пословних процеса подразумева фазно обављање појединих послова и задатака у већем броју организационих делова друштва, што подразумева да се координирају све активности које се предузимају, уз континуирану размену информација.

Из наведеног логично произилази неопходност успостављања чврсте сарадње надлежног организационог дела за управљање ризицима са свим другим организационим деловима по питањима од заједничког интереса, пре свега у односу на финансијско-рачуноводствене и планске послове, послове пласирања средстава, имовинске послове, актуарске послове, али и по пословима прибаве осигурања, ликвидације, резервације и исплате штета. Једино кроз овакав приступ, могуће је обезбедити оптималне релације и односе у процесу депоновања и улагања средстава техничких и гарантних резерви.

Управљање ризицима налаже да се врше анализе и пројекције ефеката процена билансних позиција које стоје у непосредној вези са депоновањем и улагањем средстава техничких и гарантних резерви, у свему у складу са захтевима струке осигурања, подзаконским актима и међународним стандардима финансијског извештавања.

Ове активности морају да резултирају дефинисањем политика и планова инвестирања пројектованих техничких резерви, као и предлозима за отуђење појединих хартија од вредности, инвестиционих некретнина и других облика имовине, у свим случајевима када се анализом утврди неодговарајућа структура пласмана или уколико постоје објективне чињенице које указују да се преструктуирањем пласмана могу остварити већи приноси и ако је исто у функцији очувања реалне вредности и сигурности средстава техничких резерви.

Коначан суд о ризицима које треба односно не треба примити у покриће осигурања, није могуће формирати без информација о солвентности и ликвидности потенцијалних и постојећих осигураника, што посебно важи за домаћа друштва за осигурање, с обзиром да су њихови биланси често оптерећени изузетно високом дугујућом премијом осигурања.

Зато организациони део друштва у чијој су надлежности послови управљања ризицима мора имати кључну улогу у креирању јединствене технологије рада и узети учешће у решавању свих важнијих спорних питања која се објективно јављају у процесу обављања редовних активности, што упућује на закључак о неопходности концентрације најквалитетнијих људских ресурса у овом делу друштва.

Из напред наведеног јасно је да управљање ризицима претпоставља да се:
- успостави адекватна организација пословања,
- дефинишу инструменти који се користе у поступку анализе и управљања ризиком,
- успостави адекватан систем размене информација,
- устроји поуздана и довољно широка база података и
- усвоји приступ ризицима заснован на анализи узрочно-последичних веза.

У коначној инстанци, руководство друштва за осигурање добија све неопходне елементе за:

- доношење оптималних одлука у погледу прихватања појединих ризика;
- усвајање адекватнијих алтернативних стратегија за минимизирање ризика;
- информисање акционара о утицају појединих ризика на финансијску позицију и капитал друштва;
- оптимизацију процеса стратешког планирања;

На тај начин активности управљања ризицима добијају свој пун израз и значење, што се огледа у правовременом препознавању ризика који потенцијално могу битно неповољно да утичу на финансијску позицију друштва за осигурање, сагледавању ефеката ризика и разумевању модела којима се врши њихово минимизирање, уважавајући све специфичности сопственог бизниса.
Другим речима, ефикасно праћење и минимизирање ризика налаже да се обезбеди динамичан приступ и прожимање ALM стратегије кроз све релевантне аспекте пословања друштва, на нивоу појединачних функција и на корпоративном нивоу, што увек и без изузетка тражи проток и правовремену размену информација, података и докумената.

Потреба континуиране вертикалне размене података и информација и анализа нарочито је изражена код: ризика неадекватне процене ризика који се преузима у осигурање (у техничком смислу), ризика необезбеђења свих техничких резерви, ризика у вези са реосигурањем вишка ризика изнад самопридржаја; ризика неадекватне примене бонус и малус система; ризика непокривености трошкова спровођења осигурања наплаћеним режијским додатком и осталим признатим изворима за покриће TCO; ризика конкуренције; ризика неадекватног прилагођавања захтевима корисника осигурања; ризика неконкурентности цена производа; ризика одступања остварења од плана, ризика неликвидности и несолвентности осигураника и ризика неспособности друштва да примени стратегије и пословне планове и да доноси одлуке о прерасподели средстава.

У мањим и финансијски инфериорнијим друштвима за осигурање, број и квалитет људских ресурса не дозвољава могућност концентрације ових активности у једном организационом делу, због чега се прибегава решењу које подразумева децентрализовано управљање линијама ризика.

Лоша страна оваквог решења огледа се у чињеници да се управљање ризицима схвата као успутни посао, инструменти и алати за управљање ризицима су најчешће сиромашни, уз објективна ограничења њиховог развоја и унапређења. Поред наведеног, овакав начин управљања ризицима носи проблем изостанка организованог старања односно координације свих активности које се предузимају да би се поједини ризици ставили под пуну контролу и не омогућава пуну реализацију принципа корпоративног управљања.

Није далеко моменат када ће систем стандардног финансијског и укупног извештавања које данас познајемо, уступити место свеобухватнијем и по садржају далеко богатијим извештајима о корпоративном управљању.

Политике, пракса и принципи корпоративног управљања у први план истичу управо активности управљања ризицима и активности интерних контрола, због чега организација система управљања ризицима у будућности мора бити један од првих приоритета укупне организације послова друштава за осигурање.
У сваком случају, пуна реализација циљева и захтева који се тичу контроле и активног управљања ризицима, захтева вертикални и хоризонтални система организације ALM, односно корпоративни приступ управљања системом ALM на нивоу друштва као целине. Под хоризонталним системом, подразумева се управљање појединачним линијама ризика, за које у организационом смислу, постоји унапред дефинисана надлежност конкретног организационог дела друштва за осигурање. Под вертикалним системом подразумева се управљање ризицима које је утемељено на размени података и информација по дубини, између систематизцијом устројених организационих делова друштва у оба смера.

Корпоративна култура, организациона структура и управљање људским ресурсима треба да буду устројени на начин који ће омогућити сваком запосленом да схвати своје задатке и своју улогу у остваривању циљева друштва, како би их обављао на начин који је у најбољем интересу осигураника, корисника осигурања и трећих оштећених лица, што је истовремено и интерес самог друштва и његових власника.

Инструменти за управљање ризицима активе и пасиве друштва, морају бити довољно широко постављени, а апаратура у методолошком смислу довољно прецизна како би била у стању да обезбеди да се по појединим линијама ризика, сачине детаљне анализе и чврсте квантификације изложености ризику.

У процесу организације и дефинисања инструмената за управљање ризицима, никако се не сме изгубити из вида да је методологија управљања ризицима непосредно условљена осетљивошћу друштва на поједине ризике, специфичничношћу и сложеношћу организације самог друштва, флексибилношћу друштва за осигурање, интензитетом и учесталошћу испољавања појединих ризика на територији на којој друштво обавља своју делатност.
Зато друштва морају да одреде циљеве који се тичу односа ризика према користима (у смислу дефинисања прихватљиве границе ризика, односно толеранције према ризику), идентификују све материјалне изворе ризика активе и пасиве, процењују, мере и укрштено анализају кључне узроке сваке појединачне компоненте ризика и коначно обезбеде повратне информације о ефикасности система управљања ризицима.
Укључивањем стратешких циљева друштва и елемената ризика окружења у анализу, комплетирају се механизми прилагођавања и дефинишу мере ALM стратегије.

Ниједна анализа узета за себе не може бити једина, а понајмање се може рећи да су поједине анализе „најбоље“.
Сепаратно спроведене анализе немају већу вредност, а поготово не универзалну вредност, због чега анализа ризика активе и пасиве мора да има свој вертикални аспект, хоризонтални аспект, временску димензију и да уважава факторе и ризике окружења, поготово што захтеви за сигурношћу, ликвидношћу и рентабилношћу могу бити супротстављени. Дакле, једино кроз процес укрштених анализа финансијских извештаја по хоризонтали и вертикали, увођењем фактора време,

(динамичке временске димензије) и фактора простор (грана, тржишни фактори и фактори окружења), могуће је обезбедити поуздане анализе и успешно вршити препознавање, мерење, процену и контролу појединих ризика.

Следствено наведеном, анализа солвентности треба да помогне у изналажењу оптималних односа унутар и између позиција активе и пасиве, што је услов за дефинисање циљева, стратегија, планова и мера за њихово остваривање, односно претпоставка будућег раста и развоја друштва за осигурање. Управљање ризицима доприноси целовитом сагледавању система осигурања, начина функционисања и технологије пословања друштва за осигурање, зато што се кроз овај процес обезбеђује континуирани мониторинг активе и пасиве као и њихови међусобни односи.

Истовремено, управљачко рачуноводство даје руководству друштва за осигурање полуге за управљање и представља кључни инструментариј који је непосредно у функцији формирања управљачких одлука, планирања и контроле пословних активности у будућности.

Управљачко рачунодство је усмерено на идентификовање и препознавање стратегија, тактика и мера за реализацију развојних визија и дугорочних циљева друштва. На данашњем нивоу развијености информатичке обраде података, технике које нуди управљачко рачуноводство, омогућавају да се мноштво података и информација, појединачно често неупотребљивих, систематизује на начин да они постану корисни и употребљиви.
На тај начин, управљачко рачунуноводство обезбеђује да се избегне реална опасност да руководство друштва дође у ситуацију да „од шуме не види дрво“.
Од изузетног значаја је да највиши нивои руковођења у друштвима за осигурање схвате да захтеви стандарда нису ствар рачуноводства (или само рачуноводстава). Да би руководство друштва успешно могло да управља ризицима, оно мора да их идентификује, мери, процењује и контролише, што није могуће уколико се не познају захтеви стандарда, посебно захтеви који се тичу вредновања средстава и признавања ефеката процена, било на капиталу друштва било у билансу успеха (рачуну добитка и губитка).

Упркос чињеници да на пољу управљања ризика има одређених помака, процес управљања ризицима у домаћим друштвима за осигурање у великој мери карактерише:

- игнорисање и избегавање ризика, које се манифестује одсуством жеље за прихватањем ризика, односно избегавањем предузимања акција које носе одређене ризике или пак преузимање вишкова ризика у циљу остваривања високих зарада на ризичним пласманима, као друга крајност;
- изостанак процене утицаја ризика;
- изостанак одређивања значаја тј. приоритета у погледу појединих ризика;
- игнорисање историјских ризика који у прошлости нису довели до губитака, али који у будућности могу проузроковати значајне губитке;
- неагнажовање, које се огледа у непредузимању мера којима се утиче на висину ризика и врши контрола ризика, већ се ризик задржава;
- делегирање односно пренос ризика са једног организационог дела на други, или са једног појединца на другог који исказује већу склоност ка

прихватању ризика;
- тежња ка избегавању одговорности и подели одговорности, у односу на користи, пропуштене користи или негативне последице реализације појединих ризика;

Ове појаве, могу се окарактерисати као негативистички оријентисан ризико приступ, често условљен разлозима субјективне природе, који за резултат има пропуштање шанси и пропуштање могућности да се предузимањем одређених радњи и мера спрече, умање и ставе под контролу идентификовани ризици.

Генерано, негативистички приступ ризицима увек је резултат неразумевања ризика, заборављања чињенице да ризицима управљају људи а не актуарски или рачуноводствени модели и изостанка правовремене размене информација и ставова у погледу појединих ризика.

Изостанак адекватног система интерних контрола у значајној мери повећава изложеност ризику. Груба грешка која се чини у изградњи овог система тиче се организације система контрола у виду класичних служби контроле, по угледу на службе интерне ревизије, уместо да се систем контрола уграђује у саме процедуре и поступке за обављање појединих активности и послова.

Овакав приступ интерној контроли доминантно је оптерећен формалним аспектима контроле примене писаних поступака и упутстава и као такав ставља у први план контролу рада непосредних извршиоца, односно злоупотребе и проневере. У најбољем случају обезбеђује се контрола остваривања усвојених планова и циљева друштва, али овакав приступ не обезбеђује изградњу и унапређење „механизама самоконтроле“ пословних активности које се одвијају у друштву за осигурање.
Иако се не може оспорити значај конзервативних аспеката контрола, оваква поставка интерних контрола најбоље одсликава неразумевање суштине и значаја интерних контрола.

Интерну контролу треба организовати по дубини, као систем „уграђених контролних механизама, тј. механизама самоконтроле“, у самим писаним процедурама, са разгранитим хоризонталним и вертикалним везама унутар организационе шеме друштва, уз укључивање свих запослених у спровођење и развој система интерних контрола. Оваква организација система интерних контрола помаже непосредним извршиоцима да разумеју своју улогу у процесу реализације постављених циљева. Систем корпоративног управљања није могуће замислити без система управљања ризицима и система интерних контрола, због чега одговорност за њихову организацију и унапређење мора да припада свим органима друштва, руководиоцима и свим запосленим у друштву.

Да би могла да управљају ризицима активе и пасиве, друштва морају располагати савременим информационим системом који је у стању да обезбеди благовремене и поуздане податке за доношење пословних одлука. Добро организована база података и аналитичан и поуздан извештајни сегмент система, обезбеђују структуирање података у форми и садржини погодној за потребе интерног и екстерног извештавања.

Информациони систем обезбеђује унапређење комуникације унутар друштва по

хоризонтали и вертикали. Рачуноводствени информациони систем у ширем смислу, представља најзначајнији подсистем овог система, који треба да омогући исправно евидентирање пословних промена, објективне и истините финансијске извештаје трајно, свеобухватно и благовремено информисање интерних и екстерних корисника информација, спровођење интерних контрола и откривање лоших страна саме организације друштва.

Подсистем за управљање ризицима из данашње перспективе представља будућност, зато што овај систем претпоставља да се поред интерних података, показатеља и фактора ризика, у референтне анализе укључе и елементи ризика окружења, а посебно тржишни ризици. Тек са укључивањем фактора и елемената ризика из екстерног окружења и укрштетном анализом ових елемената са интерним факторима ризика и показатељима финансијског положаја, могуће је податке из система претворити у погодне информације које се прослеђују надлежним местима где се формулишу пословни циљеви, стратегије, тактике и мере за њихово остварење (репрезентоване кроз пословне одлуке руководства друштва).

Одвијање пословања у условима минималне изложености ризицима и реализација постављених циљева друштва, подразумева да руководство друштва обезбеди да се у континуитету предузимају активности:

1. Анализе окружења, истраживања тржишта, прикупљања свих информација од значаја за пословање и за доношење пословних одлука, односно активности идентификовања свих потенцијалних екстерних извора ризика (макро фактори и трендови, жеље и потребе осигураника, регулатива, предвиђање потеза конкуренције и др.);
2. Анализе структуре имовине и извора финансирања појединих имовинских делова, односно анализе покрића обавеза и капитала;
3. Креирања стратегије тржишног наступа, засноване на прикупљеним информацијама и закључцима до којих се дошло у поступку анализе ризика;
4. Прилагођавања организационе структуре, примењивања и унапређивања система финансијског управљања и управљања људским ресурсима;
5. Развијања система интерних контрола који ће осигурати усклађеност пословања са постављеним циљевима;
6. Проактивног реаговања на ризике, ширења корпоративне културе и примене принципа, начела и стандарда система корпоративног управљања, као подршке одлучивању;
7. Развијања интегралног информационог система који може да обезбеди брзу, стабилну, поуздану, свеобухватну, вишесмерну и повратну комуникацију унутар друштва, као и са екстерним партнерима;
8. Обезбеђења услова за објективно извештавање екстерне ревизије и независних актуара, органа супервизије, осигураника и јавности о свим аспектима пословања,
9. Придржавања етичких стандарда и принципа у пословању и преузимања одговорности у односу на радње које се предузимају и које се намеравају предузети.

Управљање ризицима у пуном смислу, подразумева да мерење и процена идентификованих ризика, увек и без изузетка буде испраћено дефинисањем закључака, презентовањем налаза и доношењем одговарајућих мера за њихово неутралисање или минимизирање у садашњем моменту и у будућности.

Управљање ризицима остаје „празна прича“, уколико на крају ланца, као продукт не дођу одговарајуће финансијске или друге одлуке. Сумирајући изнете тезе и презентовану методологију, произилази да заокружен систем управљања ризицима подразумева реализацију следећих фаза:

1. Утврђивање циљева управљања ризицима;
2. Доношење стратешког оквира за идентификацију ризика који укључује:
   а) формирање информационе базе извора свих ризика,
   б) процену утицаја појединих ризика и одређивање значаја односно приоритета ризика,
   в) избор ризика који улазе у оквир (поступком филтрирања ризика),
   г) груписање ризика,
   д) алоцирање одговорности;
3. Мерење, процењивање ризика и генерисање опција;
4. Доношење и презентација налаза и закључака;
5. Дефинисање и усвајање мера за неутралисање или минимизирање ризика, односно мера за контролисано прихватање ризика који по својој природи представљају шансе, укључујући и начине финансирања ризика;
6. Контрола ризика;
7. Презентација и обелодањивање;

Институционално решење подразумева да се пропише оквир квантитативног и квалитативног инструментарија за управљање ризицима у пракси. На тај начин, постиже се боље разумевање процедура за управљање ризицима, дефинишу се додирне тачке и најмањи заједнички садржалац различитих решења и инструмената који се примењују у појединим друштвима. Без дефиниције институционалног оквира није могуће вршити квалитетан надзор над пословањем друштава за осигурање.

Иако је смер даљег развоја принципа, начела и захтева садржаних у Solvency II, опредељен у правцу развијања интерних модела за оцену висине капитала који је потребан за обезбеђење солвентности, висок тржишни ризик скопчан са ризицима промене каматних стопа, девизним ризиком и ризиком раста цена, неразвијеност тржишта капитала и политички ризици у нашој земљи који имају свог непосредног одраза и на тржиште осигурања, условљавају донекле другачији приступ проблематици солвентности у Републици Србији. Због свега наведеног, било би пожељно да регулатива на коју се ослања надзор над пословањем друштва за осигурање у Републици Србији, независно од захтева који се тичу развијања интерних модела за управљање ризицима солвентности и за одређивање солвентног капитала, садржи унапред прописане механизме и формуле за утврђивање солвентног капитала.

Регулатива би свакако требала да садржи дефиницију обавезних инструмената који се користе у анализи ризика активе и пасиве, при чему би нагласак требало ставити на анализу квалитета појединих облика имовине, уместо на квантитативна

ограничења у погледу улагања техничких резерви у поједине облике активе друштва.

Слободно тржиште осигурања са свим користима које оно укључује, носи са собом ризик закључивања уговора о осигурању код више осигуравача са намером да се уколико дође до осигураног случаја наплати штета код свих друштава. У констелацији садашњих односа између појединих друштава за осигурање које карактерише неадекватна размена информација, морају се пронаћи одговарајући механизми и инструменти којима би се предупредиле овакве радње осигураника.

Добро решење управо представља подсистем за управљање ризицима у оквиру информационог система друштва. Такође, постоји могућност да се по угледу на кредитне бирое код банака, формира „биро покрића“, чије би услуге користила друштва за осигурање. Наравно, формирање једног оваквог тела значило би да се мора прецизно дефинисати карактер, односно форма и садржина расположивих информација, из угла тајности података осигуравача и из угла приватности података осигураника.

Утврђивање висине трошкова спровођења осигурања и извора за њихово покриће, један је од важних елемената за сагледавање укупне успешности пословања друштва за осигурање и контролу уласка у „црвену зону техничке премије осигурања“, због чега је ризик покрића трошкова спровођења осигурања један од значајнијих ризика са којима се суочавају друштва за осигурање.

Овом питању би било потпуно погрешно приступити само са формалног аспекта, с обзиром да је утврђивање вишкова извора или недостајућих средстава за покриће трошкова спровођења осигурања један од битних елемената за сагледавање и анализу успешности пословања, како друштва у целини тако и појединих организационих делова друштва, али уједно и елемент за сагледавање степена заштите средстава техничких резерви осигуравача.

Нажалост, овај ризик остао је на маргинама академско-научних радова из области осигурања, али и на маргини прописа којима је регулисано пословање друштава за осигурање.

Уколико се жели да се пословање друштава за осигурање усклади са захтевима струке осигурања и минимизирају ризици недозвољеног трошења техничке премије осигурања, овом питању ће се морати посветити дужна пажња у будућности, уз обавезно прописивање санкција за пробијање извора за покриће трошкова спровођења осигурања и улазак у техничку премију осигурања.

Прописана органичења депоновања и улагања средстава техничких резерви и неразвијеност домаћег тржишта капитала у великој мери сужавају простор друштвима за осигурање приликом пласирања средстава осигурања и последично узрокују незадовољавајуће приносе од пласирања средстава техничких резерви.
Ова околност доводи друштва, која имају високе износе обрачунатих техничких резерви, у позицију да ова средства у одсуству квалитетних дугорочних и краткорочних хартија од вредности, пласирају у инвестиционе некретнине до горњих маргина дозвољених укупних и појединачних улагања. Ако се при томе има

у виду чињеница да се директна улагања у повезана правна лица не признају као покриће техничких резерви, онда је јасно да се друштва за осигурање морају окренути ка алтернативним начинима пласирања и улагања прикупљених средстава. То је уједно и услов заштите средстава осигураника, али и интереса власника капитала и других повериоца друштва за осигурање.

Константан раст тржишта некретнина последњих година, позитивна очекивања у погледу перспектива тржишта некретнина у будућности која се темеље на очекиваном приливу капитала и људских ресурса из иностранства, изузетно високе стопе профита које се остварују у сектору грађевинарства, у одсуству могућности да друштва за осигурање кроз директна или заједничка улагања са другим правним лицима директно инвестирају средства у изградњу инвестиционих некретнина, стављају друштва за осигурање у позицију да кроз различите пословне аранжмане и комбинације са правним лицима регистрованим за ове послове (која немају довољно капитала), на посредан начин пласирају своја слободна средства и на тај начин обезбеде одговарајуће приносе од улагања и покриће техничких резерви (нпр. кроз куповину корпоративних обвезница и сл.). Независно од прописаних законских ограничења у погледу оваквих аранжмана, друштва за осигурање морала би да обезбеде додатне гаранције и обезбеђења, како би ризик улагања свела на најмању могућу меру.

Прописивање ограничења укупних и појединачних улагања техничких резерви у поједине облике активе од стране надзорног органа Народне банке Србије, свакако представља добар пионирски покушај да се поред питања пасиве (обавеза), коначно обрати пажња и на активу друштава за осигурање.

Ово настојање, генерално је израз тежње да краткорочни извори финансирања, који по дефиницији чине највећи део техничких резерви друштва (изузев друштава које се баве доминантно животним осигурањима, код којих математичка резерва чини најзначајнији део техничких резерви), буду претежно краткорочно уложени.

Услед неразвијености тржишта капитала, домаћа друштва за осигурање релативно велики део техничких резерви улажу у инвестиционе некретнине, које припадају сталној имовини друштва. Нажалост, питања очекиваних приноса и питања могућности конверзије инвестиционих некретнина у ликвидније облике имовине остала су ван домашаја одлуке регулаторног органа.

Ван домашаја регулативе остала је проблематика квалитета активе у суштинском смислу, тако да ово питање остаје једно од кључних питања на које ће се у будућности морати дати одговори, чему скроман допринос треба да да и ова дисертација.

Уопште узевши, досадашњи приступ проблематици управљања ризицима активе и пасиве у оквирима националних законодавстава европских земаља, нагласак је стављао на квантитативне анализе, док је квалитативни аспект анализа у великој мери био запостављен, што је отежавало целовито сагледавање финансијске позиције друштава за осигурање.

Стављање нагласка на пасиву биланса, тј. на адекватност капитала и техничких резерви, осигуране ризике и ризике осигурања уопште, апстрахује читав низ ризика активе, укључивши и ризике промене каматних стопа, девизних курсева, ризике скопчане са флуктуацијама тржишта капитала, ризике квалитета имовине, ризике покрића активе, ризике у вези управљања људским ресурсима и друге ризике.

Из напред наведених разлога се и приступило дефинисању пројекта Solvency II, који у анализу уводи и друге елементе као што су ризик ликвидности, тржишни ризик, кредитни ризик, пословни ризик, уз тежњу да се обезбеде мање строги захтеви у погледу капитала за друштва за осигурање која успешно управљају ризицима, која имају растућу рентабилност пословања и која воде опрезну политику реосигурања.

Анализом солвентности постиже се оптимизација усмеравања, расподеле и употребе финансијских ресурса. Управљање финансијским ресурсима, претпоставља да се утврди колики је неопходан ниво улагања, која је оптимална структура тих улагања и на који начин треба да буду финансирана та улагања.

Изналажење одговора на ова питања захтева укључивање већег броја елемената, фактора и различитих анализа, при чему инструменти и технике управљачког рачуноводства представљају стратешки и најважнији фактор у процесу њихове спознаје.

У поступку процене и мерења појединих ризика, кад год је то могуће мора се настојати да се једна линија ризика увек посматра у корелацији са другим линијама ризика, зато што такав приступ ризику, омогућава да мере које се предузимају у циљу минимизирања појединачних ризика, доприносу минимизирању укупног ризика.

Другим речима, у процесу управљања ризицима мора се обезбедити да укупан ризик буде мањи од збира појединачних ризика.

Успешност пословања, али и укупна вредност друштва за осигурање у великој мери је предодређена перцепцијом слике коју о њему имају осигураници и корисници осигурања, али и његовим укупним угледом у јавности.
Зато, апострофирање једног друштва као „brand name“ осигуравача, може значити компаративну предност.

Прописи надлежног органа НБС потпуно апстрахују резерве из добити. Приликом анализа и сагледавања финансијског положаја и будуће финансијске ситуације друштава за осигурање, ова пословна категорија је по правилу изостављена. Када је реч о друштвима за осигурање, литература али и законска регулатива се доминантно баве адекватношћу техничких резерви друштава за осигурање, док је овај део капитала остао потпуно занемарен.

Све и да су техничке резерве утврђене на адекватном нивоу у пасиви биланса, логично се намеће питање њиховог покрића и то не из угла њихове формалне покривености појединим облицима имовине, већ из угла суштинске покривености квалитетним деловима активе.

Уколико дође до значајног увећања резервисаних штета у самопридржају друштва (невезано да ли је разлог одступање од очекиваних штета, лоша политика реосигурања,..) и у ситуацији када друштво има добро структуирану активу, која даје могућност да поједина средства која су финансирана из гарантних резерви преусмере на техничке резерве, овакав развој догађаја објективно може довести до исказивања губитка друштва за осигурање.

У наредном обрачунском периоду, ликвидацијом ових резервисаних штета, друштво реално може доћи у ситуацију да продаје квалитетне пласмане у циљу сервисирања обавеза по штетама, што ће условити губитак будућих приноса од пласираних средстава. У ситуацији када је нераспоређена добит расподељена (нпр. кроз дивиденде акционарима или кроз увећање сума осигурања у осигурању живота), а друштво нема реваloризационих резерви, нити је издвајало у резерве из добити у претходним годинама, друштво ће губитак морати да покрије из основног капитала.

Овакав сценарио објективно може (иако не обавезно) довести до пада вредности акција друштва, смањења угледа и поверења јавности у друштво и до других негативних последица по друштво. Издвајањем добити у резерве, овакав негативни развој догађаја може се макар делимично амортизовати. У крајњем случају то је и интерес акционара односно власника.

Ако се при томе има у виду, да резерве из добити[207] улазе у састав гарантних резерви, а пре свега чињеница да се средства резерви из добити могу регуларно даље пласирати на тржишту капитала, јасно је да ће се по основу њих остваривати додатни принос тј. приход, што ће повратно утицати на увећање добити, а самим тиме и на део који ће акционарити примити у будућности кроз расподелу добити.

Крута правила у смислу обавезног формирања резерви у висини дефинисаног процента у односу на укупни капитал или основни капитал, одавно су напуштена и у другим областима привредног деловања.
Не треба имати илузије да таква правила могу гарантовати сигурност, а посебно не ликвидност, али дефинисање обавезе издвајања из добити у резерве, макар до износа који обезбеђује пуно покриће краткорочних обавеза и преносних техничких позиција (резервисаних штета и преносних премија) финансијском имовином друштва, тј. краткорочним пласманима, потраживањима и готовином, свакако представља меру сигурности, односно меру заштите власника капитала од директних губитака.

Из напред изложеног, јасно је да главни узроци несолвентности друштава за осигурања произилазе из:

1. ризика неадекватно одређене висине премије осигурања, ризика везаних за адекватност техничких резерви друштва, признатих обавеза друштва и ризика осигурања;
2. ризика адекватности капитала;

[207] Резерве из добити и реваloризационе резерве улазе у састав гарантних резерви, под условом да не прелазе проценат од 20 % укупно обрачунатих гарантних резерви друштва.

3. ризика имовине, у вези са депоновањем и улагањем средстава техничких и гарантних резерви и ризиком неадекватног управљања имовином;
4. ризика неодговарајуће диверсификације ризика осигурања, односно покривености реосигурањем и саосигурањем;
5. неспособности осигуравача да препозна односно идентификује, процењује, мери и контролише поједине ризике;
6. неадекватности система интерних контрола;
7. изостанка система корпоративног управљања;
8. изостанка транспарентног система регулисања тржишта и супервизије осигурања, засноване на савременим принципима контроле;
9. репутационих и оперативних ризика, у вези са односом и понашањем највишег руководства друштва, злоупотребама и осталим облицима деловања која нису у складу са правилима струке осигурања и процедурама за управљање ризицима;

Диверсификован портфељ дугорочних и краткорочних пласмана са једне стране и диверсификован портфељ осигурања са друге стране, чини друштво флексибилним и омогућава управи друштва да проактивно реагује на промене фактора појединих ризика, а посебно на промене тржишних ризика и промене ризика у вези са условима под којима се врши пласирање вишкова ризика изнад самопридржаја друштва у покриће реосигурања.
Проактивно реаговање у свом пуном изразу подразумева неопходност препознавања елемената који ће омогућити развијање хипотетичких сценариа у односу на манифестације појединих ризика. Уколико се на кратко вратимо на анализу покрића техничких резерви, видећемо да анализирано друштво нема адекватно покривене техничке резерве, с обзиром да су за њихово покриће искоришћена улагања у акције којима се тргује у износу који је већи од дозвољеног нивоа улагања у акције једног правног лица. Међутим, околност у вези са формалном непокривеношћу техничких резерви анализираног друштва у задњој посматраној години, далеко је мање опасна у односу на чињеницу да више од 92 % од укупног износа улагања у акције других правних лица чине улагања у акције једног издаваоца.

Како се у овом случају ради о квалитетним акцијама, које су историјски у континуитету бележиле раст вредности, могао би се неопрезно донети закључак да оваква структура портфеља улагања не угрожава сигурност и солвентност друштва, друштва, те да нису угрожена права осигураника, корисника осигурања и трећих оштећених лица. Али уколико у анализу уведемо и структуру евидентираних прихода, односно информацију да у структури укупног износа прихода од усклађивања вредности имовине више од 96% отпада на ефекте процене вредности акција поменутог издаваоца, јасно је да би анализирано друштво исказало негативан негативан финансијски резултат, односно губитак у задњој посматраној години да није било овако великог раста фер вредности ових акција, с обзиром да се анализирано друштво својим рачуноводственим политикама определило да ефекте од усклађивања вредности акција признаје у рачуну добитка и губитка, уместо на капиталу. Управо у оваквој политици друштва и лежи највећи ризик. Наиме уколико у анализу уведемо политичке ризике, девизне ризике и остале економске и

тржишне ризике, у хипотетичком сценарију, мора се узети у обзир могућност значајнијег пада вредности ових акција у будућности.
Зато се политика признавања ефеката усклађивања вредности акција (класификованих као средства расположива за продају) у рачуну добитка и губитка уместо на капиталу, може оценити као високо ризична, с обзиром да би друштво у будућности, чак и уколико промени своје рачуноводствене политике (и усклади их са изменама у захтевима референтног стандарда), евентуалне негативне ефекте обезвређења акција морало евидентирати на терет расхода и признати их у билансу успеха, с обзиром да нема формираних ревалоризационих резерви. Овакав сценарио са своје стране упућује на двоструки ризик, тј. ризик непокривености резерви и ризик исказивања негативог финансијског резултата.

Недвосмислено се намеће закључак о неопходности дисперзије портфеља пласмана друштава за осигурање. Зато приликом израде предлога политика и планова инвестирања средстава техничких резерви и планова отуђења појединих имовинских делова, друштва за осигурање морају обавезно вршити разраду хипотетичких сценариа у погледу ефеката деловања ризика активе и пасиве, укључивањем свих фактора ризика, а пре свега информација о стању и кретању на тржишту капитала (обрасцима трговања), стварних и пројектованих бруто и нето приноса од хартија од вредности, приноса од инвестиционих некретнина, стварних и пројектованих трошкова текућег и инвестиционог одржавања непокретности, стварних и пројектованих трошкова у вези са депоновањем и улагањем средстава осигурања, пројекција кретања девизних курсева, као и свих осталих фактора ризика, укључујући и политичке ризике.

Као што је претходно назначено, не само диверсификација пласмана, већ и диверсификација портфеља осигурања у значајној мери опредељује висину ризика. Велико учешће премије великих система у структури порфеља осигурања чини друштво за осигурање рањивим на ризике конкуренције односно ризик губитка осигураника, а реализацијом овог ризика последично рањивим и на читав низ других ризика. Поред тога, ризици који се примају у осигурање често превазилазе висину самопридржаја друштва за осигурање, тако да се не смеју пренебрегнути ни ризици скопчани са реосигурањем. У напред наведеном леже разлози неопходности усмеравања ресурса друштава за осигурање ка пољу осигурања физичких лица, самосталних предузетника, малих и средњих предузећа.
Мала и средња предузећа у нашим условима задњих година постају носици привредног развоја, техничко-технолошког напретка, кључни фактор смањења стопе незапослености, раста продуктивности и генерално узевши темељ раста и развоја националне економије. Због тога друштва за осигурање морају да раде на јачању портфеља ових сегмената осигураника пре свега тако што ће настојати да препознају њихове жеље, што опет подразумева оријентисаност према клијенту и континуирано прилагођавање захтевима и потребама клијената.
Оваква оријентација захтева непрекидни развој нових производа, унапређење постојећих производа, развој нових пакета осигурања, анализу позиционираности друштва на тржишту осигурања, анализу поља осигурања, добру маркетиншку покривеност тржишта и ажурност у процени, ликвидацији и исплати штета. Изналажење нових начина и канала продаје у данашњим условима намеће се као императив.

Друштва која не успеју да пруже и изнађу алтернативне канале продаје, суочиће се са ризиком смањења портфеља осигурања, због чега се поред стандардних начина продаје осигурања, путем шалтерске мреже у оквиру пословница и експозитура и посредничке и заступничке мреже осигуравача, морају предузимати активности које ће омогућити продају осигурања кроз систем банкоосигурања (продаја осигурања од стране лиценцираних банкарских службеника), продају осигурања путем мреже неких од јавних система дистрибуције и обједињених наплата (као што су инфостан, пошта, бензинске пумпе, туристичке агенције (путничко-здравствено осигурање), ...), продаја на местима где се врши технички преглед возила (ауто-одговорност и каско осигурање) и нарочито преко интернета.

Једино оваквим свеобухватним приступом, могуће је ризике осигурања ставити под контролу и остварити конкурентску предност на тржишту осигурања.
Управљање ризицима активе и пасиве стоји у непосредној вези са:

- диверсификацијом ризика у квантитативном и квалитативном смислу;
- начином вредновања имовине и капитала, због чега одредбе захтева релевантних МРС и МСФИ морају бити саставни део процедура за оцену адекватности капитала и процедура за управљање ризицима солвентности;
- успостављањем актуарских и других математичких модела за оцену адекватности техничких резерви, као гаранције заштите интереса осигураника, корисника осигурања и трећих оштећених лица, с обзиром да реализација ризика намерног подцењивања техничких резерви представља посредни начин за смањење нивоа солвентног капитала;
- успостављањем система надзора над друштвима за осигурање који у континуитету ставља под лупу: висину солвентног капитала друштва као капитала који минимизира ризик немогућности извршавања обавеза, адекватност техничких резерви, контролу квалитета активе друштва, захтевана обелодањивања и надасве хоризонталне и вертикалне односе и релације у погледу активе и пасиве друштва;

У процесу управљања ризицима, никако се не смеју занемарити ни остали ризици који нису директни ризици активе и пасиве али који стоје у блиској вези са њима, као што су оперативни ризици, правни ризици и репутациони ризици због чега они не смеју бити изостављени у контексту анализе ризика активе и пасиве[208].

[208] Ове ризике препознала је и Одлука о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање. Ови ризици нису предмет овог рада, али се морају имати у виду приликом разматрања проблематике ризика.
У најкраћем, оперативни ризици обухватају: ризик погрешног и неодговарајућег избора чланова управног одбора и директора, чланова надзорног одбора и других органа друштва који врше контролу пословања друштва, лица којима је поверено руковођење појединим пословима друштва; ризик погрешног и неадекватног избора, распореда запослених у друштву (квалификационо и бројно); ризик неадекватне организације пословања и неодговарајућег протока информација у друштву; ризик погрешног и економски штетног уговарања послова; ризик од превара, злоупотреба и других незаконитих активности чланова управе и запослених у друштву; ризик уговарања, организовања и обављања послова осигурања супротно правилима струке осигурања. Оперативни ризик генерално проистиче из пропуста у раду запослених и руководства друштва, неодговарајућих интерних процедура и процеса и услед непредвидљивих спољних догађаја и као такав скопчан је и са ризиком непрецизно дефинисаних надлежности, права и одговорности појединих организационих делова (и извршилаца), ризиком неодговарајућег и неблаговременог кретања документације и ризиком стручне односно квалификационе оспособљености запослених за обављање послова и задатака. У оперативне ризике свакако се могу сврстати и ризици који се односе на функционисање информационог система у друштвима за осигурање, који су у вези са подрзизицима који угрожавају

За разлику од принципа дефинисаних у Solvency I и досадашње законске регулативе регулативе из области осигурања, Одлуком о ограничењу депоновања и улагања средстава техничких резерви законодавац је покушао да пажњу концентрише ка билансној активи, у ком смислу се може закључити да се све више уважавају елементи дефинисани пројектом Solvency II. Регулатива Народне банке Србије иде у правцу успостављања чврстих квантитативних ограничења у погледу укупних и појединачних улагања у конкретне облике средстава, што са своје стране ограничава могућности повећања рентабилности у друштвима за осигурање.

Ако се поред ликвидности узму у обзир и захтеви рентабилности и дугорочне сигурности, онда се може поставити питање оправданости таквог приступа, у ком смислу би далеко рационалније решење било да се иде у смеру захтева за успостављањем краткорочне и дугорочне финансијске равнотеже.

Захтев за обезбеђењем минимално позитивне висине нето обртног фонда, свакако би био у духу принципа сигурности, рентабилности и ликвидности. Неоправданим имобилизовањем средстава у сталној имовини или појединим облицима сталне имовине, а нарочито имобилизовањем техничких резерви у једном средству или код једног комитента, друштво за осигурање постаје нефлексибилно и нееластично у односу на бројне факторе ризика. Наравно, успостављање оптималне хоризонталне и вертикалне структуре активе и пасиве ништа не значи, уколико се средства и обавезе не одмеравају адекватно. С тим у вези стоји питање укључивања маржи ризика приликом вредновања средстава и обавеза друштва.

Полазећи од поједностављене структуре активе и пасиве (график 1.), може се јасно показати да ће у ситуацији када се приликом усклађивања вредности средстава и обавеза обухвати маржа за ризик и неизвесност, исто резултирати смањењем имовине и повећањем обавеза.

График 1.

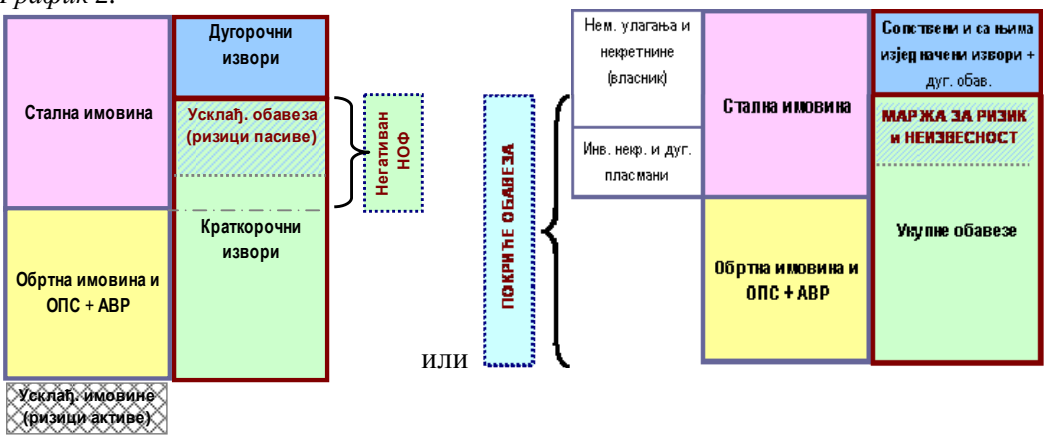
физички овај систем (кварови на опреми, поплаве, крађа, пожар и сл.) и подризицима који се односе на безбедност и интегритет база података (неовлашћено преузимање података из база, компјутерски вируси и сл.), подризицима у вези са неодговарајућим извештајним сегментом информационог система (усмереног ка екстерним и интерним корисницима информација). Слично важи и за правне ризике који проистичу из неусклађености пословања и аката друштва с прописима, из уговора који се не могу у целини или делимично извршити, ризика могућих губитака спорова по основу штета и по основу губитака из других имовинских спорова, као и за репутационе ризике који се односе на умањено поверење јавности у пословање друштва које је последица неадекватног управљања осталим врстама ризика, последица пословања с лицима која се доводе или се могу довести у везу с незаконитим пословима, реализације ризика цурења пословне тајне, реализације ризика постизања личне користи у поступку извиђаја и процене штета, ризика незадовољства осигураника пруженом услугом и сличних ризика.

У коначној инстанци, укључивање марже за ризик и неизвесност рефлектује се кроз смањење сопственог капитала, односно дугорочних извора. Јасно је да ће се у таквим условима, претпостављени негативни нето обртни фонд (график 1.), још више увећати (график 2.) и да друштво може доћи у ситуацију да укупне обавезе не може покрити из обртних средстава, дугорочних пласмана и инвестиционих некретнина, као што се може видети на графичком приказу у наставку.

Оваква ситуација, упућује на потребу додатног ангажовања сопствених извора (емисијом акција) или дугорочних позајмљених извора. Зато негативна висина нето обртног фонда, у условима оптималне вертикалне структуираности активе, може представљати сигнал потенцијалне неадекватности капитала.

График 2.

Насупрот илустрованим примерима, под претпоставком оптималне структурне и рочне усклађености активе и пасиве, минимално позитивна висина нето обртног фонда представља гаранцију сигурности и солвентности друштва. Другачије речено, у условима успостављене краткорочне и дугорочне финансијске равнотеже, висина капитала стоји као гарант способности друштва да прихвати процењену маргину ризика по обавезама осигуравача, али и ризик смањење вредности имовине, који може настати као резултат манифестација већег броја ризика и неизвесности.

Полазећи од напред наведеног, друштва за осигурање би требала, приликом анализе солвентног капитала, пројектовања будућих готовинских токова, као и у процесу стратешког планирања и доношења одлука о прераспоредели средстава, да узимају у обзир и маргину ризика, па и у условима када према позитивним прописима не

постоји обавеза њеног укључивања. Ово је нарочито значајно за друштва за осигурање која послују на територији Републике Србије, зато што тржиште осигурања карактерише: потцењивање обавеза из осигурања нарочито у погледу уграђених опција одобрених осигураницима, неадекватно покриће реосигурањем, стихијско управљање имовином и обавезама, изостанак принципа корпоративног управљања, изостанак система интерних контрола и надасве неадекватно утврђивање цена уговора као директна последица спуштања цена (приликом учешћа на тендерима) и давања провизија правним лицима регистрованим за послове техничких прегледа возила у процентима који далеко надмашују висину укалкулисаног режијског додатка. Овакав приступ, значи улазак у техничку премију, што ће извесно у будућности довести друштва за осигурање у зону негативног техничког резултата.

Уколико би сумирали изнете тезе, онда се може рећи да је солвентност друштва за осигурање одређена:

- успостављањем адекватних техничких резерви друштва, тј. обрачуном техничких резерви у износу који је довољан да покрије све будуће обавезе друштва;
- одговарајућим нивоом сопственог капитала и с тим у вези адекватним нивоом гарантне резерве друштва као маргине капитала који гарантује сигурност у условима неочекивано високих обавеза по штетама;
- успостављањем адекватне структуре активе друштва;

Стварање услова за даљи развој делатности осигурања у Републици Србији функционално је зависно од већег броја фактора, при чему успостављање адекватног система управљања ризицима стоји у групи највише рангираних.

Другим речима, претпоставке даљег развоја сектора осигурања су следеће:

1. Креирање потпуно новог, динамичног и на ризику заснованог система солвентности, који подразумева увођење софистицираних модела за управљање ризицима уопште, а нарочито ризицима активе и пасиве;
2. Успостављање система надзора над сектором осигурања заснованог на квалитативно другачијем приступу супервизији осигурања, полазећи од захтева и принципа дефинисаним од стране IAIS-а и принципа који ће бити дефинисани пројектом Solvency II;
3. Стабилизација тржишта осигурања и успостављање тржишне дисциплине, полазећи од позитивних искустава међународне праксе осигурања и директива Европске уније;
4. Успостављање интерних и екстерних механизама који обезбеђују пуну примену захтева МРС и МСФИ, што укључује неопходност континуираног праћења промена у захтевима стандарда, анализе импликација захтева стандарда на национално законодавство и пословање друштава за осигурање, као и отпочињање са предактивностима везаним за имплементацију МСФИ 4 – „Уговори о осигурању“ (како од стране самих друштава за осигурање тако и од стране органа супервизије);
5. Унапређење система интерних контрола и рада интерне ревизије у друштвима за осигурање;

Реално је очекивати да ће овакав приступ за резултат имати јачање принципа сигурности, ликвидности и рентабилности друштава за осигурање, а самим тиме и јачење задовољства корисника услуга, што у крајњој инстанци треба да доведе до враћања поверења јавности у сектор осигурања и допринесе јачању националне економије уопште.

8. Закључна разматрања

Друштва за осигурање требала би да организују активности идентификације, процене, мерења и контроле свих ризика којима су изложена у свом пословању, односно да успоставе систем управљања ризицима који је у стању да обезбеди трајно одржавање степена изложености ризицима на нивоу који не угрожава имовину и пословање друштва и који пружа пуну заштиту интереса власника капитала, осигураника, корисника осигурања, трећих оштећених лица и других поверилаца друштва.

Управљање ризицима као свеобухватни систем анализе и праћења ризика има непосредан утицај на пословни и финансијски резултат друштва, због чега је неопходно у континуитету радити на унапређењу постојећих решења, примени нових знања, дефинисању стратегија, успостављању механизама антиципације догађаја и промовисања знања и свести о значају овог процеса по свим линијама одговорности.

Имајући у виду захтеве за адекватношћу техничких резерви, захтеве у погледу покрића техничких резерви, захтеве за успостављањем солвентног капитала и неопходност укључивања марже ризика приликом вредновања имовине и обавеза, може се закључити да би друштва за осигурање требала да настоје да успоставе краткорочну и дугорочну финансијску равнотежу. Уколико се друштво определи за финансирање значајног дела сталне имовине из краткорочних извора, овакав начин финансирања увећава ризик ликвидности. Супротно, финансирање значајног дела обртне имовине из дугорочних извора (висок ниво нето обртног фонда), ствара добре претпоставке за ликвидност, али овакав начин финансирања може довести до губитка приноса од улагања, с обзиром да део средстава остаје неадекватно ангажован, па је и рентабилност сопствених извора нижа. Успостављањем кракторочне и дугорочне финансијске равнотеже, која подразумева да је стална имовина дугорочно финансирана, а да се краткорочна имовина претежно финансира из краткорочних извора, захтеви рентабилности и ликвидности могу се у највећој могућој мери помирити. Коначно, овакав начин финансирања доприноси јачању сигурности, с обзиром да у залеђини обавеза, стоје капитал и реална имовина који могу да апсорбују потенцијалне губитке.

Комплексност проблематике управљања ризицима, која произилази из великог броја ризика и подризика, односно елемената и фактора који опредељују карактер и висину појединих ризика, указује да се овој проблематици мора прићи на свеобухватан начин и уз динамичан приступ, што подразумева проактиван однос према ризику, преиспитивање постојећих теза и парелелно дефинисање, увођење и доказивање нових.

Не умањујући значај осталих научних дисциплина, може се закључити да управљачко рачуноводство и актуарство, у методолошком смислу остварују кључни утицај на процес управљања ризицима активе и пасиве, што је непосредно условљено бројем, природом, карактером и комплексношћу појединих ризика.

Рачуноводствена знања и вештине, односно инструментариј управљачког рачуноводства у најширем смислу, представља базу и стратешки оквир процеса идентифкације, анализе, праћења и контроле ризика активе и пасиве. Свакако, у поступку укупног управљања ризицима, морају се користити и различити актуарски и математички модели, нарочито у фази мерења, тестирања и оцене адекватности обавеза. Међутим, једино управљачко рачуноводство може дати смернице, идентификовати критичне тачке и осветлити критичне путеве на којима треба ангажовати инструменте других научних дисциплина у поступку мерења појединих ризика.

Полазећи од напред изложеног, а с обзиром на број, сложеност и природу ризика, реално је очекивати да ће конзервативно управљачко рачуноводство какво смо до сада познавали, са свим својим инструментима, који су истини за вољу имали и до сада своју примену у друштвима за осигурање, банкама и другим финансијским организацијама, неминовно доживети еволуцију, која ће ићи у правцу обогаћивања расположивог аналитичког инструментарија и обухватања ширег спектра елемената и фактора у поступку оцене укупног финансијског положаја друштва.

Презентоване анализе, упућују на закључак да ће се у будућности изгубити оштро повучена граница између рачуноводствених и актуарских послова, те да ће рачуновође и актуари све више бити упућени на међусобну сарадњу. Захваљујући активностима управљања ризицима активе и пасиве, садашњи систем ограниченог и једносмерног кретања информација, уступиће место систему који подразумева континуирану размену информација у оба смера.

Истовремено захтеви МСФИ постаће заједнички именитељ финансијског и актуарског извештавања. Резултати спровођења актуарских тестова и уопште резултати и оцене до којих дођу актуари, у будућности ће све више имати карактер улазних величина које се укључују у различите врсте финансијских анализа, утемељених на инструментарију управљачког рачуноводства.

Оваква очекивања, наравно не значе да ће се у будућности од рачуновођа (без обзира, да ли су ангажовани на финансијским пословима, пословима пласирања или пословима управљања ризицима), захтевати да познају и примењују актуарске и математичке моделе за израду сценариа и спровођење тестирања адекватности обавеза, али ће се од њих свакако очекивати да познају актуарску логику, терминске планове активности и методолошке основе на којима почивају актуарски послови, што се јавља као услов за исправне политике пласирања слободних средстава, анализу покрића техничких резерви, анализу ефеката усклађивања вредности средстава и обавеза на капиталу друштва, за оцену солвентности и ликвидности друштва и коначно за благовремено препознавање ризика и ефикасно управљање ризицима. Важи и обрнуто, јер поједини актуарски послови, нпр. тестови адекватности обавеза неће бити спроведени са очекиваном прецизношћу и тачношћу, уколико актуари не поседују вештине које обезбеђују анализу биланских односа и уколико не познају захтеве релевантних МРС и МСФИ.

Литература

1. Alexander, G.J. and Sharpe, W.F., Fundamentals of Investments, Prentice-Hall, EngleWood Cliffs, 1989.;
2. Amarendra Mohan, Financial Stability Institute, BIS Linda Ditchkus, Basel Committee Secretariat, BIS, Regulatory Approach to Asset and Liability Management in Banks, FSI Seminar on ALM for Insurance Companies and Banks, Basel, Switzerland, 17-19 October 2006;
3. Andreas Grünbichler, Group Chief Risk Officer, Zurich Financial Services, Vienna, July 7, 2006., Integrated Risk Management of an Insurance Company, Seminar on IAIS Insurance Core Principles for Supervisors in Central and Eastern Europe;
4. Antun Greif, ing, Osiguranje i privreda br. 9-10 / 1967, Neki prijedlozi za osiguranje usjeva i plodova;
5. Andrija Žic, dipl.ing., Osiguranje i privreda br. 5 / 83, Analiza rezultata, zadaci primena i problematika u osiguranjnju useva i plodova u ZOIO "Croatia";
6. Др. Антоније Тасић, Збирка расправа и чланака из осигурања, Пигмалион, Нови Сад, 1994.;
7. A. Pallaš, Osiguranje i privreda, 1969/6, Rizik u privredi i osiguranje;
8. Agricultural insurance, Theory and Practice and Applicaton to Developing Countris – Second edition, Pergamon press by P.K. RAY, M.A., D. Phil.(Oxon);
9. Barry Epstein, Abbas Ali Mirza, Interpretation and Application of International Accounting Standards, John Wiley&Sons, inc, 2002.;
10. Bernard Dupont, Regulatory approach by the IAIS to Assets and Liabilities in Insurance Comapanies, Oktober 2006, Canada;
11. Др Борис Маровић, Др Драган Мркшић, Осигурање и реосигурање, Нови Сад 1996.;
12. Др Борис Маровић, Осигурање, Нови Сад 1997/1999;
13. Др Борис Маровић, Осигурање и шпедиција, Stylos, Нови Сад, 2001.;
14. Др Борис Маровић, Н. Жарковић, Превентива – основна претпоставка успешног управљања ризицима, Превентивни инжењеринг, бр. 2., 1994.;
15. Др Бранко Васиљевић, Основи финансијског тржишта, Принцип, Београд, 1999.;
16. Др Бранко Васиљевић, Принос и ризик финансијских инструмената, Берза Београд, бр. 1/1997.;
17. Brealey, R.A., and Myers, S.C., Principles of Corporate Finance, Mc Graw-Hill, New York, 1991.;
18. Др Владимир Кашћелан, Мр Лидија Јауковић, Економски факултет, Подгорица, Нова регулатива солвентности осигуравајућих Компанија у ЕУ-Пројекат солвентности II, Montenegrin Journal of economics No5.;
19. Vladimir Petranović,ing., Osiguranje i reosiguranje, Informator, Zagreb, 1984;
20. Vilko Vidak, ing., Osiguranje i privreda br. 1 / 65, Problem procjene šteta pričinjenih pšenici na društvenim gospodarstvima SR Hrvatske;
21. Др Владе Милићевић, Стратегијско управљачко рачуноводство, Економски факултет, Београд, 2003.;
22. Gaston Siegelaer, General introduction to Asset Liability Management, FSI seminar, Basel 17 October 2006.;
23. Gaston Siegelaer, Supervisory approach of ALM by an integrated supervisor, FSI seminar, Basel 18 October 2006.;
24. Др Гаврило Илић, Др Радиша Радовановић, Др Ката Шкарић Јовановић, Финансијско рачуноводство, Савремена администрација, Београд 1989.;
25. Горан Алтарас, Берза - згода или баук, друго издање, Типографик Плус, Београд;
26. Guido Schätti, Balance Sheet Analysis of an insurance Company, Swiss Reinsurance

Company, Zurich, FSI Seminar, 17 October 2006;

27. Guido Schätti, Strategic and Tactical ALM for an Insurance Company, Swiss Reinsurance Company Zurich, FSI Seminar, 18 October 2006;
28. Група аутора, инг. Светислав П. Ћуковић, Милица Дамјановић, Мр ек., Бранко Каличић, Милица Симић, Владимир Јовановић, Књиговодство, III издање, Виша економска школа, Београд 1974.;
29. Група аутора, Приручник о примени контног оквира за предузећа, задруге и предузетнике, II измењено и допуњено издање, Привредни саветник, Београд, јануар 2006.;
30. Guth M., Bank strategy in an of rapid change, The Banker, London, 1986.;
31. Graddy D., and Apenser A., Managing Comercial Banks Community, Englewood Clifs, New Yersey, 1990.;
32. Данило Божовић, инг, Анализа осигурања у пољопривреди и могућности њеног унапређења, Институт за економику пољопривреде, Београд 1967.;
33. Др Дејан Малинић, Дивизионално рачуноводство: Рачуноводствено извештавање по профитним и инвестиционим центрима, Економски факултет, Београд, 1999.;
34. Мр Дејан Дрљача, Методолошке основе осигурања у пољопривреди, Магистарски рад, Економски факултет Универзитет у Београду, Београд 2003.;
35. Мр Дејан Дрљача, Утврђивање висине трошкова спровођења осигурања и извора за покриће трошкова спровођења осигурања у друштвима за осигурање, Токови осигурања, часопис за теорију и праксу осигурања бр. 3-4/2006.;
36. Мр Дејан Дрљача, Обрачун, депоновање и улагање средстава техничких и гарантних резерви у друштвима за осигурање, Токови осигурања бр. 2/2007;
37. Добросав Огризовић, Економика осигурања, Сарајево 1985.;
38. Дојчин В. Катић и Стојан Митровић, Осигурање животиња, Београд, "Југославија" – Завод за осигурање и реосигурање, Новембар 1970.;
39. Др Драган Мркшић, Осигурање у теорији и пракси, Алеф, Нови Сад, 1999.;
40. Др Драган Красуља, Пословне финансије, Београд, 1988.;
41. Драгановић Ђорђе, дипл. инг., Осигурање и привреда бр. 3/84, Основна начела и услови осигурања биљне производње;
42. Драгановић Ђорђе, дипл. инг., Пољопривреда бр. 258-259 / 78, Осигурање усева и плодова;
43. Ђорђе Симовић, Заштита биљака од мраза, Пољопривреда, Инфо магазин, 08.04.2003.;
44. Живота Обрадовић,ing. и Миленко Смиљанић,ing, Осигурање усева и плодова, Београд, "Југославија" – Завод за осигурање и реосигурање, Новембар 1970.;
45. Живота Обрадовић,ing, Осигурање у економици пољопривреде;
46. Др Зоран Петровић, Управљачко рачуноводство, Обрачун трошкова и учинака, планирање и контрола, Информативно пословни центар, Београд 2006.
47. Др Зоран Петровић, Др Ђорђије Ракочевић, Приручник за примену Међународних рачуноводствених стандарда, Информативно пословни центар, Београд, 2004.;
48. Др Зоран Петровић, Др Косана Вићентијевић, Приручник за примену контног оквира за привредна друштва, задруге, друга правна лица и предузетнике, Информативно пословни центар, Београд, јануар 2007.;
49. Др Зоран Петровић, Управљачко рачуноводство – Обрачун трошкова и учинака, планирање и контрола, Информативно пословни центар, Београд, 2006.;
50. Др Зоран Петровић, Рачуноводство, Универзитет „Сингидунум"-Факултет за пословну информатику Београд, 2006.;

51. International association of insurance supervisors stress testing by insurers guidance paper, October 2003.;

52. International association of insurance supervisors, The joint forum, Basel committee on banking supervision in international organization of securities commissions, c/o bank for international settlements, ch-4002 Basel, Switzerland, The management of liquidity risk in financial groups;
53. International association of insurance supervisors, The joint forum, Basel committee on banking supervision in international organization of securities commissions, c/o bank for international settlements, ch-4002 Basel, Switzerland, Regulatory and market differences-issues and observations;
54. International accounting Standards board, Preliminary views on Insurance contracts, discussion paper, May 2007.;
55. International actuarial association, Risk margin Working Group, Measurement of liabilities for insurance contracts: current estimates and risk margins, Februar 23., 2007.;
56. Иван Пигац, Осигурање и привреда бр. 3-4 / 1971, Осигурање усјева и плодова од опасности туче, пожара, грома, поплаве и неких других опасности;
57. Др Ивица Јанковец, Уговор о реосигурању, Институт за упоредно право, 1968.;
58. Др Ивица Јанковец, Осигурање пољопривредне производње, Југословнеска заједница осигурања, Београд, децембар 1965.;
59. Др Јелена Кочовић, Др Предраг Шулејић, Осигурање, Економски факултет - Центар за издавачку делатност, Београд, 2002.;
60. Др Јован М. Ранковић, Управљање финансијама предузећа – финансијска политика, организација, планирање, контрола и анализа, Економски факултет, Београд 1992.;
61. Др Јован М. Ранковић, Теорија биланса, Економски факултет Београд, X издање 2007.;
62. Коментар Закона о осигурању имовине и лица, група аутора: Др Предраг Шулејћ, Др Ивица Јанковец, Добросав Огризовић, Бранко Рајачић, Београд 1996.
63. Др Ката Шкарић Јовановић, Финансијско рачуноводство, Економски факултет, Београд 2007.;
64. Karl Marks, Капитал, III том, Култура, Београд, 1964.;
65. М.Г. Камынкина, Е.Е. Солнцева, Перестрахование практическое руководство для страховых компаний, Москва, 1994.;
66. Др Лазар Мајсторовић, дипл. Ек. Радомир Лазаревић, Приручник о финансијском пословању и контроли средстава осигурања имовине и лица, Привредни преглед, Београд 1997.;
67. Мр Марина Бабић Младеновић, Светлана Варга, дипл. инж., „Заштита од поплава у Србији – нови приступ“, Институт за водопривреду “Јарослав Черни”, Београд;
68. Matten C., Managing Bank Capital, John Wiley and Sons, Chichester, 1998.;
69. Др Милован Станишић, Рачуноводство, Универзитет „Сингидунум“ - Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2006.;
70. Др Милован Станишић, др Богдан Мрдовић, Управљачко рачуноводство, Факултет за финансијски менаџмент и осигурање, Београд, 2003.;
71. Meir Kohn, Financial Insitutions and Markets, Mc. Graw/Hill, New York, 1994.;
72. Међународни рачуноводствени стандарди и Међународни стандарди финансијског извештавања („Сл. Гласник РС“, бр. 133/2003 и 6/2004);
73. Међународни стандарди финансијског извештавања (IFRSsTM) 2005., Одбор за Међународне рачуноводствене стандарде (IASB); превод Савеза рачуновођа и ревизора Србије са дозволом фондације комитета за рачуноводствене стандарде - IASCF);
74. Миленко Брканић, Приручник за праксу у осигурању и реосигурању, ДДОР -Нови Сад, Нови Сад 1996.;
75. Миленко Перишић, Како се заштитити од града, Пољопривредни лист бр. 38.;
76. Др Никола Стевановић, Обрачун трошкова, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд 1993.;

77. Др Никола Стевановић, Основе управљачког рачуноводства, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1997.;
78. Др Никола Стевановић, Системи обрачуна трошкова, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1998.;
79. Др Никола Стевановић, Др Дејан Малинић, Др Владе Милићевић, Управљачко рачуноводство, Економски факултет Универзитета у Београду, 2007.;
80. Obligatory agricultural insurance, International Insurance Monitor, br. 6 /76.;
81. Peter Cooke, Member of Secretariat, International Association of Insurance Supervisors, Dynamics in Accounting and Auditing related to Insurance Supervision, 16 May 2006.
82. Paul Sharma, Head of the Prudential Risks Department of the UK's Financial Services Authority, Prudential Supervision of Insurance Undertakings, Conference of insurance supervisory services of the member states of the European union, December 2002, Study Contract ETD/99/B5-3000/C/51, European Commission-ART Market Study- Final Report, 2 October 2000.;
83. Др Перо Петровић, Менаџмент ризицима на тржишту капитала, Институт економских наука, Београд 2000.;
84. Др Перо Петровић, Нужност задуживања и прилагођавања међународном финансијском окружењу – поруке и поуке за Југославију, Свет Финансија, Нови Сад, бр. 11-12/1999.;
85. Др Перо Петровић, Утицај глобализације на развој финансијских техника, Финансије бр. 3-4/2000.;
86. Др Перо Петровић, Глобализација капитала и утицај на девизни курс, Финансије, Београд, бр. 1-2/1999.;
87. Др Перо Петровић, Трошак капитала и независна ревизија, Свет финансија, Нови Сад, бр. 167., 1997.;
88. Др Предраг Шулејић, Право осигурања, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 1997.;
89. Ralph Lewars; Risk Based Capital Tests Life and General Insurers, OSFI International Advisory Group, Seminar on IAIS Insurance Core Principles for Supervisors in Central and Eastern Europe, Vienna, Austria, 03–07 July 2006.;
90. Др Радиша Радовановић, Анализа пословања предузећа, Савремена администрација, Београд, 1993.;
91. Rutterford J., Introduction to Stock Exchange Investment,Mc Milan, London, 1985.;
92. Сара Стојсављевић, Време, клима, земљиште и биљка, Увод у метерологију II, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за физику, 2007.;
93. Suresh Sankaran; Analysis Of A Bank's Balance Sheet;
94. Suresh Sankaran; Strategic And Tactical ALM in a Commercial Bank;
95. Светска банка – Програм рачуноводства и ревзије, Catherine Guttmann, 16. мај 2006., Ново доба пруденцијалних правила финансијског извештавања за осигурање, Пројекат IASB –Уговори о осигурању, Одбор за међународне рачуноводствене стандарде (iasb), мај 2006.;
96. T. Nyahasha, Accounting and Solvency, Aviva plc;
97. Tobin J., Financial Timer, December 10., 1986.;
98. Др Хасан Ханић, др Стевица Крсмановић, Управљачки информациони системи, Економски факултет, Београд, 1999.;
99. Cashin and Lerner, Accounting I, McGraw-Hill Book Company, New York, 1973.;
100. Campbell, T.S., Money and Capital Markets, Scott, Foresman and Co. Glenview, 1988.;
101. Цветковић Н., Управљање ризиком предузећа која се баве пружањем финансијских услуга, Финансије, Београд бр. 7-8/1999.;

Правилници и Одлуке донете од стране стране Гувернера Народне банке Србије, у складу са чланом 122. Закона о осигурању, "Сл. гласник РС", бр.55 /2004., Закони и остала документа:

102. Правилник о садржају и форми образаца финансијских извештаја за друштва за осигурање Одлука бр.18, "Сл. гласник РС", бр. 15 / 2007.;
103. Правилник о контном оквиру и садржини рачуна у контном оквиру за друштва за осигурање, Одлука бр.17., од 02. фебруара 2007, "Сл. гласник РС", бр. 15 / 2007.;
104. Одлука о начину процењивања билансних и ванбилансних позиција друштва за осигурање, Одлука бр.5., "Сл. гласник РС", бр. 3/2005;
105. Одлука о начину утврђивања и праћењу ликвидности друштва за осигурање, Одлука бр.4., "Сл. гласник РС", бр. 3/2005;
106. Одлука о ближим критеријумима и начину обрачунавања резерви за изравнање ризика, Одлука бр.8., "Сл. гласник РС", бр. 13/2005 и 23/2006.;
107. Одлука о ближим критеријумима и начину обрачунавања математичке резерве и резерве за учешће у добити, Одлука бр.17., "Сл. гласник РС", бр. 19/2005;
108. Одлука о ближим критеријумима и начину обрачунавања преносних премија, Одлука бр.18., "Сл. гласник РС", бр. 19/2005;
109. Одлука о ближим критеријумима и начину обрачунавања резервисаних штета, Одлука бр.78., "Сл. гласник РС", бр. 86/2007;
110. Одлука о начину утврђивања маргине солвентности, Одлука бр.34., "Сл. гласник РС", бр. 31/2005;
111. Одлука о систему интерних контрола и управљању ризицима у пословању друштава за осигурање, Одлука бр. 11.,"Сл. гласник РС", бр. 12/2007“;
112. Одлука о достављању Народној Банци Србије статистичких и других података за друштва за осигурање, Одлука бр. 19., "Сл. гласник РС", бр. 15/2007“;
113. Одлука о ограничењима појединих облика депоновања и улагања техничких резерви и о највишим износима појединих депоновања и улагања гарантних резерви друштва за осигурање, Одлука бр. 67., "Сл. гласник РС", бр. 83 / 2005.;
114. Закон о рачуноводству и ревизији („Службени лист СРЈ“, бр. 71/2002);
115. Закон о осигурању („Службени гласник РС“, бр. 55/2004 и 112/2005);
116. Закон о привредним друштвима („Службени гласник РС“, бр. 125/2004);
117. Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената („Службени лист СРЈ“, бр. 65/2002; и „Службени гласник РС“, бр. 57/2003 и 101/2005);
118. Директиве Европске Уније – *наведене у фуснотама рада*.
119. Финансијски извештаји, поступци, упутства и документа Компаније „Дунав осигурање“а.д.о.

ПРИЛОЗИ:

***Прилог I*: Корекције у финансијским извештајима Компаније „Дунав осигурање“а.д.о. за пословну 2004.**

1. Кориговани биланс стања на дан 31.12. 2004. *(веза прилог I)*: у 000 дин

РАЧУНИ АКТИВЕ			АОП	Износ		
				2004.	*Корекције*	2004-коригована
1			2	3	4	5
А.		СТАЛНА ИМОВИНА - УЛАГАЊА (002 + 003 + 004 + 005 + 009)	001	10.135.025	(-87.398)	10.047.627
	I	НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ	002			
	II	НЕМАТЕРИЈАЛНА УЛАГАЊА (ИМОВИНА)	003	38.772		38.772
	III	ГУДВИЛ (GOODWILL)	004			
	III	НЕКРЕТНИНЕ, ОПРЕМА И БИОЛ. СРЕД. (006 + 007 + 008)	005	9.239.493	(-38.165)	9.201.328
		1. Некретн. и опрема који служе за обављање делат.	006	4.256.455	(-38.165)	4.218.290
		2. Биолошка средства	007			
		3. Инвестиционе некретнине	008	4.983.038		4.983.038
	IV	ДУГОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ (010+014)	009	856.760	(-49.233)	807.527
		1. Учешћа у капиталу (011 + 012 + 013)	010	750.711		750.711
		а) зависних правних лица	011	296.931		296.931
		б) осталих повезаних (придружених) правних лица	012	0		
		в) осталих правних лица	013	453.780		453.780
		2. Остали дуг. финанс. пласмани (015 + 016 + 017)	014	106.049	(-49.233)	56.816
		а) у повезана правна лица - матична и зависна	015			
		б) у остала повезана правна лица	016			
		в) остали дугорочни финансијски пласмани	017	106.049	(-49.233)	56.816
Б		ОБРТНА ИМОВИНА (019+020+021+034)	018	3.314.555	(-214.533)	3.100.022
	I	ЗАЛИХЕ	019	22.069	24	22.093
	II	СТАЛНА СРЕДСТВА НАМЕЊЕНА ПРОДАЈИ И СРЕДСТВА ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА	020			
	III	КРАТКОРОЧНА ПОТРАЖ., ПЛАСМАНИ И ГОТОВИНА (022+023+024+028+029+030+031+032+033)	021	3.292.486	(-214.557)	3.077.929
		1. Потраживања	022	2.530.374	(-356.296)	2.174.078
		2. Потраживања за више плаћен порез на добитак	023			
		3. Кратк. финансијски пласмани (025+026+027)	024	242.800	(-1.224)	241.576
		а) у повезана правна лица - матична и зависна	025	2.094	(-1.981)	113
		б) у остала повезана правна лица	026			
		в) остали краткорочни финансијски пласмани	027	240.706	757	241.463
		4. Готовински еквиваленти и готовина	028	517.154	(-39.077)	478.077
		5. Порез на додату вредност	029			
		6. Активна временска разграничења	030	2.158	(-1.552)	606
		7. Унапред плаћени трошкови прибаве осигурања	031			
		8. Преносна премија осигурања и саосигуања која пада на терет саосигуравача и реосигуравача	032	0	65.319	65.319
		9. Резервисане штете осигурања и саосигурања које падају на терет саосиг. и реосигуравача	033	0	118.273	118.273
	IV	ОДЛОЖЕНА ПОРЕСКА СРЕДСТВА	034			
В		ПОСЛОВНА ИМОВИНА (001 + 018)	035	13.449.580	(-301.931)	13.147.649
Г		ГУБИТАК ИЗНАД ВИСИНЕ КАПИТАЛА	036			
Д		УКУПНА АКТИВА (035 + 036)	037	13.449.580	(-301.931)	13.147.649
Ђ		ВАНБИЛАНСНА АКТИВА	038	130.819	(-1.319)	129.500

РАЧУНИ ПАСИВЕ			АОР	Износ		
				2004.	Корекције	2004-коригована
1			2	3	4	5
А		**КАПИТАЛ И РЕЗЕРВЕ (102+107+108+109+110-113-114)**	101	7.563.498	(-960.485)	6.603.013
	I	**ОСНОВНИ И ОСТАЛИ КАПИТАЛ (103 + 104 + 105 + 106)**	102	5.961.807	8.819	5.970.626
		1. Акцијски капитал	103	313.606		313.606
		2. Државни и друштвени капитал	104	5.508.247		5.508.247
		3. Улози друштва за узајамно осигурање	105			
		4. Удели и остали капитал	106	139.954	8.819	148.773
	II	**НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ**	107			
	III	**РЕЗЕРВЕ**	108	445.725		445.725
	IV	**РЕВАЛОРИЗАЦИОНЕ РЕЗЕРВЕ**	109	944		944
	V	**НЕРАСПОРЕЂЕНА ДОБИТ (111+112)**	110	1.194.263	(-405.308)	788.955
		1. Нераспоређена добит ранијих година	111	1.053.056	(-264.101)	788.955
		2. Нераспоређена добит текуће године	112	141.207	(-141.207)	0
	VI	**ГУБИТАК ДО ВИСИНЕ КАПИТАЛА**	113	0	563.996	563.996
	VII	**ОТКУПЉЕНЕ СОПСТВЕНЕ АКЦИЈЕ**	114	39.241		39.241
Б		**РЕЗЕРВИСАЊА И ОБАВЕЗЕ (116+122+126+135+145)**	115	5.886.082	658.554	6.544.636
	I	**ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА (117+118+119+120+121)**	116	304.708	11.313	316.021
		1. Математичка резерва животних осигурања	117	128.494		128.494
		2. Резервисања за учешће у добити	118			
		3. Резервисања за изравнање ризика	119	176.214	11.313	187.527
		4. Резервисања за бонусе и попусте	120			
		4. Друга дугорочна резервисања	121			
	II	**ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ (123 + 124 + 125)**	122	120.171	0	120.171
		а) према матичним и зависним правним лицима	123			
		б) према осталим повезаним правним лицима	124			
		в) остале дугорочне обавезе	125	120.171		120.171
	III	**КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ (127+131+132+133+134)**	126	902.171	64.290	966.461
		1. Краткорочне финансијске обавезе (128+129+130)	127	32.001	19	32.020
		а) према матичним и зависним правним лицима	128			
		б) према осталим повезаним правним лицима	129			
		в) остале краткорочне финансијске обавезе обавезе	130	32.001	19	32.020
		2. Обавезе по основу сталних сред. намењених продаји и средства послов. које се обуставља	131			
		3. Обавезе по основу штета и уговорених износа	132	156.062	8.711	164.773
		4. Обавезе за премију, зараде и друге обавезе	133	714.108	55.560	769.668
		5. Обавезе за порез из резултата	134			
	IV	**ПАСИВНА ВРЕМЕНСКА РАЗГРАНИЧЕЊА (136+140+144)**	135	4.559.032	446.361	5.005.393
		1. Преносне премије (137 + 138 + 139)	136	1.866.716	176.868	2.043.584
		а) животних осигурања	137			
		б) неживотних осигурања	138	1.866.716	176.868	2.043.584
		в) саосигурања, реосигурања и ретроцесија	139			
		2. Резервисане штете (141 + 142 + 143)	140	2.477.102	284.510	2.761.612
		а) животних осигурања	141	985	(-10)	975
		б) неживотних осигурања	142	2.476.117	284.520	2.760.637
		в) удели у штетама саос., реосигурања и ретроц.	143			
		3. Друга пасивна временска разграничења	144	215.214	(-15.017)	200.197
	V	**ОДЛОЖЕНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ**	145	0	136.590	136.590
В		**УКУПНА ПАСИВА (101 + 115)**	146	13.449.580	(-301.931)	13.147.649
Г		**ВАНБИЛАНСНА ПАСИВА**	147	130.819	(-1.319)	129.500

2. Кориговани биланс успеха за период од 01.01. до 31.12. 2004. *(веза прилог I)* у 000

Група рачуна, рачун	ПОЗИЦИЈА			АОП	ИЗНОС		
					2004	**Корекц.**	**2004-кориг.**
1	2			3	**4**	**5**	**6**
	А		**П О С Л О В Н И П Р И Х О Д И И Р А С Х О Д И**				
		I	**ПОСЛОВНИ (ФУНКЦИОНАЛНИ) ПРИХОДИ (202 + 209 - 215 + 216 + 217 + 218)**	201	7.655.112	(-48.337)	7.606.775
			1. Приходи од премија осигурања и саосигурања (203+204-205-206-207+208)	**202**	7.398.719	(-48.760)	7.349.959
600, 601 и 602 (део)			1.1. Обрачуната премија животних осигурања и саосигурања	203	153.282	0	153.282
610, 611, 612, 613 и 619део			1.2. Обрачуната премија неживотних осигурања и саосигурања	204	8.622.291	560	8.622.851
512 део и 523 део			1.3. Премија пренета у саосигурање - пасивна	205	5.762	0	5.762
512 део и 523 део			1.4. Премија пренета у реосигурање	206	1.144.783	(-127.073)	1.017.710
60 део и 61 део			1.5.Повећање преносних премија осиг. и саос.	207	226.309	176.393	402.702
60део и 61део			1.6.Смањење преносних премија осиг. и саос.	208		0	0
			2. Приходи од премија реосигурања и ретроцесија (210 - 211 - 212 - 213 + 214)	209	0	0	0
602део, 614и615			2.1. Обрачуната премија реосигурања и ретроцесија	210			
514 и 525			2.2. Провизија из послова реосигурања и ретроцесија	211			
512део и 523део			2.3. Премија пренета ретроцесијом реосиг. и ретроцесија	212			
60део и 61део			2.4. Повећање преносних премија реосиг. и ретроцесија	213			
60део и 61део			2.5. Смањење преносних премија реосиг. и ретроцесија	214			
60 део и 61 део			**3. Повећање преносних премија осиг., саос., реосиг. и ретр. за неистекле ризике**	215			
606, 650, 654, и 659део			**4. Приходи од послова непосредно повезаних са пословима осигурања**	216	28.893	(-773)	28.120
608 део, 653 део, 655 део и 66 део			**5. Приходи од депоновања и улагања (инвестирања) средстава техничких резерви осигурања, реос. и ретроцесија**	217	204.640	44	204.684
608део, 609,639, 64, 653део, 655део и 659део			**6. Остали пословни приходи**	218	22.860	1.152	24.012
		II	**ПОСЛОВНИ (ФУНКЦИОНАЛНИ) РАСХОДИ (220 + 228 + 236 -237-246+247- 248 + 249 + 250 +251)**	219	3.819.844	164.668	3.984.512
			1. Расходи за дугорочна резерв. и функц. доприносе (221+222+223+224+225+226+227)	220	432.956	11.519	444.475
500			1.1. Математичка резерва животних осигурања, осим добров. пенз. осигур.	221	38.412	0	38.412
501			1.2. Матем. резерва добр. пенз. осиг.	222		0	0

502			1.3. Допринос за превентиву	223	141.811	0	141.811
503			1.4. Ватрогасни допринос	224	14.437	0	14.437
504			1.5. Допринос Гарантном фонду	225	62.082	206	62.288
505			1.6. Резервисања за изравнање ризика	226	176.214	11.313	187.527
509			1.7. Остали расходи за дуг. рез. и функц. допр.	227		0	0
			2. Расходи накнада штета и уговорених износа (229+230+231+232+233 - 234 - 235)	228	3.353.735	3.112	3.356.847
510 и 511			2.1. Ликвидиране штете и уг. износи жив. осиг.	229	92.443	0	92.443
520, 521 и 522			2.2. Ликвидиране штете нежив. осигурања	230	3.043.103	1.713	3.044.816
513 део и 524 део			2.3. Ликвидиране штете - удели у штетама саосигурања	231	5.885	0	5.885
513 део и 524 део			2.4. Ликвидиране штете - удели у штетама реосигурања и ретроцесија	232		0	0
53 део, 54 део и 55 део			2.5. Расходи извиђаја, процене, ликвидације и исплате накнада штета и уговорених износа	233	370.741	0	370.741
603 део, 620, 621 и 629 део			2.6. Приходи од учешћа саосигурача у накнади штета	234	514	101	615
603 ео, 622, 623, 624,625 и629део			2.7. Приходи од учешћа реосигурача и ретроцесија у накнади штета	235	157.923	(-1.500)	156.423
			3. Резервисане штете - повећање (238-239+240-241+242-243+244-245) > 0	236	318.731	152.536	471.267
			3. Резервисане штете - смањење (238-239+240-241+242-243+244-245) < 0	237	0	0	0
515			3.1. Резервисане штете животних осигурања	238	534	(-10)	524
604 део			3.2. Резервисане штете животних осигурања	239	362	0	362
526			3.3. Резервисане штете неживотних осигурања	240	606.861	152.546	759.407
630			3.4. Резервисане штете неживотних осигурања	241	288.302	0	288.302
516 и 527			3.5. Резервисане штете саосигурања, реосигурања и ретроцесија	242		0	0
604 део и 632			3.6. Резервисане штете саосигурања, реосигурања и ретроцесија	243		0	0
513 део			3.7. Повећање резервисаних штета - удели саосигуравача, реосигур. и ретроц. у штетама	244		0	0
635 и 637			3.8. Смањење резервисаних штета - удела реосигуравача, односно ретроц. у штетама	245		0	0
607 и 652			**4. Регрес - приходи по основу регреса**	246	166.375	(-614)	165.761
517 и 529			**5. Повећање остал. технич. резерви - нето**	247		0	0
604 део, 631 и 638			**6. Смањење остал. технич. резерви - нето**	248	193.124	0	193.124
518 и 528			**7. Расходи за бонусе и попусте**	249	43.887	(-3.113)	40.774
53 део, 54 део, 55 део и 56 део			**8. Расходи по основу депоновања и улаг. (инвестирања) сред. технич. резерви**	250	30.034	0	30.034

50 део, 51 део и 52 део			**9. Остали пословни расходи**	251		0	0
		III	**ДОБИТ - БРУТО ПОСЛОВ. РЕЗУЛТАТ (201-219)**	252	3.835.268	0	3.622.263
		IV	**ГУБИТАК - БРУТО ПОСЛОВ. РЕЗУЛТАТ (219-201)**	253	0	213.005	0
	Б		**ТРОШКОВИ СПРОВОЂЕЊА ОСИГУРАЊА (255 + 260 + 265 - 266)**	254	2.623.007	52.992	2.675.999
			1. Трошкови прибаве (256 +257-258+259)	255	1.359.383	0	1.359.383
542 део			1.1. Провизије	256	187.398	0	187.398
53 део, 54 део, и 55део			1.2. Остали трошкови прибаве	257	1.171.985	0	1.171.985
274			1.3.Промена разгр. трошк. прибаве-повећање	258		0	0
274			1.3.Промена разгр. трошк. прибаве-смањење	259		0	0
			2. Трошкови управе (260 + 261 + 262 + 263)	260	1.268.212	52.992	1.321.204
530			2.1. Амортизација	261	212.055	33.802	245.857
54 део			2.2. Трошкови материјала, енергије, услуга и нематеријални трошкови	262	314.675	0	314.675
55 део			2.3 Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични трошкови	263	439.991	9.057	449.048
53 део, 54 део и 55 део			2.4. Остали трошкови управе	264	301.491	10.133	311.624
53 део, 54 део и 55 део			**3. Остали трошкови спровођења осигурања**	265			
605 и 651			**4. Провизија од реосигурања и ретроцесија**	266	4.588	0	4.588
		I	**ПОСЛОВНА ДОБИТ - НЕТО ПОСЛОВНИ РЕЗУЛТАТ (252 - 254)**	267	1.212.261	0	946.264
		II	**ПОСЛОВНИ ГУБИТАК - НЕТО ПОСЛОВ. РЕЗУЛТАТ (254 - 252 + 253)**	268	0	265.997	0
66 део		**III**	**ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ, осим фин. прихода по основу средстава техничких резерви**	269	182.181	328	182.509
56 део		**IV**	**ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ, осим фин. расхода по основу средстава техничких резерви**	270	253.515	(-202)	253.313
67 и 68		**V**	**ПРИХОДИ ОД УСКЛАЂИВАЊА ВРЕДНОСТИ ИМОВИНЕ И ОСТАЛИ ПРИХОДИ**	271	707.719	(-44.998)	662.721
57 и 58		**VI**	**РАСХОДИ ПО ОСНОВУ ОБЕЗВРЕЂИВАЊА ИМОВИНЕ И ОСТАЛИ РАСХОДИ**	272	1.707.439	385.293	2.092.732
		VII	**ДОБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (267+269+271-268-270-272)**	273	141.207	0	0
		VIII	**ГУБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (268 + 270 + 272 - 267 - 269 - 271)**	274	0	695.758	554.551
69-59		IX	**НЕТО ДОБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА**	275			
59-69		X	**НЕТО ГУБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА**	276			

	В		**ДОБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (273 + 275 -274 - 276)**	277	141.207	0	0
	Г		**ГУБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (274 + 276 - 273 - 275)**	278	0	695.758	554.551
	Д		**ПОРЕЗ НА ДОБИТ**	279			
721			**1. Порез на добитак**	280			
342			**2. Добитак по основу креирања одложених пореских средстава и смањења одложених пореских обавеза**	281			
352			**3. Губитак по основу смањења одложених пореских средстава и креирања одложених пореских обавеза**	282	0	9.445	9.445
	Ђ		**Н Е Т О Д О Б И Т (277-278-280+281-282)**	283	141.207	0	0
	Е		**Н Е Т О Г У Б И Т А К (278-277+280-281+282)**	284	0	705.203	563.996

3. Детаљан приказ корекција на рачунима стања и рачунима успеха у коригованим финансијским извештајима за пословну 2004 годину *(веза прилог I):*

3.1 Синтетички приказ нето ефекат корекција у финансијским извештајима за пословну 2004 годину[209]

	ОСНОВ КОРЕКЦИЈА	ЕФЕКТИ НА		
		ДОБИТАК / ГУБИТАК ТЕКУЋЕ ГОД.	ДОБИТ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА	УКУПНИ ЕФЕКАТ
1	**2**	**3**	**4**	**5=3+4**
1.	Нето износ укупних корекција на обрачунско-актуарским позицијама	(262.705)	(31.474)	(294.179)
2.	Нето износ укупних корекција по основу неодговарајућих политика обезвређења имовине, потраживања и пласмана и усклађивања вредности имовине (из угла аката НБС)	(419.791)	(60.601)	(480.392)
3.	Нето износ рекласификација између добити текуће године (2004) и добити из ранијих година- налози актуара и ревизора	28.577	(28.577)	0
4.	Корекција у висини обрачуна амортизације - системска ИТ грешка	(33.802)	13	(33.789)
5.	Нето износ укупних корекција по основу књижења докумената који се односе на 2004.-достављених у 2005. на књижење и корекција по основу књижења докумената из ранијих година на терет 2004. (из 2003. год.) и грешака	(8.037)	(16.317)	(24.354)
6	Нето износ корекција по основу накнадног обрачуна одложених пореских обавеза	(9.445)	(127.145)	(136.590)
	УКУПНО	**(705.203)**	**(264.101)**	**(969.304)**

[209] Уколико се систематизују негативни и позитивни ефекти свих појединачних корекција из табеле 3.1 може се видети да је финансијски резултат исказан за пословну 2004. годину био прецењен за 705.203 х.д., уз додатне негативне ефекте на добит из ранијих година у износу од 264.101 х.д., што је са своје стране резултирало да анализирано друштво уместо првобитно исказане добити у износу од 141.207 х.д. искаже губитак у износу од 563.996 х.д.

3.2 Корекције на рачунима стања у коригованим финансијским извештајима за пословну 2004.

КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА СТАЊА				ИЗНОС КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА СТАЊА	ЕФЕКТИ НА	
Р.б.	*Веза - тб.1.*	**Рачун**	**АОП - БС**		ДОБИТАК / ГУБИТАК ТЕКУЋЕ ГОД.	ДОБИТ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА
1	**1а**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
	КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА АКТИВЕ					
1.		**Корекције на рачунима некретнина и опреме**	АОП-006	**(-38.165)**	**(-38.178)**	**13**
	5.	*Корекција исправке вредности некретнина и опреме*		*(-33.789)*	*(-33.802)*	*13*
	6а.	*Обезвређење средстава земљишта, некретнина и опреме*		*(-4.610)*	*(-4.610)*	
	13а.	*Корекција на рачунима основних средстава - опреме*		*234*	*234*	
2.		**Корекције на рачунима дугорочних пласмана**	АОП-009	**(-49.233)**	**11.368**	**(-60.601)**
	13а.	*Корекције на рачунима осталих дугор. пласмана - у вези са приходима од усклађ. вредности осталих дуг. пласмана (потр. од запосл.)*		*2.887*	*2.887*	
	13а.	*Корекције на рачунима осталих дугорочних пласмана - у вези са приходима од усклађивања вредности осталих дуг. пласмана*		*8.481*	*8.481*	
	*	*Обезвређење осталих дугорчних финансијских пласмана (потраживања*		*(-60.601)*		*(-60.601)*
3.		**Корекције на рачунима потраживања**	АОП-022	**(-356.296)**	**(-360.648)**	**4.352**
	6а.	*Обезвређење потраживања - корекција обрачунате исправке вредности потраживања*		*(-386.204)*	*(-386.204)*	
	13а.	*Корекција потраживања у вези са књижењем достављених докумената у пословној 2005. а која се односе на 2004. и грешака*		*20.254*	*20.254*	
	16. до 21.	*Корекција потраживања (у вези са накнадном корекцијом обрачуна учешћа саосигуравача у накнадама штета и по основу усаглашавања аналитичких и синтетичких евиденција (исправки грешака)*		*754*	*754*	
	22.	*Корекција потраживања у вези са накнадним корекцијама обрачуна учешћа реосигуравача у накнади штета*		*6.240*	*(-1.500)*	*7.740*
	6а.	*Корекција стања потраживања по основу премије*		*2.935*	*2.935*	
	8.	*Корекција стања потраживања по основу премије*		*3.113*	*3.113*	
	*	*Усаглашавање аналитичких евиденција потраживања и синтетике главне књиге - због грешака из ранијих година*		(-3.388)		**(-3.388)**
4.		**Корекције на рачунима краткорочних пласмана**	АОП-024	**(-1.224)**	**(-40.301)**	**0**
	15.	*Корекција вредности краткорочних пласмана по основу докумената из ранијих година - грешка*		*44*	*44*	
	6а.	*Обезвређење краткорочних фин. пласмана - корекција обрачунате исправке вредности пласмана*		*(-40.345)*	*(-40.345)*	
	*	*Рекласификација кратк. пласмани/готовина*	*АОП-024*	*39.077*		
5.		**Корекције на рачунима готовине и гот. еквивалената - рекласификација**	АОП-025	**(-39.077)**		
6.		**Корекција на рачунима залиха-грешке из ранијих година**	АОП-019	**24**		**24**
7.		**Корекције на рачунима АВР**		**182.040**	**63.767**	**0**
	13а.	*Корекције рачуна осталих АВР - у вези са погрешним књижењима*	АОП- 030	***(-1.552)***	***(-1.552)***	
	1а	*Корекција преносне премије осигурања која пада на терет реосигуравача - АВР*	АОП-032	***65.319***	***65.319***	
	*	*Рекласификација између АВР и ПВР (учешће реосигуравача у резервисаним штетама - прелазак са нето на бруто систем обрачуна) (веза ПВР)*	*АОП-033*	***118.273***		

		КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА ПАСИВЕ				
8.	*	**Корекција осталог капитала - рекласификација са осталих ПВР** *(веза остала ПВР)*	АОП-106	**8.819**		
******		**Рекласификације између добити текуће године и добити из ранијих година**			**28.577**	**(-28.577)**
	1б	*По основу књижених трошкова премије реосигурања - налог актуара*			*48.584*	*(-48.584)*
	6а.	*По основу књижених ванредних расхода (из ранијих година) на текућим расходима*			*43.750*	*(-43.750)*
	13б	*По основу књижених ванредних прихода (из ранијих година) на текућим приходима*			*(-63.757)*	*63.757*
9.	*3.*	**Корекција обрачуна резерви за изравнање ризика**	АОП-119	**11.313**	**(-11.313)**	
10.	*6а.*	**Корекција стања осталих краткорочних финансијских обавеза**	АОП-130	**19**	**(-19)**	
11.		**Корекције на рачунима обавеза по основу штета**	АОП-132	**8.711**	**(-8.711)**	**0**
	6а.	*Корекција стања обавеза по основу штета*		*6.998*	*(-6.998)*	
	7.	*Корекција обавеза по основу штета*		*1.713*	*(-1.713)*	
12.		**Корекције на рачунима обавеза за премију, зараде и друге обавезе**	АОП-133	**55.560**	**(-17.569)**	**(-37.991)**
	1в	*Корекције обавеза за премију реосигурања*		*(-13.170)*	*13.170*	
	*	*Налог за корекцију обавеза по основу премије реосигурања на терет добити из ранијих година достављен у 2005. који се односи на обавезе из ранијих година (уговор о поравнању)*		*25.038*		*(-25.038)*
	2	*Обавезе по основу гарантног фонда*		*206*	*(-206)*	
	9.	*Документа из 2004, достављена у 2005. - Корекција стања обавезе према добављачима*		*10.133*	*(-10.133)*	
	10.	*Документа која се односе на 2004., достављена у 2005. (судкси) - Корекција стања обавеза по основу зарада*		*9.057*	*(-9.057)*	
	11.	*Корекција рачуна других обавеза*		*(-202)*	*202*	
	13а.	*Корекција обавеза за зараде и друге обавезе*		*11.545*	*(-11.545)*	
	*	*Усаглашавање кумулираних неусаглашености између интерних односа (ГФО) и обавеза према повезаним правним лицима на терет добити из ранијих година*		*12.953*		*(-12.953)*
13.		**Корекције на рачунима ПВР**		**446.361**	**(-322.731)**	**(-14.176)**
13а.	*12.*	**Корекција обрачуна преносне премије осигурања (ПВР-преносне премије) - налог актуара**	АОП - 136	**176.868**	**(-176.393)**	**(-475)**
13б.		**Корекције обрачуна резервисаних штета (ПВР-резервисане штете) - налог актуара**	АОП-140	**284.510**	**(-152.536)**	**(-13.701)**
	4а.	*Корекције резервисаних пријављених а неликвидираних штета - ПВР*		*58.195*	*(-44.494)*	*(-13.701)*
	4б.	*Корекције резервисаних насталих а непријављених штета - ПВР*		*108.042*	*(-108.042)*	
	*	*Рекласификација између АВР и ПВР (учешће реосигуравача у резервисаним штетама - прелазак са нето на бруто систем обрачуна) - (веза АВР)*		*118.273*		
13в.		**Корекције на рачунима осталих ПВР**	АОП-144	**(-15.017)**	**6.198**	**0**
	*	*Рекласификација остала ПВР/ остали капитал (веза остали капитал)*		*(-8.819)*		
	6а.	Корекција осталих ПВР		*(-6.198)*	*6.198*	
14.		**Корекције рачуна одложених пореских обавеза - текућа добит и део који потиче из ранијих година**	АОП - 145	**136.590**	**(-9.445)**	**(-127.145)**

А		**УКУПНЕ КОРЕКЦИЈЕ РАЧУНА АКТИВЕ**	**(-301.931)**
Б		**УКУПНЕ КОРЕКЦИЈЕ РАЧУНА ПАСИВЕ** (Б1 + Б2)	**(-301.931)**
	Б1	**Корекције рачуна пасиве (без рачуна добитка/губитка)**	**667.373**
	Б2	**Укупне корекције нераспоређене добити** (а + б)	**(-969.304)**
	а	**Корекције добитка/губитка текуће године**	**(-705.203)**
	б	**Корекције нерасп. добити из ранијих година**	**(-264.101)**

3.3 Корекције на рачунима успеха у коригованим финансијским извештајима за пословну 2004.

Р.б.	Рачун	АОП - БУ	ИЗНОС КОРЕКЦИЈЕ У БИЛАНСУ УСПЕХА	ЕФЕКТИ НА ДОБИТАК / ГУБИТАК ТЕКУЋЕ ГОД.	ЕФЕКТИ НА ДОБИТ ИЗ РАНИЈИХ ГОДИНА
1	2	3	4	5	6
КОРЕКЦИЈЕ НА РАСХОДНОЈ СТРАНИ БИЛАНСА УСПЕХА					
1.	КОРЕКЦИЈЕ ОБРАЧУНА ПРЕМИЈЕ РЕОСИГУРАЊА И ОБРАЧУНА ПРЕНОСНЕ ПРЕМИЈЕ РЕОСИГУРАЊА	АОП-206	*(127.073)*	127.073	(48.584)
1а	*Корекција обрачуна преносне премије реосигурања и висине трошкова премије реосигурања - **налог актуара***		*(65.319)*	*65.319*	
1б	*Рекласификација књижених трошкова по обрачунатој премији реосигурања у 2004. (са текућих расхода на терет добити из ранијих година - **налог актуара***		*(48.584)*	*48.584*	*(48.584)*
1в	*Корективни обрачун премије реосигурања достављен у 2005., а који се односи на 2004. - **налог орг. дела у коме се врши обрачун премије реосигурања***		*(13.170)*	*13.170*	
2.	Корекција обрачуна доприноса гар. фонду	АОР-225	206	(206)	
3.	Корекц. обрачуна резерви за изравнање ризика	АОР-226	11.313	(11.313)	
4.	КОРЕКЦ. У ОБРАЧУНУ ВИСИНЕ РЕЗЕРВИСАНИХ ШТЕТА	АОР-236	*152.536*	(152.536)	0
4а	*Кор. обрачуна резерв. пријав. а неликв. штета - **налог актуара***		*44.494*	*(44.494)*	
4б	*Кор. обрачуна резерв. насталих а непријављ. штета- **Налог актуара***		*108.042*	*(108.042)*	
5.	IT грешка - обрачунати трошкови амортизац.	АОП-261	33.802	(33.802)	
6.	Расходи по основу обезвређења имовине и остали расходи	АОР-272	385.293	(385.293)	(43.750)
6а.	*Расходи по основу обезвређења имовине **и остали расходи***		*429.043*	*(429.043)*	
6б.	*Рекласификација између текуће добити и добити ранијих година у вези са књиженим ванредним расходима из ранијих година који се не признају у расходима текуће године - **квалификација ревизора***		*(43.750)*	*43.750*	*(43.750)*
7.	Обрачун одложених пореских обавеза - део који припада текућој 2004.	АОП-282 (одбитна позиција)	9.445	(9.445)	
ОСТАЛЕ КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА РАСХОДА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА 2004.			17.588	(17.588)	0
8.	*Грешка - Накнаде штета, осигураних сума и других уговорених износа*	*АОР-230*	*1.713*	*(1.713)*	
9.	*Грешка - Расходи по основу бонуса и попуста*	*АОР-249*	*(3.113)*	*3.113*	
10.	*Документа из 2005., која се односе на 2004 - Трошкови матер. енергије, услуга и нематер. трошкови (управа)*	*АОР-264*	*10.133*	*(10.133)*	
11.	*Документа из 2005., која се односе на 2004 (судски)- Трошк. зарада и накнада зарада и остали лични расходи*	*АОР-263*	*9.057*	*(9.057)*	
12.	*Финансијски расходи, осим по основу фин. расхода по основу средстава техичких резерви*	*АОР-270*	*(202)*	*202*	
КОРЕКЦИЈЕ НА ПРИХОДНОЈ СТРАНИ БИЛАНСА УСПЕХА					
13.	Корекција обрачуна преносне премије осигурања - **налог актуара**	АОП-207 **(одбитна позиција)**	176.393	(176.393)	
14.	Приходи од усклађ.вредности имовине и остали приходи	АОР-271	(44.998)	(44.998)	63.757
14а.	*Приходи од усклађивања вредности имовине и остали приходи*		*18.759*	*18.759*	
14б.	*Рекласификација између добити текуће године и добити ранијих година због књижених ванредних прихода из ранијих година који се не признају - **квалификација ревизора***		*(63.757)*	*(63.757)*	*63.757*

ОСТАЛЕ КОРЕКЦИЈЕ НА РАЧУНИМА ПРИХОДА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА 2004.			(702)	(702)	0
15.	*Грешка - Приходи од депоновања и улагања средстава техн. резерви (камате)*	*АОР-217*	*44*	*44*	
16.	*Грешка - Обрачуната премија осигур.*	*АОР-204*	*560*	*560*	
17.	*Грешка - Остали пословни приходи*	*АОР-218*	*1.152*	*1.152*	
18.	*Грешка - Приходи од послова непосредно повезаних са пословима осигурања (провизије по основу уговора о заступању и остали посл. приходи)*	*АОР-216*	*(773)*	*(773)*	
19.	*Накнадна корекција обрачуна учешћа саосигуравача у накнади штета (приходи од учешћа у саос. у накнади штета)* ***- налог орг. дела у коме се врши обрачун***	*АОР-234*	*101*	*101*	
20.	*Грешка - Приходи од регреса*	*АОР-246*	*(614)*	*(614)*	
21.	*Грешка - Финанс. приходи, осим фин. прих. по основу средстава техн. резерви*	*АОР-269*	*328*	*328*	
22.	*Накнадна корекција обрачуна учешћа реосиг. у накнади штета (приходи од учешћа реос. у накнади штета)****- налог орг. дела у коме се врши обрачун***	*АОП-235*	*(1.500)*	*(1.500)*	
Укупно корекције расхода			**483.110**	**(483.110)**	
Укупно корекције прихода			**(222.093)**	**(222.093)**	
НЕТО ЕФЕКАТ НА ДОБИТ		АОР-284	**(705.203)**	**(705.203)**	

Детаљи у вези са спроведеним корекцијама на рачунима стања и успеха, могу се сагледати у footnote 210.

[210] **Напомене од значаја за сагледавање корекција:**

1. У пословној 2005. дошло је до измена рачуноводствеих политика, измена политика у погледу примене (тумачења) важећих рачуноводствених политика из 2004. и признавања грешака у односу на примену истих. Напред наведено се првенствено односи на начин вредновања обрачунско – актуарских позиција.
2. Измењена је рачуноводствених политика анализираног друштва у погледу начина обрачуна и евидентирања преносних премија. Ова измена односила се на прелазак на систем бруто обрачуна, односно евидентирања укупне обрачунате преносне премије осигурања уместо преносне премије осигурања у самопридржају на пасивним временским разграничењима, уз посебно евидентирање обрачунате преносне премије реосигурања на активним временским разграничењима корекцијом почетног стања АВР. Измена је довела само до рекласификација између активних и пасивних временских разграничења и другачијег структуирања прихода и расхода исказаних у билансу успеха, односно смањења прихода од премије осигурања и смањења расхода по основу трошкова премије реосигурања, дакле без ефеката на финансијски резултат. Другим речима, почетно стање преносне премије осигурања (у самопридржају), сведено је одговарајућим књижењем на износ укупно обрачунате преносне премије осигурања, тако што је стање преносне премије увећано за износ преносне премије реосигурања, у истом износу колико је првобитно на дан 31.12.2004. била умањена – у складу са тада важећим актима овог друштва.
3. Значајан износ корекција стоји у вези са документима која су достављена на књижење у пословној 2005. а која су се односила на 2004. годину. Таква документа књижена су кроз корекције почетног стања, с обзиром да се по МСФИ у рачуну добитка и губитка текуће године, не могу признати приходи и расходи који се односе на раније године. С тим у вези, стоји и накнадно достављање корективних обрачуна од стране надлежних организационих делова по обрачунима из претходне године, условљено грешкама у обрачунатој премији реосигурања и обрачуну учешћа реосигуравача у накнадама штета, као и због системске грешке у обрачуну амортизације за пословну 2004.
4. Део корекција стоји у вези са исправком грешака у књижењу и исправком грешака у вези са неусклађеношћу аналитичких и синтетичких евиденција, независно од тога да ли су исте биле објективно условљене (разлозима информатичке природе) или стандардним грешкама у књижењу. Специфичан ризик, у случају анализираног друштва представљала је околност да се главна књига водила као двадесет независних књига у главним филијалама осигурања, што је са своје стране драматично увећавало могућност грешака у књижењу.
5. Анализа корекција у вези са манифестацијама ризика промене рачуноводствених политика и ризика неодговарајућих и неусклађених политикама у анализираном друштву, детаљно се може сагледати у тачкама 3.2 и 3.3 прилога I.
6. Из биланса стања и биланса успеха, датог у оквиру тачака 1 и 2 прилога I., може се видети да постоје негативни нето ефекти корекција на нераспоређену добит и то у износу од 969.304 х.д., од чега на нето корекције обрачунско актуарских позиција (преносних премија, резервисаних штета и обрачунате износа у вези са реосигурањем отпада 294.179 х.д., а на корекције по основу додатних обезвређења појединих имовинских делова (у највећој мери потраживања) 480.392 х.д.

Анализом корекција финансијских извештаја приказаних у оквиру прилога I (тачке 1, 2, и 3 (подтачке 3.2. и 3.3), могу се идентиф. кључне ставке по основу којих су извршене измене у финансијским извештајима и то:

-У складу са налазом овлашћеног актуара, извршена је корекција у обрачунатој висини премије реосигурања ваздухоплова за 2004 годину. Премија реосигурања обрачуната од стране надлежног организационог дела садржала у себи и део премије која није требала да терети 2004. него раније године. За утврђен износ од 48.584 х.д. умањени су расходи по основу премије реосигурања, што повлачи повећање исказане добити у билансу успеха за 2004. и смањење добити из ранијих година у истом износу, с тим што постоји неутралан ефекат у односу на укупну нераспоређену добит.

-По основу налога надлежног организационог дела, извршене су додатне корекције у обрачунатој висини премије реосигурања из пословне 2004. По овом основу утврђено је да су обавезе по премији и расходи премије реосигурања за 2004. обрачунати у већем износу 13.170 х.д. У складу са наведеним, извршена је корекција обавеза и расхода по основу премије реосигурања (умањењем), по ком основу је увећана добит из 2004. (Истовремено, утврђене су додатне обавезе по премији реосигурања у износу од 25.038 х.д. у вези са обрачунима из ранијих година, по ком основу су увећане обавезе по премији реосигурања и то на терет нераспоређене добити из ранијих година).

-По налогу овлашћеног актуара, због погрешног обрачуна преносних премија осигурања кредита, извршена је корекција почетног стања преносне премије осигурања у износу од 11.073.х.д., што повлачи смањење књижених прихода односно текуће добити у истом износу.

-По налогу овлашћеног актуара извршена је промена рачуноводствених политика, у погледу преласка на систем бруто обрачуна преносних премија осигурања и саосигурања односно преносних премија на терет реосигуравача и саосигуравача, што је подразумевало другачије структуирање прихода и расхода односно рекласификације у укупном износу од 65.319 х.д. Реализација оваквог налога, повлачи смањење прихода од премије осигурања за износ корекције, као и смањење расхода по основу трошкова премије реосигурања (уз увећање АВР и ПВР), тако да по овом основу није било ефеката на исказани финансијски резултат у 2004. * Укупне корекције по основу обрачунате преносне премије, извршене по налогу овлашћеног актуара, које су од утицаја на исказну добит из 2004. износе 176.393 х.д. Додатно су извршене корекције преносне премије осигурања на терет добити из ранијих година у износу од 475 х.д.

-На основу налога овлашћеног актуара и квалификације ревизора, извршена је корекција резервисаних пријављених а неликвидираних штета у филијалама, од чега је сагласно налазу актуара на терет добити из 2004 прокњижено 44.494 х.д., што је условило смањење исказане добити у билансу успеха за додатних 44.494.х.д.. (Део корекција резервисаних штета у износу од 13.701. х.д. по налогу актуара теретио је добити из ранијих година).

-На основу налога овлашћеног актуара, извршена је корекција резервисаних насталих а непријављених штета у свим филијалама (повећање), у износу од 108.042 х.д., зато што начин утврђивања коефицијената за обрачуна насталих а непријављених штета по интерном Правилнику није био усклађен са захтевима из одлуке НБС. Ова корекција доводи до смањења исказане добити у билансу успеха за 2004. за 108.042 х.д..

-По налогу актуара извршена корекција обрачунатих резерви за изравнање ризика у износу од 11.313 х.д. (повећање), у ком износу је умањена и добит 2004. године (у узрочној вези са корекцијом стања резервисаних штета).

-По налогу руководства, а у вези са променама политике обезвређења потраживања због усклађивања исте са захтевима из одлуке регулаторног органа Народне Банке Србије, извршене су корекције обрачунате исправке вредности потраживања на терет добити из 2004. у износу од 426.549 х.д., односно у износу од 429.042 х.д. по основу укупних додатних обезвређења имовинских делова, за који износ су кориговани расходи односно добит из 2004.

-У вези са квалификацијом независног ревизора која се односила на књижење расхода из ранијих година, по основу достављених докумената у 2004., а која су се односила на раније године, извршена је рекласификација између добити текуће године (у корист) и добити из ранијих година (на терет), у износу од 43.750 х.д. У исто време, оспорен је износ књижених прихода из ранијих година, такође по основу докумената достављених на књижење у 2004. а који су се односили на раније године, по ком основу је такође извршена рекласификација између добити текуће године (на терет) и добити из ранијих година (у корист) у износу од 63.757 х.д.. У нето ефекту ове корекције су подразумевале смањење исказане добити у 2004. у износу од 20.007 х.д., док у односу на укупну нераспоређену добит не постоје ефекти.

-По налогу руководства извршена је корекција исправке вредности некретнина и опреме, због погрешног обрачуна амортизације, с обзиром да је програм за обрачун амортизације дупло одбијао резидуалну вредност од основице за обрачун амортизације, што је условило да обрачуната амортизација буде погрешно обрачуната у укупном износу од 33.790 х.д. По овом основу исказана добит у билансу успеха за 2004. умањена је за 33.802 х.д., уз увећање добити из ранијих година за 13. х.д., с обзиром да се део укупног износа односио и на обрачуне из ранијих година.

-По налогу руководства а у вези са квалификацијом ревизора, спроведена је корекција стања одложених пореских обавеза, с обзиром да у моменту израде завршног рачуна нису постојале техничке претпоставке за обрачун пореске амортизације, као једног од улазних елемената за обрачун одложених пореских обавеза. Ефекти књижења одложених пореских обавеза прокњижени су у складу са тадашњим биланским шемама на терет добити из ранијих година у износу од 136.590 х.д., што значи да ова корекција није повлачила корекције у билансу успеха за 2004**.** За потребе овог рада, у циљу стварања претпоставки за упоредивост података из 2004. са наредним годинама, идентификован је ефекат који је тада требао (а није) да терети 2004. годину, тако да је износ од 9.445 х.д. рекласификован на терет резултата 2004., а износ од 127.145 х.д. је признат преко добити из ранијих година.

-У вези са квалификацијом независног ревизора и захтевима из одлуке НБС, спроведено је обезвређење датих кредита запосленима, формирањем додатне исправке вредности у 100 % износу потраживања. Корекција је извршена на терет добити из ранијих година у износу од 60.601 х.д., с обзиром да се ради о старим потраживањима која су егзистирала и раније у пословним књигама. У исто време, по основу прихода од усклађивања вредности потраживања (у вези са наплатом дела ових потраживања) увећана је добит текуће године у износу од 2.887 х.д. Треба напоменути да

Прилог II: Форма и садржина извештаја о обрачунатој маргини солвентности (МС)

1. Табела МС1 – Премијски метод[211]

Р.б	**П о з и ц и ј а**	n (посл.12m)	n - 1	n-2	**Укупно** (посл. 3 г.)
1	2	3	4	5	6=3+4+5
I.	**НЕЖИВОТНА ОСИГУРАЊА (ОСИМ КРЕДИТА, УСЕВА И ПЛОДОВА И ДОБРОВОЉНОГ ЗДРАВСТВЕНОГ ОСИГУРАЊА)**				
1=**А+Б+В**	**Укупно премија**	12.466.370.986	11.096.647.175	8.307.885.401	31.870.903.563
1А	Укупна бруто премија - до 10.000.000 ЕУР (сопств. портф. и примљ. саос.)	790.000.000	855.000.000	788.850.000	790.000.000
1Б = 1-1А	Укупна бруто премија -преостали износ (соп. порт. и примљ. саос.)	11.676.370.986	10.241.647.175	7.519.035.401	31.080.903.563
2	**Ук. учешће реосиг. и саосиг.**	1.139.106.799	1.007.581.154	1.088.384.486	3.235.072.439
2А	Укупан удео саосиг. и реосигур. (у премији до 10.000.000 ЕУР)	790.000.000	855.000.000	788.850.000	790.000.000
2Б = 2-2А	Укупан удео саосигуравача и реосигуравача (преостали износ)	349.106.799	152.581.154	299.534.486	2.445.072.439
3=1 - 2	**САМОПРИДРЖАЈ**	11.327.264.188	10.089.066.021	7.219.500.915	28.635.831.123
3А = 1А-2А	САМОПРИДРЖАЈ *(до 10.000.000)*	0	0	0	0
3Б = 1Б-2Б	САМОПРИДРЖАЈ *(преост. износ)*	11.327.264.188	10.089.066.021	7.219.500.915	28.635.831.123
4А	*Коефицијент утврђен Одлуком НБС (за премију до 10.000.000)*				*0,18*
4Б	*Коефицијент утврђен Одлуком НБС (преостали износ)*				*0,16*
5 = 3 / 1	**Коефицијент (саос. & реос.) К ≥** 0.5				*0,898494486*
6А = $1А_{(к.з)}$ * 4А * 5	МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ *(за премију до 10.000.000)*				127.765.916
6Б = $1Б_{(к3)}$ * 4Б * 5	МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ *(преостали износ)*				1.678.584.792
6 = 6**А** +6**Б**	**МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ**				1.806.350.708,1

објективно није постојала потреба за овом корекцијом, с обзиром да се ради о недоспелим потраживањима која се редовно сервисирају од стране дужника.

[211] **Презентована форма обрачуна маргине солвентности није идентична форми обрасца којим друштва за осигурања достављају податке о обрачунатој маргини регулаторном органу НБС. Садржински посматрано, презентована форма садржи шири скуп података у односу на образац НБС, с тим да у методолошком смислу, односно у коначном резултату нема разлика у висини обрачунате маргине.**

Према Одлуци о начину утврђивања маргине солвентности за друштва за осигурање (Одлука бр.34., "Сл. гласник РС", бр. 31/2005), друштва за осигурање не обрачунавају посебно маргину солвентности за кредите, усеве и плодове до истека 7 година од дана ступања на снагу Одлуке, што подразумева да се ове врсте осигурања до истека наведеног рока обухватају у оквиру маргине солвентности неживотних осигурања. За сврхе овог рада, презентована маргина солвентности неживотних осигурања по премијском методу, обрачуната је тако што је поред добровољног-здравственог осигурања, извршено искључивање и кредита, усева и плодова, због упоредивости са обрачунатом маргином по методу штета.

2. - Табела МС2 – Метод штета

I.	**НЕЖИВОТНА ОСИГУРАЊА (ОСИМ КРЕДИТА, УСЕВА И ПЛОДОВА И ДОБРОВОЉНОГ ЗДРАВСТВЕНОГ ОСИГУРАЊА)**				
Р.б	П о з и ц и ј а	n (посл.12m)	n - 1	n-2	ПРОСЕК (posl. 3 g.)
1	2	3	4	5	6=(3+4+5)/3
1	УКУПНО ЛИКВИДИРАНЕ ШТЕТЕ	5.969.379.630,39	4.219.325.975,72	3.032.493.915,89	4.407.066.507,33
2	УКУПНО РЕЗЕРВИСАНЕ ШТЕТЕ НА КРАЈУ ПЕРИОДА	4.805.295.674,85	3.780.353.297,56	2.756.931.656,43	3.780.860.209,61
3	УКУПНО РЕЗЕРВИСАНЕ ШТЕТЕ НА ПОЧ. ПЕРИОДА	3.780.353.297,56	2.756.931.656,43	1.852.387.000,00	2.796.557.318,00
4	*Трошк. у вези са решав. и исплатом штета*	519.195.779,44	430.419.612,92	362.180.749,18	437.265.380,51
5	*Наплаћени регреси у току периода*	113.256.691,13	61.162.839,65	0,00	58.139.843,59
6=1+2-3+4-5	**МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ**	7.400.261.095,99	5.612.004.390,12	4.299.219.321,50	5.770.494.935,87
6А	МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ (до 7.000.000 EUP)	553.000.000,00	598.500.000,00	552.195.000,00	553.000.000,00
6Б=6-6А	МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ (преост. износ)	6.847.261.095,99	5.013.504.390,12	3.747.024.321,50	5.217.494.935,87
7	Укупно учешће реосиг. и саосигур. у ликвид. штетама	876.455.295,43	174.996.511,73	157.011.420,65	402.821.075,94
8	Укупно учешће реосиг. и саосигур. у резервис. штетама на крају периода	242.349.163,76	484.488.746,83	118.273.000,00	281.703.636,86
9	Укупно учешће реосиг. и саосигур. у резервис. штетама на почетку	484.488.746,83	118.273.000,00	61.215.000,00	221.325.582,28
10=1-7	ЛИКВИДИРАНЕ ШТЕТЕ У САМОПРИДРЖАЈУ	5.092.924.334,96	4.044.329.463,99	2.875.482.495,24	4.004.245.431,40
11=2-8	РЕЗЕРВИС. ШТЕТЕ У САМОПР. НА КРАЈУ ПЕРИОДА	4.562.946.511,09	3.295.864.550,73	2.638.658.656,43	3.499.156.572,75
12=3-9	РЕЗЕРВИС. ШТЕТЕ У САМОПР. НА ПОЧ. ПЕРИОДА	3.295.864.550,73	2.638.658.656,43	1.791.172.000,00	2.575.231.735,72
12=10+4+11-12-5	**МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ У САМОПРИДРЖАЈУ**	6.765.945.383,63	5.070.792.131,56	4.085.149.900,85	5.307.295.805,35
12А	МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ У САМОПРИДРЖАЈУ (штете до 7.000.000 EUP)	553.000.000,00	598.500.000,00	552.195.000,00	552.195.000,00
12Б=12-12А	МЕРОДАВНЕ ШТЕТЕ У САМОПРИДРЖАЈУ (преостали износ)	6.212.945.383,63	4.472.292.131,56	3.532.954.900,85	4.755.100.805,35
13А	*Коефицијент утврђен Одлуком НБС (до 7.000.000)*				*0,26*
13Б	*Коефицијент утврђен Одлуком НБС (преостали износ)*				*0,23*
14 = $12_{(k.3)}$ / $6_{(k.3)}$	**Коефицијент (саос. & реос.) К ≥** 0.5				*0,914284685*
15А = 6А * 13А * 14	МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ *(до 7.000.000)*				131.455.852
15Б = 6Б* 13Б * 14	МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ *(преостали износ)*				1.097.163.414
16 = 15**А** +15**Б**	**МАРГИНА СОЛВЕНТНОСТИ**				1.228.619.266,0

Прилог III: Допунски подаци коришћени приликом рачунања стандардних рацио показатеља и carmel показатеља

Допунски подаци коришћени приликом рачунања рацио показатеља (који нису садржани у фин. извештајима анализираног друштва)

Р.б.	Позиција	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	Основни и остали капитал	354.597	506.774	756.969	5.891.751	5.988.513	6.033.295	5.989.061	5.970.626	5.952.482	5.952.139
2	Основни капитал	339.218	488.342	735.019	5.821.997	5.837.492	5.837.492	5.837.256	5.821.853	5.821.853	5.821.853
3	Остали капитал	15.379	18.432	21.950	69.754	151.021	195.803	151.805	148.773	130.629	130.286
4	Резерве – укупно	72.152	105.701	158.658	425.077	425.034	445.558	445.558	445.725	485.289	485.289
5	Резерве из добитка	72.152	105.701	158.658	425.077	425.034	445.558	445.558	445.725	445.726	445.726
6	Емисиона премија	0	0	0	0	0	0	0	0	39.563	39.563
7	Обавезе према банкама по основу дугорочних и краткорочних кредита	14.236	4.755	3.648	10.845	35.954	65.142	47.147	4.345	6.412	6.083
8	Добављачи	11.476	14.426	29.933	56.223	86.878	63.031	122.667	129.322	127.956	129.808
9	Меничне обавезе										
10	Амортизација	10.227	12.726	18.094	107.580	309.284	360.417	405.002	245.857	232.386	211.536
11	Нето трошкови повећања резервисања (без ефеката резерв. штета)	29.370	6.271	49.691	297.181	62.551	32.309	1.768	0	0	152.670
12	Расходи камата	5.216	8.301	3.894	6.751	76.230	54.493	35.113	8.173	18.731	8.174
13	Приходи од камата	39.606	139.255	122.292	312.333	565.747	491.314	471.447	313.904	908.307	605.720
14	Обавезе према повезаним правним лицима + краткорочни кредити пов. правних лица	41.834	116.950	225.637	426.212	779.881	1.050.788	640.067	398.599	296.022	267.540
15	Тршишна вредност (број акција * тржв. вредн. акције) (од 2006. па на даље)	*339.218*	*488.342*	*735.019*	*5.821.997*	*5.837.492*	*5.837.492*	*5.837.256*	11.066.333	20.689.231	38.491.592

Улазни подаци за рачунање carmel показатеља

Р.б.	Позиција	2004	2005	2006
1а	Бруто премија осигурања и саосигур. (ук. уг. премија)	8.776.133	11.627.471	13.121.604
1б	Бруто премија реосигурања и саосигурања (на терет)	1.088.791	1.028.882	1.162.843
1= 1а − 1б	**Премија у самопридржају**	7.687.342	10.598.589	11.958.761
1.1	**Просечна премија у самопридржају** (3 г.)	7.161.246	8.464.712	10.081.564
2а	Меродавна премија (приход) осигур. и саос.	8.387.228	10.045.159	12.285.024
2б	Меродавни трошкови премије реос. и саос.	1.037.269	924.675	1.163.935
2= 2а − 2б	**Меродавна премија у самопридржају**	7.349.959	9.120.484	11.121.089
3а	Преносне премије осигурања	2.043.584	3.625.896	4.462.476
3б	Резервисане штете	2.761.612	3.808.214	4.838.596
3в	РЗИР (до 2004 мас. и катастр.)	176.214	30.214	35.862
3г	Математичка резерва	128.494	248.024	310.964
3= 3а до 3г	**Техничке резерве**	5.109.904	7.712.348	9.647.898
4а	Преносна премија на терет реосиг. и саосигур.	65.319	169.526	168.434
4б	Резервисане штете на терет реос. и саосигур.	118.273	484.489	242.349
4= 3 − 4а − 4б	**Техничке резерве у самопридржају**	4.926.312	7.058.333	9.237.115
5	**Резервисане штете у самопридржају**	2.643.339	3.323.725	4.596.247
6= 3а − 4а	**Преносна премија у самопридржају**	1.978.265	3.456.370	4.294.042
7а	а. Накнаде штета и уговорених износа и расходи извиђаја, процене, ликвид. и исплате накнаде штета и угов. износа	3.513.885	4.991.712	6.903.259
7а.1	*а1. Накнаде штета и уговорених износа*	3.143.144	4.553.586	6.377.449
7а.2	*а2. Расходи извиђаја, процене, ликвид. и исплате накнаде штета и угов. износа*	370.741	438.126	525.810
7б	б.Учешће саосигуавача и реос. у накнади штета	157.038	174.997	940.533
7 = 7а − 7б	**Ликвид. штете у самопридржају**	3.356.847	4.816.715	5.962.726
7.1	**Просечно решене (ликв.) штете у самопридржају** (3г)	2.683.248	3.492.280	4.712.096
8=7+5тг −5п.г	**Меродавне штете у самопридржају**	4.206.450	5.497.101	7.235.248
9	Трошкови зарада	1.478.498	1.818.174	2.229.292
10	ИПЛИШ-Трошкови извиђаја, процене, ликвид. и исплате штета	370.741	438.126	525.810
11	Доспеле обавезе		31.881	27.098
12.А	**Имовина која ствара учинак осигурања (пок. А.)** = нематеријална улагања + укупна основна средства + потраживања + део ХоВ којима се не тргује (учешћа у капиталу у ППЛ и остали кр. ХоВ (ППЛ))	12.164.889	12.639.350	8.698.113
12.Б	**Имовина која ствара учинак осигурања (пок. Б.)** = нематеријална улагања + некретнине (власник) + опрема + потраживања + дуг. и кратк. пласмани који нису у функцији остварења приноса од инвестирања	7.288.693	7.630.004	7.562.717
13	Учешћа у капиталу	750.711	889.972	3.825.092
14.А	**Укупно инвестирана средства (пок. А.)** = Инвестиционе некретнине + дуг. пласмани + кратк. пласмани)	6.032.141	7.438.581	9.528.647
14.А1	*Просечна укупно инвестирана средства (пок.А.)*	5.437.582	6.735.361	8.483.614
14.Б	**Укупно инвестирана средства у облике имовине којима су покривене техничке резерве (пок. Б.)**	4.926.312	7.047.058	9.647.898
14.Б1	*Просечно инвестирана средства у облике који се признају као покриће техничких резерви (пок Б.)*		5.986.685	8.347.478
15.А	**Инвестициона добит (пок. А)** = (приходи од закупнина + приходи од тантијема + укупни фин. приходи) - (расходи по основу депон. и улаг. средстава техн. рез.)	357.159	999.417	732.027
15.Б	**Инвестициона добит (пок. Б.)** = (приходи од закупнина + приходи од тантијема + део фин. прихода по основу инвестирања средстава техничких резерви) - (расходи по основу депон. и улагања средстава техн. рез.)	174.650	144.213	419.329
16.А	Ликвидна актива 1.	553.559	2.242.357	6.368.104
6.Б	Ликвидна актива 2.	553.559	2.242.357	6.368.104